

සංයුත්තනිකායෙ

නිදානවග්ගට්ඨකා

1. නිදානසංයුත්තං

1. බුද්ධවග්ගො

1. පටිච්චසමුප්පාදසුත්තවණ්ණනා

1. දුතියසුත්තාදීනි පටිච්චසමුප්පාදවසෙනෙව දෙසිතානීති ආහ “පටිච්චසමුප්පාදසුත්ත”න්ති. තත්ත්ව පදං යෙ දෙසකාලා ඉධ විහරණකිරියාය විසෙසනභාවෙන චුත්තා, තෙසං පරිදීපනන්ති දස්සෙත්තො “යං සමයං...පෙ.... දීපෙති”ති ආහ. තං-සද්දො හි චුත්තස්ස අත්ථස්ස පටිනිද්දෙසො, තස්මා ඉධ දෙසස්ස කාලස්ස වා පටිනිද්දෙසො භවිතුං අරහති, න අඤ්ඤස්ස. අයං තාව තත්ත්වප්පාදස්ස පටිනිද්දෙසභාවෙ අත්ථවිභාවනා. යස්මා පන ඊදිසෙසු යානෙසු තත්ත්වප්පාදො ධම්මදෙසනාවිසිට්ඨං දෙසං කාලඤ්ච විභාවෙති, තස්මා චුත්තං “භාසිතබ්බසුත්තෙ වා දෙසකාලෙ”ති. තෙන තත්ත්ව යත්ථ භගවා ධම්මදෙසනත්ථං හික්ඛු ආලපි අභාසි, තාදිසෙ දෙසෙ, කාලෙ වාති අත්ථො. න භීතිආදිනා තමෙවත්ථං සමත්ථෙති.

නත්ත ව යත්ථ යීතො භගවා “අකාලො ඛො තාවා”තිආදිනා බාහියස්ස ධම්මදෙසනං පටික්ඛිපි, තත්ථෙව අන්තරවිටීයං යීතොව තස්ස ධම්මං දෙසෙසිති? සච්චමෙතං. අදෙසෙතබ්බකාලෙ අදෙසනාය හි ඉදං උදාහරණං. තෙනාහ “අකාලො ඛො තාවා”ති. යං පන තත්ථ චුත්තං “අන්තරසරං පවිට්ඨමිහා”ති, තම්පි තස්ස අකාලභාවස්සෙව පරියායෙන දස්සනත්ථං චුත්තං. තස්ස හි තදා අද්ධානපරිස්සමෙන රූපකායෙ අකම්මඤ්ඤතා අභොසි, බලවපිතිවෙගෙන නාමකායෙ. තදුභයස්ස වූපසමං ආගමෙත්තො පපඤ්චපරිහාරත්ථං භගවා “අකාලො ඛො”ති පරියායෙන පටික්ඛිපි. අදෙසෙතබ්බදෙසෙ අදෙසනාය පන උදාහරණං “අථ ඛො භගවා මග්ගා ඔක්කම්ම අඤ්ඤතරස්මීං රුක්ඛමුලෙ නිසිදි, විහාරතො නික්ඛමිත්වා විහාරපච්ඡායායං පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසිදි”ති එවමාදිකං ඉධ ආදිසද්දෙන සඬගහිතං. “ස ඛො සො හික්ඛෙව බාලො ඉධ පාපානි කම්මානි කරිත්වා”ති එවමාදිසු (ම. නි. 3.248) පදසුරණමත්තෙ බො-සද්දො, “දුක්ඛං ඛො අගාරවො විහරති අප්පතිස්සො”තිආදිසු (අ. නි. 4.21) අවධාරණෙ, “කිත්තාවතා නු ඛො, ආවුසො, සත්ථු පටිච්චත්තස්ස විහරතො සාවකා විවෙකං නානුසික්ඛන්ති”තිආදිසු (ම. නි. 1.31) ආදිකාලත්ථෙ, වාක්‍යාරම්භෙති අත්ථො. තත්ථ පදසුරණෙන වචනාලඬකාරමත්තං කතං භොති, ආදිකාලත්ථෙන වාක්‍යස්ස උපඤ්ඤාසමත්තං,

අවධාරණත්වයෙන් පන නියමදස්සන. “තස්මා ආමන්තෙසි එවා” ති ආමන්තන නියමො දස්සිතො හොතිති.

“භගවාති ලොකගරුදීපන” න්ති කස්මා චුත්තං, නනු පුබ්බෙ “භගවා” ති පදං චුත්තන්ති? යදිපි පුබ්බෙ චුත්තං, තං පන යථාචුත්තට්ඨානෙ විහරණකිරියාය කත්තුච්ඡෙසදස්සනපරං, න ආමන්තනකිරියාය, ඉධ පන ආමන්තනකිරියාය, තස්මා තදත්ථං පුන භගවාති පාළියං චුත්තන්ති. තස්සත්ථං දස්සෙතුං “භගවාති ලොකගරුදීපන” න්ති ආහ. කථාසවනසුත්තපුග්ගලවචනන්ති චක්ඛමානාය පටිච්චසමුප්පාදදෙසනාය සවනයොග්ගපුග්ගලවචනං. චතුසුපි පරිසාසු භික්ඛු එව එදිසානං දෙසනානං විසෙසෙන භාජනභූතාති සාතිසයෙන සාසනසම්පටිග්ගාහකභාවදස්සනත්ථං ඉධ භික්ඛුගහණන්ති දස්සෙත්වා ඉදාති සද්දත්ථං දස්සෙතුං “අපිවා” ති ආහ. තත්ථ භික්ඛකොති භික්ඛුති භික්ඛනසීලත්තා භික්ඛනධම්මත්තා භික්ඛුති අත්ථො. භික්ඛාවරියං අප්ප්කුපගතොති බුද්ධාදිහිපි අප්ප්කුපගතං භික්ඛාවරියං උඤ්ජාවරියං අප්ප්කුපගතත්තා අනුට්ඨිතත්තා භික්ඛු. යො හි කොචි අප්පං වා මහන්තං වා භොගක්ඛන්ධං පභාය අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො, සො කසිගොරක්ඛාදිහි ජීවිකකප්පනං හිත්වා ලිඛිගසම්පටිච්ඡනෙනෙව භික්ඛාවරියං අප්ප්කුපගතත්තා භික්ඛු. පරපටිබද්ධජීවිකත්තා වා විහාරමජ්ඣෙ කාපහත්තං භුඤ්ජමානොපි භික්ඛාවරියං අප්ප්කුපගතොති භික්ඛු පිණ්ඩියාලොපභොජනං නිස්සාය පබ්බජ්ජාය උස්සාහජාතත්තා වා භික්ඛාවරියං අප්ප්කුපගතොති භික්ඛුති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

ආදිනා නයෙනාති “හින්තපට්ඨරොති භික්ඛු, හින්දති පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙති භික්ඛු, හින්තත්තා පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං භික්ඛු” ති ආදිනා විහඬිගෙ (විහ. 509) ආගතනයෙන. ඤාපනෙති අවබොධනෙ, පටිච්චෙදනෙති අත්ථො. භික්ඛනසීලතා, න කසිවාණිජ්ජාදිහි ජීවනසීලතා. භික්ඛනධම්මතා “උද්දිස්ස අරියා තිට්ඨන්ති” ති (ජා. 1.7.59) එවං චුත්තභික්ඛනසභාවතා, න යාවනාකොහඤ්ඤසභාවතා. භික්ඛනෙ සාධුකාරිතා “උත්තිට්ඨෙ නප්පමජ්ජෙය්‍යා” ති (ධ. ප. 168) වචනං අනුස්සරිත්වා තත්ථ අප්පමජ්ජතා. අථ වා සීලං නාම පකතිසභාවො. ඉධ පන තථාධිට්ඨානං. ධම්මොති වනං. අපරෙ පන “සීලං නාම වතචසෙන සමාදානං. ධම්මො නාම පචෙණි-ආගතං වාරිත්තං. සාධුකාරිතා සක්කච්චකාරිතා ආදරකිරියා” ති වණ්ණෙණන්ති.

භීනාධිකප්පනසෙවිතචුත්තින්ති යෙ භික්ඛුභාවෙ යිතාපි ජාතිමදාදිවසෙන උද්ධතා උන්තළා, යෙ ච ගිහිභාවෙ පරෙසු අත්ථිකභාවමිපි අනුපගතතාය භික්ඛාවරියං පරමකාපඤ්ඤං මඤ්ඤන්ති, තෙසං උභයෙසම්පි යථාක්කමං “භික්ඛවො” ති වචනෙන භීනප්පනෙහි දලිද්දෙහි පරමකාපඤ්ඤතං පත්තෙහි පරකුලෙසු භික්ඛාවරියාය ජීවිකං කප්පෙන්නෙහි සෙවිතං චුත්තිං පකාසෙන්නො උද්ධතභාවනිග්ගහං කරොති, අධිකප්පනෙහි උළාරභොගඛන්තියකුලාදිතො පබ්බජිතෙහි බුද්ධාදිහි ආජීවසොධනත්ථං සෙවිතං චුත්තිං පකාසෙන්නො දීනභාවනිග්ගහං කරොතිති යොජෙතබ්බං. යස්මා “භික්ඛවො” ති වචනං.

ආමන්තනභාවතො අභිමුඛිකරණං, පකරණතො සාමන්තියතො ච සුස්සුසාජනනං,
සක්කච්චසවනමනසිකාරනියොජනඤ්ච හොති, තස්මා තමත්ථං දස්සෙත්තො
“භික්ඛවොති ඉමිනා”ති ආදිමාහ.

තත්ථ සාධුකං මනසිකාරෙපීති සාධුකං සවනෙ සාධුකං මනසිකාරෙ ච. කථං
පවත්තිතා සවනාදයො සාධුකං පවත්තිතා හොන්තිති? “අද්ධා ඉමාය පටිපත්තියා
සකලසාසනසම්පත්ති හත්ථගතා හවිස්සති”ති ආදරගාරවයොගෙන කථාදීසු
අපරිභවාදිනා ච. වුත්තඤ්ඤි “පඤ්චහි, භික්ඛවෙ, ධම්මෙහි සමන්තාගතො
සුඤ්ඤත්තො සද්ධම්මං හබ්බො නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තං.
කතමෙහි පඤ්චහි? න කථං පරිභොති, න කථිකං පරිභොති, න අත්තානං පරිභොති,
අවික්ඛිත්තචිත්තො ධම්මං සුඤ්ඤාති එකග්ගචිත්තො, යොනිසො ච මනසි කරොති.
ඉමෙහි බො, භික්ඛවෙ, පඤ්චහි ධම්මෙහි සමන්තාගතො සුඤ්ඤත්තො සද්ධම්මං
හබ්බො නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්ත”න්ති (අ. නි. 5.151).
තෙනාහ “සාධුකං මනසිකාරායත්තා හි සාසනසම්පත්ති”ති. සාසනසම්පත්ති නාම
සීලාදිනිජ්ජත්ති. පයමං උප්පන්නත්තා අධිගමවසෙන. සත්ථුවරියානුවිධායකත්තා
සීලාදිගුණානුවිධානෙන. තිණ්ණං යානානං වසෙන අනුධම්මපටිපත්තිසම්භවතො
සකලසාසනපටිග්ගාහකත්තා.

සන්තිකත්තාති සම්පභාවතො. සන්තිකාවචරත්තාති සබ්බකාලං
සංවුත්තිභාවතො. යථානුසිට්ඨන්ති අනුසාසනියානුරූපං, අනුසාසනිං අනවසෙසතො
පටිග්ගහෙත්වාති අත්ථො. එකච්චෙ භික්ඛුති යෙ පටිච්චසමුප්පාදධම්මෙ
දෙසනාපසුතා, තෙ. පුබ්බෙ “සබ්බපරිසසාධාරණා හි හගවතො
ධම්මදෙසනා”ති ආදිනා භික්ඛුනං එව ආමන්තනකාරණං දස්සෙත්වා ඉදානි භික්ඛු
ආමන්තෙත්වා ධම්මදෙසනාය පයොජනං දස්සෙතුං කිමත්ථං පන හගවාති වොදනං
සමුට්ඨාපෙති. තත්ථ අඤ්ඤං චිත්තෙන්තාති අඤ්ඤචිහිතා. චික්ඛිත්තචිත්තාති
අසමාහිතචිත්තා. ධම්මං පච්චචෙක්ඛන්තාති හියොයා තතො පරදිවසෙසු වා
සුතධම්මං පති මනසා අවෙක්ඛන්තා. භික්ඛු ආමන්තෙත්වා ධම්මෙ දෙසියමානො
ආදිතො පට්ඨාය දෙසනං සල්ලක්ඛෙතුං සක්කොතීති ඉමමෙවත්ථං.
බ්‍යතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං “තෙ අනාමන්තෙත්වා”ති ආදි වුත්තං.

භික්ඛවොති ච සන්ධිවසෙන ඉ-කාරලොපො දට්ඨබ්බො “භික්ඛවො ඉති”ති,
අයඤ්ඤි ඉතිසද්දො
හෙතුපරිසමාපනාදිපදත්ථවිපරියායපකාරාවධාරණනිදස්සනාදිඅනෙකත්ථපහෙදො.
තථා හෙස “රුප්පතීති බො, භික්ඛවෙ, තස්මා ‘රුප’න්ති වුච්චතී”ති ආදීසු (සං. නි.
3.79) හෙතුමිහි දිස්සති, “තස්මාතිහ මෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මදායාදා හවථ, මා
ආමිසදායාදා”ති ආදීසු (ම. නි. 1.29) පරිසමාපනෙ, “ඉති වා එවරූපා විසුකදස්සනා
පටිවිරතො”ති ආදීසු (දී. නි. 1.13) ආදිඅත්ථෙ “මාගණ්ඩියොති තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස
සඬ්ඛා සමඤ්ඤා පඤ්ඤත්ති වොහාරො නාමං නාමකම්මං නාමධෙයං නිරුත්ති
බ්‍යඤ්ජනං අභිලාපො”ති ආදීසු (මහානි. 73, 75) පදත්ථවිපරියායෙ, “ඉති බො,
භික්ඛවෙ, සප්පට්ඨයො බාලො, අප්පට්ඨයො පණ්ඩිතො. සඋපද්දවො බාලො,

අනුපද්දවො පණ්ඩිතො” තිආදීසු (ම. නි. 3.124) පකාරෙ, “අත්ථි ඉදප්පච්චයා ජරාමරණන්ති ඉති පුට්ඨෙත සතා, ආනන්ද, අත්ථිතිස්ස වචනීයං. කිං පච්චයා ජරාමරණන්ති ඉති වෙ වදෙය්‍ය, ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඉච්චස්ස වචනීය” න්තිආදීසු (දී. නි. 2.96) අවධාරණෙ, “සබ්බමත්ථිති ඛො, කච්චාන, අයමෙකො අන්තො, සබ්බං නත්ථිති අයං දුතියො අන්තො” තිආදීසු (සං. නි. 2.15; 3.90) නිදස්සනෙ. ඉධාපි නිදස්සනෙ එව දට්ඨබ්බො. භික්ඛවොති ආමන්තනාකාරො තමෙස ඉති-සද්දො නිදස්සෙති “භික්ඛවොති ආමන්තෙසී” ති. ඉමිනා නයෙන හද්දන්තෙතිආදීසුපි යථාරහං ඉතිසද්දස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො.

පුබ්බෙ “භගවා ආමන්තෙසී” ති වුත්තත්තා භගවතො පච්චස්සොසුන්ති ඉධ භගවතොති සාමිවචනං ආමන්තනමෙව සම්බන්ධිඅන්තරං අපෙක්ඛතීති ඉමිනා අධිප්පායෙන “භගවතො ආමන්තනං පටිඅස්සොසු” න්ති වුත්තං. භගවතොති ඉදං පන පටිස්සවසම්බන්ධෙන සම්පදානවචනං. එත්තාවතා යං කාලදෙසදෙසකපරිසාපදෙසපටිමණ්ඩිතං නිදානං භාසිතන්ති සම්බන්ධො. එත්ථාහ — කිමත්ථං පන ධම්මචිනයසඬගහෙ කරියමානෙ නිදානවචනං, නනු භගවතා භාසිතවචනස්සෙව සඬගහො කාතබ්බොති? වුවචනෙ — දෙසනාය ධීතිඅසම්මොසසද්ධෙය්‍යභාවසම්පාදනත්ථං. කාලදෙසදෙසකනිමිත්තපරිසාපදෙසෙහි උපනිබන්ධිත්ථා යපිතා හි දෙසනා චිරට්ඨිතිකා හොති අසම්මොසධම්මා සද්ධෙය්‍යා ව, දෙසකාලකත්තුසොතුනිමිත්තෙහි උපනිබන්ධො විය වොහාරචිතිච්ඡයො. තෙනෙව වායස්මතා මහාකස්සපෙන “පටිච්චසමුප්පාදසුත්තං, ආවුසො ආනන්ද, කත්ථ භාසිත” න්තිආදිනා දෙසාදිපුච්ඡාසු කතාසු තාසං විස්සජ්ජනං කරොන්තෙන ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන “එවං මෙ සුත” න්ති ආයස්මතා ආනන්දෙන ඉමස්ස සුත්තස්ස නිදානං භාසිතං.

අපිව සත්ථු සම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචනං. තථාගතස්ස හි භගවතො පුබ්බරචනානුමානාගමකක්කාභාවතො සම්මාසම්බුද්ධභාවසිද්ධි. න හි සම්මාසම්බුද්ධස්ස පුබ්බරචනාදිහි අත්ථො අත්ථි, සබ්බත්ථ අප්පටිහකඤාණචාරතාය එකප්පමාණත්තා ව ඤෙය්‍යධම්මෙසු. තථා ආචරියමුට්ඨිධම්මච්ඡරියසත්ථුසාවකානුරොධාභාවතො ඛිණාසවත්තසිද්ධි. න හි සබ්බසො ඛිණාසවස්ස තෙ සම්භවන්තීති සුවිසුද්ධා වස්ස පරානුග්ගහප්පවත්ති, එවං දෙසකසංකිලෙසභූතානං දිට්ඨිසීලසම්පදාදුසකානං අවිජ්ජාතණ්හානං අච්චන්තාභාවසංසුවකෙහි ඤාණසම්පදාපහානසම්පදාහිබ්‍යඤ්ජනකෙහි ව සංබුද්ධවිසුද්ධභාවෙහි පුරිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධි, තතො එව ව අන්තරායිකනියානිකධම්මෙසු සම්මොභාභාවසිද්ධිතො පච්ඡිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධිති භගවතො චතුර්වෙසාරජ්ජසමන්තාගමො අත්තභිතපරභිතපටිපත්ති ව නිදානවචනෙන පකාසිතා හොති, තත්ථ තත්ථ සම්පත්තපරිසාය අජ්ඣාසයානුරූපං යානුප්පත්තිකපටිභානෙන ධම්මදෙසනාදිපනතො, ඉධ පන මූලද්වයවසෙන අන්තද්වයරභිතස්ස තිසන්ධිකාලබන්ධස්ස චතුර්බිධනයසඬිබ්‍යෙගමභීරභාවයුත්තස්ස

පටිච්චසමුප්පාදස්ස බොධියා නිදස්සනතො වානි යොජෙතබ්බං. තෙන චුත්තං
“සත්ථු සම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචන”න්ති.

තථා සාසනසම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචනං.
ඤාණකරුණාපරිග්ගහිතසබ්බකිරියස්ස හි භගවතො නත්ථි නිරත්ථිකා පවත්ති,
අත්තහිතත්ථා වා, තස්මා පරෙසං එව අත්ථාය පවත්තසබ්බකිරියස්ස
සම්මාසම්බුද්ධස්ස සකලමිපි කායචරිමනොකම්මං යථාපවත්තං චුච්චමානං
දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං සත්තානං අනුසාසනට්ඨෙයන සාසනං,
න කබ්බරවනා. තයිදං සත්ථුචරිතං කාලදෙසදෙසකපරිසාපදෙසෙහි සද්ධිං තත්ථ
තත්ථ නිදානවචනෙහි යථාරහං පකාසියති, ඉධ පන
ද්වාදසපදිකපච්චයාකාරවිභාවනෙන තෙන. තෙන චුත්තං
“සාසනසම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචන”න්ති.

අපිව සත්ථු පමාණභාවජ්ජකාසනෙන සාසනස්ස පමාණභාවදස්සනත්ථං
නිදානවචනං, තඤ්චස්ස පමාණභාවදස්සනං භෙට්ඨා චුත්තනායානුසාරෙන
“භගවා”ති ව ඉමිනා පදෙන විභාවිතන්ති වෙදිතබ්බං. “භගවා”ති ව ඉමිනා
තථාගතස්ස රාගදොසමොහාදි-සබ්බසංකිලෙසමලද්විවර්තාදිදොසජ්ජභානදීපනෙන
වචනෙන අනඤ්ඤසාධාරණසුපරිසුද්ධඤාණකරුණාදිගුණවිසෙසයොගපරිදීපනෙන
තතො එව සබ්බසත්තුත්තමභාවදීපනෙන අයමත්ථො සබ්බථා පකාසිතො භොතීති.
ඉදමෙත්ථ නිදානවචනෙ පයොජනනිදස්සනං.

නික්ඛිත්තස්සානි දෙසිතස්ස. දෙසනාපි හි දෙසෙතබ්බස්ස සීලාදිඅත්ථස්ස
විනෙයාසන්තානෙසු නික්ඛිපනතො “නික්ඛෙපො”ති චුච්චතීති “සුත්තනික්ඛෙපං
තාව විචාරෙත්වා චුච්චමානා පාකටා භොතී”ති සාමඤ්ඤතො භගවතො දෙසනාය
සමුට්ඨානස්ස විභාගං දස්සෙත්වා “එත්ථායං දෙසනා එවංසමුට්ඨානා”ති දෙසනාය
සමුට්ඨානෙ දස්සිතෙ සුත්තස්ස සම්මදෙව නිදානපරිජානනෙන වණ්ණනාය
සුවිඤ්ඤෙයාත්තා චුත්තං. තතො භෙට්ඨා “කස්මා භගවතා
පටිච්චසමුප්පාදවසෙනෙව දෙසනා ආරද්ධා”ති කෙනවි වොදනාය කතාය
“පරජ්ඣාසයොයං සුත්තනික්ඛෙපො”ති පරිභාරො සුකථිතො භොති. තත්ථ යථා
අනෙකසතඅනෙකසහස්සභෙදානිපි සුත්තන්තානි සංකිලෙසභාගියාදිපධානනයෙන
සොළසවිධතං නාතිවත්තන්ති, එවං අත්තජ්ඣාසයාදිසුත්තනික්ඛෙපවසෙන
චතුබ්බිධභාවන්ති ආහ “චත්තාරො හි සුත්තනික්ඛෙපො”ති. එත්ථ ව යථා
අත්තජ්ඣාසයස්ස අට්ඨුප්පත්තියා ව පරජ්ඣාසයප්පච්ඡාහි සද්ධිං සංසග්ගභෙදො
සම්භවති “අත්තජ්ඣාසයො ව පරජ්ඣාසයො ව, අත්තජ්ඣාසයො ව ප්‍රච්ඡාවසිකො
ව, අත්තජ්ඣාසයො ව පරජ්ඣාසයො ව ප්‍රච්ඡාවසිකො ව, අට්ඨුප්පත්තිකො ව
පරජ්ඣාසයො ව, අට්ඨුප්පත්තිකො ව ප්‍රච්ඡාවසිකො ව, අට්ඨුප්පත්තිකො ව
පරජ්ඣාසයො ව ප්‍රච්ඡාවසිකො වා”ති අජ්ඣාසයප්පච්ඡානුසන්ධිසම්භවතො, එවං
යදිපි අට්ඨුප්පත්තියා අජ්ඣාසයෙනපි සංසග්ගභෙදො සම්භවති, අත්තජ්ඣාසයාදීහි
පන පුරතො ධීතෙහි අට්ඨුප්පත්තියා සංසග්ගො නත්ථිති. තයිධ නිරවසෙසො
විත්ථාරනයො සම්භවතීති “චත්තාරො හි සුත්තනික්ඛෙපො”ති චුත්තං.

තදන්තොගධන්තා වා සම්භවන්තානං සෙසනික්ඛෙපානං මූලනික්ඛෙපවසෙන
වත්තාරොව දස්සිතා, තථාදස්සනඤ්චෙන්ථ අයං සංසග්ගහෙදො ගහෙනබ්බොති.

තත්‍රායං වචනත්ථො – නික්ඛිපියතීති නික්ඛෙපො, සුත්තං එව නික්ඛෙපො
සුත්තනික්ඛෙපො. අථ වා නික්ඛිපනං නික්ඛෙපො, සුත්තස්ස නික්ඛෙපො
සුත්තනික්ඛෙපො, සුත්තදෙසනාති අත්ථො. අත්තනො අජ්ඣාසයො
අත්තජ්ඣාසයො, සො අස්ස අත්ථි කාරණභූතොති අත්තජ්ඣාසයො. අත්තනො
අජ්ඣාසයො එතස්සාති වා අත්තජ්ඣාසයො. පරජ්ඣාසයෙපි එසෙව නයො.
පුච්ඡාය වසෙන පවත්තධම්මො එතස්ස අත්ථිති, පුච්ඡාවසිකො. සුත්තදෙසනාය
වත්ථුභූතස්ස අත්ථස්ස උප්පත්ති අත්ථුප්පත්ති, අත්ථුප්පත්තියෙව අට්ඨුප්පත්ති, සා
එතස්ස අත්ථිති අට්ඨුප්පත්තිකො. අථ වා නික්ඛිපියති සුත්තං එතෙනාති
සුත්තනික්ඛෙපො, අත්තජ්ඣාසයාදි එව. එතස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ අත්තනො
අජ්ඣාසයො අත්තජ්ඣාසයො. පරෙසං අජ්ඣාසයො පරජ්ඣාසයො. පුච්ඡියතීති
පුච්ඡා, පුච්ඡිත්වා ඤාතබ්බො අත්ථො. තස්ස පුච්ඡාවසෙන පවත්තං
ධම්මපටිග්ගාහකානං වචනං පුච්ඡාවසිකං, තදෙව නික්ඛෙපසද්දාපෙක්ඛාය
පුල්ලිඨගවසෙන ‘‘පුච්ඡාවසිකො’’ති වුත්තං. තථා අට්ඨුප්පත්ති එව
අට්ඨුප්පත්තිකොති එවම්පෙන්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අපිවෙන්ථ පරෙසං ඉන්ද්‍රියපරිපාකාදිකාරණනිරපෙක්ඛන්තා අත්තජ්ඣාසයස්ස
විසුං සුත්තනික්ඛෙපභාවො යුත්තො කෙවලං අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව
ධම්මතන්තිද්වයනත්ථං පවත්තිතදෙසනත්තා. පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං පන
පරෙසං අජ්ඣාසයපුච්ඡානං දෙසනාපවත්තිහෙතුභූතානං උප්පත්තියං පවත්තිතානං
කථං අට්ඨුප්පත්තියං අනවරොධො, පුච්ඡාවසිකඅට්ඨුප්පත්තිකානං වා
පරජ්ඣාසයානුරොධෙන පවත්තිතානං කථං පරජ්ඣාසයෙ අනවරොධොති? න
වොදෙනබ්බමෙතං. පරෙසඤ්ඤි අභිනිහාරපරිපුච්ඡාදිවිනිමුත්තස්සෙව
සුත්තදෙසනාකාරණුප්පාදස්ස අට්ඨුප්පත්තිභාවෙන ගහිතත්තා
පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං විසුං ගහණං. තථා හි බ්‍රහ්මජාලධම්මදායාදසුත්තාදීනං
වණ්ණාවණ්ණආමිසුප්පාදාදිදෙසනානිමිත්තං ‘‘අට්ඨුප්පත්ති’’ති වුවිච්ඡි. පරෙසං
පුච්ඡං විනා අජ්ඣාසයං එව නිමිත්තං කත්වා දෙසිතො පරජ්ඣාසයො, පුච්ඡාවසෙන
එව දෙසිතො පුච්ඡාවසිකොති පාකටොවායමත්ථොති. අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව
කථෙති ධම්මතන්තිද්වයනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං. දසබලසුත්තන්තභාරකොති
දසබලවග්ගෙ අනුපුබ්බෙන නික්ඛිත්තානං සුත්තානං ආවලී, තථා
වන්දොපමභාරකාදයො.

විමුත්තිපරිපාවනියා ධම්මා සද්ධිත්තියාදයො. අජ්ඣාසයන්ති අධිමුත්තිං.
බන්තින්ති දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තිං. මනන්ති විත්තං. අභිනිහාරන්ති පණ්ඩානං.
බුජ්ඣනභාවන්ති බුජ්ඣනසභාවං, පටිවිජ්ඣනාකාරං වා.

උග්ගට්ඨකඤ්ඤති උග්ගට්ඨනං නාම ඤාණුග්ගට්ඨනං, ඤාණෙන උග්ගට්ඨමත්තෙන
එව ධම්මං ජානාතීති අත්ථො. විපඤ්චිතං විත්ථාරිතමෙව අත්ථං ජානාතීති

විපක්ෂවිතක්ෂ්ණ. උද්දෙසාදිහි නෙතබ්බොති නෙයොයා. බ්‍යක්ෂ්ජනපදං පරමං අස්සාති පදපරමො. සහ උදාහට්ඨෙලායාති උදාහාරධම්මස්ස උද්දෙසෙ උදාහට්ඨත්තෙ එව. ධම්මාභිසමයොති චතුසච්චධම්මස්ස ඤාණෙන සද්ධිං අභිසමායොගො. අයං වුවචතීති අයං “චත්තාරො සතිපට්ඨානා” තිආදිනා නයෙන සංඛිත්තෙන මාතිකාය යපියමානාය දෙසනානුසාරෙන ඤාණං පෙසෙත්වා අරහත්තං ගණ්හිතුං සමත්ථො පුග්ගලො “උග්ගට්ඨක්ෂ්ණ” ති වුවචති. අයං වුවචතීති අයං සංඛිත්තෙන මාතිකං යපෙත්වා විත්ථාරෙන අත්ථෙ විහජියමානෙ අරහත්තං පාපුණ්තුං සමත්ථො පුග්ගලො “විපක්ෂවිතක්ෂ්ණ” ති වුවචති. උද්දෙසතොති උද්දෙසහෙනු, උද්දිසන්තස්ස උද්දිසාපෙන්තස්ස වාති අත්ථො, “උද්දිසතො” තිපි පායො, අයමෙවත්ථො. පරිපුච්ඡතොති පරිපුච්ඡන්තස්ස. අනුපුබ්බෙන ධම්මාභිසමයො හොතීති අනුක්කමෙන අරහත්තප්පත්ති හොති. න තාය ජාතියා ධම්මාභිසමයො හොතීති තෙන අත්තභාවෙන මග්ගං වා ඵලං වා අන්තමසො ඤානං වා විපස්සනං වා නිබ්බත්තෙනුං න සක්කොති. අයං වුවචතීති අයං පුග්ගලො බ්‍යක්ෂ්ජනපදමෙව පරමං කත්වා ධීතත්තා “පදපරමො” ති වුවචති.

එකචරාති විවෙකාභිරතියා එකච්භාරිතො. ද්විචරාති ද්වෙ එකජ්ඣාසයා හුත්වා ඤාණචරියාදිවසෙන විචරන්තා. එස නයො සෙසෙසු. සත්තසුක්ඛතාපකාසනෙන සුක්ඛතං. තතො එව සණ්ඨං සුබ්බමං. “පරෙසං අජ්ඣාසයවසෙන භගවා ඉදං සුත්තං ආරභී” ති චත්වා තෙ පන “පරෙ” ති චුත්තපුග්ගලො අපරිකම්මිකා සුපරිසොධිතපුබ්බභාගපට්ඨපදා වාති දුට්ඨා, තදුභයෙසු සත්ථු පට්ඨත්ති. උපමාමුඛෙන පකාසෙන්නො යථා භීතිආදිමාහ. රූපං න සමුට්ඨාපෙති ලිඛනවසෙන න උප්පාදෙති. අකතාභිනිවෙසන්ති විපස්සනාභාවනාය අකතානුයොගං. සීල...පෙ.... සම්පදායාති අසමාදින්නසීලං සීලසම්පදාය, සුපරිසුද්ධසීලං සමාධිසම්පදාය, අනුජ්ඣකදිට්ඨිජුකම්මං දිට්ඨිසම්පදාය යොජෙන්නොති යොජනා.

යන්ති යං පුබ්බභාගපට්ඨපදං සන්ධාය. සීලන්ති චතුපාරිසුද්ධිසීලං. දිට්ඨි වාති කම්මස්සකතාදිට්ඨි වෙව කම්මපථසම්මාදිට්ඨි ව. තිවිධෙනාති අජ්ඣාත්තං බහිද්ධා අජ්ඣාත්තබහිද්ධාති එවං විසයභාවතො තිස්සකාරෙන. යථාචුත්තදිට්ඨිවිසුද්ධියා විසෙසපච්චයං සීලංයෙව භාවනාය අධිට්ඨානන්ති චුත්තං “සීලං නිස්සාය සීලෙ පතිට්ඨායා” ති.

සුධන්තසුචණ්ණං අපගතසබ්බකාළකං. චතුරස්සාදිධොතො සුපරිමජ්ජිතමණික්ඛන්ධො. පච්චයධම්මානං අවිජ්ජාදිනං තස්ස තස්ස පච්චයුප්පන්තස්ස හෙනුපච්චයාදිභාවො පච්චයාකාරො. සො පන අත්ථො අවිජ්ජා එවාති ආහ “පට්ච්චසමුප්පාදන්ති පච්චයාකාර”න්ති. තෙනාහ “පච්චයාකාරො භී” තිආදි.

කාමං වො-සද්දො පදපරට්ඨිතො පටියොගීඅත්ථවිසෙසවාචකො, නාමපරභූතො පන තං තං කත්තුකම්මකරණාදිසාධනවිසිට්ඨමෙව පබ්බොධෙති, හි-නිපාතපරභූතො පන චචනාලඬිකාරමත්තමෙවාති ආහ “වොති...පෙ.... දිස්සති” ති. තංදෙසනන්ති

තස්ස පටිච්චසමුප්පාදස්ස දෙසනං. සා හි ඉධ ත-සද්දෙන පච්චාමසීයති. “සුඤ්ඤාඨා”ති සොතච්ඤ්ඤායාතාවචනතො න කෙවලං පටිච්චසමුප්පාදො.

එකත්ථමෙතං පදං ක-සද්දෙන පදවඩ්ඪනමත්තස්ස කතත්තා, තස්මා සාධුසද්දස්ස කතො අත්ථුද්ධාරො සාධුකසද්දස්සපි කතො එව හොතීති අධිප්පායො. සාධු හත්තෙති යාවාමහං හත්තෙති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “ආයාවනෙ”ති. පුන සාධු හත්තෙති එවං හත්තෙති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “සම්පට්ඨිතෙ”ති. සාධු සාධුති අහො අහොති අයමෙත්ථ අත්ථොති චුත්තං “සම්පහංසනෙ”ති. සාධු ධම්මරුචීති පුඤ්ඤකාමො සුන්දරොති අත්ථො. පඤ්ඤාණවාති පඤ්ඤවා. අද්දුබ්බොති අදුසකො. දළ්භිකම්මෙති ටීරිකරණෙ සක්කච්චකිරියායං. ආණත්තියන්ති ආණාපනෙ. “සුඤ්ඤාඨ සාධුකං මනසි කරොඨා”ති හි චුත්තෙ සාධුකසද්දෙන සවනමනසිකාරානං සක්කච්චකිරියා විය තදාණාපනම්පි චුත්තං හොති. ආයාවනත්ථතා විය වස්ස ආණාපනත්ථතා වෙදිතබ්බා.

ඉදානෙත්ථ එවං යොජනා වෙදිතබ්බාති සම්බන්ධො. සොතින්ද්‍රියචික්ඛෙපනිවාරණං සවනෙ නියොජනවසෙන කිරියන්තරපටිසෙධනභාවතො, සොතං ඔදහරාති හි අත්ථො. මනින්ද්‍රියචික්ඛෙපනිවාරණං අඤ්ඤචිත්තාපටිසෙධනතො. පූරිමන්ති “සුඤ්ඤාඨා”ති පදං. එත්ථාති “සුඤ්ඤාඨ, මනසි කරොඨා”ති පදද්වයෙ, එතස්මිං වා අධිකාරෙ. බ්‍යඤ්ජනවිපල්ලාසග්ගාහනිවාරණං සොතද්වාරෙ චික්ඛෙපපටිබාහකත්තා. න හි යාථාවතො සුඤ්ඤත්තස්ස සද්දතො විපල්ලාසග්ගාහො හොති. අත්ථවිපල්ලාසග්ගාහනිවාරණං මනින්ද්‍රියචික්ඛෙපපටිබාහකත්තා. න හි සක්කච්චං ධම්මං උපධාරෙත්තස්ස අත්ථවිපල්ලාසග්ගාහො හොති. ධම්මස්සවනෙ නියොජෙති “සුඤ්ඤාඨා”ති විදහනතො. ධාරණුපපරික්ඛාසුති එත්ථ උපපරික්ඛග්ගහණෙනෙව තුලනතීරණාදිකෙ දිට්ඨියා ව සුප්පට්ඨෙධං සභිගණ්භාති. සබ්බඤ්ජනොති එත්ථ යථාධිප්පෙතමත්ථං බ්‍යඤ්ජයතීති බ්‍යඤ්ජනං, සභාවනිරුත්ති. සහ බ්‍යඤ්ජනෙහීති සබ්බඤ්ජනො, බ්‍යඤ්ජනසම්පන්නොති අත්ථො. අරණීයතො උපගන්තබ්බතො අත්ථො, චතුපාරිසුද්ධිසිලාදිකො. සහ අත්ථෙන්නාති සාත්ථො, අත්ථසම්පන්නොති අත්ථො. ධම්මගම්භීරොතිආදියු ධම්මො නාම තන්ති. දෙසනා නාම තස්සා මනසා චචත්ථපිතාය තන්තියා දෙසනා කථනං. අත්ථො නාම තන්තියා අත්ථො. පටිවෙධො නාම තන්තියා තන්තිඅත්ථස්ස ව යථාභුතාවබ්බොධො. යස්මා වෙතෙ ධම්මදෙසනාඅත්ථපටිවෙධා සසාදිහි විය මහාසමුද්දො මන්දබ්බද්ධිහි දුක්ඛොගාල්භා අලබ්භනෙයාපතිට්ඨා ව, තස්මා ගම්භීරා. තෙන චුත්තං “යස්මා අයං ධම්මො...පෙ.... සාධුකං මනසි කරොඨා”ති.

එත්ථ ව පටිවෙධස්ස දුක්කරභාවතො ධම්මත්ථානං දෙසනාඤ්ඤාණස්ස දුක්කරභාවතො දෙසනාය දුක්ඛොගාහතා, පටිවෙධස්ස පන උප්පාදෙතුං අසක්කුණෙයාත්තා තබ්බිසයඤ්ඤාණුප්පත්තියා ව දුක්කරභාවතො දුක්ඛොගාහතා වෙදිතබ්බා. දෙසනං නාම උද්දිසනං සභිබ්බෙපදස්සනසදිසං. තථා හි විභභිගසුත්තෙ “දෙසෙස්සාමී”ති වත්ථා පුන “භාසිස්සාමී”ති චුත්තං. තස්ස නිද්දිසනං භාසනන්ති

ඉධාධිප්පෙතන්ති ආහ “විත්ථාරතොපි නං භාසිස්සාමීති වුත්තං හොති”ති.
පරිබ්‍යත්තං කථනං වා භාසනං.

සාළිකායිව නිග්ඝොසොසාති සාළිකාය ආලාපො විය මධුරො කණ්ණසුඛො
පෙමතියො. පටිභානං සද්දො. උදිරයිති උච්චාරියති, වුච්චතීති අත්ථො. එවං වුත්තෙ
උස්සාහජාතාති එවං “සුභාප සාධුකං මනසි කරොථ, භාසිස්සාමී”ති වුත්තෙ “න
කිර සත්ථා සඬබ්බෙපෙනෙව දෙසෙස්සති, විත්ථාරතොපි භාසිස්සති”ති
සඤ්ජාතුස්සාහා හට්ඨතුට්ඨා හුත්වා.

කතමොති තස්ස පදස්ස සාමඤ්ඤතො පුච්ඡාභාවො ඤායති, න විසෙසතොති
තස්ස පුච්ඡාවිසෙසභාවං කථෙන්නො “කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා”ති වත්වා තෙනෙව
පසඬගෙන මහානිද්දෙසෙ ආගතා සබ්බාපි පුච්ඡා අත්ථුද්ධාරනයෙන දස්සෙති
“පඤ්චවිධා හි පුච්ඡා”තිආදිනා. තත්ථ අදිට්ඨං ජොතෙති එතායාති අදිට්ඨජොතනා.
දිට්ඨං සංසන්දියති එතායාති දිට්ඨසංසන්දනා. සංසන්දනඤ්චෙත්ථ සාකච්ඡාවසෙන
විනිවිජයකරණං. විමතිං ඡින්දති එතායාති විමතිවිජෙදනා. අනුමතියා පුච්ඡනං
අනුමතිපුච්ඡා. “තං කිං මඤ්ඤථ හික්ඛවෙ”තිආදිපුච්ඡාය හි “කා තුමිභාකං
අනුමතී”ති අනුමති පුච්ඡිතා හොති. කථෙතුකම්‍යතා කථෙතුකම්‍යතාය.

ලක්ඛණන්ති ඤාතුං පුච්ඡිතො යො කොචි සභාවො. අඤ්ඤාතන්ති යෙන
කෙනච ඤාණෙන අඤ්ඤාතභාවමාහ. අදිට්ඨන්ති දස්සනභූතෙන ඤාණෙන
චක්ඛුතා විය න දිට්ඨතං. අතුලිතන්ති “එත්තකං ඉද්”න්ති තුලනභූතෙන ඤාණෙන
න තුලිතතං. අතීරිතන්ති තීරණභූතෙන ඤාණෙන අකතඤාණකිරියාසමාපනතං.
අවිභූතන්ති ඤාණස්ස අපාකට්ඨාවං. අවිභාවිතන්ති ඤාණෙන අපාකට්ඨකතභාවං.

පඤ්චසු පුච්ඡාසු යා බුද්ධානං සබ්බතො න සන්ති, තා දස්සෙත්වා
ඉධාධිප්පෙතපුච්ඡං නිගමෙතුං “තත්ථා”තිආදි වුත්තං. තං සුච්ඤ්ඤෙය්‍යමෙව. යදි
පටිච්චසමුප්පාදො පච්චයාකාරො, අථ කස්මා භගවතා පටිච්චසමුප්පාදදෙසනාය
සඬබ්බාරාදයො පච්චයුප්පන්නා කථිතාති ආහ “එත්ථ වා”තිආදි. පච්චයුප්පන්නම්පි
කථෙති පච්චයුප්පන්නදස්සනෙන පච්චයධම්මානං පච්චයභාවස්ස කථිතභාවතො.
ආහාරවග්ගස්සාතිආදි “පච්චයාකාරො පටිච්චසමුප්පාදො”ති දස්සනත්ථං වුත්තං.
“සම්භවන්ති”ති පාළියං පරතො වුත්තං කිරියාපදං ආනෙත්වා යොජෙති, අඤ්ඤථා
සඬබ්බාරා කිං කතාති වා කරොන්තීති වා න ඤායෙය්‍යා. පවත්තියා අනුලොමතො
“අවිජ්ජාපච්චයා”තිආදිකා අනුලොමපටිච්චසමුප්පාදකථා.

“අවිජ්ජාය ත්වෙවා”තිආදිකා පන තස්ස විලොමතො පටිලොමකථා.
අච්චන්තමෙව සඬබ්බාරෙ විරජ්ජති එතෙනාති විරාගො, මග්ගො. අසෙසනිරොධාති
අසෙසෙත්වා නිරොධා සමුච්ඡින්නදනා. එවං නිරොධානන්ති එවං අනුප්පාදනිරොධෙන
නිරුද්ධානං සඬබ්බාරානං නිරොධා. ඉති අවිජ්ජාදිනං නිරොධවනෙන අරහත්තං
වදති. සකලස්සාති අනවසෙසස්ස. සත්තවිරහිතස්සාති පරපරිකප්පිතජීවරහිතස්ස.
විනිවත්තෙත්වාති අනුප්පාදනිරොධදස්සනවසෙන විපරිවත්තෙත්වා.

අත්තමනානි පිතිසොමනස්සෙන ගහිතවිත්තා. තථාභූතා ච හට්ඨවිත්තා නාම
හොන්තිති ආහ “තුට්ඨවිත්තා”ති. “තස්ස චචනං අහිනන්දිතබ්බ”න්ති එත්ථ
අහිනන්දනසද්දො අනුමොදනත්ථො. “අහිනන්දිත්වා”ති එත්ථ සම්පට්ඨිජනත්ථො.
ඉධ පන උභයත්ථොපි වට්ටතීති ආහ “අනුමොදිංසු චෙව සම්පට්ඨිංසු වා”ති.

පට්ඨවසමුප්පාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. විභඩ්ගසුත්තවණ්ණනා

2. දුතියෙපිති දුතියසුත්තෙපි. පි-සද්දෙන තදඤ්ඤෙසු සුත්තෙසුපිති අත්ථො.
“විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තා එවා”ති වත්ථාපි තදෙකදෙසං ඉධ විනියොගක්ඛමං දස්සෙතුං.
“යථා හී”තිආදි වුත්තං. තන්ති මූලං. විත්ථාරදෙසනන්ති “විභජ්ජසාමී”ති පදස්ස
අත්ථස්ස දස්සනවසෙන පවත්තං විභඩ්ගදෙසනං. උද්දෙසදෙසනා පට්ඨසුත්තෙ
අනුලොමදෙසනාසදිසාව. පුන වට්ටව්වට්ටං දස්සෙන්නොති “ඉති ඛො,
හික්ඛෙව”තිආදිනා පවත්තිං නිවත්තිඤ්ඤ දස්සෙන්නො. පට්ඨං උද්දෙසවසෙන
විභජනවසෙන විවට්ටං දස්සිතං, තතො එව ඛානිරොකනෙයෙන විවට්ටම්පි
දස්සිතමෙව හොතිති පුනග්ගහණං.

තෙසං තෙසං සත්තානන්ති ඉදං කිඤ්චි පකාරතො අනාමස්සිත්වා සබ්බෙපි
සත්තෙ සාමඤ්ඤතො ඛායාපෙත්වා ගහණන්ති ආහ “සබ්බෙපතො...පෙ....
නිද්දෙසො”ති. ගතිජාතිවසෙනාති පඤ්චගතිවසෙන, තත්ථාපි එකෙකාය ගතියා
බත්තියාදිභූමිමදෙවාදිහත්ථිආදිජාතිවසෙන ව. “විත්තං මනො”තිආදීසු විය
කිච්චවිසෙසං, “මානස”න්තිආදීසු විය සමානෙ අත්ථෙ සද්දවිසෙසං,
“පණ්ඩර”න්තිආදීසු විය ගුණවිසෙසං, “චෙතසිකං හදය”න්තිආදීසු විය
නිස්සයවිසෙසං, “විත්තස්ස යීති”තිආදීසු විය අඤ්ඤස්ස අවත්ථාභාවවිසෙසං,
“අලුබ්භනා”තිආදීසු විය අඤ්ඤස්ස කිරියාභාවවිසෙසං, “අලුබ්භිතත්ත”න්තිආදීසු
විය අඤ්ඤස්ස අභාවතාවිසෙසන්ති එවමාදිකං අනපෙක්ඛිත්වා ධම්මමත්තං වා
දීපනා සභාවනිද්දෙසො. ජිණ්ණස්ස ජීරණවසෙන පවත්තනාකාරො ජීරණතාති ආහ
“ආකාරනිද්දෙසො”ති.

කාලාතික්කමෙ කිච්චනිද්දෙසාති කලලකාලතො පභූති පුරිමරූපානං
ජරාපත්තක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානාති පච්ඡිමරූපාති පරිපක්කරූපානුරූපාති
පරිණතපරිණතාති උප්පජ්ජන්තිති අනුක්කමෙන සුපරිණතරූපානං පරිපාකකාලෙ
උප්පජ්ජමානාති ඛණ්ඩිච්චාදිසභාවාති උප්පජ්ජන්තිති “ඛණ්ඩිච්ච”න්තිආදයො
කාලාතික්කමෙ ජරාය කිච්චනිද්දෙසා. පකතිනිද්දෙසාති ඵලවිපච්චනපකතියා
නිද්දෙසා, ජරාය වා පාපුණ්තබ්බඵලමෙව පකති, තස්සා නිද්දෙසා, න ව
ඛණ්ඩිච්චාදීනෙව ජරාති උදකාදිගතමග්ගෙසු තිණරුක්ඛසංභග්ගතාදයො විය
පරිපාකගතමග්ගසඬ්ඛාතෙසු පරිපුණ්ණරූපෙසු ලබ්භමානා ඛණ්ඩිච්චාදයො ජරාය
ගතමග්ගාඉච්චෙව වෙදිතබ්බා, න ජරාති.

යස්මා ජරං පත්තස්ස ආයු භායති, ඉන්ද්‍රියානි ජප්ජරානි භොන්තිති
ආයුභානාදයො පකතිනිද්දෙසා, තස්මා චුත්තං “පච්ඡිමා ද්වෙ පකතිනිද්දෙසා”ති.
තෙනාහ “ඉමෙහි පනා”තිආදි.

අවිඤ්ඤායමානන්තරත්තා අවිච්ඡරා මණිආදීසු මන්දදසකාදීසු එකෙකදසකෙසු
ව බණ බණ ජිණ්ණවිකාරාදීනං දුච්ඤ්ඤෙය්‍යත්තා. තතො අඤ්ඤෙසුති
මණිආදිතො අඤ්ඤෙසු අභිච්ඡත්තකාදීසු, පාණීනං එකභවපරියාපන්තො
සකලආයුස්මිං ගහිතතරුණයුවාජරාකාලෙසු, එකද්විත්තිදිවසාතික්කමෙසු පුප්ඵාදීසු
වාති අත්ථො. තත්ථ හි ජරාවිසෙසස්ස සුච්ඤ්ඤෙය්‍යත්තා සච්චිජරා නාම.

වචනකවසෙනාති වචනකානං බන්ධානං වසෙන. එකචතුපඤ්චක්ඛන්ධාය
චුතියා වචනමෙව වචනතාති ආහ “භාවචචනෙන ලක්ඛණනිදස්සන”න්ති, පාළියං
“චුති”ති චුත්තස්ස මරණස්ස සභාවදස්සනන්ති අත්ථො. භඩ්ගුප්පත්ති හිජ්ජමානතා.
තෙන “හෙදො”ති ඉමිනා බන්ධානං හිජ්ජමානතා හෙදසමඬගිතා චුත්තාති දස්සෙති.
යානාභාවපරිදීපනන්ති කෙනච්ඡි ආකාරෙන අවට්ඨානාභාවදීපනං. සට්ඨසෙවාති හි
විසදිසුදාහරණං. යථා සට්ඨෙ හින්තො කපාලාදිඅවයවසෙසො ලබ්භති, න එවං
චුතික්ඛන්ධෙසු භඩ්ගෙසු, න කොචි විසෙසො තිට්ඨන්ති දස්සෙතුං
“අන්තරධාන”න්ති චුත්තං. මච්චුසඬබ්බානං මරණන්ති මච්චුසඤ්ඤිතං මරණං.
“කාලමරණ”න්ති වදන්ති. සන්තානස්ස අවචන්තසමුච්ඡෙදභූතං ඛිණාසවානං
මරණං සමුච්ඡෙදමරණං. ආදි-සද්දෙන බණ්ණකමරණං සඬගණ්භාති. තස්ස කිරියාති
අන්තකස්ස කිරියා, යා ලොකෙ චුච්චති “මච්චු”ති, මරණන්ති අත්ථො.
වචනකාලො එව වා අනතික්කමනීයත්තා විසෙසෙන කාලොති චුත්තොති තස්ස
කිරියා අත්ථතො චුතික්ඛන්ධානං හෙදපවත්තියෙව. “මච්චු මරණ”න්ති වා එත්ථ
සමාසං අකත්වා යො “මච්චු”ති චුච්චති හෙදො, තමෙව මරණං “පාණවාගො”ති
එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

චතුචොකාරවසෙනාති චතුචොකාරභවවසෙන. තත්ථ හි රූපකායසඤ්ඤිතො
කලෙවරො නත්ථි, යං නික්ඛිපෙය්‍යා. කිඤ්චාපි එකචොකාරභවෙහි
කලෙවරනික්ඛෙපො නත්ථි, රූපකායස්ස පන තත්ථ අත්ථිතාමත්තං ගහන්වා
“එකචොකාරවසෙන කලෙවරස්ස නික්ඛෙපො”ති චුත්තො. චතුචොකාරවසෙන
වාති ව-සද්දෙන “සෙසද්වයවසෙන බන්ධානං හෙදො”ති ඉමමත්ථං දස්සෙති
සබ්බත්ථෙව බන්ධහෙදසබ්භාවතො. සෙසද්වයවසෙනාති සෙසභවද්වයවසෙනෙව
කලෙවරස්ස නික්ඛෙපො. යදිපි එකචොකාරභවෙ රූපකායො විජ්ජති,
කලෙවරනික්ඛෙපො පන නත්ථිති “කලෙවරස්ස සබ්භාවතො”ඉවෙව චුත්තං.
යස්මා මනුස්සාදීසු කලෙවරනික්ඛෙපො අත්ථි, තස්මා මනුස්සාදීසු කලෙවරස්ස
නික්ඛෙපොති යොජනා. කලෙවරං නික්ඛිටියති එතෙනාති මරණං කලෙවරස්ස
නික්ඛෙපො. එකතො කත්වාති එකජ්ඣං කත්වා, එකජ්ඣං ගහණමත්තෙන.

ජායනට්ඨෙනාතිආදි ආයතනවසෙන යොනිවසෙන ව ද්විහි පදෙහි සබ්බසත්තෙ
පරියාදිශිත්වා පරියාදිශිත්වා ජාතිං දස්සෙතුං චුත්තං. කෙච් පන “කත්තුභාවවසෙන

පද්ද්වයං වුත්ත''න්ති වදන්ති. “තෙසං තෙසං සත්තානං ජාති සඤ්ජාති”ති පන කත්තරි සාමිනිද්දෙසස්ස කතත්තා උභයත්ථාපි භාවනිද්දෙසො. සම්පුණ්ණා ජාති සඤ්ජාති. පාකටා නිබ්බන්ති අභිනිබ්බන්ති. තෙසං තෙසං සත්තානං...පෙ.... අභිනිබ්බන්තීති සත්තවසෙන පවත්තත්තා වොහාරදෙසනා.

තත්ත තත්තාති එකවතුචොකාරහවෙසු ද්විත්තං සෙසරුපධාතුයං පටිසන්ධික්ඛණෙ උප්පජ්ජමානානං පඤ්චන්තං, කාමධාතුයං විකලාවිකලිත්ථියානං වසෙන සත්තන්තං නවන්තං දසන්තං පුන දසන්තං එකාදසන්තඤ්ච ආයතනානං වසෙන සඬගහො වෙදිතබ්බො. සත්තකියන්ති යෙන කම්මුතා ඛන්ධානං පාතුභාවො, තෙන අභිසඬ්ඛතසන්තකියං. තඤ්ච ඛො පටිසන්ධික්ඛණවසෙන වෙදිතබ්බං.

කම්මංයෙව කම්මහවො “භවති එතස්මා උපපත්තිහවො”ති කත්වා. කම්මෙන නියාදිතඅත්තභාවුපපත්තිවසෙන භවතීති හවො, තථා තථා නිබ්බන්තවිපාකො කට්ඨකාරුපඤ්ච. අට්ඨකථායං පන “භවතීති කත්වා හවො”ති උපපත්තිහවස්ස වක්ඛමානත්තා “කම්මං ඵලවොහාරෙන හවොති වුත්ත”න්ති කථිතං.

උපාදියන්ති සත්තා දළ්භග්ගාහං ගණ්හන්ති එතෙන කිලෙසකාමෙන. න කෙවලං ඉධ කරණසාධනමෙව, අථ ඛො කත්තුසාධනමිපි ලබ්හතීති වුත්තං “සයං වා”ති. තන්ති වත්ථුකාමං. කාමො ව සො කාමනට්ඨෙන, උපාදානඤ්ච භුසමාදානට්ඨෙනාති කාමුපාදානං. එතන්ති කාමුපාදානපදං. පුන එතන්ති කාමුපාදානසඬ්ඛානං.

සස්සතො අත්තාති ඉදං පුරිමදිට්ඨිං උපාදියමානං උත්තරදිට්ඨිං දස්සෙතුං වුත්තං. යථා එසා දිට්ඨි දළ්භිකරණවසෙන පුරිමං උත්තරා උපාදියති, එවං “නත්ථි දිත්ත”න්තිආදිකාපිති. අත්තග්ගහණං පන “අත්තවාදුපාදාන”න්ති ඉදං න දිට්ඨුපාදානදස්සනන්ති දට්ඨබ්බං. ලොකො වාති අත්තග්ගහණවිනිමුත්තග්ගහණං දිට්ඨුපාදානභූතං ඉධ පුරිමදිට්ඨිඋත්තරදිට්ඨිවචනෙහි වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

යෙන මිච්ඡාහිනිවෙසෙන ගොසීලගොවතාදිං සමාදියති වෙව අනුනිට්ඨති ව, සො ගොසීලගොවතාදීන්ති අධිජ්ජෙතානි. තෙනාහ “ගොසීල...පෙ.... සයමෙව උපාදානානී”ති. අභිනිවෙසතොති අභිනිවෙසනතො.

අත්තවාදුපාදානන්ති “අත්තා”ති වාදස්ස පඤ්ඤාපනස්ස ගහණස්ස කාරණභූතා දිට්ඨිති අත්ථො. අත්තවාදමත්තමෙවාති අත්තස්ස අභාවා “අත්තා”ති ඉදං වචනමත්තමෙව. උපාදියන්ති දළ්භං ගණ්හන්ති.

වක්ඛුද්ධාරාදීසු පවත්තායාති ඉදං තණ්හාය රූපතණ්හාදිභාවස්ස කාරණවචනං ඡද්ධාරාරම්මණිකධම්මානං පටිනියතාරම්මණත්තා. ඡවනවීරියා පවත්තායාති ඉදං තස්සා පවත්තිට්ඨානදස්සනං. සභාවෙනෙව උට්ඨාතුං අසක්කොත්තස්ස වෙඨ විය නිස්සයො අහුත්වා ඔලුම්භකභාවෙන භාවො උපාදානස්ස පච්චයභාවතො ආරම්මණමිපි තංසදිසං වුත්තං. රූපෙති විසයෙ භූමිමං. සා තිවිධා භොතීති

සම්බන්ධය. කාමතණ්හා කාමස්සාදනාවෙන පවත්නියා. එවං අස්සාදෙන්තීති සස්සතදිට්ඨියා සහජාතනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතාදිපච්චයභූතාය සංසට්ඨත්තා නිව්වද්ධවසස්සතාහිනිවෙසමුඛෙන අස්සාදෙන්තී. භවසහගතා තණ්හා භවතණ්හා. භවති තිට්ඨති සබ්බකාලන්ති හි භවදිට්ඨි භවො උත්තරපදලොපෙන, භවස්සාදවසෙන පවත්නියා ව. ඉමිනා නයෙන විභවතණ්හාති එත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. විභවති උච්ඡිජ්ජති විනස්සතීති එවං පවත්තා දිට්ඨි විභවො උත්තරපදලොපෙන. එවං තානි අට්ඨාරසානි යා ඡ කාමතණ්හා, ඡ භවතණ්හා, ඡ විභවතණ්හා චූත්තා, එතානි අට්ඨාරස තණ්හාවිවරිතානි තණ්හාපච්චයො. අජ්ඣත්තන්ති සකසන්තතියං. බහිද්ධාති තතො බහිද්ධා. අතීතාරම්මණානි වා භොන්තු ඉතරාරම්මණානි වා, සයං පන අතීතානි ඡත්තිංස තණ්හාවිවරිතානි. සෙසපද්ද්වයෙපි එසෙව නයො. “අට්ඨසතං තණ්හාවිවරිතානි”තිආදිනා සම්බන්ධො. ඉදානි අපරෙතපි පකාරෙන අට්ඨසතං තණ්හාවිවරිතානි දස්සෙතුං “අජ්ඣත්තිකස්සා”තිආදිමාහ. තත්ථ අජ්ඣත්තිකස්සාති අජ්ඣත්තිකබන්ධපඤ්චකං. උපයොගත්ථෙ හි ඉදං සාම්ච්චනං. උපාදායාති ගහෙත්වා. අස්මිති භොතීති යදෙනං අජ්ඣත්තිකං බන්ධපඤ්චකං උපාදාය තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන සමුදායග්ගාහතො අස්මිති ගාභො භොති, තස්මිං සතීති අත්ථො. ඉධ පන රූපාදිආරම්මණවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉත්ථමස්මිති භොතීති බත්තියාදීසු “ඉදංපකාරො අහ”න්ති එවං තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන භොතීති අත්ථො. ඉදං තාව අනුපනිධාය ගහණං.

එවමාදීනීති ආදි-සද්දෙන “එවමස්මි, අඤ්ඤථාස්මි, අහං භවිස්සං, ඉත්ථං භවිස්සං, එවං භවිස්සං, අඤ්ඤථා භවිස්සං, අසස්මි, සතස්මි, අහං සියං, ඉත්ථං සියං, එවං සියං, අඤ්ඤථා සියං, අපාහං සියං, අපාහං ඉත්ථං සියං, අපාහං එවං සියං, අපාහං අඤ්ඤථා සියං”න්ති එතෙසං සඬගභො. උපනිධාය ගහණම්පි දුට්ඨං සමතො අසමතො වාති තං දස්සෙතුං “එවමස්මි, අඤ්ඤථාස්මි”ති ව චූත්තං. තත්ථ එවමස්මිති ඉදං සමතො උපනිධාය ගහණං, යථා අයං බත්තියො, එවං අහමස්මිති අත්ථො. අඤ්ඤථාස්මිති ඉදං පන අසමතො ගහණං, යථායං බත්තියො තතො අඤ්ඤථා අහං භීතො වා අධිකො වාති අත්ථො. ඉමානි තාව පච්චුප්පන්තවසෙන චත්තාරි තණ්හාවිවරිතානි. භවිස්සන්තිආදීනි පන චත්තාරි අනාගතවසෙන චූත්තානි, තෙසං පුරිමචතුක්කෙ චූත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. අසස්මිති සස්සතො අස්මි, නිව්චස්සෙතං අධිවචනං. සතස්මිති අසස්සතො අස්මි, අනිව්චස්සෙතං අධිවචනං. ඉති ඉමානි ද්වෙ සස්සතුව්ඡෙදවසෙන චූත්තානි. ඉතො පරානි සියන්තිආදීනි චත්තාරි සංසයපරිචිතක්කවසෙන චූත්තානි, තානි පුරිමචතුක්කෙ චූත්තනයෙන අත්ථතො වෙදිතබ්බානි. අපාහං සියන්තිආදීනි පන චත්තාරි “අපි නාමාහං භවෙය්‍ය”න්ති එවං පත්ථනාකප්පනවසෙන චූත්තානි, තානිපි පුරිමචතුක්කෙ චූත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි. එවමෙනෙසු –

ද්වෙ දිට්ඨිසීසා චත්තාරො, සුද්ධසීසා සීසමූලකා;
තයො තයොති එතානි, අට්ඨාරස විභාවයෙ.

එතෙ හි සස්සතුච්ඡේදවසෙන චුත්තා ද්වෙ දිට්ඨිසීසා නාම, “අස්මි, භවිස්සං සියං, අපාහං සිය”න්ති එතෙ චත්තාරො සුද්ධසීසා නාම, “ඉත්ථමස්මි”තිආදයො තයො තයොති ද්වාදස සීසමූලකා නාමාති වෙදිතබ්බං. ඉධ පාළියං රූපාරම්මණාදිවසෙන තණ්හා ආගතාති ආහ “අප්ඤ්ඤාතිකරූපාදිනිස්සිතානි”ති. අට්ඨාරස තණ්හාවිවර්තානීති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. ඉමිනා අස්මිති ඉමිනා අභිසෙකසෙනාපච්චාදිනා “බත්තියො අහ”න්ති මූලභාවතො “අස්මි”ති හොති. සෙසං පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. සඬගහෙති තණ්හාය යථාචුත්තවිභාගස්ස සංඛ්පනවසෙන සඬගණෙන කරියමානෙ. “ඡයිමෙ, හික්ඛවෙ, තණ්හාකායා”තිආදි නිද්දෙසො. “රූපෙ තණ්හා රූපතණ්හා”තිආදි නිද්දෙසත්ථො. “කාමරාගභාවෙනා”තිආදිකො, “අප්ඤ්ඤාතිකස්සුපාදායා”තිආදිකො ව නිද්දෙසවිත්ථාරො. “රූපාදිසු ආරම්මණෙසු ඡළොවා”තිආදිකො සඬගහො.

යස්මා චක්ඛුද්වාරාදිසු එකෙකස්මිං ද්වාරෙ උප්පජ්ජනකවිඤ්ඤාණානි විය අනෙකා එව වෙදනා, තස්මා තා රාසිවසෙන එකජ්ඣං ගහෙත්වා “ඡ වෙදනාකායා”ති චුත්තන්ති ආහ “වෙදනාසමූහා”ති. නිස්සයභාවෙන උප්පත්තිද්වාරභාවෙන නානාපච්චයා හොත්ති චක්ඛුධාතුආදයො, තා කුච්ඡිනා ධාරෙත්තියො විය පොසෙත්තියො විය ව හොත්තීති තාසං මාතුසදිසතා චුත්තා. චක්ඛුසම්පස්සගෙතුති නිස්සයාදිචක්ඛුසම්පස්සපච්චයා. අයන්ති අයං වෙදනා “චක්ඛුසම්පස්සජා වෙදනා”තිආදිනා සාධාරණතො චුත්තා. එත්ථාති එතස්මිං වෙදනාපදෙ. සබ්බසඬගාහිකාති කුසලාකුසලවිපාකකිරියානං වසෙන සබ්බසඬගාහිකා. එවං විභඩ්ගෙ ආගතනයෙන සාධාරණතො චත්ථාපි ඉධාධිප්පෙතවෙදනමෙව දස්සෙතුං “විපාකවසෙන පනා”තිආදිමාහ. චක්ඛුමිහි සම්පස්සොති චක්ඛුමිහි නිස්සයභූතෙ උප්පන්නඑස්සො. එස නයො සෙසෙසු. යස්මා චක්ඛාදීනි විසුද්ධිමග්ගෙ බන්ධනිද්දෙසෙ ලක්ඛණාදිවිභාගතො, ආයතනනිද්දෙසෙ විසෙසතො, සාමඤ්ඤතො ව සද්දත්ථදස්සනාදිවසෙන විභාවිතානි, තස්මා “යං චත්තබ්බං...පෙ.... චුත්තමෙවා”ති ආහ.

නමනලක්ඛණන්ති ආරම්මණාහිමූලං හුත්වා නමනසභාවං තෙන විනා අප්පචත්තනතො. රූප්පනලක්ඛණං හෙට්ඨා චුත්තමෙව. වෙදනාක්ඛන්ධො පන එකාව වෙදනා. සබ්බදුබ්බලචිත්තානි නාම පඤ්චවිඤ්ඤාණානි. නනු තත්ථ ජීවිතචිත්තට්ඨිතියො ව සන්තීති? සච්චං, තාසං පන කිච්චං න තථා පාකට්ඨං, යථා වෙනනාදීනන්ති තෙ එවෙත්ථ පාළියං උද්ධටා. යෙන මහන්තපාතුභාවාදිනා කාරණෙන. එත්ථාති එතස්මිං මහාභූතනිද්දෙසෙ. අඤ්ඤො විනිච්ඡයනයොති “චචනත්ථතො කලාපතො”තිආදිනා ලක්ඛණාදිනිච්ඡයතො අඤ්ඤො විනිච්ඡයනයො. නනු සො චතුර්ධාතුවචත්ථානෙ චුත්තො, න රූපක්ඛන්ධනිද්දෙසෙති? තත්ථ චුත්තෙපි “චතුර්ධාතුවචත්ථානෙ චුත්තානි”ති අනිදෙසවසෙන චුත්තත්තා “රූපක්ඛන්ධනිද්දෙසෙ චුත්තො”ති චුත්තං. උපාදායාති පටිච්ච. භූතානි හි පටිච්ච උප්පජ්ජමානං උපාදාරූපං “තානි ගහෙත්වා”ති චුත්තං අවිස්සජ්ජනතො. නිස්සයානිපි එකෙ තෙසං නිස්සයපච්චයභාවතො.

පුබ්බකාලකිරියා නාම එකංසතො අපරකාලකිරියාපෙක්ඛාති පාඨසෙසෙන අත්ථං වදති. විහත්තිවිපල්ලාසෙන විනා එව අත්ථං දස්සෙතුං “සමුහන්ථෙ වා”තිආදි වුත්තං. සමුහසම්බන්ධෙ සාමිනිද්දෙසෙන සමුහන්ථො දීපිතොති තං දස්සෙන්තො ආහ “සමුහං උපාදායා”ති. ධම්මසංගීතියං (ධ. ස. 584) ආගතනයෙන “තෙවීසතිවිධ”න්ති වුත්තං. තත්ථ හි හදයවත්ථු න නිද්දිට්ඨං, ‘යං රූපං නිස්සායා’ති වා පටියානෙ (පටියාන. 1.1.8) ආගතත්තා හදයවත්ථුමපි ගහෙත්වා ජාතිරූපභාවෙන උපවයසන්තතියො එකතො කත්වා “තෙවීසතිවිධ”න්ති වුත්තං.

වක්ඛුස්ස විඤ්ඤාණන්ති වා වක්ඛුවිඤ්ඤාණං. අසාධාරණකාරණෙන වායං නිද්දෙසො. “සංඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණ”න්ති එත්ථ සබ්බලොකියවිපාකවිඤ්ඤාණස්ස ගහෙතබ්බත්තා “තෙභුමකවිපාකචිත්තස්සෙනං අධිවචන”න්ති වුත්තං.

අභිසංඛරණලක්ඛණොති ආයුහනසභාවො. වොපනවසෙනාති විඤ්ඤත්තිසංවොපනවසෙන, කායවිඤ්ඤත්තියා සමුට්ඨාපනවසෙනාති අත්ථො. වචනහෙදවසෙනාති වචිහෙදුප්පාදවසෙන, වචිවිඤ්ඤත්තියා සමුට්ඨාපනවසෙනාති අත්ථො. එවං වොපනං න භවෙය්‍යාති දස්සෙතුං “රහො නිසීදිත්වා චිත්තෙන්තස්සා”ති වුත්තං. එකුනතිංසාති එත්ථ අභිඤ්ඤාවෙනනාවිනිමුත්තා එව එකුනතිංස වෙනනා වෙදිතබ්බො තස්සා විපාකවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයත්තාභාවතො.

දුක්ඛෙති එකමිපි ඉදං භූමිමච්චනං සංසිලෙසනනිස්සයවිසයඛ්‍යාපනවසෙන අත්තානං හිනිදිත්වා විනියොගං ගච්ඡතිති “චතුහි කාරණෙහි”තිආදි වුත්තං. එකොපි හි විහත්තිනිද්දෙසො අනෙකධා විනියොගං ගච්ඡති යථා තද්ධිතත්ථෙ උත්තරපදසමාහාරෙති. තන්ති අඤ්ඤාණං. දුක්ඛසච්චන්ති හදයවත්ථුලක්ඛණං දුක්ඛසච්චං. අස්සාති අඤ්ඤාණස්ස. නිස්සයපච්චයභාවෙනාති පුරෙජාතනිස්සයභාවෙන. සහජාතනිස්සයපච්චයභාවෙන පන තංසහජාතා එස්සාදයො වත්තබ්බො. ආරම්මණපච්චයභාවෙන දුක්ඛසච්චං අස්ස ආරම්මණන්ති යොජනා. දුක්ඛසච්චන්ති උපයොගඵකච්චනං. එතන්ති අඤ්ඤාණං. තස්සාති දුක්ඛසච්චස්ස. “පටිච්ඡාදෙති”ති එත්ථ වුත්තං පටිච්ඡාදනාකාරං දස්සෙතුං “යාථාචා”තිආදි වුත්තං. ඤාණච්ඡෙදප්‍රත්තචිත්තෙන්තෙති එකදෙසෙන යාථාවතො ලක්ඛණපටිච්චෙධො හොතියෙවාති “යාථාචලක්ඛණපටිච්චෙධනිවාරණෙනා”ති වත්වා “ඤාණපචත්තියා චෙන්ථ අප්පදානෙනා”ති වුත්තන්ති වදන්ති. පුරිමං පන පටිච්චෙධඤාණුප්පත්තියා නිසෙධකථාදස්සනං, පච්ඡිමං අනුබොධඤාණුප්පත්තියා. එවමෙන්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. එත්ථාති දුක්ඛසච්චෙ.

සහජාතස්ස අඤ්ඤාණස්ස සමුදයසච්චං වත්ථු හොති නිස්සයපච්චයභාවතොති වුත්තං “චත්ථුතො”ති. ආරම්මණතොති ආරම්මණපච්චයභාවෙන. යස්මා සමුදයසච්චං අඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණං හොති, තස්මා “දුක්ඛසමුදයෙ අඤ්ඤාණ”න්ති වුත්තන්ති අත්ථො. පටිච්ඡාදනං දුක්ඛසච්චෙ වුත්තනයමෙව එකෙනෙව කාරණෙන ඉතරෙසං තිණ්ණං අසම්භවතො, කිං පන එතං එකං.

කාරණන්ති ආහ “පටිච්ඡාදනතො”ති. ඉදං චිත්ථාරතො විභාවෙනුං
 “නිරොධපටිපදානං හී”ති ආදි වුත්තං. තදාරබ්භාති තං ආරබ්භ තං ආරම්මණං
 කත්වා. පච්ඡිමඤ්ඡි සච්චද්වයන්ති නිරොධො මග්ගො. තඤ්ඡි නයගම්භීරත්තා.
 දුද්දසන්ති සංඝභුසුමුදමම්මත්තා සභාවෙනෙව ගම්භීරත්තාය දුද්දසං දුට්ඨඤ්ඤායං
 දුරවග්ගාහං. තත්ථාති පුරිමෙ සච්චද්වයෙ. අන්ධභූතන්ති අන්ධකාරභූතං. න
 පචත්තති ආරම්මණං කාතුං න විසහති. වචනීයත්තෙනාති වාචකභාවෙන තථා
 උපට්ඨානතො. සභාවලක්ඛණස්ස දුද්දසත්තාති පිළිනාදිආයුහනාදිවසෙන “ඉදං
 දුක්ඛං, අයං සමුදයො”ති (ම. නි. 484; 3.104) යාථාවතො සභාවලක්ඛණස්ස
 දුද්දසත්තා දුට්ඨඤ්ඤායාත්තා පුරිමද්වයං ගම්භීරං. තත්ථාති පුරිමස්මිං සච්චද්වයෙ.
 විපල්ලාසග්ගාහවසෙන පචත්තතිති සුභාදිවිපරිතග්ගාහානං පච්චයභාවවසෙන
 අඤ්ඤාණං පචත්තති.

ඉදානි “දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං”න්ති ආදිසු පකාරන්තරෙනපි අත්ථං දස්සෙතුං
 “අපිචා”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ දුක්ඛෙති එත්තාවතාති “අඤ්ඤාණන්ති වුවිච්චානාය
 අවිජ්ජාය දුක්ඛෙ”ති එත්තකෙන. සඬගහතොති සමොධානතො. කිච්චතොති
 අසම්පටිවෙධකිච්චතො. අඤ්ඤාණම්චාති විසයසභාවං යාථාවතො පටිවිජ්ඣිතුං
 අප්පදානකිච්චමිච. “දුක්ඛෙ”ති ආදිනා තත්ථ අවිජ්ජා පචත්තති, විසෙසතො
 නිද්දිට්ඨං භොතීති කත්වා සබ්බත්ථෙව තථා අවිසිට්ඨසභාවදස්සනං ඉදන්ති
 දස්සෙතුං “අවිසෙසතො පනා”ති ආදි වුත්තං.

බණ්ඩකනිරොධස්ස ඉධ අනධිජ්ජෙතත්තා අයුජ්ජමානත්තා විරාගග්ගහණතො ච
 අවිජ්ජාදීනං පටිපක්ඛවසෙන පටිබාහනං ඉධ “නිරොධො”ති අධිජ්ජෙතො, සො ච
 තෙසං සබ්බසො අනුප්පජ්ජනමෙවාති ආහ “නිරොධො භොතීති අනුප්පාදො
 භොතී”ති. “අවිජ්ජා නිරුජ්ඣති එත්ථාති අවිජ්ජානිරොධො, සඬබ්බාරා නිරුජ්ඣන්ති
 එත්ථාති සඬබ්බාරනිරොධො”ති එවං සබ්බෙහි එතෙහි නිරොධපදෙහි නිබ්බානස්ස
 දෙසිතත්තා දට්ඨබ්බා. තෙනාහ “නිබ්බානං හී”ති ආදි. වට්ඨවිච්චන්ති වට්ඨඤ්ච
 විච්චිඨඤ්ච. “ද්වාදසහී”ති ඉදං පච්චෙකං යොජෙතබ්බං “අනුලොමතො ද්වාදසහී
 පදෙහි වට්ඨං, පටිලොමතො ද්වාදසහී විච්චිඨං ඉධ දස්සිත”න්ති.

විභඩ්ගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පටිපදාසුත්තවණ්ණනා

3. මිච්ඡා පටිපජ්ජති එතායාති මිච්ඡාපටිපදා, වට්ඨගාමිමග්ගො දුක්ඛාවහත්තා.
 තං මිච්ඡාපටිපදං. තෙනාහ “අනියානිකපටිපදා”ති. සො පුඤ්ඤාහිසඬබ්බාරො කථං
 මිච්ඡාපටිපදා භොතීති? සම්පත්තිහවෙ සුඛාවහොව භොතීති අධිජ්ජායො.
 වට්ඨසිසත්තාති වට්ඨපක්ඛියානං උත්තමඬ්භිගභාවතො. අත්තමසොති
 උක්කංසපරියන්තං සන්ධාය වදන්ති අවකංසපරියන්තතො. “ඉදං මෙ පුඤ්ඤං
 නිබ්බානාධිගමාය පච්චයො භොතු”ති එවං නිබ්බානං පත්ථෙත්වා පචත්තිතං.
 පණ්ණමුට්ඨිදානමත්තන්ති සාකපණ්ණමුට්ඨිදානමත්තං. අප්පත්ථාති

අත්තොගධහෙතු එස නිද්දෙසො, අපාපෙත්වාති අත්ථො. යදග්ගෙන වා පටිපජ්ජනතො අරහත්තං පත්තොති වුවිච්ඡි, තදග්ගෙන තදාවහා පටිපදාපි පත්තාති වුවිච්ඡිති “අජ්ජත්වා”ති වුත්තං. අනුලොමවසෙනාති අනුලොමපටිච්චසමුප්පාදවසෙන. පටිලොමවසෙනාති එත්ථාපි එසෙව නයො. පටිපදා පුච්ඡිතාති එතෙන පටිපදා දෙසෙතුං ආරද්ධාති අයම්පි අත්ථො සඬගහිතො යථාරද්ධස්ස අත්ථස්ස කට්ඨකමාසාපුච්ඡාය ඉධාගතත්තා. අනුලොමපටිච්චසමුප්පාදදෙසනායම්පෙත්ථ ඛ්‍යතිරෙකමුඛෙන අවිජ්ජාදිනිරොධා පන විජ්ජාය සති හොති සඬබ්බාරානං අසම්භවොති වුත්තං “නිබ්බානං භාජිත”න්ති. සරූපෙන පන තාය වට්ටමෙව පකාසිතං. වක්ඛති හි පරියොසානෙ “වට්ටව්ච්චමෙව කථිත”න්ති. නිය්‍යාතනෙති නිගමනෙ. එලෙනාති පත්තබ්බඵලෙන පටිපදාය සම්පාපකහෙතුතො දස්සිතත්තා. යථා හි තිව්ධො හෙතු ඤාපකො, නිබ්බත්තකො, සම්පාපකොති, එවං තිව්ධං ඵලං ඤාපෙනබ්බං, නිබ්බත්තෙනබ්බං, සම්පාපෙනබ්බන්ති. තස්මා පත්තබ්බඵලෙන නිබ්බානෙන තංසම්පාපකහෙතුභූතාය පටිපදාය දස්සිතත්තාති අත්ථො. තෙනාහ “එලෙන හෙත්ථා”තිආදි. අයං වුවිච්ඡිති එවං නිබ්බානඵලා අයං “සම්මාපටිපදා”ති වුවිච්ඡි. අසෙසවිරාගා අසෙසනිරොධාති සමුච්ඡෙදජ්ජහානවසෙන අවිජ්ජාය අසෙසවිරජ්ජනතො අසෙසනිරුජ්ඣනතො ව. පදද්වයෙනපි අනුප්පාදනිරොධමෙව වදති. තඤ්ඤි නිබ්බානං. දුතියවිකප්පෙ අයං එත්ථ අධිජ්ජායො – යෙන මග්ගෙන කරණභූතෙන අසෙසනිරොධො හොති, අවිජ්ජාය අසෙසනිරොධො යං ආගම්ම හොති, තං මග්ගං දස්සෙතුන්ති. එවඤ්ඤි සතිති එවං පදභාජනස්ස නිබ්බානස්ස පදත්ථෙ සති. සානුභාවා පටිපදා විහත්තා හොතිති අවිජ්ජාය අසෙසනිරොධහෙතුපටිපදා තත්ථ සාතිසයසාමත්ථියසමායොගතො සානුභාවා විහත්තා හොති. මිච්ඡාපටිපදාගහණෙනෙත්ථ වට්ටස්සපි විහත්තත්තා වුත්තං “වට්ටව්ච්චමෙව කථිත”න්ති.

පටිපදාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. විපස්සිසුත්තවණ්ණනා

4. විජ්ජන්දන්තිති නිමිසනවසෙන. අනිමිසෙහිති විගතනිමිසෙහි උම්මිලන්තෙහෙව. තෙන වුත්තං මහාපදානෙ. එත්ථාති එතස්මිං “විපස්සි”ති පදෙ, එතස්මිං වා “අනිමිසෙහි”තිආදිකෙ යථාගතෙ සුත්තන්තෙ.

මහාපුරිසස්ස අනිමිසලොචනතො “විපස්සි”ති සමඤ්ඤාපටිලාභස්ස කාරණං වුත්තං, තං අකාරණං අඤ්ඤාසම්පි මහාසත්තානං වරිමහවෙ අනිමිසලොචනත්තාති වොදනං සන්ධාය “එත්ථ වා”තිආදි. වත්වා තතො පන අඤ්ඤමෙව කාරණං දස්සෙතුං “අපිච්ඡා”තිආදි වුත්තං. පලාළයමානස්සාති තොසෙන්තස්ස. අනාදරෙ වෙතං සාම්ච්චනං. අට්ටස්සාති අත්ථස්ස.

පුඤ්ඤස්සයසඬාතො භගො අස්ස අතිසයෙන අත්ථිති භගවාති
 “භාග්‍යසම්පන්නස්සා”ති වුත්තං. සම්මාති සම්මදෙව යාථාවතො, ඤායෙන
 කාරණෙනාති වුත්තං හොතිති ආහ “නයෙන හෙතුනා”ති. සං-සද්දො “සාම”න්ති
 ඉමිනා සමානත්ථොති ආහ “සාමං පච්චත්තපුරිසකාරෙනා”ති, සයම්භුඤාණෙනාති
 අත්ථො. සම්මා, සාමං බුජ්ඣති එතෙනාති සම්බොධො වුච්චති මග්ගඤාණං,
 “බුජ්ඣති එතෙනා”ති කත්වා ඉධ සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණස්සපි සඬගහො. බොධිමා
 සත්තො බොධිසත්තො, පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපො යථා “සාකපත්ථවො”ති.
 බුජ්ඣනකසත්තොති එත්ථ මහාබොධියානපටිපදාය බුජ්ඣතිති බොධි ව සො
 සත්තවිසෙසයොගතො සත්තො වාති බොධිසත්තො. පත්ථයමානො පවත්තතිති
 “කුදාස්සු නාම මහත්තං බොධිං පාපුණ්ස්සාමි”ති සඤ්ජාතච්ඡන්දො පටිපජ්ජති.
 දුක්ඛන්ති ජාතිආදිමුලකං දුක්ඛං. කාමං වුතුපපාතාපි මරණජාතියො, “ජායති
 මියති”ති පන වත්වා “චචති උපපජ්ජති”ති වචනං න එකභවපරියාපන්නානං තෙසං
 ගහණං, අථ බො නානාභවපරියාපන්නානං එකජ්ඣං ගහණන්ති දස්සෙන්නො ආහ
 “ඉදං...පෙ.... වුත්ත”න්ති. තස්ස නිස්සරණන්ති තස්ස ජරාමරණස්ස
 නිස්සරණන්ති වුච්චති. යස්මා මහාසත්තො ජිණ්ණබ්‍යාධිමතෙ දිස්වා පබ්බජිතො,
 තස්මාස්ස ජරාමරණමෙව ආදිතො උපට්ඨාසි.

උපායමනසිකාරෙනාති උපායෙන විධිනා ඤායෙන මනසිකාරෙන පථෙන
 මනසිකාරස්ස පවත්තනතො. සමායොගො අහොසීති යාථාවතො
 පටිවිජ්ඣනවසෙන සමාගමො අහොසි. යොනියො මනසිකාරාති හෙතුමිහි
 නිස්සක්කච්චනන්ති තස්ස “යොනියො මනසිකාරෙනා”ති හෙතුමිහි
 කරණච්චනෙන ආහ. ජාතියා බො සති ජරාමරණන්ති “කිමිහි නු බො සති
 ජරාමරණං හොති, කිං පච්චයා ජරාමරණ”න්ති ජරාමරණෙ කාරණං
 පරිග්ගණ්හන්තස්ස බොධිසත්තස්ස “යස්මිං සති යං හොති, අසති ව න හොති, තං
 තස්ස කාරණං”න්ති එවං අබ්‍යභිචාරජාතිකාරණපරිග්ගණ්හනෙන “ජාතියා බො සති
 ජරාමරණං හොති, ජාතිපච්චයා ජරාමරණ”න්ති යා ජරාමරණස්ස
 කාරණපරිග්ගාහිකා පඤ්ඤා උප්පජ්ජී, තාය උප්පජ්ජන්තියා වස්ස අභිසමයො
 පටිවෙධො අහොසීති අත්ථො.

ඉතීති වුත්තජ්ජකාරපරාමසනං. භීති නිපාතමත්තං. ඉදන්ති යථාවුත්තස්ස
 වට්ඨස්ස පච්චක්ඛතො ගහණං. තෙනාහ “එවමීද”න්ති. ඉධ අවිජ්ජාය සමුදයස්ස
 ආගතත්තා “එකාදසසු යානෙසු”ති වුත්තං. සමුදයං සම්පිණ්ඩෙත්වාති සඬාරාදීනං
 සමුදයං එකජ්ඣං ගහෙත්වා. අනෙකචාරඤ්ඤි සමුදයදස්සනවසෙන ඤාණස්ස
 පවත්තත්තා “සමුදයො සමුදයො”ති ආමෙඨිතච්චනං. අථ වා “එවං සමුදයො
 හොති”ති ඉදං න කෙවලං නිබ්බන්තිදස්සනපරං, අථ බො පටිච්චසමුප්පාදසද්දො විය
 පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන ඉධ සමුදයසද්දො නිබ්බන්තිමුඛෙන පච්චයත්තං වදති.
 විඤ්ඤාණාදයො ව යාවන්නො ඉධ පච්චයධම්මා නිද්දිට්ඨා, තෙ සාමඤ්ඤරූපෙන
 බ්‍යාපනිච්ඡාවසෙන ගණ්හන්තො “සමුදයො සමුදයො”ති අවොච. තෙනාහ
 “අවිජ්ජාපච්චයා සඬාරානං සමුදයො හොති”ති. දස්සනට්ඨෙන වක්ඛුති සමුදයස්ස
 පච්චක්ඛතො දස්සනභාවො චක්ඛු. ඤාතට්ඨෙනාති ඤාතභාවෙන.

පජානනටියෙනාති “අවිජ්ජාසංඛාරාදිතංතංපච්චයධම්මපවත්තියා එතස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො”ති පකාරතො වා ජානනටියෙන. පටිවේදනටියෙනාති “අයං අවිජ්ජාදි පච්චයධම්මො ඉමස්ස සංඛාරාදිකස්ස පච්චයභාවතො සමුදයො”ති පටිවිජ්ඣනටියෙන. ඔභාසනටියෙනාති සමුදයභාවපටිච්ඡාදකස්ස මොහන්ධකාරස්ස කිලෙසන්ධකාරස්ස විධමනවසෙන අවභාසනවසෙන. තං පනෙතං “චක්ඛු”න්තිආදිනා චුත්තං ඤාණං. නිරොධවාරෙති පටිලොමවාරෙ. සො හි “කිස්ස නිරොධා ජරාමරණනිරොධො”ති නිරොධකිත්තනවසෙන ආගතො.

විපස්සිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-10. සිඛිසුත්තාදිවණ්ණනා

5-10. න එවං යොජෙත්වාති “සිඛිස්සපි”තිආදිනා සමුවචයවසෙන එවං න යොජෙත්වා. කස්මාතිආදිනා තත්ථ කාරණං වදති. එකාසනෙ අදෙසිතත්තාති චුත්තමෙවත්ථං පාකටං කාතුං “නානායානෙසු හි”තිආදි චුත්තං. යදිපි තාති විසුං විසුං චුත්තභාවෙන දෙසිතාති, අත්ථවණ්ණනා පන එකසදිසා තදත්ථස්ස අභින්නත්තා. “බුද්ධා ජාතා”ති න අඤ්ඤා ආචික්ඛතීති යොජනා. න හි මහාබෝධිසත්තානං පච්ඡිමභවෙ පරොපදෙසෙන පයොජනං අත්ථි. ගතමග්ගෙනෙවාති පටිපත්තිගමනෙන ගතමග්ගෙනෙව පච්ඡිමමහාබෝධිසත්තා ගච්ඡන්ති, අයමෙත්ථ ධම්මතා. ගච්ඡන්තීති චතුසු සතිපට්ඨානෙසු පතිට්ඨිතචිත්තා සත්ත බොජ්ඣංගිගෙ යාථාවතො භාවෙත්වා සම්මාසම්බෝධියා අභිසම්බුජ්ඣනවසෙන පවත්තන්තීති අත්ථො. යථා පන තෙසං පට්ඨවිපස්සනාහිනිවෙසො හොති, තං දස්සෙතුං “සබ්බබෝධිසත්තා හි”තිආදි චුත්තං. බුද්ධභාවානං විපස්සනා, බුද්ධත්ථාය වා විපස්සනා බුද්ධවිපස්සනා.

සිඛිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බුද්ධවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ආභාරවග්ගො

1. ආභාරසුත්තවණ්ණනා

11. ආභරන්තීති ආනෙන්නි උප්පාදෙන්ති, උපත්ථම්භෙන්තීති අත්ථො. නිබ්බත්තාති පසුතා. භූතා නාම යස්මා තතො පට්ඨාය ලොකෙ ජාතවොහාරො පටිසන්ධිග්ගහණතො පන පට්ඨාය යාව මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තො, තාව සම්භවෙසිතො, එස තාව ගබ්භසෙය්‍යාකෙසු භූතසම්භවෙසිවිභාගො, ඉතරෙසු පන පට්ඨවිත්තාදිවසෙන චුත්තො. සම්භව-සද්දො වෙත්ථ ගබ්භසෙය්‍යාකානං වසෙන පසුතිපරියායො, ඉතරෙසං වසෙන උප්පත්තිපරියායො. පට්ඨවිත්තපට්ඨරියාපට්ඨකණ්ණෙසු හි තෙ සම්භවං උප්පත්තිං එසන්ති උපගච්ඡන්ති නාම, න තාව භූතා උපපත්තියා න සුප්පතිට්ඨිතත්තා, භූතා එව සබ්බසො භවෙසනාය

සමුච්ඡින්නත්තා. න පුන භවිස්සන්තිති අවධාරණෙන නිවත්තිතමත්ථං දස්සෙති. යො ව “කාලසංයො භූතො”තිආදීසු භූත-සද්දස්ස බිණාසවචාචිතා දට්ඨබ්බා. වා-සද්දො චෙත්ථ සම්පිණ්ඩනත්ථො “අග්ගිනා වා උදකෙන වා”තිආදීසු විය.

යථාසකං පච්චයභාවෙන අත්තභාවස්ස පට්ඨපනමෙවෙත්ථ ආභාරෙහි කාතබ්බඅනුග්ගහො හොතිති අධිප්පායෙනාහ “වචනභෙදො...පෙ.... එකො යෙවා”ති. සත්තස්ස උප්පන්නධම්මානන්ති සත්තස්ස සන්තානෙ උප්පන්නධම්මානං. යථා “වස්සසතං තිට්ඨති”ති චුත්තෙ අනුප්පබන්ධවසෙන පවත්තතිති චුත්තං හොති, එවං ධීතියාති අනුප්පබන්ධවසෙන පවත්තියාති අත්ථො, සා පන අවිච්ඡේදොති ආහ “අවිච්ඡේදායා”ති. අනුප්පබන්ධධම්මුප්පත්තියා සත්තසන්තානො අනුග්ගහිතො නාම හොතිති ආහ “අනුප්පන්නානං උප්පාදායා”ති. එතානීති ධීතිඅනුග්ගහපදාති. උභයත්ථ දට්ඨබ්බාති න යථාසම්බන්ධතො.

චත්ථුගතා ඔජා චත්ථු විය තෙන සද්ධිං අප්ඤ්ඤාභරිතබ්බතං ගච්ඡතිති චුත්තං “අප්ඤ්ඤාභරිතබ්බකො ආභාරො”ති, නිබ්බත්තිතඔජං පන සන්ධාය “කබ්බිකාරො ආභාරො ඔජට්ඨමකරුපාති ආහරති”ති වක්ඛති. ඔළාරිකතා අප්පොජනාය න චත්ථුනො ථුලතාය කථිනතාය වා, තස්මා යස්මිං චත්ථුස්මිං පරිත්තා ඔජා හොති, තං ඔළාරිකං. සප්පාදයො දුක්ඛුප්පාදකතාය ඔළාරිකා වෙදිතබ්බා. විසාණාදීනං තිවස්සජඩ්ඨිතානං පුතිභූතත්තා මුදුකතාති වදන්ති. තරච්ඡබ්බෙළතෙමිතතාය පන තථාභූතානං තෙසං මුදුකතා. ධම්මසභාවො හෙස. සසානං ආභාරො සුඛුමො තරුණතිණසස්සබාදනතො. සකුණානං ආභාරො සුඛුමො තිණබ්බාදිබාදනතො. පච්චන්තවාසීනං ආභාරො සුඛුමො මාසමුග්ගකුරාදිභොජනත්තා. තෙසන්ති පරනිමිතවසවත්තිනං. සුඛුමොත්ථෙවොති න කිඤ්චි උපාදාය, අථ බො සුඛුමොඉච්චෙව නිට්ඨං පත්තො තතො පරමසුඛුමස්ස අභාවතො.

චත්ථුවසෙන පනෙත්ථ ආභාරස්ස ඔළාරිකසුඛුමතා චුත්තා, සා වස්ස අප්පොජමභොජනාහි වෙදිතබ්බාති දස්සෙතුං “එත්ථ වා”තිආදිමාහ. පරිස්සයන්ති බුදාවසෙන උප්පන්නං විහිංසං සරිරදරථං. විනොදෙතීති චත්ථු තස්ස විනොදනමත්තං කරොති. න පන සක්කොති පාලෙතුන්ති සරිරං යාපෙතුං නප්පහොති නිරොජත්තා. න සක්කොති පරිස්සයං විනොදෙතුං ආමාසයස්ස අපුරණතො.

ජබ්බිධොපිති ඉමිනා කස්සචි එස්සස්ස අනවසෙසිතබ්බතමාහ. දෙසනක්කමෙනෙවෙත්ථ එස්සාදීනං දුතියාදිනා, න අඤ්ඤෙන කාරණෙනාති ආහ “දෙසනානංයො එව වෙසා”තිආදි. මනසො සඤ්චෙතනා න සත්තස්සාති දස්සනත්ථං මනොගහණං යථා “චිත්තස්ස ධීති, වෙතොවිමුත්ති වා”ති ආහ “මනොසඤ්චෙතනාති වෙතනාවා”ති. චිත්තන්ති යං කිඤ්චි චිත්තමෙව. එකරාසිං කත්වාති එකජ්ඣං ගහෙත්වා විභාගං අකත්වා, සාමඤ්ඤෙන ගහිතාති අත්ථො. තත්ථ ලබ්භමානං උපාදිණ්ණකාදිවිභාගං දස්සෙතුං “කබ්බිකාරො ආභාරො”තිආදි චුත්තං. ආභාරත්ථං න සාධෙන්නීති තාදිසස්ස ආභාරස්ස අනාහරණතො. තදාපිති

හිච්ඡිත්වා විගතකාලෙපි. උපාදිශ්ණකාහාරොති වුවචන්තිති කෙවි. ඉදං පන ආචරියානං න රුච්චති තදා උපාදිශ්ණකරුපස්සෙව අභාවතො. පටිසන්ධිචිත්තෙනෙව සහජාතාති ලක්ඛණවචනමෙතං, සබ්බායපි කම්මජරුපපරියාපන්නාය ඔජාය අත්ථිභාවස්ස අවිච්ඡෙදප්පචන්තිසම්භවදස්සන්තො. සත්තමාති උප්පන්නදිවසතො පටියාය යාව සත්තමදිවසාපි. රුපසන්නතිං පාලෙති පචෙණ්ණසට්ඨතවසෙන. අයමෙවාති කම්මජඔජා. කම්මජඔජං පන පටිච්ච උප්පන්නඔජා අකම්මජත්තා අනුපාදිශ්ණකාහාරොත්ථෙව චෙදිතබ්බො. අනුපාදිශ්ණකා එස්සාදයො චෙදිතබ්බාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. ලොකුත්තරා එස්සාදයො කථන්ති ආහ “ලොකුත්තරා පන රුළුභිවසෙන කථිතා”ති. යස්මා තෙසං කුසලානං උපෙනපරියායො නත්ථි, තස්මා විපාකානං උපාදිශ්ණපරියායො නත්ථෙවාති අනුපාදිශ්ණපරියායොපි රුළුභිවසෙන චුත්තොති චෙදිතබ්බො.

පුබ්බෙ “ආහාරාති පච්චයා”ති චුත්තත්තා යදි පච්චයට්ඨො ආහාරට්ඨොතිආදිනා චොදෙති, අථ කස්මා ඉමෙ එව චත්තාරො චුත්තාති අථ කස්මා චත්තාරොව චුත්තා. ඉමෙ එව ච චුත්තාති යොජනා. විසෙසප්පච්චයත්තාති එතෙන යථා අඤ්ඤෙ පච්චයධම්මා අත්තනො පච්චයුප්පන්නස්ස පච්චයාව හොන්ති, ඉමෙ පන තථා ච හොති අඤ්ඤථා චාති සමානෙපි පච්චයත්තෙ අතිරෙකපච්චයා හොන්ති, තස්මා “ආහාරාති චුත්තා”ති ඉමමත්ථං දස්සෙති. ඉදානි තං අතිරෙකපච්චයනං දස්සෙතුං. “විසෙසපච්චයො හි”තිආදි චුත්තං. විසෙසප්පච්චයො රුපකායස්ස කබලිකාරො ආහාරො උපට්ඨිකභාවතො. තෙනාහ අට්ඨකථායං “රුපාරුපානං උපට්ඨිකකත්තෙන උපකාරකා චත්තාරො ආහාරා ආහාරපච්චයො”ති (විසුද්ධි. 2.608; පටියා. අට්ඨ. පච්චයුද්දෙසවණ්ණනා). උපට්ඨිකකත්තඤ්ඤි සනිපි ජනකත්තෙ අරුපිනං ආහාරානං ආහාරජරුපසමුට්ඨානකරුපාහාරස්ස ච හොති, අසති පන උපට්ඨිකකත්තෙ ආහාරානං ජනකත්තං නත්ථිති උපට්ඨිකකත්තං පධානං. ජනයමානොපි හි ආහාරො අවිච්ඡෙදවසෙන උපට්ඨිකයමානො එව ජනෙතිති උපට්ඨිකභාවො එව ආහාරභාවො. චෙදනාය එස්සො විසෙසපච්චයො. “එස්සපච්චයා චෙදනා”ති හි චුත්තං. “සබ්බාරපච්චයා විඤ්ඤාණ”ත්ති වචනතො විඤ්ඤාණස්ස මනොසඤ්චෙනතා. “චෙනතා තිවිධං භවං ජනෙති”ති හි චුත්තං. “විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප”ත්ති පන වචනතො නාමරූපස්ස විඤ්ඤාණං විසෙසපච්චයො. න හි ඔක්කන්තවිඤ්ඤාණාහොවෙ නාමරූපස්ස අත්ථි සම්භවො. යථාහ “විඤ්ඤාණඤ්ච හි, ආනන්ද, මාතූකුච්ඡිස්මිං න ඔක්කම්ස්සථ, අපි නු බො නාමරූපං මාතූකුච්ඡිස්මිං සමුච්චිස්සථා”තිආදි (දී. නි. 2.115). චුත්තමෙවත්ථං සුත්තෙන සාධෙතුං “යථාහ”තිආදි චුත්තං.

එවං යදිපි පච්චයත්ථො ආහාරත්ථො, විසෙසපච්චයත්තා පන ඉමෙව ආහාරාති චුත්තාති තං නෙසං විසෙසපච්චයනං අවිභාගතො දස්සෙත්වා ඉදානි විභාගතො දස්සෙතුං. “කො පනෙත්ථා”තිආදි ආරද්ධං. මුබ්බෙ යපිතමත්තො එව අසබ්බාදිතො, තත්තකෙනාපි අබ්භන්තරස්ස ආහාරස්ස පච්චයො හොති එව. තෙනාහ “අට්ඨ රුපානි සමුට්ඨාපෙති”ති. සුඛචෙදනාය හිතො සුඛචෙදනීයො. සබ්බථාපිති

වක්බ්‍රසම්ඵස්සාදිවසෙන. යත්තකා එස්සස්ස පකාරහෙදා, තෙසං වසෙන සබ්බජ්ජකාරොපි එස්සාහාරො යථාරහං තිස්සො වෙදනා ආහරති, අනාහාරකො නත්ථි.

සබ්බථාපීති ඉධාපි එස්සාහාරෙ චුත්තනායානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. තිස්සත්තතිවසෙනාති කායදසකං භාවදසකං චත්ථුදසකන්ති තිවිධසත්තතිවසෙන. සහජාතාදිපච්චයනායෙනාති සහජාතාදිපච්චයවිධිනා. පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණඤ්ඤි අත්තනා සහජාතනාමස්ස සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤවිපාකිත්ථියසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි පච්චයො හොත්තොයෙව ආහාරපච්චයනාය තං ආහාරෙති චුත්තං, සහජාතරූපෙසු පන චත්ථුනො සම්පයුත්තපච්චයං යපෙත්වා විජ්ජයුත්තපච්චයෙන, සෙසරූපානං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයඤ්ඤ යපෙත්වා ඉතරෙසං පච්චයානං වසෙන යොජනා කාතබ්බා. තානීති නපුංසකනිද්දෙසො අනපුංසකානම්පි නපුංසකෙහි සහ වචනනො. සාසවකුසලාකුසලවෙනනාව චුත්තා විසෙසපච්චයභාවදස්සනං හෙතන්ති, තෙනාහ “අවිසෙසෙන පනා”තිආදි. පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණමෙව චුත්තන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. යථා තස්ස තස්ස ඵලස්ස විසෙසතො පච්චයනාය එතෙසං ආහාරත්ථො, එවං අවිසෙසතොපිති දස්සෙතුං “අවිසෙසෙනා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තංසම්පයුත්තතංසමුට්ඨානධම්මානන්ති තෙහි එස්සාදිහි සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව තංසමුට්ඨානරූපධම්මානඤ්ඤ. තත්ථ සම්පයුත්තග්ගහණං යථාරහතො දට්ඨබ්බං, සමුට්ඨානග්ගහණං පන අවිසෙසතො.

උපත්ථම්භෙන්තො ආහාරකිච්චං සාධෙතීති උපත්ථම්භෙන්තො එව රූපං සමුට්ඨාපෙනි, ඔපට්ඨමකසමුට්ඨාපනෙනෙව පනස්ස උපත්ථම්භනකිච්චසිද්ධි. චූසන්තොයෙවාති චූසනකිච්චං කරොන්තො එව. ආයුහමානාවාති වෙනයමානා එව අභිසන්දහන්ති එව. විජානන්තමෙවාති උපපත්තිපරිකප්පනවසෙන විජානන්තමෙව ආහාරකිච්චං සාධෙතීති යොජනා. සබ්බත්ථ ආහාරකිච්චසාධනඤ්ඤ වෙදනාදිඋප්පත්තිහෙතුතාය අත්තභාවස්ස පවත්තනමෙව. කායට්ඨපනෙනාති කස්මා චුත්තං, නනු කම්මජාදිරූපං කම්මාදිනාව පවත්තතීති වොදනං සන්ධායාහ “කම්මජනිතොපි”තිආදි.

උපාදිණ්ණරූපසන්තතියා උපත්ථම්භනෙනෙව උතුචිත්තජරූපසන්තතීනම්පි උපත්ථම්භනසිද්ධි හොතීති “ද්විත්තං රූපසන්තතීන”න්ති චුත්තං. උපත්ථම්භනමෙව සන්ධාය “අනුපාලකො හුත්වා”ති ව චුත්තං. රූපකායස්ස ධීතිහෙතුතා හි යාපනා අනුපාලනා. සුඛාදිචත්ථුභුතන්ති සුඛාදිනං පවත්තිට්ඨානභුතං. ආරම්මණම්පි හි වසති එත්ථ ආරම්මණකරණවසෙන තදාරම්මණා ධම්මාති චත්ථුති චුච්චති. චූසන්තොයෙවාති ඉදං එස්සස්ස චූසනසභාවත්තා චුත්තං. න හි ධම්මානං සභාවෙන විනා පවත්ති අත්ථි, වෙදනාපවත්තියා විනා සත්තානං සන්ධාවනතා නත්ථිති ආහ “සුඛාදි...පෙ.... හොති”ති. න චෙත්ථ සඤ්ඤිභවකථායං අසඤ්ඤිභවො දස්සෙතබ්බො, තස්සාපි වා කාරණභූතවෙදනාපවත්තිවසෙනෙව ධීතියා හෙතුනො අධ්‍යාපිතත්තා, තථා හි “මනොසඤ්ඤවෙනනා...පෙ....

හවමුලනිප්ථාදනතො සත්තානං ධීනියා හොති”ති වුත්තං. තතො එව විඤ්ඤාණං විජානන්තමෙවාති උපපත්තිපරිකප්පනවසෙන විජානන්තමෙවාති වුත්තොවායමත්ථො.

චත්තාරි භයානි දට්ඨබ්බානි ආදීනවච්චාවනතො. නිකන්තිති නිකාමනා, රසතණ්හං සන්ධාය වදති. සා හි කබ්ඪිකාරෙ ආභාරෙ බලවතී, තෙනෙවෙත්ථ අවධාරණං කතං. භායති එතස්මාති භයං, නිකන්තියෙව භයං මහානත්ථහෙතුතො. උපගමනං විසයිත්ථියවිඤ්ඤාණෙසු විසයවිඤ්ඤාණෙසු ව සඬගතිවසෙන පවත්ති, තං වෙදනාදිඋප්පත්තිහෙතුතාය “භය”න්ති වුත්තං. අවධාරණෙ පයොජනං වුත්තනයමෙව. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො. ආයුහනං අභිසන්දහනං, සංවිධානන්තිපි වදන්ති. තං හවුපපත්තිහෙතුතාය “භය”න්ති වුත්තං. අභිනිපාතො තත්ථ තත්ථ හවෙ පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන විඤ්ඤාණස්ස නිබ්බන්ති. සො හවුපපත්තිහෙතුකානං සබ්බෙසං අනත්ථානං මූලකාරණතාය “භය”න්ති වුත්තං. ඉදානි නිකන්තිආදීනං සප්පට්භයනං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “කිං කාරණා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ නිකන්තිං කත්වාති ආලයං ජනෙත්වා, තණ්හං උප්පාදෙත්වාති අත්ථො. සීතාදීනං පුරක්ඛතාති සීතාදීනං පුරතො ධීතා, සීතාදිහි බාධියමානාති අත්ථො.

එස්සං උපගච්ඡන්තාති චක්ඛුසම්ඵස්සාදිහෙදං එස්සං පවත්තෙන්තා. එස්සස්සාදිනොති කායසම්ඵස්සවසෙන ථොට්ඨබ්බසඬ්ඛාතස්ස අස්සාදනසීලා. කායසම්ඵස්සවසෙන හි සත්තානං ථොට්ඨබ්බතණ්හා පවත්තන්ති දස්සෙතුං එස්සාභාරාදීනවදස්සෙන ථොට්ඨබ්බාරම්මණං උද්ධට්ඨං “පරෙසං රක්ඛිතගොපිතෙසු”තිආදීනා. එස්සස්සාදිනොති වා එස්සාභාරස්සාදිනොති අත්ථො. සති හි එස්සාභාරෙ සත්තානං එස්සාරම්මණෙ අස්සාදො, නාසති, තෙනාහ “එස්සස්සාදමූලක”න්තිආදි.

ජාතිනිමිත්තස්ස භයස්ස අභිනිපාතසභාවෙන ගහිතත්තා “තම්මූලක”න්ති වුත්තං. කම්මායුහනනිමිත්තන්ති අත්ථො. භයං සබ්බන්ති පඤ්චවිසති, තිව්ධමහාභයං, අඤ්ඤඤච සබ්බභයං ආගතමෙව හොති භයාධිට්ඨානස්ස අත්තභාවස්ස නිප්ථාදනතො.

අභිනිපතන්ති අභිනිබ්බන්තති. පට්ඨාහිනිබ්බන්ති හි සත්තානං තත්ථ තත්ථ අඬගාරකාසුසදිසෙ හවෙ අභිනිපාතසදිසී. තම්මූලකත්තාති නාමරූපනිබ්බන්තිමූලකත්තා. සබ්බභයානං අභිනිපාතොයෙව භයං භායති එතස්මාති කත්වා.

අප්පෙති වියාති එලස්ස අත්තලාහහෙතුභාවතො කාරණං, තං නියායාදෙති විය. තන්ති එලං. තතොති කාරණතො. එතෙසන්ති ආභාරානං. යථාවුත්තෙනාති “එලං නිදෙති”තිආදීනා වුත්තප්පකාරෙන අත්ථෙට්ඨන. සබ්බපදෙසුති “වෙදනානිරොධෙනා”තිආදීසු සබ්බෙසු පදෙසු.

පටිසන්ධිං ආදිං කත්වාති පටිසන්ධික්ඛණං ආදිං කත්වා. උපාදිණ්ණකආභාරෙ සන්ධාය “අත්තභාවසංඛිධානානං ආභාරාන”න්ති චුත්තං. තෙ හි නිජ්ජරියායතො තණ්හානිදානා. පරිපුණ්ණායතනානං සත්තානං සත්තසන්තතිවසෙනාති පරිපුණ්ණායතනානං සභාවකානං චක්ඛු සොතං සානං ජීවිහා කායො භාවො චත්ථුති ඉමෙසං සත්තන්තං සන්තතිනං වසෙන. සෙසානං අපරිපුණ්ණායතනානං අන්ධබ්ධිරඅභාවකානං. ඌනඌනසන්තතිවසෙනාති චක්ඛුනා, සොතෙන, තදුභයෙන, භාවෙන ච ඌනඌනසන්තතිවසෙන. පටිසන්ධියං ජාතා පටිසන්ධිකා. පටිමභවඛගචිත්තක්ඛණාදීති ආදි-සද්දෙන තදාරම්මණචිත්තස්ස සංඛිගහො දට්ඨබ්බො.

තණ්හායපි නිදානං ජානාතීති යොජනා. තණ්හානිදානන්තිපි පාඨො. වට්ටං දස්සෙත්වාති සරූපතො නයතො ච සකලමෙව වට්ටං දස්සෙත්වා. ඉදානි තමත්ථං විත්ථාරතො විභාවෙතුං “ඉමස්මිඤ්ච පන යානෙ”තිආදිමාහ. අතීතාභිමුඛං දෙසනං කත්වාති පච්චුප්පන්තභවතො පටියාය අතීතධම්මාභිමුඛං තබ්බිසයං දෙසනං කත්වා තථාකාරණෙන. අතීතෙන වට්ටං දස්සෙතීති අතීතභවෙන කම්මකිලෙසවිපාකවට්ටං දස්සෙති. අත්තභාවොති පච්චුප්පන්තො අත්තභාවො. යදි එවං කස්මා “අතීතෙන වට්ටං දස්සෙතී”ති චුත්තන්ති? නායං දොසො “අතීතෙනෙවා”ති අනවධාරණතො, එවඤ්ච කත්වා අතීතාභිමුඛග්ගහණං ජනකකම්මං ගහිතං, තණ්හාසීසෙන නානන්තරියභාවතො. න හි කම්මුනා විනා තණ්හා භවතෙත්ති යුජ්ජති.

තං කම්මන්ති තණ්හාසීසෙන චුත්තකම්මං. දස්සෙතුන්ති තං අතීතං අත්තභාවං දස්සෙතුං. තස්සත්තභාවස්ස ජනකං කම්මන්ති තස්ස යථාචුත්තස්ස අත්තභාවස්ස ජනකං. තතො පරම්පි අත්තභාවං ආයුහිතං කම්මං දස්සෙතුං චුත්තං. අවිජ්ජා ච නාම තණ්හා විය කම්මත්තාති කම්මස්සෙව ගහණං. ද්විසු යානෙසුති ආභාරග්ගහණෙන වෙදනාදිග්ගහණෙනාති ද්විසු යානෙසු. අත්තභාවොති පච්චුප්පන්තකාලිකො අතීතකාලිකො ච අත්තභාවො. පුන ද්විසුති තණ්හාග්ගහණෙන අවිජ්ජාසංඛාරග්ගහණෙනාති ද්විසු යානෙසු. තස්ස ජනකන්ති පච්චුප්පන්තස්ස වෙව අතීතස්ස ච අත්තභාවස්ස ජනකං කම්මං චුත්තන්ති යොජනා. කම්මග්ගහණෙන වෙත්ථ යත්ථ තං කම්මං ආයුහිතං, සා අතීතා ජාති අත්ථතො දස්සිතා හොති. තෙන සංසාරවට්ටස්ස අනමතග්ගතං දීපෙති. සංඛිබ්බෙපෙනාති සංඛිබ්බෙපෙන හෙතුපඤ්චකඵලපඤ්චකග්ගහණමිපි හි සංඛිබ්බෙපො එව හෙතුඵලභාවෙන සංඛිගහෙතබ්බධම්මානං අනෙකවිධත්තා.

යදි අතීතෙන වට්ටං දස්සිතං, එවං සති සප්පදෙසා පටිච්චසමුප්පාදධම්මදෙසනා හොතීති දස්සෙත්තො “තත්ත්වය”න්තිආදිමාහ. තෙන හි යදිපි සරූපතො අනාගතෙන වට්ටං ඉධ න දස්සිතං, නයතො පන තස්සපි දස්සිතත්තා නිජ්ජරියාය එව පටිච්චසමුප්පාදදෙසනාති දස්සෙති. ඉදානි තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං “යථා හී”තිආදි චුත්තං. උදකපිටියෙ නිපන්තන්ති උදකං පරිජලවවසෙන නිපන්තං. පරභාගන්ති පරඋත්තමඛිගහාගං. ඔරතොති තතො අපරභාගතො ඔලොකෙත්තො. අපරිපුණ්ණොති විකලාවයවො. එවංසම්පදන්තිආදි උපමාය සංසන්දනං.

යථා හි ගීවා සරීරසන්ධාරකකණ්ඩරානං මූලට්ඨානභූතා, එවං අත්තභාවසන්ධාරකානං සඬ්ඛාරානං මූලභූතා තණ්හාති චුත්තං “ගීවාය දිට්ඨකාලො”ති. යථා වෙදනාදිඅනෙකාවයවසමුදායභූතො අත්තභාවො, එවං ඵාසුකපිට්ඨිකණ්ඩකාදිඅනෙකාවයවසමුදායභූතා පිට්ඨීති “පිට්ඨියා...පෙ.... තස්ස දිට්ඨකාලො”ති චුත්තං. තණ්හාසඬ්ඛාතන්ති තණ්හාය කථිතං. ඉධ දෙසනාය පච්චයා අවිජ්ජාසඬ්ඛාරා වෙදිතඛිඛාති “නඬිගුට්ඨමූලස්ස දිට්ඨකාලො වියා”ති චුත්තං. තථා හි පරියොසානෙ “නඬිගුට්ඨමූලං පස්සෙය්‍යා”ති උපමාදස්සනං කතං. නයතො පරිපුණ්ණභාවග්ගහණං වෙදිතඛිඛං. පාළියං අනාගතස්සාපි පච්චයවට්ටස්ස හෙතුටසෙන ඵලවසෙන වා පරිපුණ්ණභාවස්ස මුඛමත්තදස්සනීයත්තා ආදිතො ඵලහෙතුසන්ධි, මජ්ඣිකෙහෙතුඵලසන්ධි, අන්තෙපි ඵලහෙතුසන්ධීති එවං තිසන්ධිකත්තා චතුසඬ්ඛෙපමෙව වට්ටං දස්සිතන්ති.

ආහාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. මොළියඵග්ගුනසුත්තවණ්ණනා

12. ඉමස්මිංයෙව යානෙති “චත්තාරොමෙ හික්ඛු...පෙ.... ආහාරා”ති එවං චත්තාරො ආහාරෙ සරූපතො දස්සෙත්වා “ඉමෙ බො හික්ඛවෙ...පෙ.... අනුග්ගහායා”ති නිගමනවසෙන දස්සිතෙ ඉමස්මිංයෙව යානෙ. දෙසනං නිට්ඨාපෙසි චතුආහාරවිභාගදීපකං දෙසනං උද්දෙසවසෙනෙව නිට්ඨාපෙසි, උපරි ආවජ්ජෙත්වා තුණ්හී නිසිදි. දිට්ඨිගතිකොති අත්තදිට්ඨිවසෙන දිට්ඨිගතිකො. වරගන්ධවාසිතන්ති සභාවසිද්ධෙන චන්දනගන්ධෙන වෙව තදඤ්ඤනානාගන්ධෙන ව පරිභාවිතත්තා වරගන්ධවාසිතං. රතනවඬිකොට්ඨරෙතාති රතනමයෙන උත්තමවඬිකොට්ඨකෙන. දෙසනානුසන්ධිං සට්ඨන්තොති යථාදෙසිතාය දෙසනාය අනුසන්ධිං සට්ඨන්තො, යථා උපරිදෙසනා වද්ධෙය්‍යා, එවං උස්සාහං කරොන්තො. විඤ්ඤාණාහාරං ආහාරෙතීති තස්ස ආහාරණකිරියාය චුත්තපුච්ඡාය තං දිට්ඨිගතං උප්පාටෙන්තො “යො එතං...පෙ.... භුඤ්ජති වා”ති ආහ.

විඤ්ඤාණාහාරෙ නාම ඉච්ඡිතෙ තස්ස උපභුඤ්ජකෙනපි භවිතඛිඛං, සො “කො නු බො”ති අයං පුච්ඡාය අධිජ්ජායො. උතුසමයෙති ගඬිහවුට්ඨානසමයෙ. සො හි උතුසමයස්ස මත්තකසමයත්තා තථා චුත්තො. “උදකෙන අණ්ඩානි මා තස්සන්තු”ති මහාසමුද්දතො නික්ඛමිත්වා. ගිජ්ඣපොතකා විය ආහාරසඤ්චෙතනාය තාති කච්ඡපණ්ඩානි මනොසඤ්චෙතනාහාරෙන යාපෙන්නීති අයං තස්ස ථෙරස්ස ලද්ධි. කිඤ්චාපි අයං ලද්ධිති එස්සමනොසඤ්චෙතනාහාරෙසු කිඤ්චාපි ථෙරස්ස යුත්තා අයුත්තා වා අයං ලද්ධි. ඉමං පඤ්ඤන්ති “කො නු බො, හන්තෙ, විඤ්ඤාණාහාරං ආහාරෙතී”ති ඉමං පඤ්ඤං එතාය යථාචුත්තාය ලද්ධියා න පන පුච්ඡති, අථ බො සත්තුපලද්ධියා පුච්ඡතීති අධිජ්ජායො. සොති දිට්ඨිගතිකො. න නිග්ගහෙතඛිඛො උම්මත්තකසදිසත්තා අධිජ්ජායං අජානිත්වා පුච්ඡාය කතත්තා. තෙනාහ “ආහාරෙතීති නාහං වදාමි”තිආදි.

තස්මිං මයා එවං චුත්තෙනි තස්මිං වචනෙ මයා “ආභාරෙති” ති එවං චුත්තෙ සති. අයං පඤ්ඤානි “කො ණු බො, හන්තෙ, විඤ්ඤාණාභාරං ආභාරෙති” ති අයං පඤ්ඤා යුත්තො භවෙය්‍ය. එවං පුච්ඡිතෙ පඤ්ඤෙති සත්තුපලද්ධිං අනාදාය “කතමස්ස ධම්මස්ස පච්චයො” ති එවං ධම්මපචත්තවසෙනෙව පඤ්ඤෙ පුච්ඡිතෙ. තෙනෙව විඤ්ඤාණෙනාති තෙනෙව පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙන සහ උප්පන්නං නාමඤ්ච රූපඤ්ච අතීතභවෙ දිට්ඨිගතිකස්ස වසෙන ආයතිං පුනඛභවාහිනිබ්බත්තීති ඉධාධිජ්ජෙතං. නාමරූපෙ ජාතෙ සතීති නාමරූපෙ නිබ්බත්තෙ තප්පච්චයභුතං හින්දිත්වා සළායතනං හොති.

තත්‍රායං පච්චයවිභාගො – නාමන්ති වෙදනාදිබත්තත්තයං ඉධාධිජ්ජෙතං, රූපං පන සත්තසත්තතිපරියාපන්නං, නියමතො වත්තාරි භූතානි ඡ වත්ථුනි ජීවිතින්ද්රියං ආභාරො ව. තත්ථ විපාකනාමං පටිසන්ධික්ඛණෙ හදයවත්ථුනො සභායො හුත්වා ඡට්ඨස්ස මනායතනස්ස සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තවිපාකඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි සත්තධා පච්චයො හොති. කිඤ්චි පනෙත්ථ හෙතුපච්චයෙන කිඤ්චි ආභාරපච්චයෙනාති එවං උක්කංසාවකංසො වෙදිතබ්බො. ඉතරෙසං පන පඤ්චායතනානං චතුත්තං මහාභූතානං සභායො හුත්වා සහජාතනිස්සයවිපාකවිජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන ඡධා පච්චයො හොති. කිඤ්චි පනෙත්ථ හෙතුපච්චයෙන කිඤ්චි ආභාරපච්චයෙනාති සබ්බං පුරිමසදිසං. පචත්තෙ විපාකනාමං විපාකස්ස ඡට්ඨායතනස්ස චුත්තනසෙන සත්තධා පච්චයො හොති, අවිපාකං පන අවිපාකස්ස ඡට්ඨස්ස තතො විපාකපච්චයං අපනෙත්වා පච්චයො හොති. චක්ඛායතනාදීනං පන පච්චුප්පන්නං චක්ඛුපසාදාදිවත්ථුකම්පි ඉතරම්පි විපාකනාමං පච්ජාජාතවිජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි චතුධා පච්චයො හොති, තථා අවිපාකම්පි වෙදිතබ්බං. රූපතො පන වත්ථුරූපං පටිසන්ධියං ඡට්ඨස්ස සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි ඡධා පච්චයො හොති. වත්තාරි පන භූතානි චක්ඛායතනාදීනං පඤ්චන්තං සහජාතනිස්සයඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි චතුධා පච්චයො හොති. රූපජීවිතං අත්ථිඅවිගතින්ද්රියවසෙන තිධා පච්චයො හොතීති අයඤ්ඤෙත්ථ සඬබ්බෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගතො (විසුද්ධි. 2.594) ගහෙතබ්බො.

පඤ්ඤාස්ස ඔකාසං දෙන්තොති “කො ණු බො, හන්තෙ, චුසති” ති ඉමස්ස දිට්ඨිගතිකපඤ්ඤාස්ස ඔකාසං දෙන්තො. තතො විචෙවෙතුකාමොති අධිජ්ජායො. සබ්බපදෙසුති දිට්ඨිගතිකෙන භගවතා ව චුත්තපදෙසු. සත්තොති අත්තා. සො පන උච්ඡේදවාදිනොපි යාව න උච්ඡිජ්ජති, තාව අත්ථෙවාති ලද්ධි, පගෙව සස්සතවාදිනො. භූතොති විජ්ජමානො. නිජ්ජන්තොති නිජ්ජන්තො. න තස්ස දානි නිජ්ජාදෙනබ්බං කිඤ්චි අත්ථිති ලද්ධි. ඉදප්පච්චයා ඉදන්ති ඉමස්මා විඤ්ඤාණාභාරපච්චයා ඉදං නාමරූපං. පුන ඉදප්පච්චයා ඉදන්ති ඉමස්මා නාමරූපපච්චයා ඉදං සළායතනන්ති එවං බහුසු යානෙසු භගවතා කථිතත්තා යථා පච්චයතො නිබ්බත්තං සඬබ්බාරමත්තමිදන්ති සඤ්ඤත්තිං උපගතො. තෙනාපීති සඤ්ඤත්තුපගතෙනාපි. එකාබද්ධං කත්වාති යථා පුච්ඡාය අවසරො න හොති, තථා

එකාබද්ධ කත්වා. දෙසනාරුළුහත්ති යතො සලායතනපදනො පටියාය
 “සලායතනපච්චයා එස්සො” තිආදිනා දෙසනා පටිච්චසමුප්පාදවීථිං ආරුළුහමෙව.
 තමෙවාති සලායතනපදමෙව ගහෙත්වා. විච්ඡේදන්තොති විචට්ටෙන්තො.
 එවමාහාති “ජන්තංත්වෙවා” තිආදිආකාරොන එවං දෙසිතෙ, “විනෙයාපනො
 පටිච්ඡ්ඤ්ඤි” ති එවමාහ. විඤ්ඤාණාහාරො ආයතිං පුනඛවාහිනිබ්බත්තියාති එවං
 පුරිමභවතො ආයතිභවස්ස පච්චයවසෙන මූලකාරණවසෙන ච දෙසිතත්තා
 “විඤ්ඤාණනාමරූපානං අත්තරෙ එකො සන්ධි” ති වුත්තං. තදම්නා
 විඤ්ඤාණග්ගහණෙන අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණස්සාපි ගහණං කතන්ති දට්ඨබ්බං.

මොළියඵග්ගුනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

13. යෙ පච්චයසමවායෙ තෙනත්තභාවෙන සච්චානි පටිච්ඡ්ඤ්ඤිතං සමත්ථා, තෙ
 බාහිරකලිඨගෙ යීතාපි තෙනෙව තත්ථ සමත්ථතායොගෙන භාවිතං
 සමිතබාහිතපාපතං අපෙක්ඛිත්වා සමණසම්මතායෙව බ්‍රාහ්මණසම්මතායෙවාති තෙ
 නිවත්තෙතං “සච්චානි පටිච්ඡ්ඤ්ඤිතං අසමත්ථා” ති වුත්තං. දුක්ඛසච්චවසෙනාති
 දුක්ඛඅරියසච්චවසෙන. අඤ්ඤාදා කථං බාහිරකාපි ජරාමරණං දුක්ඛන්ති න
 ජානන්ති. සච්චදෙසනාභාවතො “සහ තණ්හායා” ති වුත්තන්ති කෙවි. තං න සුට්ඨි.
 යස්මා තත්ථ තත්ථ භවෙ පට්ඨානිනිබ්බත්ති, ඉධ ජාතීති අධිජ්ජෙතා, සා ච තණ්හා
 එව සන්තානෙන, තණ්හෙව සා ජාති. ජරාමරණඤ්ඤේත්ථ පාකට්ඨෙව අධිජ්ජෙතං,
 න ඛණිකං, තස්මා සතණ්හා එව ජාතිජරාමරණස්ස සමුදයොති භූතකථනමෙතං
 දට්ඨබ්බං. සමුදයසච්චවසෙන න ජානන්තීති යොජනා. එස නයො සෙසපදෙසුපි.
 සබ්බපදෙසුති යත්ථ තණ්හා විසෙසනභාවෙන චත්තබ්බා, තෙසු සබ්බපදෙසු. යෙන
 සමත්තාගතත්තා පුග්ගලො පරමත්ථතො සමණො බ්‍රාහ්මණොති වුව්චති, තං
 සාමඤ්ඤං බ්‍රහ්මඤ්ඤඤ්ඤ්චාති ආහ “අරියං...පෙ.... බ්‍රහ්මඤ්ඤඤ්ඤ්චා” ති. යෙන හි
 පවත්තිනිමිත්තෙන සමණ-සද්දො බ්‍රාහ්මණ-සද්දො ච සකෙ අත්ථෙ නිරුළුහො,
 තස්ස වසෙන අභිත්තොපි වෙනෙයාප්ඤ්ඤාසයතො ද්විධා කත්වා චත්තුං අරහතීති
 වුත්තං “උභයත්ථාපි” ති. එකාදසසු යානෙසු චත්තාරි සච්චානි කට්ඨෙපි
 අච්ඡ්ඤාසමුදයස්ස අනුද්ධටත්තා.

සමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දුතියසමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

14. ඉමෙ ධම්මෙ කතමෙ ධම්මෙති ච එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන
 “ඉමෙසං ධම්මානං කතමෙසං ධම්මාන” න්ති ඉමෙසං පදානං සංගහො. එතානි හි
 පදානි ජරාමරණාදීනං සාධාරණභාවෙන වුත්තානි ඉමිස්සා දෙසනාය
 පපඤ්චභූතානීති ආහ “එත්තකං පපඤ්චං කත්වා කථිතං, දෙසනං...පෙ....
 අප්ඤ්ඤාසයෙන” ති. ඉමිනා තානෙව ජරාමරණාදීනි ගහෙත්වා
 පුග්ගලප්ඤ්ඤාසයවසෙන ආදිතො “ඉමෙ ධම්මෙ” තිආදිනා සබ්බපදසාධාරණතො

දෙසනා ආරද්ධා. යථානුලෝමසාසනඤ්ඤි සුත්තන්තදෙසනා, න
යථාධම්මසාසනන්ති.

දුතියසමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. කච්චානගොත්තසුත්තවණ්ණනා

15. යස්මා ඉධ ජානන්තාපි “සම්මාදිට්ඨි”ති වදන්ති අජානන්තාපි බාහිරකාපි
සාසනිකාපි අනුස්සවාදිවසෙනපි අත්තපච්චක්ඛෙනපි, තස්මා තං බහුතං වචනං
උපාදාය ආමෙඨිතවසෙන “සම්මාදිට්ඨි සම්මාදිට්ඨිති, භන්තෙ, වුවචති”ති ආහ.
තථානිද්දිට්ඨිතාදස්සනත්ථං හිස්ස අයං ආමෙඨිතපයොගො. අයඤ්ඤෙත්ථ
අධිජ්ජායො – “අපරෙහිපි සම්මාදිට්ඨිති වුවචති, සා පනායං එවං වුවචමානා
අත්ථඤ්ච ලක්ඛණඤ්ච උපාදාය කිත්තාවතා නු ඛො, භන්තෙ, සම්මාදිට්ඨි
හොති”ති. අට්ඨකථායං පන “සම්මාදිට්ඨි”ති වචනෙ යස්මා විඤ්ඤු එව පමාණං, න
අවිඤ්ඤු, තස්මා “යං පණ්ඩිතා”තිආදි වුත්තං. ද්වෙ අවයවා අස්සාති ද්වයං, දුට්ඨං
දිට්ඨිගාභවත්ථු, ද්වයං දිට්ඨිගාභවසෙන නිස්සිතො අපස්සිතොති ද්වයනිස්සිතො.
තෙනාහ “ද්වෙ කොට්ඨාසෙ නිස්සිතො”ති. යාය දිට්ඨියා “සබ්බොයං ලොකො
අත්ථි විජ්ජති සබ්බකාලං උපලබ්භති”ති දිට්ඨිගතිකො ගණ්භාති, සා දිට්ඨි අත්ථිතා,
සා එව සදා සබ්බකාලං ලොකො අත්ථිති පවත්තගාභතාය සස්සතො, තං සස්සතං.
යාය දිට්ඨියා “සබ්බොයං ලොකො නත්ථි න හොති උච්ඡිජ්ජති”ති දිට්ඨිගතිකො
ගණ්භාති, සා දිට්ඨි නත්ථිතා, සා එව උච්ඡිජ්ජතීති උජ්ජන්තගාභතාය උච්ඡෙදො, තං
උච්ඡෙදං. ලොකො නාම සඬබ්බාරලොකො තම්හි ගහෙතබ්බතො.
සම්මජ්ජඤ්ඤායාති අවිපරිතපඤ්ඤාය යථාභූතපඤ්ඤාය. තෙනාහ “සවිපස්සනා
මග්ගපඤ්ඤා”ති. නිබ්බත්තෙසු ධම්මෙසුති යථා පච්චයුජ්ජන්තෙසු
රූපාරූපධම්මෙසු. පඤ්ඤායන්තෙ ස්වෙචාති සන්තානනිබන්ධනවසෙන
පඤ්ඤායමානෙසු එව. යා නත්ථිති යා උච්ඡෙදදිට්ඨි තත්ථ තත්ථෙව සත්තානං
උච්ඡිජ්ජනතො විනස්සනතො කොච්ඡිතො නාම සත්තො ධම්මො වා නත්ථිති
සඬබ්බාරලොකෙ උජ්ජජ්ජෙය්‍ය. “නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා”ති පවත්තමානාපි
මිච්ඡාදිට්ඨි තථාපවත්තසඬබ්බාරාමිමණාව. සා න හොතිති
කම්මාවිජ්ජාතණ්භාදිහෙදං පච්චයං පටිච්ච සඬබ්බාරලොකස්ස සමුදයනිබ්බත්ති.
සම්මජ්ජඤ්ඤාය පස්සතො, සා උච්ඡෙදදිට්ඨි, න හොති, නජ්ජවත්තති අවිච්ඡෙදෙන
සඬබ්බාරානං නිබ්බත්තිදස්සනතො. ලොකනිරොධන්ති සඬබ්බාරලොකස්ස
බණ්කනිරොධං. තෙනාහ “සඬබ්බාරානං භඩ්ඨ”න්ති. යා අත්ථිති
හෙතුඵලසම්බන්ධෙන පවත්තමානස්ස සන්තානානුපච්ඡෙදස්ස එකත්තග්ගහණෙන
සඬබ්බාරලොකෙ යා සස්සතදිට්ඨි සබ්බකාලං ලොකො අත්ථිති උජ්ජජ්ජෙය්‍ය. සා න
හොතිති උජ්ජන්තූජ්ජන්තානං නිරොධස්ස නවනවානඤ්ච උජ්ජාදස්ස දස්සනතො,
සා සස්සතදිට්ඨි න හොති.

ලොකො සමුදෙති එතස්මාති ලොකසමුදයොති ආහ
“අනුලෝමපච්චයාකාර”න්ති. පච්චයධම්මානඤ්ඤි අත්තනො ඵලස්ස පච්චයභාවො

අනුලෝමපච්චයාකාරො. පටිලෝමං පච්චයාකාරන්ති ආනෙන්වා සම්බන්ධො.
තංතංහෙතුනිරොධතො තංතංඵලනිරොධො හි පටිලෝමපච්චයාකාරො. යො හි
අවිජ්ජාදීනං පච්චයධම්මානං හෙතුආදිපච්චයභාවො, සො නිජ්ජරියායතො
ලෝකසමුදයො. පච්චයුප්පත්තස්ස සඬබ්බාරාදිකස්ස. අනුවච්ඡෙදං පස්සතොති
අනුවච්ඡෙදදස්සනස්ස හෙතු. අයම්පීති න කෙවලං බණතො උදයවයනීහරණනායො,
අථ බො පච්චයතො උදයවයනීහරණනායොපි.

උපගමනටියෙන තණ්හාව උපයො. තථා දිට්ඨපයො. එසෙව නයොති ඉමිනා
උපයෙහි උපාදානාදීනං අනත්ථත්තරතං අතිදිසති. තථා ච පන තෙසු දුට්ඨතා
උපාදියති. නනු ච වත්තාරි උපාදානාති අඤ්ඤත්ථ චුත්තානීති? සච්චං චුත්තානි,
තානි ච බො අත්ථතො ද්වෙ ඵලාති ඉධ ඵලං චුත්තං. කාමං “අහං මම”න්ති
අයථානුක්කමෙන චුත්තං, යථානුක්කමංයෙව පන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ආදි-
සද්දෙන පරොපරස්ස සුභං අසුභන්තිආදීනඤ්ච සඬගහො වෙදිතබ්බො. තෙ
ධම්මෙති තෙභූමකධම්මෙ. විනිවිසන්තීති විරූපං නිවිසන්ති, අභිනිවිසන්තීති අත්ථො.
තාහීති තණ්හාදිට්ඨිහි. විනිබ්බේධොති විරූපං විමුච්චිතුං වා අප්පදානවසෙන
නියමෙත්වා බ්බේධො.

“අභිනිවෙසො”ති උපයුපාදානානං පවත්තිආකාරවිසෙසො චුත්තොති ආහ
“තඤ්චායන්ති තඤ්ච උපයුපාදාන”න්ති. විත්තස්සාති අකුසලචිත්තස්ස.
පතිට්ඨානභූතන්ති ආධාරභූතං. දොසමොභවසෙනපි අකුසලචිත්තස්පවත්ති
තණ්හාදිට්ඨාහිනිවෙසුපනිස්සයා ඵලාති තණ්හාදිට්ඨියො අකුසලස්ස විත්තස්ස
අධිට්ඨානන්ති චුත්තා. තස්මිත්ති අකුසලචිත්තෙ. අභිනිවිසන්තීති “ඵතං මම, ඵසො
මෙ අත්තා”තිආදීනා අභිනිවෙසනං පවත්තෙන්ති. අනුසෙන්නීති ථාමගතා හුත්වා
අප්පභානභාවෙන අනුසෙන්නී. තදුභයන්ති තණ්හාදිට්ඨිද්වයං. න උපගච්ජනීති “ඵතං
මමා”තිආදීනා තණ්හාදිට්ඨිගතියා න උපසඬකමති න අල්ලියති. න උපාදියතීති න
දළ්භග්ගාහං ගණ්හාති. න අධිට්ඨාතීති න තණ්හාදිට්ඨිගාහෙන අධිට්ඨාය පවත්තති.
අත්තනියගාහො නාම සති අත්තගාහෙ හොතීති චුත්තං “අත්තා මෙ”ති. ඉදං
දුක්ඛග්ගහණං උපාදානක්ඛන්ධාපස්සයං තබ්බිනිමුත්තස්ස දුක්ඛස්ස අභාවාති චුත්තං
“දුක්ඛමෙවාති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධමත්තමෙවා”ති. “සංඛිත්තෙන
පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා”ති (දී. නි. 2.387; ම. නි. 1.120; 3.373; විහ. 190) හි
චුත්තං. කඬ්ඛං න කරොතීති සංසයං න උප්පාදෙති සබ්බසො විචිකිච්ඡාය
සමුච්ඡින්නෙනො.

න පරප්පච්චයෙනාති පරස්ස අසද්දහනෙන. මිස්සකසම්මාදිට්ඨිං ආහාති
නාමරූපපරිච්ඡෙදතො පට්ඨාය සම්මාදිට්ඨියා චුත්තත්තා
ලෝකියලෝකුත්තරමිස්සකං සම්මාදිට්ඨිං අවොච. නිකුට්තොති නිහිනන්තො.
නිහිනපරියායො හි අයං නිකුට්-සද්දො. තෙනාහ “ලාමකන්තො”ති. පයමකන්ති ච
ගරභායං ක-සද්දො. සබ්බං නත්ථිති යථාසඬ්ඛතං භඩ්දුප්පත්තියා නත්ථි ඵල, සබ්බං
නත්ථි උච්ඡිජ්ජති විනස්සතීති අධිප්පායො. සබ්බමත්ථිති ච යථා අසඬ්ඛතං අත්ථි
විජ්ජති, සබ්බකාලං උපලබ්භතීති අධිප්පායො. සබ්බන්ති වෙන්ථ සක්කායසබ්බං.

වෙදිතබ්බං ‘‘සබ්බධම්මමුලපරියාය’’න්තිආදීසු (ම. නි. 1.1) විය. තඤ්ඤි පරිඤ්ඤාඤාණානං පච්චයභුතං. ඉති-සද්දො නිදස්සෙන. කිං නිදස්සෙති? අත්ථි-සද්දෙන චුත්තං. ‘‘අත්ථිත’’න්ති නිව්චනං. සස්සතග්ගාහො හි ඉධ පඨමො අන්තොති අධිජ්ජෙතො. උච්ඡෙදග්ගාහො දුතියොති තදුභයවිනිමුත්තා ච ඉදස්පච්චයතා. එත්ථ ච උජ්ජන්නනිරොධකථනතො සස්සතතං, නිරුජ්ඣන්තානං අසති නිබ්බානජ්ජත්තියං යථාපච්චයං පුනුපගමනකථනතො උච්ඡෙදතඤ්ඤව අනුපගම්ම මජ්ඣිමෙන භගවා ධම්මං දෙසෙති ඉදස්පච්චයතානායෙන. තෙන චුත්තං ‘‘එතෙ...පෙ.... අන්තෙ’’තිආදි.

කච්චානගොත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ධම්මකථිකසුත්තවණ්ණනා

16. නිබ්බන්දනත්ථායාති නිබ්බදානුපස්සනාපට්ඨාභාය. සා හි ජරාමරණසීසෙන චුත්තෙසු සඬ්ඛතධම්මෙසු නිබ්බන්දනාකාරෙන පවත්ති. විරජ්ජනත්ථායාති විරාගානුපස්සනාපට්ඨාභාය. සීලතො පට්ඨායාති විච්චිසන්තිස්සිතසීලසමාදානතො පට්ඨාය. සොතාපත්තියඬ්ගෙහි සමන්තාගතො විච්චිසන්තිස්සිතසීලෙ පතිට්ඨිතො උපාසකොපි පගෙව චතුපාරිසුද්ධිසීලෙ පතිට්ඨිතො හික්ඛු සම්මාපට්ඨන්තො නාම. තෙනාහ ‘‘යාව අරහත්තමග්ගා පට්ඨන්තොති වෙදිතබ්බො’’ති. නිබ්බානධම්මස්සාති නිබ්බානාවහස්ස අරියස්ස මග්ගස්ස. අනුරූපසභාවභූතන්ති නිබ්බානාධිගමස්ස අනුච්ඡවිකසභාවභූතං. නිබ්බදාති ඉමිනා වුට්ඨානගාමිනිපරියොසානං විපස්සනං වදති. විරාගා නිරොධාති පද්ද්වයෙන අරියමග්ගං, ඉතරෙන ඵලං. එත්ථාති ඉමස්මිං සුත්තෙ. එකෙන නයෙනාති පඨමෙන නයෙන. තත්ථ හි භගවා තෙන හික්ඛුනා ධම්මකථිකලක්ඛණං පුච්ඡිතො තං මත්ථකං පාපෙත්වා විස්සජ්ජෙසි. යො හි විපස්සනං මග්ගං අනුපාදාවිමුත්තිං පාපෙත්වා කපේතුං සක්කොති, සො එකන්තධම්මකථිකො. තෙනාහ ‘‘ධම්මකථිකස්ස පුච්ඡා කථිතා’’ති. ද්විතීති දුතියතතියනායෙහි. තන්ති පුච්ඡං. විසෙසෙත්වාති විසිට්ඨං කත්වා. යථාපුච්ඡිතමත්තමෙව අකපේත්වා අපුච්ඡිතමිපි අත්ථං දස්සෙත්තො ධම්මානුධම්මපට්ඨන්තිං අනුපාදාය විමුත්තිසඬ්ඛානං විසෙසං පාපෙත්වා. භගවා හි අජ්ජං යාවිතො බහුං දෙන්තො උළාරපුරිසො විය ධම්මකථිකලක්ඛණං පුච්ඡිතො පට්චිවසමුප්පාදමුඛෙන තඤ්ඤෙව තතො ච උත්තරිං ධම්මානුධම්මපට්ඨන්තිං අනුපාදාවිමුත්තඤ්ඤව විස්සජ්ජෙසි. තත්ථ ‘‘නිබ්බදාය...පෙ.... ධම්මං දෙසෙති’’ති ඉමිනා ධම්මදෙසනං වාසනාභාගියං කත්වා දස්සෙසි. ‘‘නිරොධාය පට්ඨන්තො හොති’’ති ඉමිනා නිබ්බෙධභාගියං, ‘‘අනුපාදාවිමුත්තො හොති’’ති ඉමිනා දෙසනං අසෙක්ඛභාගියං කත්වා දස්සෙසි. තෙනාහ ‘‘සෙක්ඛාසෙක්ඛභූමියො නිද්දිට්ඨා’’ති.

ධම්මකථිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අවෙලකස්සපසුත්තවණ්ණනා

17. ලිඛිගෙන අවෙලකොති පබ්බජිතලිඛිගෙන අවෙලකො. තෙන අවෙලකචරණෙන අවෙලො, න නිව්වෙලතාමත්තෙනාති දස්සෙති. නාමෙනාති ගොත්තනාමෙන කස්සපොති. දෙසෙති පවෙදෙති සංසයවිගමනං ඵ්ඤෙනාති දෙසො, නිව්ඡයහෙතුති ආහ “කිඤ්චිදෙව දෙස”න්තිආදි. සො හි සංසයවිගමනං කරොතිති කාරණං. ඔකාසන්ති අවසංසන්දනපදෙසං. තෙනාහ “ඛණං කාල”න්ති. අන්තරසරං අන්තොනිවෙසනං. අන්තරෙ සරානි ඵ්ඤස්සාති අන්තරසරං, අන්තොගාමො. යදාකඛබ්බිති යං ආකඛබ්බි. ඉති හගවා සබ්බඤ්ඤපචාරණාය පචාරෙති. තෙනාහ “යං ඉච්ඡසි”ති. යදාකඛබ්බිති යං ආකඛබ්බි, කස්සප, තික්ඛත්තුං පටික්ඛිපන්තොපි පුච්ඡසි, යං ආකඛබ්බි, තමෙව පුච්ඡාති අත්ථො.

“යාවතතියං පටික්ඛිපි”ති චුත්තත්තා “තතියම්පි ඛො”තිආදිනා පාඨෙන හවිතබ්බං. සො පන නයවසෙන සංඛිත්තොති දට්ඨබ්බො. යෙන කාරණෙන හගවා අවෙලකස්ස තික්ඛත්තුං යාවාපෙත්වා චස්ස පඤ්භං කට්ඨසි, තං දස්සෙතුං “කස්මා පනා”තිආදිමාහ. භාරවජනනත්ථං යාවතතියං පටික්ඛිපි තඤ්ච ධම්මස්ස සුස්සුසාය. ධම්මගරුකා හි බුද්ධා හගවන්තො. සත්තානං ඤාණපරිපාකං ආගමයමානො යාවතතියං යාවාපෙතිති විහත්තිවිපරිණාමවසෙන සාධාරණතො පදං යොජෙත්වා පුන “ඵත්තකෙන කාලෙනා”ති කස්සපස්ස වසෙන යොජෙතබ්බං.

මානි පටිසෙධෙ නිපාතො. හණ්ඨි පුනවචනවසෙන කිරියාපදං වදති. මා ඵ්ඨං හණ්ඨ, කට්ඨසිති අත්ථො. “ඉති හගවා අවොවා”ති පන සඬ්ඨිතිකාරවචනං. සයංකතං දුක්ඛන්ති පුරිසස්ස උප්පජ්ජමානදුක්ඛං, තෙන කතං නාම තස්ස කාරණස්ස පුබ්බෙ තෙනෙව කම්මස්ස උපවිතත්තාති අයං නයො අනවජ්ජො. දිට්ඨිගතිකො පන පඤ්චක්ඛන්ධවිනිමුත්තං නිව්චං කාරකවෙදකලක්ඛණං අත්තානං පරිකප්පෙත්වා තස්ස වසෙන “සයංකතං දුක්ඛං”න්ති පුච්ඡතිති හගවා “මා හෙව”න්ති අවොව, තෙනාහ “සයංකතං දුක්ඛන්ති වත්තුං න වට්ටති”තිආදි. ඵත්ථ ව යදි බාහිරකෙහි පරිකප්පිතො අත්තා නාම කොචි අත්ථි, සො ව නිව්වො, තස්ස නිබ්බිකාරතාය, පුරිමරූපාවිජ්ඣනතො කස්සචි විසෙසාධානස්ස කාතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය අභිතතො නිවත්තනත්ථං, හිතෙ ව වත්තනත්ථං උපදෙසො ව නිප්පයොජතො සියා අත්තවාදිතො. කථං වා සො උපදෙසො පවත්තියති? විකාරාභාවතො. ඵ්ඨඤ්ච අත්තතො අප්පාකාසස්ස විය දානාදිකිරියා හිංසාදිකිරියා ව න සම්භවති, තථා සුඛස්ස දුක්ඛස්ස ව අනුභවනඛන්ධො ඵ්ඨ අත්තවාදිතො න යුජ්ජති කම්මඛන්ධාභාවතො. ජාතිආදිතඤ්ච අසම්භවතො කුතො විමොක්ඛො. අථ පන “ධම්මමත්තං තස්ස උප්පජ්ජති වෙව විනස්සති ව. යස්ස වසෙනායං කිරියාවොභාරො”ති වදෙය්‍ය, ඵ්ඨම්පි පුරිමරූපාවිජ්ඣනෙන අවට්ඨිතස්ස අත්තතො ධම්මමත්තන්ති න සක්කා සම්භාවෙතුං. තෙ වා පනස්ස ධම්මා අවත්ථාභූතා, තතො අඤ්ඤෙ වා සිග්ගං අනඤ්ඤෙ වා. යදි අඤ්ඤෙ, න තාහි තස්ස උප්පන්නාහිපි කොචි විසෙසො අත්ථි. යො හි කරොති පටිසංවෙදෙති වචනි උප්පජ්ජති වානි ඉච්ඡිතං, තස්මා තදත්ථො ඵ්ඨ යථාචුත්තදොසො. කිඤ්ච ධම්මකප්පනාපි නිරත්ථිකා සියා. අථ අනඤ්ඤෙ, උප්පාදවිනාසවත්තීහි අවත්ථාහි අනඤ්ඤස්ස අත්තතො තාසං විය උප්පාදවිනාසසම්භවතො කුතො නිව්චතාවකාසො. තාසම්පි වා අත්තතො විය

නිව්වතාපත්තීති ඛන්ධවිමොක්ඛානං අසම්භවො ඵවාති න යුජ්ජතෙවායං
 අත්තවාදො. තෙනාහ “අත්තා නාම කොච්ඡුක්ඛස්ස කාරකො නත්ථීති දීපෙනි”ති.
 පරකතං දුක්ඛං”න්තිආදිකෙ පරස්මිං තිවිධෙපි නයෙ.
 අධිච්චසමුප්පන්නන්ති අධිච්ච යදිච්ඡාය කිඤ්චි කාරණං කස්සචි වා පුබ්බං විනා
 සමුප්පන්නං. තෙනාහ “අකාරණෙන යදිච්ඡාය උප්පන්න”න්ති. කස්මා ඵවමාහාති
 ඵවං චක්ඛමානොති අධිජ්ජායො. අස්සාති අවෙලස්ස. අයන්ති භගවන්තං සන්ධාය
 වදති. සොධෙත්තොති සයං විසුද්ධං කත්වා පුච්ඡිතමත්ථං ඵව අත්තනො පුච්ඡාය
 සුද්ධිං දස්සෙන්තො. ලද්ධියා “සයංකතං දුක්ඛං”න්ති මිච්ඡාගහණස්ස
 පටිසෙධනත්ථාය.

සො කරොතීති සො කම්මං කරොති. සො පටිසංවෙදයතීති කාරකවෙදකානං
 අනඤ්ඤත්තදස්සනපරං ඵතං, න පන කම්මකිරියාඵලානං පටිසංවෙදනානං
 සමානකාලතාදස්සනපරං. ඉතීති නිදස්සනත්ථෙ නිපාතො. බොති අවධාරණෙ. “සො
 ඵවා”ති දස්සිතො. අනියතාදෙසා හි ඵතෙ නිපාතා. ආදිතොති භූමිමත්ථෙ
 නිස්සක්කවචනන්ති ආහ “ආදිමිහියෙවා”ති. “සයංකතං දුක්ඛං”න්ති ලද්ධියා
 පගෙව “සො කරොති, සො පටිසංවෙදයතී”ති සඤ්ඤාවිත්තවිපල්ලාසා භවන්ති.
 සඤ්ඤාවිපල්ලාසතො හි විත්තවිපල්ලාසො, විත්තවිපල්ලාසතො දිට්ඨිවිපල්ලාසො,
 තෙනාහ “ඵවං සති පච්ඡා සයංකතං දුක්ඛන්ති අයං ලද්ධි භොතී”ති. ඵවං සති
 සඤ්ඤාවිත්තවිපල්ලාසානං බුහිතො මිච්ඡාහිනිවෙසො, යදිදං “සයංකතං
 දුක්ඛං”න්ති ලද්ධි. තස්මා පටිනිස්සජ්ජෙත්තුං පාපකං දිට්ඨිගතන්ති දස්සෙති. තෙනාහ
 භගවා “සයංකතං...පෙ.... ඵතං පරෙතී”ති. වට්ටදුක්ඛං අධිජ්ජෙතං අවිසෙසතො
 අත්ථීති ව චුත්තත්තා. සස්සතං සස්සතගාහං දීපෙනි පරෙසං පකාසෙති, තථාභූතො ව
 සස්සතං දළ්භග්ගාහං ගණ්හාතීති. තස්සාති දිට්ඨිගතිකස්ස. තං “සයංකතං
 දුක්ඛං”න්ති ඵවං පවත්තං විපරිතදස්සනං. ඵතං සස්සතග්ගහණං. පරෙති උපෙනි.
 තෙනාහ “කාරකඤ්ච...පෙ.... අත්ථො”ති. ඵකමෙව ගණ්හන්තන්ති සතිපි
 වත්ථුභෙදෙ අයොනියො උප්පජ්ජනෙන ඵකමෙව කත්වා ගණ්හන්තං.

ඉධ “ආදිමිහියෙවා”ති පදෙ. “පරංකතං දුක්ඛං”න්ති ලද්ධියා පගෙවතිආදිනා
 හෙත්ථ චුත්තනසානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයඤ්ඤත්ථ යොජනා –
 “පරංකතං දුක්ඛං”න්ති ලද්ධියා පගෙව අඤ්ඤො කරොති, අඤ්ඤො
 පටිසංවෙදයතීති සඤ්ඤාවිත්තවිපල්ලාසා භවන්තීති සබ්බං හෙට්ඨා චුත්තනයෙනෙව
 යොජෙතබ්බං. ඵවං සතීති ඵවං මුදුකෙ උච්ඡේදවිපල්ලාසෙ පඨමුප්පන්නෙ සති
 පච්ඡා “පරංකතං දුක්ඛං”න්ති අයං ලද්ධි භොතීති සම්බන්ධො. කාරකොති කම්මස්ස
 කාරකො. තෙන කතන්ති කම්මකාරකෙන කතං. කම්මුනා හි ඵලස්ස වොහාරො
 අහෙදොපචාරකත්තා. ඵවන්ති දිට්ඨිසහගතා වෙදනා සාතසභාවා
 කිලෙසපරිලාභාදිනා සපරිස්සයා සඋපායාසා, ඵවං. “පගෙව ඉතරො”ති
 චුත්තවෙදනාය අභිතුන්නස්ස විද්ධස්ස. “චුත්තනයෙන යොජෙතබ්බං”න්ති වත්ථා
 තං යොජනං දස්සෙන්තො “තත්ත්වය”න්තිආදිමාහ. උච්ඡේදන්ති සතො සත්තස්ස
 උච්ඡේදං විනාසං, විභවන්ති අත්ථො. අසතො හි විනාසාසම්භවතො
 අත්ථිභාවනිබන්ධනො උච්ඡේදො. යථා හෙතුඵලභාවෙන පවත්තමානානං

සභාවධම්මානං සතිපි එකසන්තානපරියාපන්නානං භින්නසන්තතිපතිතෙහි විසෙසෙ
 හෙතුඵලානං පරමත්ථතො අවිනාභාවත්තා භින්නසන්තානපතිතානං විය
 අවිචන්තහෙදසන්නිට්ඨානෙන නානත්තනයස්ස මිච්ඡාගහණං උච්ඡේදාභිනිවෙසස්ස
 කාරණං. එවං හෙතුඵලභූතානං ධම්මානං විජ්ජමානෙපි සභාවහෙදෙ
 එකසන්තතිපරියාපන්නාය එකත්තනයෙන අවිචන්තාහෙදගහණමපි
 කාරණමෙවාති දස්සෙතුං “සත්තස්සා”ති වුත්තං පාළියං. සන්තානවසෙන හි
 වත්තමානෙසු ඛන්ධෙසු සනවිනිබ්භොගාභාවෙන එකත්තගහණනිඛන්ධනො
 සත්තග්ගාහො, සත්තස්ස ව අත්ථිභාවග්ගාහනිඛන්ධනො උච්ඡේදග්ගාහො, යාවායං
 අත්තා න උච්ඡිජ්ජති, තාවායං විජ්ජතියෙවාති ගහණතො නිරුද්ධවිනාසො ඉධ
 උච්ඡේදොති අධිප්පෙතොති “උච්ඡේද”න්ති වුත්තං. විසෙසෙන නාසො විනාසො,
 අභාවො. සො පන මංසවක්ඛුපඤ්ඤාවක්ඛුතං දස්සනපථානික්කමොයෙව හොතීති
 වුත්තං “අදස්සන”න්ති. අදස්සනෙ හි නාසසද්දො ලොකෙ නිරුජ්ජිහොති.
 සභාවචිගමො සභාවාපගමො විභවො. යො හි නිරුද්ධවිනාසෙන උච්ඡිජ්ජති, න සො
 අත්තනො සභාවෙන තිට්ඨති.

එතෙ තෙති වා යෙ ඉමෙ තයා “සයංකතං දුක්ඛ”න්ති ව පුට්ඨෙත මයා “සො
 කරොති, සො පටිසංවෙදයති”තිආදිනා, “අඤ්ඤො කරොති, අඤ්ඤො
 පටිසංවෙදයති”තිආදිනා ව පටික්ඛිත්තා සස්සතුච්ඡේදසඬ්ඛාතා අත්තා, තෙ උභො
 අත්තෙති යොජනා. අථ වා එතෙ තෙති යත්ථ පුටු අඤ්ඤතිත්ථියා
 අනුපච්ඡිකඤාණසම්භාරතාය පරමගම්භිරං සංඝං සුබ්බමං සුඤ්ඤතං අප්පජානන්තා
 සස්සතුච්ඡේදෙ නිමුග්ගා සීසං උක්ඛිපිතුං න විසහන්ති, එතෙ තෙ උභො අත්තෙ
 අනුපගම්මාති යොජනා. දෙසෙතීති පයමං තාව අනඤ්ඤසාධාරණෙ පටිපත්තිධම්මෙ
 ඤාණානුභාවෙන මජ්ඣිමාය පටිපදාය ධීතො, කරුණානුභාවෙන දෙසනාධම්මෙ
 මජ්ඣිමාය පටිපදාය ධීතො ධම්මං දෙසෙති. එත්ථ භීති හි-සද්දො හෙතුඅත්ථො.
 යස්මා කාරණතො...පෙ.... නිද්දිට්ඨො, තස්මා මජ්ඣිමාය පටිපදාය ධීතො ධම්මං
 දෙසෙතීති යොජනා. කාරණතො එලං දීපිතන්ති යොජනා, අභිධෙය්‍යානුරූපඤ්ඤි
 ලිඬිගවචනාති හොන්ති. අස්සාති එලස්ස. න කොචි කාරකො වා වෙදකො වා
 නිද්දිට්ඨො, අඤ්ඤදත්ථු පටික්ඛිත්තො හෙතුඵලමත්තතාදස්සනතො කෙවලං
 දුක්ඛක්ඛන්ධගහණතොති. එත්තාවතාති “එතෙ තෙ, කස්සප...පෙ....
 දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස නිරොධො හොතී”ති එත්තකෙන තාව පදෙන. සෙසපඤ්ඤාති
 “සයංකතඤ්ඤා පරංකතඤ්ඤා දුක්ඛ”න්තිආදිකා සෙසා වත්තාරො පඤ්ඤා.
 අට්ඨකථායං පන “කිං නු ඛො, හො ගොතම, නත්ථි දුක්ඛ”න්ති පඤ්ඤො පාළියං
 සරූපෙනෙව පටික්ඛිත්තොති න උද්ධතො. පටිසෙධිතා හොන්තීති තතියපඤ්ඤො,
 තාව පයමදුතියපඤ්ඤපටික්ඛෙපෙනෙව පටික්ඛිත්තො, සො හි පඤ්ඤො විසුං විසුං
 පටික්ඛෙපෙන එකජ්ඣං පටික්ඛෙපෙන ව. තෙනාහ “උභො...පෙ....
 පටික්ඛිත්තො”ති. එත්ථ ව යස්ස අත්තා කාරකො වෙදකො වා ඉච්ඡිතො, තෙන
 විපරිණාමධම්මො අත්තා අනුඤ්ඤාතො හොති. තථා ව සති
 අනුපුබ්බධම්මප්පවත්තියා රූපාදිධම්මානං විය, සුඛාදිධම්මානං විය වස්ස
 පච්චයායත්තවුත්තිතාය උප්පාදවත්තතා ආපජ්ජති. උප්පාදෙ ව සති අවස්සංභාවී
 නිරොධොති අනවකාසා නිව්චතාති. තස්ස “සයංකත”න්ති පයමපඤ්ඤපටික්ඛෙපො

පවිෂ්‍ය වෙ අත්තනො නිරුල්භස්ස සමුදයො හොතීති පුබ්බෙ විය අනෙත භවිතබ්බං, පුබ්බෙ විය වා පවිෂ්‍යපි. සෙසපඤ්ඤාති තතියපඤ්ඤාදයො. තතියපඤ්ඤො පටික්ඛිත්තොති එවඤ්ඤා තතියපඤ්ඤො පටික්ඛිත්තො වෙදිතබ්බො – “අවිජ්ජාපව්වයා සඬබ්බාරා” තිආදිනා සතතං සමිතං පව්වයායත්තස්ස දීපනෙන දුක්ඛස්ස අධිච්චසමුප්පන්නතා පටික්ඛිත්තා, තතො එව තස්ස අජානනඤ්ඤා පටික්ඛිත්තං. තෙනාහ භගවා “එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොතී”ති (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.39-40; මහාව. 1; උදා. 1).

යං පරිවාසං සමාදිශිත්වා පරිවසතීති යොජනා. වචනසිලිට්ඨතාවසෙනාති “භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජ්ජං ලභෙය්‍යං උපසම්පද”න්ති යාවන්තෙන තෙන චුත්තවචනසිලිට්ඨතාවසෙන. ගාමප්පවෙසනාදීනීති ආදි-සද්දෙන නාතිදිවාපටික්කමනං, නවෙසියාදිගොචරතා, සබ්බමචාරිතං කිච්චෙසු දක්ඛනාදි, උද්දෙසාදීසු තිබ්බච්ඡන්දනා, තිත්ථියානං අවණ්ණභණ්ණෙන අත්තමනතා, බුද්ධාදීනං අවණ්ණභණ්ණෙන අනත්තමනතා, තිත්ථියානං වණ්ණභණ්ණෙන අනත්තමනතා, බුද්ධාදීනං වණ්ණභණ්ණෙන අත්තමනතාති (මහාව. 87) ඉමෙසං සඬගහො. අට්ඨ වත්තානීති ඉමානි අට්ඨ තිත්ථියවත්තානි පුරන්තෙන. එත්ථ ව නාතිකාලෙන ගාමප්පවෙසනා තත්ථ විසුද්ධකායවච්ඡමාවාරෙන පිණ්ඩාය වරිත්වා නාතිදිවාපටික්කමනන්ති ඉදමෙකං වත්තං.

අයමෙත්ථ පාඨොති එතස්මිං කස්සපසුත්තෙ අයං පාඨො. අඤ්ඤත්ථාති සිහනාදසුත්තාදීසු (දී. නි. 1.402-403). සංසිත්වා කොට්ටෙන්වාති යථා සුවණ්ණං නිසංසිත්වා අධිකරණියා කොට්ටෙන්වා නිද්දොසමෙව ගස්හති, එවං පරිවාසවත්තචරණෙන සංසිත්වා සුද්ධභාවචිම්සනෙන කොට්ටෙන්වා සුද්ධො එව අඤ්ඤතිත්ථියපුබ්බො ඉධ ගස්හති. තිබ්බච්ඡන්දනන්ති සාසනං අනුපවිසිත්වා බ්‍රහ්මචරියවාසෙ තිබ්බච්ඡන්දනං දළ්භනරාහිරුචිතං. අඤ්ඤතරං භික්ඛුං ආමන්තෙසීති නාමගොත්තෙන අපාකටං එකං භික්ඛුං ආණාපෙසි එහිභික්ඛුඋපසම්පදාය උපනිස්සයාභාවතො. ගණෙ නිසීදිත්වාති භික්ඛු අත්තනො සන්තිකෙ පත්තාසනවසෙන ගණෙ නිසීදිත්වා.

අවෙලකස්සපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. තිම්බරුකසුත්තවණ්ණනා

18. යස්මා තිම්බරුකො “වෙදනා අත්තා. අත්තාව වෙදයතී”ති එවංලද්ධිකො, තස්මා තාය ලද්ධියා “සයංකතං සුබ්බුක්ඛ”න්ති වදති, තං පටිසංහරිතුං භගවා “සා වෙදනා”තිආදිං අවොච. තෙනාහ “සා වෙදනාතිආදි සයංකතං සුබ්බුක්ඛන්ති ලද්ධියා නිසෙධනත්ථං චුත්ත”න්ති. එත්ථාපිති ඉමස්මිම්පි සුත්තෙ. තත්ත්වානි යං චුත්තං “සා වෙදනා...පෙ.... සුබ්බුක්ඛ”න්ති, තස්මිං පාඨෙ. ආදිමිහියෙවාති එත්ථ භූමිමච්චනෙන “ආදිතො”ති තො-සද්දො න නිස්සක්කවචනෙ. එවං-කාරෙන බො-සද්දො අවධාරණෙති දස්සෙති. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං අනන්තරසුත්තෙ

වුත්තමෙව. තත්ථ පන “වෙදනානො අඤ්ඤො අත්තා, වෙදනාය කාරකො” ති ලද්ධිකස්ස දිට්ඨිගතිකස්ස වාදො පටික්ඛිත්තො, ඉධ “වෙදනා අත්තා” ති එවංලද්ධිකස්සාති අයමෙව විසෙසො. තෙනාහ “එවඤ්ඤි සති වෙදනාය එව වෙදනා කතා භොති” තිආදි. ඉමිස්සාති යාය වෙදනාය සුඛදුක්ඛං කතං, ඉමිස්සා. පුබ්බෙපිති සස්සතාකාරතො පුබ්බෙපි. පුරිමඤ්ඤි අත්ථන්ති අනන්තරසුත්තෙ වුත්තං අත්ථං. අට්ඨකථායන්ති පොරාණට්ඨකථායං. තන්ති පුරිමසුත්තෙ වුත්තමත්ථං. අස්සාති ඉමස්ස සුත්තස්ස. යස්මා තිම්බරුකො “වෙදනාව අත්තා” ති ගණ්හාති, තස්මා වුත්තං “අහං සා වෙදනා...පෙ.... න වදාමි” ති.

අඤ්ඤා වෙදනාතිආදීසුපි යං වත්තබ්බං, තං අනන්තරසුත්තෙ වුත්තනයමෙව. කාරකවෙදනාති කත්තුභූතවෙදනා. වෙදනාසුඛදුක්ඛන්ති වෙදනාභූතසුඛදුක්ඛං කථිතං, න වට්ටසුඛදුක්ඛං. “විපාකසුඛදුක්ඛමෙව වට්ටති” ති වුත්තං “සයංකතං සුඛං දුක්ඛං” තිආදිවචනතො.

තිම්බරුකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. බාලපණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනා

19. අවිජ්ජා නිවරණා භවාදි-ආදීනවස්ස නිවාරිතපට්ඨිඡාදිකා එතස්සාති අවිජ්ජානිවරණො, අවිජ්ජාය නිවුතොති ආහ “අවිජ්ජාය නිවාරිතස්සා” ති. අයං කායොති බාලස්ස අප්පහීනකිලෙසස්ස පච්චුප්පන්තං අත්තභාවං රක්ඛං කත්වා අවිජ්ජාය පට්ඨිඡාදිතාදීනවෙ අයාථාවදස්සනවසෙන තණ්හාය පටිලද්ධිවිත්තස්ස තංතංභවුපගා සඬ්ඛාරා සඬ්ඛරීයන්ති. තෙහි ච අත්තභාවස්ස අභිනිබ්බත්ති, තස්මා අයඤ්ච අවිජ්ජාය කායො නිබ්බත්තොති. අස්සාති බාලස්ස. අයං අත්ථොති “අයං කායො නාමරූපන්ති ච වුත්තො” ති අත්ථො දීපෙතබ්බො උපාදානක්ඛන්ධසලායතනසඬ්ගහතො තෙසං ධම්මානං. එවමෙතං ද්වයන්ති එවං අවිජ්ජාය නිවාරිතත්තා, තණ්හාය ච සංයුත්තත්තා එවං සපරසන්තානගතසවිඤ්ඤාණකකායසඬ්ඛාතං ද්වයං භොති. අඤ්ඤත්ථාති සුත්තන්තරෙසු. “චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං, තිණ්ණං සඬ්ගති එස්සො” තිආදිනා (ම. නි. 1.204, 400; 3.421, 425-426; සං. නි. 2.43-45; 4.60-61; කථා. 465, 467) අජ්ඣත්තිකබාහිරායතනාති භින්දිත්වා චක්ඛුරූපාදිද්වයාති පටිච්ච චක්ඛුසම්ඵස්සාදයො වුත්තා, ඉධ පන අභින්දිත්වා ඡ අජ්ඣත්තිකබාහිරායතනාති පටිච්ච චක්ඛුසම්ඵස්සාදයො වුත්තා “ද්වයං පටිච්ච ඵස්සො” ති, තස්මා මහාද්වයං නාම කිරෙතං අනවසෙසතො අජ්ඣත්තිකබාහිරායතනාතං ගහිතත්තා. අජ්ඣත්තිකබාහිරාති ආයතනානිති එත්ථාපි හි සලායතනාති සඬ්ගහිතානෙව. ඵස්සකාරණානිති ඵස්සපවත්තියා පච්චයාති. යෙහිති භෙතුදස්සනමත්තන්ති ආහ “යෙහි කාරණභූතෙහි” ති. ඵස්සො එව ඵුසනකිච්චො, න ඵස්සායතනානිති වුත්තං “ඵස්සෙන ඵුට්ඨො” ති. පරිපුණ්ණවසෙනාති අවෙකල්ලවසෙන. අපරිපුණ්ණායතනාතං භීතාති ඵස්සස්ස කාරණාති භොන්ති, තෙසං වියාති “එතෙසං වා අඤ්ඤතරෙනා” ති වුත්තං.

කායනිබ්බත්තනාදිමිනී සවිඤ්ඤාණකස්ස කායස්ස නිබ්බත්තනං
 කායනිබ්බත්තනං, කායො වා නිබ්බත්තති එතෙනාති කායනිබ්බත්තනං,
 කිලෙසාහිසඬිබාරා. ආදිසද්දෙන එස්සසලායතනාදිසඬිගහො. අධිකං පයසති
 පසුඤ්ජති එතෙනාති අධිප්පයාසො, විසෙසකාරණන්ති ආහ “අධිකපයොගො”ති.

හගවා අම්භාකං උප්පාදකභාවෙන මූලභාවෙන හගවංමූලකා. ඉමෙ ධම්මාති
 ඉමෙ කාරණධම්මා. යෙහි මයං බාලපණ්ඩිතානං සමානෙපි කායනිබ්බත්තනාදිමිනී
 විසෙසං ජානෙය්‍යාම, තෙනාහ “පුබ්බෙ කස්සපසම්මාසම්බුද්ධෙන
 උප්පාදිතා”තිආදි. ආජානාමාති අභිමුඛං පච්චක්ඛතො ජානාම. පටිච්ඡ්ඤාමාති
 තස්සෙව වෙච්චනං, අධිගච්ඡාමාති අත්ථො. නෙකාති අම්භාකං සන්තානෙ පාපෙතා.
 විනෙකාති යථා අලමරියඤ්ඤාණදස්සනවිසෙසො හොති, එවං විසෙසතො නෙතා,
 තදබ්ගචිතයාදිවසෙන වා විනෙතා. අනුනෙකාති අනුරූපං නෙතා. අන්තරන්තරා
 යථාධම්මපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤාපිතානං ධම්මානං අනුරූපතො දස්සනං හොතීති ආහ
 “යථාසභාවතො ...පෙ.... දස්සෙතා”ති. ආපාථං උපගච්ඡන්තානං හගවා පටිසරණං
 සමොසරණට්ඨානන්ති හගවංපටිසරණං ධම්මා. තෙනාහ “චතුභුමකධම්මා”තිආදි.
 පටිසරති පටිච්ඡ්ඤාතීති පටිසරණං, තස්මා පටිච්ඡ්ඤානවසෙන හගවා පටිසරණං
 එතෙසන්ති හගවංපටිසරණං. තෙනාහ “අපි වා”තිආදි. එස්සො ආගච්ඡතීති
 පටිච්ඡ්ඤානකවසෙන එස්සො ඤාණස්ස ආපාථං ආගච්ඡති, ආපාථං
 ආගච්ඡන්තොයෙව සො අත්ථතො “අහං කින්තාමො”ති නාමං පුච්ඡන්තො විය,
 හගවා චස්ස නාමං කරොන්තො විය හොතීති වුත්තං “අහං හගවා”තිආදි.
 උපට්ඨාතුති ඤාණස්ස පච්චුපට්ඨාතු. හගවන්තංයෙව පටිභාතුති හගවතො එව
 භාගො හොතු, හගවාච නං අත්තතො භාගං කත්වා විස්සජ්ජෙතුති අත්ථො,
 හගවතො භාගො යදිදං ධම්මස්ස අක්ඛානං, අම්භාකං පන සවනං භාගොති
 අයමෙත්ථ අධිප්පායො. එවඤ්ඤි සද්දලක්ඛණෙන සමෙති. කෙච් පන පටිභාතුති
 අත්ථං වදන්ති ඤාණෙන දිස්සතු දෙසියතුති වා අත්ථො. තෙනාහ “තුම්භෙයෙව
 නො කට්ඨන්තො දෙට්ඨාති අත්ථො”ති.

බාලස්ස පණ්ඩිතස්ස ව කායස්ස නිබ්බත්තියා පච්චයභූතා අච්ඡ්ජා ව තණ්හා ව.
 තෙනාහ “කම්මං...පෙ.... නිරුද්ධා”ති. ජවාපෙත්වාති ගතිතජ්වනං කත්වා, යථා
 පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪිතුං සමත්ථං හොති, එවං කත්වා. යදි නිරුද්ධා, කථං අප්පහිනාති
 වුත්තන්ති ආහ “යථා පනා”තිආදි. හවති හි තංසදිසෙපි තබ්බොභාරො යථා “සා
 එව තිත්තිරි, තානෙව ඔසධාති, තස්සෙව කම්මස්ස විපාකාවසෙසෙනා”ති ව.
 දුක්ඛක්ඛයායාති තදත්ථවිසෙසනත්ථන්ති ආහ “බයත්ථායා”ති. පටිසන්ධිකායන්ති
 පටිසන්ධිගහණපුබ්බකං කායං. පාළියං “බාලෙනා”ති කරණවචනං නිස්සක්කෙති
 ආහ “බාලතො”ති. භාවිතා සහ පටිසන්ධිතා සප්පටිසන්ධිකො. යො පන
 එකන්තතො තෙනත්තභාවෙන අරහත්තං පත්තුං හබ්බො, සො භාවිතා පටිසන්ධිතා
 “අප්පටිසන්ධිකො”ති, තතො විසෙසනත්ථං “සප්පටිසන්ධිකො”ති වුත්තං.
 කිඤ්චාපි වුත්තං, සො ව යාව අරියභූමිං න ඔක්කමති, තාව බාලධම්මසමඬිති එවාති
 කත්වා “සබ්බොපි පුච්ඡ්ජන්තො බාලො”ති වුත්තං. තථා හි “අප්පටිසන්ධිකො

බිණාසවො පණ්ඩිතො” ති බිණාසව-සද්දෙන අප්පට්ඨන්ධිකො විසෙසිතො. යදි එවං සෙක්ඛා කථන්ති ආහ “සොකාපන්නා” තිආදි. තෙ හි සිබාපත්තපණ්ඩිවචනාවලක්ඛණාභාවතො පණ්ඩිතාති න චත්තබ්බා බිණාසවා විය, බලවතරානං පන බාලධම්මානං පහිනත්තා බාලාතිපි න චත්තබ්බා පුට්ඨජනා විය. හජියමානා පන චතුසච්චසම්පට්ටෙධං උපාදාය පණ්ඩිතපක්ඛං හජන්ති, න බාලපක්ඛං චුත්තකාරණෙනාති.

බාලපණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පච්චයසුත්තවණ්ණනා

20. සබ්බමපි සඬ්ඛතං අප්පට්ඨිව උප්පන්නං නාම නත්ථිති පච්චයධම්මොපි අත්තනො පච්චයධම්මං උපාදාය පච්චයුප්පන්නො, තථා පච්චයුප්පන්නධම්මොපි අත්තනො පච්චයුප්පන්නං උපාදාය පච්චයධම්මොති යථාරහං ධම්මානං පච්චයපච්චයුප්පන්නතා. යෙසං විනෙය්‍යානං පට්ඨිවසමුප්පාදදෙසනායෙව සුබ්බොධතො උපට්ඨාති, තෙසං වසෙන සුට්ඨු විහාගං කත්වා පට්ඨිවසමුප්පාදො දෙසිතො. යෙසං පන විනෙය්‍යානං තද්වහයස්මිං විහජ්ජ සුතෙ එව ධම්මාහිසමයො හොති, තෙ සන්ධාය හගවා තද්වහයං විහජ්ජ දස්සෙන්නො “පට්ඨිවසමුප්පාදඤ්ච වො, හික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි පට්ඨිවසමුප්පන්නෙ ව ධම්මෙ” ති ඉමං දෙසනං ආරහිති ඉමමත්ථං විහාවෙන්නො “සත්ථා ඉමස්මිං සුත්තෙ” තිආදිමාහ. පච්චයස්ස භාවො පච්චයත්තං, පච්චයනිබ්බත්තතා. අසභාවධම්මෙ න ලබ්හතීති “සභාවධම්මෙ” ති චුත්තං. නනු ව ජාති ජරා මරණඤ්ච සභාවධම්මො න හොති, යෙසං පන ඛන්ධානං ජාති ජරා මරණඤ්ච, තෙ එව සභාවධම්මා, අථ කස්මා දෙසනාය තෙ ගහිතාති? නායං දොසො, ජාති ජරා මරණඤ්ච පච්චයනිබ්බත්තානං සභාවධම්මානං විකාරමත්තං, නඤ්ඤෙසං, තස්මා තෙ ගහිතාති. උප්පාදා වා තථාගතානන්ති න විනෙය්‍යපුග්ගලානං මග්ගඵලුප්පත්ති විය ජාතිපච්චයා ජරාමරණුප්පත්ති තථාගතූප්පාදායත්තා, අථ බො සා තථාගතානං උප්පාදෙපි අනුප්පාදෙපි හොතියෙව. තස්මා සා කාමං අසඬ්ඛතා විය ධාතු න නිච්චා, තථාපි “සබ්බකාලිකා” ති එතෙන ජාතිපච්චයතො ජරාමරණුප්පත්තිති දස්සෙති. තෙනාහ “ජාතියෙව ජරාමරණස්ස පච්චයො” ති. ජාතිපච්චයාති ව ජාතිසඬ්ඛාතපච්චයා. හෙතුමිහි නිස්සක්කවචනං. ඨිතාව සා ධාතු, යායං ඉදප්පච්චයතා ජාතියා ජරාමරණස්ස පච්චයතා තස්ස බ්‍යහිවාරාභාවතො. ඉදානි න කදාචි ජාති ජරාමරණස්ස පච්චයො න හොති හොතියෙවාති ජරාමරණස්ස පච්චයභාවෙ නියමෙති. උභයෙනපි යථාචුත්තස්ස පච්චයභාවො යත්ථ හොති, තත්ථ අවස්සංභාවිතං දස්සෙති. තෙනාහ හගවා “ඨිතාව සා ධාතු” ති. ද්විති පදෙහි. තිට්ඨන්තිති යස්ස වසෙන ධම්මානං ඨිති, සා ඉදප්පච්චයතා ධම්මට්ඨිතතා. ධම්මෙති පච්චයුප්පන්නෙ ධම්මෙ. නියමෙති විසෙසෙති. හෙතුගතවිසෙසසමායොගො හි හෙතුඵලස්ස එවං ධම්මතානියාමො එවාති.

අපරො නයො – ධීතාව සා ධාතුනි යායං ජරාමරණස්ස ඉදප්පච්චයනා “ජාතිපච්චයා ජරාමරණ”න්ති, එසා ධාතු එස සභාවො. තථාගතානං උප්පාදතො පුබ්බෙ උද්ධඤ්ච අප්පට්ඨිජ්ඣියමානො, මජ්ඣෙ ව පට්ඨිජ්ඣියමානො න තථාගතෙහි උප්පාදිතො, අථ ඛො සම්භවන්තස්ස ජරාමරණස්ස සබ්බකාලං ජාතිපච්චයතො සම්භවොති ධීතාව සා ධාතු, කෙවලං පන සයම්භුඤාණෙන අභිසම්බුජ්ඣනතො “අයං ධම්මො තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො”ති පවෙදනතො ව තථාගතො “ධම්මසාමී”ති වුච්චති, න අපුබ්බස්ස උප්පාදනතො. තෙන වුත්තං “ධීතාව සා ධාතු”ති. සා එව “ජාතිපච්චයා ජරාමරණ”න්ති එත්ථ විපල්ලාසාභාවතො එවං අවබුජ්ඣමානස්ස එතස්ස සභාවස්ස, හෙතුනො වා තථෙව භාවතො ධීතතාති ධම්මට්ඨිතතා, ජාති වා ජරාමරණස්ස උප්පාදට්ඨිති පවත්තආයුහන-සංයොග-පලිබොධ-සමුදය-හෙතුපච්චයට්ඨිතිති තදුප්පාදාදිභාවෙනස්සා ධීතතා “ධම්මට්ඨිතතා”ති එලං පති සාමත්ථියතො හෙතුමෙව වදති. ධාරියති පච්චයෙහිති වා ධම්මො, තිට්ඨති තත්ථ තදායත්තවුත්තිතාය එලන්ති ධීති, ධම්මස්ස ධීති ධම්මට්ඨිති. ධම්මොති වා කාරණං පච්චයභාවෙන එලස්ස ධාරණතො, තස්ස ධීති සභාවො, ධම්මතො ව අඤ්ඤා සභාවො නත්ථිති ධම්මට්ඨිති, පච්චයො. තෙනාහ “පච්චයපරිග්ගහෙ පඤ්ඤා ධම්මට්ඨිතිඤාණ”න්ති (පටි. ම. මානිකා 4). ධම්මට්ඨිති එව ධම්මට්ඨිතතා. සා එව ධාතු “ජාතිපච්චයා ජරාමරණ”න්ති ඉමස්ස සභාවස්ස, හෙතුනො වා අඤ්ඤාත්තභාවතො, “න ජාතිපච්චයා ජරාමරණ”න්ති විඤ්ඤායමානස්ස ව තබ්බාචාභාවතො නියාමතා වචන්ථිතභාවොති ධම්මනියාමතා. එලස්ස වා ජරාමරණස්ස ජාතියා සති සම්භවො ධම්මෙ හෙතුමිති ධීතතාති ධම්මට්ඨිතතා, අසති අසම්භවො ධම්මනියාමතාති එවං එලෙන හෙතුං විභාවෙති, තං “ධීතාව සා ධාතු”තිආදිනා වුත්තං. ඉමෙසං ජරාමරණාදීනං පච්චයනාසඬ්ඛානං ඉදප්පච්චයනං අභිසම්බුජ්ඣති පච්චක්ඛකරණෙන අභිමුඛං බුජ්ඣති යාථාවතො පට්ඨිජ්ඣති, තතො එව අභිසමෙති අභිමුඛං සමාගච්ඡති, ආදිතො කථෙන්නො ආචික්ඛති, උද්දිසතිති අත්ථො. තමෙව උද්දෙසං පරියොසාපෙන්නො දෙසෙති. යථාඋද්දිට්ඨමත්තං නිද්දිසනවසෙන පකාරෙහි ඤාපෙන්නො පඤ්ඤාපෙති. පකාරෙහි එව පතිට්ඨපෙන්නො පට්ඨපෙති. යථානිද්දිට්ඨං පටිනිද්දෙසවසෙන විවරති විහජති. විවටඤ්ඡි විහත්තඤ්ච අත්ථං හෙතුදාහරණදස්සනෙහි පාකටං කරොන්නො උත්තානිකරොති. උත්තානිකරොන්නො තථා පච්චක්ඛන්තං කත්වා නිගමනවසෙන පස්සථාති වාහ.

ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්තිආදීසුති ජාතිආදීනං ජරාමරණපච්චයභාවෙසු. තෙහි තෙහි පච්චයෙහිති යාවතකෙහි පච්චයෙහි යං එලං උප්පජ්ජමානාරහං, අවිකලෙහි තෙහෙව තස්ස උප්පත්ති, න ඌනාධිකෙහිති. තෙනාහ “අනුනාධිකෙහෙවා”ති. යථා තං චක්ඛුරූපාලොකමනසිකාරෙහි චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස සම්භවොති. තෙන තංතංඑලනිජ්ඣාදතෙ තස්සා පච්චයසාමග්ගියා තප්පකාරතා තථතාති වුත්තාති දස්සෙති. සාමග්ගිත්ති සමොධානං, සමවායන්ති අත්ථො. අසම්භවාභාවතොති අනුප්පජ්ජනස්ස අභාවතො. තථාවිධපච්චයසාමග්ගියඤ්ඡි සතිපි එලස්ස

අනුප්පජ්ජනෙ තස්සාවිතථතා සියා. අඤ්ඤධම්මපච්චයෙහීති අඤ්ඤස්ස ඵලධම්මස්ස පච්චයෙහි. අඤ්ඤධම්මානුප්පත්තිතොති තතො අඤ්ඤස්ස ඵලධම්මස්ස අනුප්පජ්ජනතො. න හි කදාපි චක්ඛුරුපාලොකමනසිකාරෙහි සොතවිඤ්ඤාණස්ස සම්භවො අත්ථි. යදි සියා, තස්සා සාමග්ගියා අඤ්ඤථතා නාම සියා, න වෙනං අත්ථිති “අනඤ්ඤථතා”ති වුත්තං. පච්චයතොති පච්චයභාවතො. පච්චයසමූහතොති එත්ථාපි එසෙව නයො. ඉදප්පච්චයා එව ඉදප්පච්චයතාති තා-සද්දෙන පදං වඩ්ඪිතං යථා “දෙවොයෙව දෙවතා”ති, ඉදප්පච්චයානං සමූහො ඉදප්පච්චයතාති සමූහත්ථො තාසද්දො යථා “ජනානං සමූහො ජනතා”ති ඉමමත්ථං සන්ධායාහ “ලක්ඛණං පනෙත්ථ සද්දසත්ථතො වෙදිතඛ්ඛ”න්ති.

න නිච්චං සස්සතන්ති අනිච්චං. ජරාමරණං න අනිච්චං සඬ්ඛාරානං විකාරභාවතො අනිප්ඵන්තන්තා, තථාපි “අනිච්ච”න්ති පරියායෙන වුත්තං. එස නයො සඬ්ඛතාදීසුපි. සමාගන්ත්වා කතං සහිතෙහෙව පච්චයෙහි නිබ්බත්තෙතඛ්ඛතො යථාසභාවං සමෙච්ච සම්භුයා පච්චයෙහි කතන්ති සඬ්ඛතං. පච්චයාරහං පච්චයං පටිච්ච න විනා තෙන සහිතසමෙතමෙව උප්පන්නන්ති පටිච්චසමුප්පන්නං. තෙනාහ “පච්චයෙ නිස්සාය උප්පන්න”න්ති. බයසභාවන්ති හිජ්ජනසභාවං. විගච්ජනකසභාවන්ති සකභාවතො අපගච්ජනකසභාවං. විරජ්ජනකසභාවන්ති පලුප්ජනකසභාවං. නිරුප්කුක්කසභාවන්ති ඛණ්ඩගවසෙන පහඬ්ගසභාවං. වුත්තනයෙනාති ජරාය වුත්තනයෙන. ජනකප්පච්චයානං කම්මාදීනං. කිච්චානුභාවක්ඛණෙනි එත්ථ කිච්චානුභාවො නාම යථා පවත්තමානෙ පච්චයෙ තස්ස ඵලං උප්පජ්ජති, තථා පවත්ති, එවං සන්තස්ස පවත්තනක්ඛණෙ. ඉදං වුත්තං හොති – යස්මිං ඛණෙ පච්චයො අත්තතො ඵලුප්පාදනං පති බ්‍යාවටො නාම හොති, ඉමස්මිං ඛණෙ යෙ ධම්මා රුපාදයො උපලබ්භන්ති තතො පුබ්බෙ, පච්ඡා ව අනුපලබ්භමානා, තෙසං තතො උප්පත්ති නිද්ධාරියති, එවං ජාතියාපි සා නිද්ධාරෙතඛ්ඛා තංඛණුපලද්ධතොති. යදි එවං නිප්පරියායතොව ජාතියා කුතොපි උප්පත්ති සිද්ධි, අථ කස්මා “එකෙන පරියායෙනා”ති වුත්තන්ති? ජායමානධම්මානං විකාරභාවෙන උපලද්ධඛ්ඛත්තා. යදි නිප්ඵන්තධම්මා විය ජාති උපලබ්භෙයා, නිප්පරියායතොව තස්සා කුතොපි උප්පත්ති සියා, න වෙචං උපලබ්භති, අථ බො අනිප්ඵන්තන්තා විකාරභාවෙන උපලබ්භති. තස්මා “එකෙන පරියායෙනෙත්ථ අනිච්චාතිආදීති යුජ්ජන්ති”ති වුත්තං. න පන ජරාමරණෙ, ජනකප්පච්චයානං කිච්චානුභාවක්ඛණෙ තස්ස අලබ්භනතො. තෙනෙව “එත්ථ ව අනිච්චන්ති...පෙ.... අනිච්චං නාම ජාත”න්ති වුත්තං.

සච්ඡස්සනායාති එත්ථ සහ-සද්දො අප්පධානභාවදීපතො “සමක්ඛිකං, සමකස්”න්තිආදීසු විය. අප්පධානභූතා හි විපස්සනා, යථාභූතදස්සනමග්ගපඤ්ඤා පජානාති. “පුරිමං අත්ත”න්ති වුච්චමානෙ පච්චුප්පන්නභාවස්සපි ගහණං සියාති “පුරිමං අත්තං අතිත”න්ති වුත්තං. විජ්ජමානතඤ්ච අවිජ්ජමානතඤ්චාති සස්සතාසඬ්ඛං නිස්සාය “අහොසිං නු බො අහමතිතමද්ධාන”න්ති අතීතෙ අත්තතො විජ්ජමානතං, අධිච්චසමුප්පත්තිආසඬ්ඛං නිස්සාය “යතො පභූති අහං, තතො පුබ්බෙ න නු බො අහොසි”න්ති අතීතෙ අත්තතො අවිජ්ජමානතඤ්ච

කඩබිති. කස්මා? විවිකිවිජාය ආකාරද්වයාවලම්බනතො. තස්සා පන අතීතවත්ථුතාය ගහිතත්තා සස්සතාධිවිසමුප්පත්තිආකාරනිස්සිතතා දස්සිතා එව.

ආසප්පනපරිසප්පනපවත්තිකං කත්ථවිපි අප්පට්චත්තිහෙතුභූතං විවිකිවිජං කස්මා උප්පාදෙතීති න විචාරෙතබ්බමෙතන්ති දස්සෙන්නො ආහ “කිංකාරණන්ති න වත්තබ්බ”න්ති. කාරණං වා විවිකිවිජාය අයොනිසොමනසිකාරො, තස්ස අත්ඨබ්බාලපුපුප්පනභාවො, අරියානං අදස්සාවිතා වාති දට්ඨබ්බං.

ජාතිලිඬගුපපත්තියොති ඛත්තියබ්බාභ්මණාදිජාතිං, ගහට්ඨපබ්බජිතාදිලිඬගං, දෙවමනුස්සාදිඋපපත්තිඤ්ච. නිස්සායාති උපාදාය. තස්මිං කාලෙ යං සන්තානං මජ්ඣිමං පමාණං, තෙන යුත්තො පමාණිකො, තදභාවතො අධිකභාවතො වා “අප්පමාණිකො”ති වෙදිතබ්බො. කෙවීති සාරසමාසාවරියා. තෙ හි “කථං නු බො”ති ඉස්සරෙන වා බ්‍රහ්මුතා වා පුබ්බකතෙන වා අහෙතුතො වා නිබ්බත්තොති වින්තෙතීති වදන්ති. අහෙතුතො නිබ්බත්තිකඩ්බාපි හි හෙතුපරාමසනමෙවාති. පරම්පරන්ති පුබ්බාපරප්පවත්තිං. අද්ධානන්ති කාලාධිවචනං, තඤ්ච භූමිමත්ථෙ උපයොගවචනං දට්ඨබ්බං. විජ්ජමානතඤ්ච අවිජ්ජමානතඤ්චාති සස්සතාසඩ්ඛං නිස්සාය “භවිස්සාමි නු බො අහං අනාගතමද්ධාන”න්ති අනාගතෙ අත්තතො විජ්ජමානතං, උච්ඡෙදාසඩ්ඛං නිස්සාය “යස්මිඤ්ච අත්තභාවෙ උච්ඡෙදනකඩ්බා, තතො පරං නු බො භවිස්සාමි”ති අනාගතෙ අත්තතො අවිජ්ජමානතඤ්ච කඩ්බතීති හෙට්ඨා වුත්තනයෙන යොජෙතබ්බං.

පච්චුප්පන්තං අද්ධානන්ති අද්ධාපච්චුප්පන්තස්ස ඉධාධිප්පෙතත්තා “පට්ඨන්තිමාදිං කත්ථා”තිආදි වුත්තං. “ඉදං කථං, ඉදං කථ”න්ති පවත්තනතො කථංකථා, විවිකිවිජා, සා අස්ස අත්ථිති කථංකථී. තෙනාහ “විවිකිවිජී”ති. කා එත්ථ වින්තා? උම්මත්තකො විය බාලපුපුප්පනොති පටිකච්චෙව වුත්තන්ති අධිප්පායො. තං මහාමාතාය පුත්තං. මුණ්ඬෙසුන්ති මුණ්ඬෙන අනිච්ඡන්තං ජාගරණකාලෙ න සක්කාති සුත්තං මුණ්ඬෙසුං කුලධම්මවසෙන යථා එකච්චෙ කුලතාපසා. රාජහයෙනාති ව වදන්ති. සීතිභූතන්ති ඉදං මධුරකභාවප්පත්තියා කාරණවචනං. “සෙතභූත”න්තිපි පායො, උදකෙ චිරට්ඨානෙන සෙතභාවං පත්තන්ති අත්ථො.

අත්තතො ඛත්තියභාවං කඩ්බති කණ්ණො විය සුතපුත්තසඤ්ඤී, සුතපුත්තසඤ්ඤීති සුරියදෙවපුත්තස්ස පුත්තසඤ්ඤී. ජාතියා විභාවියමානාය “අහ”න්ති තස්ස අත්තතො පරාමසනං සන්ධායාහ “එවම්පි සියා කඩ්බා”ති. මනුස්සාපි ව රාජානො වියාති මනුස්සාපි ව කෙච්චි එකච්චෙ රාජානො වියාති අධිප්පායො. වුත්තනයමෙව “සංශ්ඨානාකාරං නිස්සායා”තිආදිනා. එත්ථාති “කථං නු බොස්මි”ති පදෙ. අබ්හන්තරෙ ජීවොති පරපරිකප්පිතං අත්තරත්තානං වදති. සොළසංසාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන සරිරපරිමාණඅභිගුට්ඨ-යවපරමාණුපරිමාණතාදිකෙ සඬගණ්හාති. සත්තපඤ්ඤත්ති ජීවවිසයාති දිට්ඨිගතිකානං මතිමත්තං, පරමත්ථතො පන සා අත්තභාවවිසයාවාති ආහ “අත්තභාවස්ස ආගතිගතිට්ඨාන”න්ති. යතායං ආගතො, යත්ථ ව ගම්ස්සති, තං යානන්ති අත්ථො. සොතාපන්තො අධිප්පෙතො විවිකිවිජාපහානස්ස දිට්ඨත්තා. ඉතරෙපි තයොති සකදාගාමීආදයො අචාරිතා එව. “අයඤ්ච...පෙ.... සුදිට්ඨා”ති නිජ්ජදෙසතො සච්චසංපට්ඨෙධස්ස ජොතිතත්තා.

පව්වයසුත්තවග්ගො නිට්ඨිතා.

ආහාරවග්ගවග්ගො නිට්ඨිතා.

3. දසබලවග්ගො

1. දසබලසුත්තවග්ගො

21. පයමං දුතියස්සෙව සඬ්ඛෙපො පයමසුත්තෙ සඬ්ඛෙපවුත්තස්ස අත්ථස්ස විත්ථාරවසෙන දුතියසුත්තස්ස දෙසිතත්තා, තඤ්ච පන භගවා පයමසුත්තං සඬ්ඛෙපතො දෙසෙසි, දුතියං තතො විත්ථාරතො. පයමං වා සංඛිත්තරුචිතං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයෙන සඬ්ඛෙපතො දෙසෙසි, දුතියං පන අත්තතො රුචියා තතො විත්ථාරතො. සීහසමානවුත්තිකා හි බුද්ධා භගවන්තො, තෙ අත්තතො රුචියා කටේන්තා අත්තතො ථාමං දස්සෙන්තාව කටේන්ති, තස්මා දුතියසුත්තවසෙන චෙත්ථ අත්ථවග්ගො කරිස්සාම, තස්මිං සංවග්ගොතෙ පයමං සංවග්ගොතමෙව හොතිති අධිප්පායො.

දසබලසුත්තවග්ගො නිට්ඨිතා.

2. දුතියදසබලසුත්තවග්ගො

22. තත්ථාති දුතියසුත්තෙ. දසහි බලෙහිති දසහි අනඤ්ඤාසාධාරණෙහි ඤාණබලෙහි, තාති තථාගතස්සෙව බලාතිති තථාගතබලාතිති වුව්චන්ති. කාමඤ්ච තාති එකච්චානං සාවකානම්පි උප්පජ්ජන්ති, යාදිසාති පන බුද්ධානං යානාට්ඨානඤාණාදිති උප්පජ්ජන්ති, න තාදිසාති තදඤ්ඤෙසං කදාවිපි උප්පජ්ජන්තිති. හත්ථිකුලානුසාරොතාති වක්ඛමානහත්ථිකුලානුසාරොත. කාළාවකන්ති කුලසද්දාපෙක්ඛාය නපුංසකනිද්දෙසො. එස නයො සෙසෙසුපි. පකතිහත්ථිකුලන්ති ගිරිවරනදිවරවනවරාදිප්පහෙදා ගොවරියකාළාවකනාමා සබ්බාපි බලෙන පාකතිකා හත්ථිජාති. දසන්තං පුරිසානන්ති ථාමමජ්ඣමානං දසන්තං පුරිසානං. එකස්ස තථාගතස්ස කායබලන්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. එකස්සාති ව තථා හෙට්ඨාකථායං ආගතත්තා දෙසනාසොතෙන වුත්තං. නාරායනසඬ්ඝාතබලන්ති එත්ථ නාරා වුව්චන්ති රස්මියො, තා බහු නානාවිධා ඉතො උප්පජ්ජන්තිති නාරායනං, වජිරං, තස්මා නාරායනසඬ්ඝාතබලන්ති වජිරසඬ්ඝාතබලන්ති අත්ථො. තථාගතස්ස කායබලන්ති තථාගතස්ස පාකතිකකායබලං. සඬ්භං න ගච්ඡති අත්තතො බලාභාවතො, තතො එවස්ස බාහිරකතා ලාමකතා ව. තදුභයං පනස්ස කාරණෙන දස්සෙතුං “එතඤ්ඤි නිස්සායා”තිආදි වුත්තං. අඤ්ඤන්ති කායබලතො අඤ්ඤං තතො විසුංයෙව. දසසු යානෙසු දසසු ඤාතබ්බට්ඨානෙසු. යාථාවපට්ඨෙවධතො සයඤ්ච අකම්පයං, පුග්ගලඤ්ච තංසමඬ්භිං නෙයොසු අධිබලං කරොතිති ආහ “අකම්පනට්ඨෙන උපත්ථම්භනට්ඨෙන වා”ති.

යානඤ්ච යානතොති කාරණඤ්ච කාරණතො. කාරණඤ්ච යස්මා ඵලං තිට්ඨති
 තදායත්තවුත්තිතාය උප්පජ්ජති චෙව පවත්තති ව, තස්මා “යාන”න්ති වුච්චති.
 විපරියායෙන අට්ඨානන්ති අකාරණං වෙදිතබ්බං. තදුභයං භගවා යෙන ඤාණෙන
 යෙ යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං හෙතු පච්චයා උප්පාදාය, තං තං යානං, යෙ
 යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං න හෙතු න පච්චයා උප්පාදාය, තං තං
 අට්ඨානන්ති පජානාති. තං සන්ධායාහ “යානඤ්ච...පෙ.... ජානනං එක”න්ති.
 කම්මසමාදානානන්ති කම්මං සමාදිශිත්වා කතානං කුසලාකුසලකම්මානං,
 කම්මඤ්ඤෙව වා කම්මසමාදානං. යානසො හෙතුසොති පච්චයතො ව හෙතුතො ව.
 තත්ථ ගතිඋපධිකාලපයොගා විපාකස්ස යානං, කම්මං හෙතු.
 සබ්බත්ථගාමිනීපටිපදාජානනන්ති සබ්බගතිගාමිනියා අගතිගාමිනියා ව පටිපදාය
 මග්ගස්ස ජානනං, බහුසුපි මනුස්සෙසු එකමෙව පාණං භනන්තෙසු “ඉමස්ස
 චෙතනා නිරයගාමිනී භවිස්සති, ඉමස්ස නිරච්ඡානායොනිගාමිනී”ති ඉමිනා නයෙන
 එකචත්ථුස්මිම්පි කුසලාකුසලචෙතනාසඬ්ඛාතානං පටිපත්තිනං අවිපරිතතො
 සභාවජානනං. අනෙකධාතුනානාධාතුලොකජානනන්ති චක්ඛුධාතුආදීහි
 කාමධාතුආදීහි වා බහුධාතුතො, තාසංයෙව ධාතුනං විපරිතතාය
 නානප්පකාරධාතුතො ඛන්ධායතනධාතුලොකස්ස ජානනං. පරසත්තානන්ති පරෙසං
 සත්තානං. නානාධිමුත්තිකතාජානනන්ති භීතාදීහි අධිමුත්තිහි
 නානාධිමුත්තිකභාවස්ස ජානනං. තෙසංයෙවාති පරසත්තානංයෙව.
 ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තජානනන්ති සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං පරභාවස්ස අපරභාවස්ස
 වුද්ධියා චෙව භානියා ව ජානනං. ඤානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තිනන්ති පඨමාදීනං
 චතුත්තං ඤානානං, “රූපි රූපානි පස්සති”තිආදීනං අට්ඨන්තං විමොක්ඛානං,
 සවිතක්කසව්චාරාදීනං තිණ්ණං සමාධීනං, පඨමජ්ඣානසමාපත්තිආදීනඤ්ච
 නවන්තං අනුපුබ්බසමාපත්තිනං. සංකිලෙසවොදානවුට්ඨානජානනන්ති
 භානභාගියස්ස, විසෙසභාගියස්ස “වොදානම්පි වුට්ඨානං, තම්භා තම්භා සමාධිම්භා
 වුට්ඨානම්පි වුට්ඨාන”න්ති (විභ. 828) එවං වුත්තපගුණජ්ඣානස්ස චෙව
 භවඬගඵලසමාපත්තිනඤ්ච ජානනං. හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමඤ්ච පගුණජ්ඣානං
 උපරිමස්ස උපරිමස්ස පදට්ඨානං හොති, තස්මා වොදානම්පි “වුට්ඨාන”න්ති වුච්චති.
 භවඬගෙන පන සබ්බඤානෙහි වුට්ඨානං හොති. ඵලසමාපත්තියා
 නිරොධසමාපත්තීතො වුට්ඨානමෙව සන්ධාය “තම්භා තම්භා සමාධිම්භා
 වුට්ඨාන”න්ති වුත්තං. පුබ්බෙතිවාසජානනන්ති පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤාණෙන
 නිවුට්ඨක්ඛන්ධානං ජානනං. චුතුපපාතජානනන්ති සත්තානං චුතියා උපපත්තියා ව
 යාථාවතො ජානනං. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ
 වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො. ආසවක්ඛයජානනං ආසවක්ඛයඤාණං,
 මග්ගඤාණන්ති අත්ථො. යත්ථ පනෙතානි විත්ථාරතො ආගතානි සංවණ්ණිකානි,
 තානි දස්සෙන්තො “අභිධම්මෙ පනා”තිආදිමාහ.

බ්‍යාමොහභයවසෙන සරණපරියෙසනං සාරජ්ජනං සාරදො, බ්‍යාමොහභයං.
 විගතො සාරදො එතස්සාති විසාරදො, තස්ස භාවො චෙසාරජ්ජං. තං පන
 ඤාණසම්පදං පහානසම්පදං දෙසනාවිසෙසසම්පදං බ්‍රහ්මං නිස්සාය පවත්තං

චතුර්විධං පච්චවේක්ඛණාඤාණං. තෙනාහ “චතුසු යානෙසු” තිආදි. චතුසුති පරපරිකප්පිතෙසු චත්ථුසු. පරපරිකප්පිතෙසු වා චත්ථුමත්තෙසු වොදනාකාරණෙසු. සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ පටිජානනොති “අහං සම්මාසම්බුද්ධො” ති එවං පටිජානන්තෙන තයා. ඉමෙ ධම්මාති “ඉදං පඤ්චමං අරියසච්චං, අයං ඡට්ඨො උපාදානක්ඛන්ධො, ඉදං තෙරසමං ආයතන” ත්ති වෙදිතඛිබ්බා ඉමෙ ධම්මා. අනභිසම්බුද්ධා අප්පට්ඨිද්ධත්තාති.

තත්ත්වාති තස්මිං අනභිසම්බුද්ධධම්මසඛිබ්බාතෙ වොදනාවත්ථුස්මිං. කොච්ඡි සමණාදීහි අඤ්ඤා වා යො කොච්. සහ ධම්මෙනාති සහ හෙතුනා. “ධම්මපටිසම්භිදා” තිආදීසු විය හෙතුපරියායො ඉධ ධම්ම-සද්දො. හෙතුති ච උප්පත්තිසාධනහෙතු වෙදිතඛිබ්බො, න කාරකො සම්පාපකො වා. නිමිත්තන්ති කාරණං, තං පනෙත්ථ වොදනාවත්ථුමෙව. න සමනුපස්සාමි සම්මාසම්බුද්ධභාවතො. බෙමප්පත්තොති අබෙමප්පත්තරූපාය වොදනාය අනුපද්දවං පත්තො නිව්චලභාවප්පත්තො. වෙසාරප්ප්පත්තොති විසාරදභාවප්පත්තො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො – ඉමෙ ආසවාති කාමාසවාදීසු ඉමෙ නාම ආසවා න පරික්ඛණාති ආසවක්ඛයව්වනෙනෙත්ථ සබ්බකිලෙසප්පහානං චුත්තං. න හි සො කිලෙසො අත්ථි, යො සබ්බසො ආසවෙසු බිණෙසු නප්පහීයෙයා. අන්තරායිකාති අන්තරායකරා, සග්ගවිමොක්ඛාධිගමස්ස අන්තරායකරාති අත්ථො. ධම්මො හි යො සංකිලෙසතො නියානි, සො “නියානිකො” ති චුත්තො. ධම්මෙ නියාන්තෙ තංසමඛිගීපුග්ගලො නියානිකොති වොහරිතො හොතිති තස්ස පටික්ඛිපත්තො “සො න නියානි” ති ආහ. කථං පන දෙසනාධම්මො නියානිති චුච්චති? නියානත්ථසමාධානතො, සො අහෙදොපචාරෙන “නියානි” ති චුත්තො. අථ වා “ධම්මො දෙසිතො” ති අරියධම්මස්ස අධිප්පෙතත්තා න කොච් විරොධො.

උසහස්ස ඉදන්ති ආසහං, අසන්තසනට්ඨොන ආසහං වියාති ආසහං, සෙට්ඨට්ඨානං සබ්බඤ්ඤානං. ආසහට්ඨානට්ඨායිතාය ආසහා නාම පුබ්බබුද්ධා. සබ්බඤ්ඤානපටිජානනවසෙන අභිමුඛං ගච්ඡන්ති, චතස්සො වා පරිසා උපසඬ්ඛමන්තිති ආසහා. චතස්සොපි හි පරිසා බුද්ධාභිමුඛා එවං තිට්ඨන්ති, න තිට්ඨන්ති පරමමුඛා. ඉදම්පීති “උසහො” ති ඉදම්පි පදං. තස්සාති නිසහස්ස. යෙසං බලුප්පාදාවට්ඨානානං වසෙන උසහස්ස ආසහණ්ඨානං ඉච්ඡිතං, තතො සාතිසයානං එව තෙසං වසෙන ආසහණ්ඨානං හොතිති දට්ඨඛිබ්බං. යං කිඤ්චි ලොකෙ උපමං නාම බුද්ධගුණානං නිදස්සනභාවෙන චුච්චති, සබ්බං තං නිහීනමෙව. තිට්ඨමානො වාති අතිට්ඨන්තොපි තිට්ඨමානො එව පටිජානාති නාම. උපගච්ඡති අනුජානාති.

අට්ඨ බො ඉමාති ඉදං වෙසාරප්පඤ්ඤාණස්ස බලදස්සනං. යථා හි බ්‍යත්තං පරිසං අප්ප්කොගාහෙත්වා විඤ්ඤානං චිත්තං ආරාධනසමත්ථාය කථාය ධම්මකථිකස්ස ඡෙකභාවො පඤ්ඤායති, එවං ඉමා අට්ඨ පරිසා පත්වා සත්ථු වෙසාරප්පඤ්ඤාණස්ස බලං පාකටං හොති. තෙන චුත්තං “පරිසාසු” ති. ඛත්තිපරිසාති ඛත්තියානං සන්තිපතිතානං සමුහො. එස නයො සබ්බත්ථ. මාරපරිසාති මාරකායිකානං.

සන්නිපතිතානං සමුහො. මාරසදිසානං මාරානං පරිසාති මාරපරිසා. සබ්බා චේතා පරිසා උග්ගට්ඨානදස්සනවසෙන ගහිතා. මනුස්සා හි “එත්ථ රාජා නිසින්තො”ති චුත්තෙ පකතිවචනම්පි චත්තුං න සක්කොත්ති, කච්ඡෙහි සෙදා මුච්චන්ති, එවං උග්ගා ඛත්තියපරිසා, බ්‍රාහ්මණා තීසු වෙදෙසු කුසලා හොන්ති, ගහපතයො නානාවොහාරෙසු ච අක්ඛරචින්තාය ච කුසලා, සමණා සකවාදපරවාදෙසු කුසලා, තෙසං මජ්ඣේ ධම්මකථාකථනං නාම අතිවිය භාරියං. දෙවානං උග්ගහාවෙ චත්තබ්බමෙව නත්ථි. අමනුස්සොති හි චුත්තමත්තෙ මනුස්සානං සකලසරීරං කම්පති, තෙසං රූපං දිස්වාපි සද්දං සුත්වාපි සත්තා විසඤ්ඤිතාපි හොන්ති. එවං අමනුස්සපරිසා උග්ගා. ඉති චේතා පරිසා උග්ගට්ඨානදස්සනවසෙන චුත්තා. කස්මා පනෙත්ථ යාමාදිපරිසා න ගහිතාති? භුසං කාමාහිගිද්ධතාය යොනිසොමනසිකාරවිරහතො. යාමාදයො හි උළාරුළාරෙ කාමෙ පටිසෙවත්තා තත්ථාහිගිද්ධතාය ධම්මස්සවතාය සභාවෙන චිත්තම්පි න උප්පාදෙන්ති, මහාබොධිසත්තානං පන බුද්ධානඤ්ච ආනුභාවෙන ආකඬ්ඨියමානා කදාවි නෙසං පශිරූපාසනාදීති කරොන්ති තාදිසෙ මහාසමයෙ. තෙනෙව හි විමානවත්ථුදෙසනාපි තංතිමිත්තා බහුලා නාහොසි. සෙට්ඨනාදන්ති කෙනවි අප්පට්ඨතභාවෙන උත්තමනාදං. අභීතනාදන්ති වෙසාරජ්ජයොගතො කුතොවි නිබ්භයනාදං. සීහනාදසුත්තෙනාති ඛන්ධියවග්ගෙ ආගතෙන සීහනාදසුත්තෙන. සහනතොති බමනතො. හනනතොති විධමනතො විද්ධංසනතො. යථා වාතිආදි “සීහනාදසදිසං වා නාදං නදති”ති සඬ්ඛෙපතො චුත්තස්ස අත්ථස්ස විඤ්ඤාපනං.

එතන්ති “බ්‍රහ්මචක්ක”න්ති එතං පදං. පඤ්ඤාපභාවිතන්ති විරකාලපරිභාවිතාය පාරමිතාපඤ්ඤාය විපස්සනාපඤ්ඤාය ච උප්පාදිතං. කරුණාපභාවිතන්ති “කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්තො”ති ආදින යජ්ජවත්තාය මහාකරුණාය උප්පාදිතං. යථා අහිනික්ඛමනතො පහුති මහාබොධිසත්තානං අරියමග්ගාධිගමනවිරොධීති පටිපත්ති නත්ථි, එවං තුසිතභවනතො නියතභාවාපත්තිතො ච පට්ඨායාති දුතියතතියනායා ච ගහිතා. එලක්ඛණෙති අග්ගඵලක්ඛණෙ. පටිච්චෙධනිට්ඨත්තා අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණං චරීරූපමතායෙව සාතිසයො පටිච්චෙධොති “එලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාමා”ති චුත්තං. තෙන පටිලද්ධස්සපි දෙසනාඤ්ඤාණස්ස කිච්චනිප්ඵත්ති පරස්ස බුජ්ඣනමත්තෙන හොතිති “අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤස්ස සොතාපත්ති...පෙ.... එලක්ඛණෙ පචත්තනං නාමා”ති චුත්තං. තතො පරං පන යාව පරිනිබ්බානා දෙසනාඤ්ඤාණස්සවත්ති, තස්සෙව පචත්තිතස්ස ධම්මචක්කස්ස ධානන්ති වෙදිතබ්බං පචත්තිතචක්කස්ස චක්කවත්තිතො චක්කරතනස්ස ධානං විය. උභයම්පිති පි-සද්දෙන ලොකීයදෙසනාඤ්ඤාණස්ස ඉතරෙන අනඤ්ඤාසාධාරණතාවසෙන සමානතං සම්පිණ්ඩෙති. උරසි ජාතතාය උරසො සම්භූතන්ති ඔරසං ඤාණං.

ඉති රූපන්ති එත්ථ ඉති-සද්දො අනවසෙසතො රූපස්ස සරූපනිදස්සනත්ථොති තස්ස “ඉදං රූප”න්ති එතෙන සාධාරණතො ච සරූපනිදස්සනමාහ. එත්තකං රූපන්ති එතෙන අනවසෙසතො “ඉතො උද්ධං රූපං නත්ථි”ති නිමිත්තස්ස අඤ්ඤස්ස අභාවං. ඉදානි තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “රූප්පනසභාවඤ්ඤවෙවා”ති ආදි චුත්තං. තත්ථ රූප්පනං.

සීතාදිවිරොධිපච්චයසමවායෙ විසදිසුප්පත්ති. ආදි-සද්දෙන
 අප්ඤ්ඤාත්තිකබාහිරාදිහෙදං සඬගණ්හාති. ලක්ඛණ...පෙ.... වසෙනාති
 කක්ඛලත්තාදිලක්ඛණවසෙන සන්ධාරණාදිරසවසෙන
 සම්පට්ඨිතනාදිපච්චුපට්ඨානවසෙන භූතත්තයාදිපදට්ඨානවසෙන ව. එවං
 පරිග්ගහිතස්සාති එවං සාධාරණතො ව ලක්ඛණාදිතො ව පරිග්ගහිතස්ස.
 අවිජ්ජාසමුදයාති අවිජ්ජාය උප්පාදා, අත්ථිභාවාති අත්ථො. නිරොධවිරොධී හි
 අත්ථිභාවො හොති, තස්මා නිරොධෙ අසති අත්ථිභාවො හොති, තස්මා පුරිමහවෙ
 සිද්ධාය අවිජ්ජාය සති ඉමස්මිං හවෙ රූපස්ස සමුදයො රූපස්ස උප්පාදො හොතිති
 අත්ථො. තණ්හාසමුදයා කම්මසමුදයාති එත්ථාපි එසෙව නයො. අවිජ්ජාදිහි ව තිහි
 අතීතකාලිකත්තා තෙසං සහකාරිකාරණභූතං උපාදානම්පි ගහිතමෙවාති වෙදිතබ්බං.
 පවත්තිපච්චයෙසු කබලිකාරභාරස්ස බලවතාය, සො එව ගහිතො,
 “ආහාරසමුදයා”ති පන ගහිතෙන පවත්තිපච්චයතාමත්තෙන උතුචිත්තානිපි
 ගහිතානෙව හොන්තීති ද්වාදසසමුට්ඨානිකං රූපස්ස පච්චයතො දස්සනම්පි
 භවිතබ්බමෙවාති දට්ඨබ්බං. නිබ්බත්තිලක්ඛණන්තිආදිනා කාලවසෙන
 උදයදස්සනමාහ. තත්ථ භූතවසෙන මග්ගෙ උදයං පස්සිත්වා යීතො ඉධ
 සන්තතිවසෙන අනුක්කමෙන බණවසෙන පස්සති. අවිජ්ජානිරොධා රූපනිරොධොති
 අග්ගමග්ගඤ්ජාණෙන අවිජ්ජාය අනුප්පාදනිරොධතො අනාගතස්ස
 අනුප්පාදනිරොධො හොති පච්චයාභාවෙ අභාවතො. පච්චයනිරොධෙනාති
 අවිජ්ජාසඬබ්බාතස්ස පච්චයස්ස නිරොධභාවෙන. තණ්හානිරොධාති එත්ථාපි එසෙව
 නයො. ආහාරනිරොධාති පවත්තිපච්චයස්ස කබලිකාරාභාරස්ස අභාවා.
 රූපනිරොධාති තංසමුට්ඨානරූපස්ස අභාවො හොති. සෙසං හෙට්ඨා
 චුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. විපරිණාමලක්ඛණන්ති භවකාලවසෙන
 හෙතුද්වයදස්සනං. තස්මා තං පදට්ඨානවසෙන පගෙව පස්සිත්වා යීතො ඉධ
 සන්තතිවසෙන දිස්වා අනුක්කමෙන බණවසෙන පස්සති.

ඉති වෙදනාතිආදීසුපි චුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. සුඛාදිහෙදන්ති
 සුඛදුක්ඛඅදුක්ඛමසුඛාදිවිභාගං. රූපසඤ්ඤාදිහෙදන්ති රූපසඤ්ඤා, සද්ද... ගන්ධ...
 රස... ඵොට්ඨබ්බ ... ධම්මසඤ්ඤාදිවිභාගං. එස්සාදිහෙදන්ති
 එස්සවෙතනාමනසිකාරාදිවිභාගං. ලක්ඛණ...පෙ.... වසෙනාති
 ඉට්ඨානුභවනලක්ඛණාදිලක්ඛණවසෙන ඉට්ඨාකාරසම්භොගරසාදිරසවසෙන
 කායිකඅස්සාදාදිපච්චුපට්ඨානවසෙන ඉට්ඨාරම්මණාදිපදට්ඨානවසෙන. “චුට්ඨො
 වෙදෙති, චුට්ඨො සඤ්ජානාති, චුට්ඨො වෙතෙති”ති (සං. නි. 4.93) වචනතො තීසු
 වෙදනාදීසු බන්ධෙසු එස්සසමුදයාති වත්තබ්බං. විඤ්ඤාණප්පච්චයා නාමරූප”න්ති
 වචනතො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙ නාමරූපසමුදයාති වත්තබ්බං. තෙසංයෙව වසෙනාති
 “අවිජ්ජානිරොධො වෙදනානිරොධො”තිආදිනා තෙසංයෙව අවිජ්ජාදීනං වසෙන
 යොජෙතබ්බං.

උපාදානක්ඛන්ධානං සමුදයත්ථඬගමවසෙන තිත්ථියානං අවිසයොපි
 සප්පදෙසො සිහනාදො දස්සිතො. ඉදානි නිප්පදෙසො අනුලොමපටිලොමවසෙන
 සඬබ්බෙපතො විත්ථාරතො පච්චයාකාරවිසයො අනඤ්ඤසාධාරණො දස්සියතීති

ආහ, “අයම්පි අපරො සිහනාදො”ති. තස්සාති “ඉමස්මිං සති”ති ආදිනා සඬ්ඛෙපතො චුත්තපට්චවසමුප්පාදපාළියා. එත්ථ ච “ඉමස්මිං සති ඉදං හොති, ඉමස්ස නිරොධා ඉදං නිරුක්ඛති”ති අවිජ්ජාදීනං භාවෙ සඬ්ඛාරාදීනං භාවස්ස, අවිජ්ජාදීනං නිරොධෙ සඬ්ඛාරාදීනං නිරොධස්ස කථනෙන පුරිමස්මිං. පච්චයලක්ඛණෙ නියමො දස්සිතො “ඉමස්මිං සති එව, නාසති, ඉමස්ස උප්පාදා එව, නානුප්පාදා, නිරොධා එව, නානිරොධා”ති. තෙනෙදං ලක්ඛණං අන්තොගධනියමං ඉධ පට්චවසමුප්පාදස්ස චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. නිරොධොති ච අවිජ්ජාදීනං විරාගා විගමෙන ආයතිං අනුප්පාදො අප්පවත්ති. තථා හි චුත්තං “අවිජ්ජාය ත්වෙව අසෙසවිරාගනිරොධා”ති ආදි. නිරොධවිරොධී ච උප්පාදො, යෙන සො උප්පාදනිරොධවිභාගෙන චුත්තො “ඉමස්ස නිරොධා ඉදං නිරුක්ඛති”ති. තෙනෙතං දස්සෙති “අසති නිරොධෙ උප්පාදො නාම, සො චෙත්ථ අත්ථිභාවොති චුච්චති”ති. “ඉමස්මිං සති ඉදං හොති”ති ඉදමෙව හි ලක්ඛණං. පරියායන්තරෙන “ඉමස්ස උප්පාදා ඉදං උප්පජ්ජති”ති වදන්තෙන පරෙන පුරිමං විසෙසිතං හොති. තස්මා න චත්තමානංයෙව සන්ධාය “ඉමස්මිං සති”ති චුත්තං, අථ බො මග්ගෙන අනිරුක්ඛනසභාවඤ්චාති විඤ්ඤායති. යස්මා ච “ඉමස්මිං අසති ඉදං න හොති, ඉමස්ස නිරොධා ඉදං නිරුක්ඛති”ති ද්විධාපි උද්දිට්ඨස්ස ලක්ඛණස්ස නිද්දෙසං වදන්තෙන භගවතා “අවිජ්ජාය ත්වෙව අසෙසවිරාගනිරොධා සඬ්ඛාරනිරොධො”ති ආදිනා නිරොධොව චුත්තො, තස්මා නත්ථිභාවොපි නිරොධො එවාති නත්ථිභාවවිරුද්ධො අත්ථිභාවො අනිරොධොති දස්සිතං හොති. තෙන අනිරොධසඬ්ඛාතෙන අත්ථිභාවෙන උප්පාදං විසෙසෙති. තතො ඉධ න කෙවලං අත්ථිභාවමත්තං උප්පාදොති අත්ථො අධිප්පෙතො, අථ බො අනිරොධසඬ්ඛාතො අත්ථිභාවො වාති අයමත්ථො විභාවිතො හොති. එවමෙනං ලක්ඛණද්වයවචනං අඤ්ඤමඤ්ඤං විසෙසනවිසෙසිතබ්බභාවෙන සාත්ථකන්ති වෙදිතබ්බං. කො පනායං අනිරොධො නාම, යො “අත්ථිභාවො, උප්පාදො”ති ච චුත්තොති? අප්පජ්ජිතභාවො ච අනිබ්බන්තිතඵලභාවෙන ඵලුප්පාදනාරභතා වාති අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො. විත්ථාරො පන පරමත්ථදීපනියං උදානට්ඨකථායං (උදා. අට්ඨ. 1). චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

පඤ්චක්ඛන්ධවිභජනාදිවසෙනාති පඤ්චන්තං උපාදානක්ඛන්ධානං ද්වාදසපදිකස්ස පච්චයාකාරස්ස විභජනවසෙන. ඉමස්මිඤ්ඤි දසබලසුත්තෙ ධම්මස්ස දෙසිතාකාරො පඤ්චක්ඛන්ධපච්චයාකාරමත්තො. තෙනාහ “පඤ්චක්ඛන්ධපච්චයාකාරධම්මො”ති. ආවරියමුට්ඨියා අකරණෙන විභූතො, සො පන අත්ථො ච සද්දතො ච පිහිතො හෙට්ඨාමුඛජාතො වා න හොතීති ආහ “අනිකුජ්ජිතො”ති. විචටොති විභාවිතො. තෙනාහ “විචරිත්වා යපිතො”ති. පකාසිතොති ඤාණොභාසෙන ඔභාසිතො ආදීපිතොති ආහ “දීපිතො ජොතිතො”ති. තත්ථ තත්ථ ඡින්නහින්තට්ඨානෙ. සිබ්බිතගණ්ඨිතන්ති වාකං ගහෙත්වා සිබ්බිතං, සිබ්බිතං අසක්කුණෙයාට්ඨානෙ වාකෙන ගණ්ඨිතඤ්ච. ඡින්නපිලොතිකාභාවෙන විගතපිලොතිකො ධම්මො, තස්ස ඡින්නපිලොතිකස්ස පටිලොමනා ඡින්නහින්තතාභාවෙනාති දස්සෙත්තො “න හෙත්ථා”ති ආදිමාහ. නිවාසනපාරුපනං පරිග්ගහණං. සයං පටිභානං කප්පෙත්වා. වඩ්ඪෙත්තා අත්තනො

සමයං. සමණකච්චරන්ති සමණවෙසධාරණවසෙන සමණපටිරූපතාය සමණානං කච්චරභූතං. අත්තනො රූපපචත්තියා කරණං ඩං කුච්ඡිතං ධුත්තං වාති පචත්තෙතීති කරණං ඩවො, දුස්සිලො. තං කරණං ඩවං. නිද්ධමථාති නීහරථ. කසම්බුන්ති සමණකසං. අපකස්සථාති අපකඨ්ඨථ නන්ති අත්ථො. පලාපෙති පලාපසදිසෙ. තථා හි තණ්ඩුලසාරරහිතො ධඤ්ඤපටිරූපකො ථුසමත්තකො පලාපොති වුව්චති, එවං සීලාදිසාරරහිතො සමණපටිරූපකො පලාපො වියාති පලාපො, දුස්සිලො. තෙ පලාපෙ. වාහෙථාති අපනෙථ. පතිස්සතාති බාළ්භසතිතාය පතිස්සතා හොථාති.

සද්ධාය පබ්බජිතෙතාති රාජ්‍යපද්දවාදීහි අනුපද්දුතෙන “එවඤ්ඤි තං ඔතිණ්ණං ජාතිආදිසංසාරහයං විජිනිස්සාමී”ති වට්ටනිස්සරණත්ථං ආගතාය සද්ධාය වසෙන පබ්බජිතෙන. ආචාරකුලපුත්තොති ආචාරෙන අභිජාතො. තෙනාහ “යතො කුතොවී”තිආදි. ජාතිකුලපුත්තොති ජාතිසම්පත්තියා අභිජාතො. විඤ්ඤාප්පසත්ථාති අධිගාති සම්මාපධානියඨගභාවෙන, කායෙ ච ජීවිතෙ ච නිරපෙක්ඛභාවෙන වීරියං ආරහන්තස්ස තථාපචත්තවීරියවසෙන “තචො එකං අඨග”න්ති වුත්තං. එස නයො සෙසෙසුපි. නවසු යානෙසු සමාධාතබ්බන්ති “කාලවසෙන පඤ්චසු, ඉරියාපථවසෙන චතුසු”ති එවං නවසු යානෙසු වීරියං සමාධාතබ්බං පචත්තෙතබ්බං.

සො දුක්ඛං විහරතීති කුසිතපුග්ගලො නියායාතිකසාසනෙ වීරියාරම්භස්ස අකරණෙන සාමඤ්ඤත්ථස්ස අනුප්පත්තියා දුක්ඛං විහරති. සකං වා අත්ථං සදත්ථං ක-කාරස්ස ද-කාරං කත්වා. කුසිතස්ස අත්ථපරිභායනං මූලතො පටියාය දස්සෙතුං “ඡ ද්වාරානී”තිආදි වුත්තං. නිසජ්ජාවසෙන පීඨමද්දනතො පීඨමද්දනො, නිරස්සනවචනං තස්ස, කස්සවිපත්ථස්ස අධාරණතො කෙවලං පීඨභාරභූතොති අධිප්පායො. අඤ්ඤත්ථ පන “මබ්බද්දනො”ති වුව්චති, තත්ථ දානම්ච්ඡාය පරෙසං මබ්බං පස්සන්තොති අත්ථො. ලණ්ඨපුරකොති කුච්ඡිපුරං භුඤ්ජිත්වා වච්චකුටිපුරකො.

“ආරද්ධවීරියො”තිආදිසු “කුසිතො පුග්ගලො”ති එත්ථ වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො, ආසිසාය වසෙන ථොමිතො. ආරද්ධවීරියෙති පග්ගහිතවීරියෙ. පහිතත්තෙති නිබ්බානං පතිපෙසිතවිත්තෙ. එතෙන සාවකානං සම්මාපටිපත්තිං සත්ථුවන්දනානිසංසඤ්ච දස්සෙසි.

භීතෙනාති වට්ටනිස්සිතෙන ධම්මෙන. තෙනාහ “භීතාය සද්ධායා”තිආදි. අග්ගෙනාති සෙට්ඨෙන විවට්ටනිස්සිතෙන ධම්මෙන, ඊසකම්පි කතකාලුසියවිගතට්ඨෙන මණ්ඩට්ඨෙන ච පසන්තම්පි සුරාදි න පාතබ්බං. සාසනන්ති පරියත්තිපටිපත්තිපටිවෙධලක්ඛණං සාසනං. පසන්තං විගතදොසමලත්තා පසාදනියත්තා ච. පාතබ්බඤ්ච පත්තෙන විය සුබෙන පරිභුඤ්ජිතබ්බතො දුච්චරිතසබ්බකිලෙසකසාවමලපඨකදොසරහිතත්තා ච.

මණ්ඩභූතා බොධිපක්ඛියධම්මදෙසනාපි දෙසනාමණ්ඩො. තස්ස එකස්සෙව පන දෙසනාමණ්ඩස්ස පටිග්ගාහකා සුප්පටිපත්තා දොසරහිතා චතස්සො පරිසා

පටිග්ගහමණ්ඩො. මග්ගබ්‍රහ්මවරියං තග්ගතිකත්තා සකලොපි
 බොධිපක්ඛියධම්මරාසි බ්‍රහ්මවරියමණ්ඩො. තෙනාහ “කතමො
 දෙසනාමණ්ඩො” තිආදි. තත්ථ විඤ්ඤාතාරොති සච්චානං අභිසමෙතාවිනො. තථා හි
 ආදිතො “චතුත්තං අරියසච්චානං ආචික්ඛණා” තිආදි චුත්තං. පුබ්බහාගෙ “අත්ථි
 අයං ලොකො” තිආදිනා ඉධලොකපරලොකගතසම්මොසවිගමෙන පවත්තො
 අධිමොක්ඛොව අධිමොක්ඛමණ්ඩො. ජඩ්ඛෙත්වා සමුච්ඡෙදවසෙන විජහිත්වා.
 චතුභුමකස්ස සද්ධිත්ථියස්ස අධිමොක්ඛමණ්ඩො මණ්ඩභූතං අධිමොක්ඛං. ආදි-
 සද්දෙන “පග්ගහමණ්ඩො වීරිසිත්ථියං කොසජ්ජකසට්” තිආදිං පාළිසෙසං
 සඬගණ්හාති. එත්ථාති එතස්මිං සාසනෙ, “මණ්ඩස්මි” තිආදි වා වචනෙ.
 කාරණවචනං, තෙන “සත්ථා සම්මුඛිභූතො” තිආදි සම්මුඛභාවනායොගො
 නිරාසඬකඵලාවහොති දස්සෙති. තෙනාහ “අසම්මුඛා” තිආදි. පමාණන්ති අනුරූපං
 හෙසජ්ජස්ස පමාණං. උග්ගමනන්ති හෙසජ්ජස්ස වමනං විරෙවනං, තස්ස වා වසෙන
 දොසධාතුනං වමනං විරෙවනං. එවමෙවාති යථා හෙසජ්ජමණ්ඩං චෙජ්ජසම්මුඛා
 නිරාසඬකා පිවත්ති, එවමෙව “සත්ථා සම්මුඛිභූතො” තිආදි නිරාසඬකා වීරියං කත්වා,
 මණ්ඩපෙය්‍යා සාසනං පිවථාති යොජනා. අභිඤ්ඤාසමාපත්තිපට්ඨාගෙන සානිසංසා.
 මග්ගඵලාධිගමනෙන සවඩ්ඪි. පරත්ථන්ති අත්තතො දිට්ඨානුගතිආපත්තියා, තථා
 සම්මාපටිපජ්ජන්තානං පරෙසං අත්ථන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දිට්ඨබ්බො.

දුතියදසබලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. උපනිසසුත්තවණ්ණනා

23. ජානතො පස්සතොති එත්ථ දස්සනං පඤ්ඤාවක්ඛුනාව දස්සනං අධිජ්ජෙතං,
 න මංසවක්ඛුනාති ආහ “ද්වෙපි පදානි එකත්ථානී” තිආදි. එවං සන්තෙපීති පද්ද්වයස්ස
 එකත්ථත්තෙපි ඤාණලක්ඛණඤාණජ්ජහාවිසයස්ස තථාදස්සනභාවවිරොධනාති
 අත්ථො. තෙනාහ “ජානනලක්ඛණඤ්ඨි ඤාණං” තිආදි. ඤාණජ්ජහාවන්ති
 ඤාණානුභාවෙන ඤාණකිව්චවිසයොභාසන්ති අත්ථො. තෙනාහ “ඤාණෙන
 විච්චො ධම්මෙ පස්සති” තිආදි. ජානතො පස්සතොති ච ජානනදස්සනමුඛෙන
 පුග්ගලාධිට්ඨානා දෙසනා පවත්තාති ආහ – “ඤාණලක්ඛණං උපාදායා” තිආදි.
 ජානතොති වා පුබ්බහාගඤාණෙන ජානතො, අපරහාගෙන ඤාණෙන පස්සතො.
 ජානතොති වා වත්ථා න ජානනං අනුස්සවාකාරපරිවිතක්කමත්තවසෙන
 ඉධාධිජ්ජෙතං, අථ බො රූපානි විය චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපාදීනි තෙසඤ්ච
 සමුදයාදිකෙ පච්චක්ඛෙ කත්වා දස්සනන්ති විභාවෙනුං “පස්සතො” තිආදි චුත්තන්ති
 එවං වා එත්ථ අත්ථො.

ආසවානං බයන්ති ආසවානං අච්චන්තජ්ජහානං. සො පන තෙසං
 අනුජ්ජාදනීරොධො සබ්බෙන සබ්බං අභාවො එවාති ආහ “අසමුජ්ජාදො
 බිණාකාරො නත්ථිභාවො” තිආදි. ආසවක්ඛියසද්දස්ස බිණාකාරාදීසු ආගතට්ඨානං
 දස්සෙනුං “ආසවානං බයා” තිආදි චුත්තං. උජුමග්ගානුසාරිතොති
 කිලෙසවඩ්ඪකකායවඩ්ඪකාදීනං පහානෙන උජුභූතෙ සවිපස්සනාහෙට්ඨිමග්ගධම්මෙ

අනුස්සරන්තස්ස. යදෙව භිස්ස පරික්ඛිණං. බයස්මිං පයමං ඤාණං “තතො අඤ්ඤා අනන්තරා”ති බයසඬ්ඛාතෙ අග්ගමග්ගෙ තප්පරියාපන්නමෙව ඤාණං පයමං උප්පජ්ජති, තදනන්තරං පන අඤ්ඤා අරහත්තන්ති. යදිපි ගාථාය “බයස්මිං” ඉච්චෙව චුත්තං, සමුච්ඡෙදවසෙන පන “ආසවෙ බිණෙ මග්ගො බයො”ති වුවච්ඡිති ආහ “මග්ගො ආසවක්ඛයොති චුත්තො”ති. සමණොති සමිතපාපො අධිප්පෙතො, සො පන බිණාසවො හොතිති. “ආසවානං බයා”ති ඉධ ඵලං, පරියායෙන පන ආසවක්ඛයො මග්ගො, තෙන පත්තඛිඛතො ඵලං. ඵනෙනෙව නිබ්බානස්සපි ආසවක්ඛයභාවො චුත්තොති වෙදිතඛිඛො.

ජානතො ඵච පස්සතො ඵවාති ඵවමෙත්ථ නියමො ඉච්ඡිතො, න අඤ්ඤා වසෙසාභාවතො අනිට්ඨාපන්නොවාති තස්ස නියමස්ස ඵලං දස්සෙතුං “නො අජානතො නො අපස්සතො”ති චුත්තන්ති ආහ “යො පන න ජානාති, න පස්සති, තස්ස නො වදාමිති අත්ථො”ති. ඉමිනා ඛන්ධානං පරිඤ්ඤා ආසවක්ඛයස්ස ඵකන්තිකකාරණන්ති දස්සෙති. ඵනෙනාති “නො අජානතො, නො අපස්සතො”ති ඵනෙන වචනෙන. තෙ පටික්ඛිත්තාති කෙ පන තෙති? “බාලෙ ව පණ්ඩිතෙ ව සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සන්ති (දී. නි. 1.168; ම. නි. 2.228) අහෙතු අප්පච්චයා සත්තා විසුජ්ඣන්ති”ති (දී. නි. 1.168; ම. නි. 2.101, 227) ඵචමාදිවාදා. තෙසු කෙචි අභිජාතිසඬ්ඛන්තිමත්තෙන සංසාරසුද්ධිං පටිජානන්ති, අඤ්ඤෙ ඉස්සරපජාපතිකාරණාදිවසෙන. තයිදං සබ්බං සංසාරාදිහිති ඵත්ථෙව සඬ්ඛනිතන්ති දට්ඨබ්බං. පුරිමෙන පදද්වයෙනාති “ජානතො පස්සතො”ති ඉමිනා පදද්වයෙන. උපායො චුත්තො “ආසවක්ඛයා”ති අධිකාරතො. ඉමිනාති “නො අජානතො, නො අපස්සතො”ති ඉමිනා පදද්වයෙන. අනුපායො හොති ඵස ආසවානං බයස්ස, යදිදං පඤ්චන්තං ඛන්ධානං අපරිඤ්ඤාති “ජානතො පස්සතො”ති ඉමිනාව අනියමවචනෙන අනුපායපටිසෙධොපි අත්ථතො බොධිතො හොතිති. තමෙව හි අත්ථතො බොධිතභාවං විභාවෙතුං ඵචං සංවණ්ණනා කතාති දට්ඨබ්බං.

දබ්බජාතිකොති දබ්බරුපො. සො හි “දුබ්බා”ති වුවච්ඡිති “දුබ්බං විනස්සති නාදුබ්බා”න්තිආදියු. දබ්බජාතිකො වා සාරසභාවො, සාරුප්පසීලාවාරොති අත්ථො. යථාහ “න බො දබ්බ දබ්බා ඵචං නිබ්බෙයෙන්නී”ති (පාරා. 384). වත්තසීසෙ යත්ථාති වත්තං උත්තමං ධුරං කත්වා. යො හි පරිසුද්ධාජීවො කාතුං අජානන්තානං සබ්බමචාරිතං අත්තතො වා වස්සවාතාදිපට්ඨානන්තං ඡත්තාදිති කරොති, සො වත්තසීසෙ යත්ථා කරොති නාම. පදට්ඨානං න හොතිති න වත්තඛිඛං නාථකරණධම්මභාවෙන මග්ගඵලාධිගමස්ස උපනිස්සයභාවතො. චුත්තඤ්ඤි “යාති තාති සබ්බමචාරිතං උච්චාවචාති කිච්චකරණියාති, තත්ථ දක්ඛො හොති”තිආදි (දී. නි. 3.345). ඵචං ජානතොති ඵචං වෙජ්ජකම්මාදීනං ජානනහෙතු මිච්ඡාජීවපච්චයා කාමාසවාදයො ආසවා වඩ්ඪන්තියෙව, න පභියන්ති. “ඵචං බො...පෙ.... ආසවානං බයො හොති”ති ඉමාය පාළියා අරහත්තස්සෙව ගහණං යුත්තං ඵලග්ගහණෙන හෙතොතො අචුත්තසිද්ධත්තා. තෙනාහ “ආසවානං බයන්තෙ ජාතත්තා”ති.

ආගමනං ආගමො, තං ආවහතීති ආගමනියා, පුබ්බභාගපට්ඨදා. බයස්මිත්ති
 භාවෙනභාවලක්ඛණෙ භූමිමං, බයෙති පන විසයෙ. තෙනාහ
 “ආසවක්ඛයසඬබ්බාතෙ”ති. උපනිසිද්ධි ඵලං එත්ථාති කාරණං උපනිසා.
 අරහත්තඵලවිමුත්ති උක්කට්ඨනිද්දෙසතො. සාති විමුත්ති. අස්සාති
 පච්චවෙක්ඛණඤාණස්ස. මනස්මිං විචට්ටනිස්සිතෙ පන අනන්තරූපනිස්සයාපි
 පච්චයා සම්භවන්තීති “ලබ්භමානවසෙන පච්චයභාවො වෙදිතඬබ්බො”ති වුත්තං.

විරජ්ජති අසෙසසඬබ්බාරතො එතෙනාති විරාගො, මග්ගො. නිබ්බින්නද්ධි එතායාති
 නිබ්බිදා, බලවච්ඡස්සනා. තෙනාහ “එතෙනා”තිආදි. පටිසඬබ්බානුපස්සනාපි
 මුච්චිතුකමානාපක්ඛිකා ඵවාති අධිජ්ජායෙන “චතුත්තං ඤාණානං අධිවචන”න්ති
 වුත්තං. “යාව මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධි, තාව තරුණවිපස්සනා”ති හි
 වචනතො උපක්කිලෙසවිමුත්තඋදයබ්බයඤාණතො පරං බලවච්ඡස්සනා.
 රූපාරූපධම්මානං විසෙසභූතො සාමඤ්ඤභූතො ච යො යො සභාවො යථාසභාවො,
 තස්ස ජානනං යථාසභාවජානනං. තදෙව දස්සනං. පච්චක්ඛකරණත්ථෙත
 ඤාතපරිඤ්ඤා තීරණපරිඤ්ඤා ච ගහිතා හොති. තෙනාහ
 “තරුණවිපස්සන”න්තිආදි. සඬබ්බාරපරිච්ඡෙදෙඤාණන්ති නාමරූපපරිග්ගඤාණං
 වද්ධි. කඬබ්බාචිතරණං පච්චයපරිග්ගහො ධම්මට්ඨිතිඤාණන්තිපි වුච්චති.
 නයවිපස්සනාදිකං අනුපස්සනාඤාණං සම්මසනං. මග්ගාමග්ගඤාණන්ති
 මග්ගාමග්ගං වචන්ථපෙත්වා ධීතං ඤාණං. සො හි පාදකජ්ඣානසමාධි
 තරුණවිපස්සනාය පච්චයො හොති. “සමාහිතො යථාභූතං පජානාති පස්සති”ති
 (සං. නි. 3.5.; 4.99; 5.1071) හි වුත්තං.

පුබ්බභාගසුඛන්ති උපචාරජ්ඣානසහිතසුඛං. දරථ පටිජ්ජස්සද්ධිති
 කාමච්ඡන්දාදිකිලෙසදරථස්ස පටිපස්සම්භනං. “සුඛංපාහං, හික්ඛවෙ, සඋපනිසං
 වදාමි”ති එත්ථ අධිජ්ජෙතසුඛං දස්සෙතුං “අජ්ජනාපුබ්බභාගස්ස සුඛස්සා”ති වුත්තං.
 “පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදෙති”ති (දී. නි. 1.466; 3.359; අ.නි. 1.3.96)
 වුත්තඅජ්ජනාසුඛස්ස පස්සද්ධියා පච්චයත්තෙ වත්තඬබ්බමෙව නත්ථි. සුඛන්ති
 එත්ථාපි එසෙව නයො. බලවජිතීති ඵරණලක්ඛණජ්ජත්තා පිති. තාදියා හි
 විතක්කවිචාරසුඛසමාධිහි ලද්ධජ්ජච්චයා නිවරණං වික්ඛම්භන්ති තංනිමිත්තං දරථං
 පරිලාහං පටිපස්සම්භෙති. තෙනාහ “සා හි දරථජ්ජස්සද්ධියා පච්චයො හොති”ති.
 දුබ්බලජිතීති තරුණජිති. තෙනාහ “සා හි බලවජිතියා පච්චයො හොති”ති. සද්ධාති
 රතනත්තයගුණානං කම්මඵලස්ස ව සද්දහනවසෙන පවත්තො අධිමොක්ඛො, සා
 පන යස්මා අත්තතො විසයෙ පුනජ්ජනං උජ්ජජ්ජති, න එකචාරමෙව, තස්මා ආහ
 “අපරාපරං උජ්ජජ්ජනසද්ධා”ති. යස්මා සද්දහන්තො සද්ධෙය්‍යවත්ථුස්මිං පමුදිතො
 හොති, තස්මා ආහ “සා හි දුබ්බලජිතියා පච්චයො හොති”ති. දුක්ඛදුක්ඛාදිහෙදස්ස
 සබ්බස්සපි දුක්ඛස්ස වට්ටදුක්ඛන්තොගධත්තා තස්ස ව ඉධාධිජ්ජෙතත්තා වුත්තං
 “දුක්ඛන්ති වට්ටදුක්ඛ”න්ති. ජරාමරණදුක්ඛන්ති කෙවි, සොකාදයො වාති අපරෙ.
 තදුභයස්සපි සඬගණිතතො පට්ඨමො ඵචන්ථො යුත්තො. යස්මා දුක්ඛජ්ජත්තො
 කම්මස්ස ඵලාති සද්දහති, රතනත්තයෙ ව පසාදං උජ්ජාදෙති, තස්මා වුත්තං “තඤ්ඤි
 අපරාපරසද්ධාය පච්චයො හොති”ති. යස්මා “ආවරියානං සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා

පවත්තිදුක්ඛ”න්ති චිත්තයනො “එකන්තනො අයං ධම්මො ඉමස්ස දුක්ඛස්ස සමතික්කමාය හොති”ති සද්ධා උප්පජ්ජති. තෙනාහ “ධම්මං සුත්වා තථාගතෙ සද්ධං පටිලභති”තිආදි (දී. නි. 1.191). සවිකාරාති උප්පාදවිකාරොන සවිකාරා ඛන්ධජාති ජායනටියෙන. ජාතියා පන අසති තත්ථ තත්ථ හවෙ නත්ථී දුක්ඛස්ස සම්භවොති ආහ “සා හි වට්ඨදුක්ඛස්ස පච්චයො”ති. කම්මභවොති කම්මභවාදිකො තිව්ධොපි කම්මභවො. සො හි උපපත්තිභවස්ස පච්චයො. එවමාදිං සන්ධායාහ “එතෙනුපායෙනා”ති. සෙසපදානීති උපාදානාදිපදානි. අනුලොමඤාණං සඬබාරුපෙක්ඛාපක්ඛිකත්තා නිබ්බානග්ගහණෙන ගහිතං, ගොත්‍රභුඤාණං පට්ඨමග්ගස්ස ආවජ්ජනං. සො හි තෙන විපස්සනාය කිඤ්චි කිඤ්චි විසෙසට්ඨානං කයිරතීති තං අනාමසිත්වා නිබ්බිදුපනියො විරාගොති “විරාගො”ඉච්චෙව චුත්තං.

කෙන උදකෙන විදාරයිත්වා ගතපදෙසොති කත්වා කන්දරො. නිතම්බොතිපි උදකස්ස. යථා නිත්තං උදකං පවත්තති, තථා නිවත්තනභාවෙන නදීකුඤ්ජොතිපි චුච්චති. හෙමන්තගිම්හඋතුටසෙන අට්ඨ මාසෙ පවත්තො පට්ඨිවිවරොති කත්වා පදරො. බුද්දිකා උදකවාහිනියො සාබා වියාති සාබා, බුද්දිකා සොබ්බා කුසුබ්බා ඔ-කාරස්ස උ-කාරං කත්වා. එවමෙව බොතිආදි “සෙය්‍යථාපි, හික්ඛවෙ”තිආදිනා උපනීතාය උපමාය උපමෙයොන සංසන්දනන්ති, තං යොජෙත්වා දස්සෙතුං “අවිජ්ජා පබ්බතොති දට්ඨබ්බා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ අවිජ්ජා ව සන්තානවසෙන විරංතනකාලජ්ජවත්තනො පචුරජනෙහි දුජ්ජප්පනනො “පබ්බතො”ති චුත්තා. ලොකත්තයාහිබ්බාපනතො අභිසන්දනතො ව අභිසඬබාරා මෙසසදිසා. අභිසඬබාරා මෙසොති දට්ඨබ්බාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. තථා සෙසපදද්වයෙපි. විඤ්ඤාණාදිවට්ටං අනුපවත්තිතො පරම්පරපච්චයතො ව කන්දරාදිසදිසා. විමුත්ති එකරසත්තා, හානිවුද්ධිඅභාවතො ව සාගරසදිසාති උපමාසංසන්දනං.

තත්ථ යස්මා පුරිමසිද්ධාය අවිජ්ජාය සති අභිසඬබාරා, නාසති, තස්මා තෙ උපරිපබ්බතෙ පවත්තා විය හොන්තීති චුත්තං “අවිජ්ජා...පෙ.... වස්සනං චෙදිතබ්බ”න්ති. අස්සුතවා හීතිආදි චුත්තස්සෙව අත්ථස්ස සමත්ථනං. තණ්හාය අභිලාසං කත්වාති එතෙන සබ්බස්සපි අභිසඬබාරවුට්ඨිතෙමනත්ථං දීපෙති. තණ්හා හි “ස්තෙහො”ති චුත්තා. අන්තිමභවිකස්ස අන්තභවනිබ්බත්තකො අභිසඬබාරො නිබ්බානං න පත්තො, තදන්තස්ස භාගස්ස නිබ්බානං ආහච්ච ධීතො විය හොතිති “මහාසමුද්දං ආහච්ච ධීතකාලො වියා”ති උපමානිදස්සනං කතං. විඤ්ඤාණාදිවට්ටං පූරෙත්වාපි ඉමිනාපි හි අන්තිමභවිකස්සෙව විඤ්ඤාණජ්ජවත්ති දස්සිතා. සා හි පුරිතාති වත්තබ්බා තතො පරං විඤ්ඤාණාදිවට්ටස්සෙව අභාවතො. ජාතස්ස පුග්ගලස්ස ජාතිපච්චයවට්ඨදුක්ඛවෙදනාය ධම්මස්සවනං ඉච්ඡිතබ්බං, තං පන යදිපි ඉමස්මිං සුත්තෙ න ආගතං, සුත්තන්තරෙසු පන ආගතමෙවාති තතො ආහරිත්වා තං වත්තබ්බත්ති දස්සෙත්තො “බුද්ධවචනං පනා”තිආදිමාහ. තයිදං සාවකබොධිසත්තානං වසෙනායං දෙසනාති කත්වා චුත්තං. ඉතරෙසං පන වසෙන චුච්චමානං සුත්තන්තරග්ගහණත්ථං පයොජනං නත්ථීති “යා හී”තිආදිමාහ. පාළියා වසෙන ගහිතමෙවාති සඬබෙපතො චුත්තඅත්ථස්ස විත්ථාරතො දස්සනං. නිබ්බත්තීති නිබ්බත්තමානා ඛන්ධා ගහිතාති ආහ “සවිකාරා”ති.

අනිච්චතාලක්ඛණාදිදීපනතො ලක්ඛණාහං. කම්මාකම්මන්ති විනිවිජයං.
නිජ්ජටන්ති නිග්ගුම්ඛං, සුද්ධන්ති අත්ථො. පට්ඨිකසිණාදීසු කම්මං ආරහතීතිආදි
පාළියං සමථපුබ්බධගමා විපස්සනා දස්සිතාති කත්වා වුත්තං. එවඤ්ඞි
පාමොජ්ජාදිදස්සනං සම්භවතීති. දෙවස්සාති මෙසස්ස. කස්මා පනෙත්ථ
“බිණ්ණාසවස්ස...පෙ.... ධීතකාලො වෙදිතබ්බො”ති වුත්තං, නනු පුබ්බෙ
දෙවට්ඨානියො අභිසංඛාරො වුත්තො, න අභිසංඛාරො බිණ්ණාසවොති? නායං
දොසො, කාරණුපචාරෙන ඵලස්ස වුත්තත්තා. අභිසංඛාරමූලකො හි
බන්ධසන්තානො බන්ධසන්තානෙ ව උච්ඡින්නසංයොගෙ බිණ්ණාසවසමඤ්ඤාති.

උපනිසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අඤ්ඤතිත්ථියසුත්තවණ්ණනා

24. සොති සාරිපුත්තත්ථෙරො. යදි න තාව පට්ටියො, කස්මා “පාවිසී”ති
වුත්තන්ති ආහ “පට්ඨිස්සාමී”තිආදි. තෙන අවස්සම්භාවිති භූතෙ විය උපචාරො
හොතීති දස්සෙති. ඉදානි තමත්ථං උපමාය විභාවෙන්තො “යථා කි”න්තිආදිමාහ.
අනිජ්ජගොයෙව නික්ඛන්තදිවසොති පකතියා හික්ඛාවරණවෙලාය අතිවිය පාතො
එව විහාරතො නික්ඛන්තදිවසහගො. එතදහොසීති එතං “අනිජ්ජගො
බො”තිආදිකං වින්තනං අහොසි. දක්ඛිණද්වාරස්සාති රාජගහනගර
දක්ඛිණද්වාරස්ස වෙළවනස්ස ව අන්තරා අහොසි, තස්මා “තෙනුපසඬකම්ස්ස”න්ති
වින්තනා අහොසීති අධිජ්ජායො. කිං වාදීති වතුසු වාදෙසු කතරං වාදං වදසී.
කිමක්ඛාසීති තස්සෙව වෙළවනං. කිං වදනීති පන වත්තාරො වාදෙ සාමඤ්ඤතො
ගහෙත්වා නපුංසකලිඬගෙන වදනි යථා කිං තෙ ජාතලිඬගං. සබ්බනාමඤ්ඤෙනං,
යදිදං නපුංසකලිඬගං. වදනි එතෙනාති වාදො, දස්සනං. තං සන්ධායාහ “කිං
එත්ථ...පෙ.... දස්සනන්ති පුච්ඡන්ති”ති. “ධම්මපට්ඨසම්භිදා”තිආදීසු විය ධම්ම-
සද්දො හෙතුඅත්ථොති ආහ “යං වුත්තං කාරණං, තස්ස අනුකාරණ”න්ති. වාදස්ස
වචනස්ස අනුජ්ජන්ති වාදජ්ජවත්ති.

ඉදං වචනන්ති “එකම්ඨාහ”න්තිආදිවචනං. සාති “එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා
කම්මවාදා”ති එවං පවත්තකථා. අවිජරං අඬගුලිථොටනං අරහතීති අවිජරියං.
අබ්භුතන්ති නිරුත්තීනයෙන පදසිද්ධි දට්ඨබ්බා. සබ්බවාදානන්ති සබ්බෙසං
චතුබ්බිධවාදානං. පයමො හෙත්ථ සස්සතවාදො, දුතියො උච්ඡෙදවාදො, තතියො
එකච්චසස්සතවාදො, චතුත්ථො අධිච්චසමුජ්ජන්තවාදො, තෙසං සබ්බෙසං
පටික්ඛෙපතො පටික්ඛෙපකාරණං වුත්තං. පටිච්චසමුජ්ජපාදකිත්තනං වා
පවුරජනඤ්ඤාසස්ස අලබ්භනයාපතිට්ඨතාය ගම්භීරඤ්ඤෙව, තථා අවහාසනතො
වෙතසි උපට්ඨානතො ගම්භීරාවහාසඤ්ඤ ව කරොන්තො. තදෙව පදන්ති
එස්සපදංයෙව ආදිභූතං ගහෙත්වා.

අඤ්ඤතිත්ථියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. භූමිපසුත්තවණ්ණනා

25. පුරිමසුත්තෙති අනන්තරෙ පුරිමෙ සුත්තෙ. චූත්තනයෙනෙව වෙදිතඛබන්ති පදත්ථෙ තතො විසිට්ඨං අනිද්දිසිත්වා ඉතරං අත්ථතො විභාවෙතුං “අයං පන විසෙසො”ති ආදිමාහ. න කෙවලං එස්සපච්චයා උප්පජ්ජති, අථ ඛො එස්සස්ස සහකාරිකාරණභූතඅඤ්ඤපච්චයා ව උප්පජ්ජතිති. කායෙනාති වොපනකායෙන, කායවිඤ්ඤත්තියාති අත්ථො. සා හි කාමං පට්ඨානෙ ආගතෙසු චතුර්විසතියා පච්චයෙසු කෙනවි පච්චයෙන චෙතනාය පච්චයො න හොති. යස්මා පන කායෙ සති එව කායකම්මං නාම හොති, නාසති, තස්මා සා තස්සා සාමග්ගියභාවෙන ඉච්ඡිතඛබාති චූත්තං “කායෙනපි කරියමානං කරියති”ති. තෙනාහ භගවා “කායෙ වා, භානන්ද, සති කායසඤ්චෙතනාහෙතු උප්පජ්ජති අප්ඤ්ඤානං සුඛං දුක්ඛං”ති. වාචායපිති එත්ථාපි එසෙව නයො. මනසාති පාතුභූතෙන මනසා, න මනමත්තෙනාති. අත්තනා පරෙහි අනුස්සාහිතෙන. පරෙනාති පරෙන අනුස්සාහෙන. සම්පජානෙනාති ඤාණසම්පසුත්තවිත්තවසෙන පජානන්තෙන. අසම්පජානෙනාති තථා න සම්පජානන්තෙන. තස්සාති සුඛදුක්ඛස්ස. කායසඤ්චෙතනාහෙතුති කායකම්මනිමිත්තං, කායිකස්ස කම්මස්ස කතත්තා උපවිතත්තාති අත්ථො. එස නයො සෙසසඤ්චෙතනාසුපි. උද්ධච්චසහගතචෙතනා පවත්තියං විපාකං දෙතියෙවාති “විසති චෙතනා ලඛ්භන්ති”ති චූත්තං. තථා වච්ඡ්චාරෙති එත්ථ “කාමාවචරකුසලාකුසලවසෙන විසති චෙතනා ලඛ්භන්ති”ති ඉදං තථා-සද්දෙන උපසංහරති. රූපාරූපචෙතනාහීති රූපාවචරාරූපාවචරකුසලචෙතනාහි. තප්පච්චයං යථාරහන්ති අධිප්පායො. තාපි චෙතනාති යථාචූත්තා එකුනවිසති චෙතනා අවිජ්ජාපච්චයා හොන්ති කුසලානම්පි පගෙව ඉතරාධිට්ඨිතාවිජ්ජස්සෙව උප්පජ්ජනතො, අඤ්ඤථා අනුප්පජ්ජනතො. යථාචූත්තචෙතනාහෙදන්ති යථාචූත්තං කායචෙතනාදිවිභාගං. පරෙහි අනුස්සාහිතො සරසෙනෙව පවත්තමානො. පරෙහි කරියමානොති පරෙහි උස්සාහිතො හුත්වා කයිරමානො. ජානන්තොපිති අනුස්සවාදිවසෙන ජානන්තොපි. කම්මමෙව ජානන්තොති තදා අත්තනා කරියමානකම්මමෙව ජානන්තො.

චතුසුති “සාමං වා පරෙ වා සම්පජානො වා අසම්පජානො වා”ති එවං චූත්තෙසු චතුසු යානෙසු. යථාචූත්තෙ එකුනවිසතිචෙතනාධම්මෙ අසඬ්ඛාරිකසසඬ්ඛාරිකභාවෙන සම්පජානකතාසම්පජානකතභාවෙන චතුගුණෙ කත්වා චූත්තං “ජසත්තති ද්වෙසතා චෙතනාධම්මා”ති. යෙසං සහජාතකොටි ලඛ්භති, තෙසම්පි උපනිස්සයකොටි ලඛ්භතෙවාති “උපනිස්සයකොටියා අනුපතිතා”ති ඉච්චෙව චූත්තා. තෙති යථාචූත්තා සබ්බෙපි ධම්මා. සො කායො න හොතීති එත්ථ පසාදකායොපි ගහෙතඛබො. තෙනාහ “යස්මිං කායෙ සති”ති ආදි. සො කායො න හොතීති සො කායො පච්චයනිරොධෙන න හොති. වාචාති සද්දවාචා. මනොති යං කිඤ්චි විඤ්ඤාණං. ඉදානි කම්මවසෙනෙව යොජෙතුං “අපිවා”ති ආදි චූත්තං. එසෙව නයො “වාචාපි ද්වාරභූතා මනොපි ද්වාරභූතො”ති. බිණ්ණසවස්ස කථං කායො න හොති, න තස්ස කායකම්මාධිට්ඨානන්ති අධිප්පායො.

අවිපාකත්‍යතා අවිපාකධම්මත්‍යතා අත්ථො. කායො න භොතීති චුත්තං
අකම්මකරණභාවතො.

තන්ති කම්මං. ඛේත්තං න භොතීති තස්ස දුක්ඛස්ස අවිරුහනට්ඨානත්තා.
විරුහනට්ඨානාදයො ඛ්‍යතිරෙකවසෙන චුත්තා. තෙනාහ “න භොතී”ති.
කාරණට්ඨෙතාති ආධාරභූතකාරණභාවෙන. සඤ්චෙතනාමූලකන්ති
සඤ්චෙතනානිමිත්තං. විරුහනාදීනං අත්ථානන්ති “විරුහනට්ඨෙතා”ති ආදීනා
චුත්තානං අත්ථානං. ඉමීනා විරුහනාදිභාවෙන වෙදනා “සුඛදුක්ඛවෙදනා”ති
කථිතා, නයිධ ජෙට්ඨලක්ඛණං සුඛදුක්ඛං නිජ්ජයොජකස්ස සුඛස්ස දුක්ඛස්ස ච
අධිජ්ජෙතත්තා. උපෙක්ඛාවෙදනාපෙත්ථ සුඛසංභසභාවවිපාකභූතා වෙදනාව.

භූමිපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. උපවාණසුත්තවණ්ණනා

26. වට්ටදුක්ඛමෙව කථිතං ඉතරදුක්ඛස්සපි විපාකස්ස සඬගණ්හනතො.

උපවාණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පච්චයසුත්තවණ්ණනා

27. පටිපාටියාති පටිපාටියා යපනෙන. චතුසච්චයොජනං දස්සෙතුං
පරියොසාන...පෙ.... ආදි චුත්තං. දුක්ඛසච්චවසෙනාති පරිඤ්ඤායාභාවවසෙන.
ජරාමරණාපදෙසෙන හි පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා චුත්තා, තෙ වස්ස අත්තතො ඵලස්ස
පච්චයා න භොන්ති. තං සන්ධාය චුත්තං “පච්චයං ජානාති”ති.
විනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන හෙත්ථ දෙසනා පවත්තා. සම්පන්නොති සමන්තාගතො.
ආගතොති උපගතො, අධිගතොති අත්ථො. පස්සතීති පච්චවෙක්ඛණඤාණෙන
පච්චක්ඛතො පස්සති, මග්ගපඤ්ඤාය ඵලං අසම්මොහපටිවෙධවසෙන පස්සති.
මග්ගඤාණෙනෙව, න ඵලඤාණෙන. ධම්මසොතං සමාපන්නොති අරියධම්මසොතං.
සම්මදෙව ආපන්නො පත්තො. අනායෙ න ඉරියනතො, අයෙ ච ඉරියනතො,
සදෙවකෙන ච ලොකෙන “සරණ”න්ති අකරණීයතො අරියපක්ඛං භජන්නො
පුපුජ්ජනභූමිං අතික්කන්තො. නිබ්බේධිකපඤ්ඤායාති චතුත්තං අරියසච්චානං
නිබ්බේජ්ඣනකපඤ්ඤාය. ආභවිව තිට්ඨති මග්ගක්ඛණෙ, ඵලක්ඛණෙ පන ආභවිව
ධීතො නාම.

පච්චයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. භික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

28. උත්තානමෙව සබ්බසොච සත්තමෙ ආගතනයත්තා,
විනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන හි ඉදං සුත්තං සත්ථාරා අඤ්ඤස්මිං ආසනෙ දෙසිතං,

පරිසාය විවට්ටෙන සාත්ථිකාති සත්ථු දෙසනා ආගතාති අයං පටිග්ගාහකාධිනා හොතීති ධම්මගාරවෙන සඬිගහං ආරොපෙන්නියෙව.

හික්ඛුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සමණබ්බාහමණසුත්තවණ්ණනා

29. අක්ඛරභාණකානන්ති අක්ඛරරුචිනං. උපසග්ගෙන පදවඩ්ඪනම්පි රුච්චන්ති. තෙනාහ “තෙ ඡී”තිආදි.

සමණබ්බාහමණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියසමණබ්බාහමණසුත්තවණ්ණනා

30. ද්වීපු සුත්තෙසුති නවමදසමසුත්තෙසු.

දුතියසමණබ්බාහමණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දසබලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. කළාරඛත්තියවග්ගො

1. භූතසුත්තවණ්ණනා

31. අජිතමාණවෙනාති සොළසසු බාවරියබ්බාහමණපරිවාරකෙසු “අජිතො”ති ලද්ධනාමෙන මාණවෙන. සඬ්ඛා වුච්චති පඤ්ඤා, සඬ්ඛානා පරිඤ්ඤානා ධම්මා යෙසං තෙ සඬ්ඛාතධම්මා, පටිවිද්ධසච්චා බිණාසවා. සෙක්ඛා පන විපාකස්ස අපරිඤ්ඤාතත්තා “සඬ්ඛාතධම්මා”ති න වුච්චන්ති. සෙක්ඛධම්මසමන්තාගමෙන තෙ සෙක්ඛා. තෙ පන කාමං පුග්ගලපටිලාභවසෙන අනෙකසහස්සාව හොන්ති, චතුමග්ගහෙට්ඨිමඵලත්තයස්ස පන වසෙන තංසමඬ්ඛිතාසාමඤ්ඤෙන න සත්තජනතො උද්ධන්ති ආහ “සත්ත ජනෙ”ති නියමෙත්වා විසෙසෙති. සංකිලෙසවජ්ජං, තතො වා අත්තානං විය විනෙයාලොකං නිපාති රක්ඛන්ති නිපකො, තස්ස භාවො නෙපක්කං, ඤාණන්ති ආහ “නෙපක්කං වුච්චති පඤ්ඤා, තාය සමන්තාගතත්තා නිපකො”ති.

“කො නු ඛො ඉමස්ස පඤ්ඤස්ස අත්ථො”ති චිත්තෙන්තො පඤ්ඤාය කඬ්ඛති නාම. “කථං බ්‍යාකරමානො නු ඛො සත්ථු අජ්ඣාසයං න විරොධෙමි”ති චිත්තෙන්තො අජ්ඣාසයං කඬ්ඛති නාම. සුජානනීයත්ථපරිච්ඡෙදං කත්වා චිත්තනා හෙත්ථ “කඬ්ඛා”ති අධිජ්ජෙතා, න විචිකිච්ඡාති. පභීනවිචිකිච්ඡො හි මහාථෙරො ආයස්මතො අස්සජීමහාථෙරස්ස සන්තිකෙයෙව, විචිනනභූතං කුක්කුච්චවසදිසං පනෙතං වීමංසනමත්තන්ති දට්ඨබ්බං. පත්තං ආදාය වරන්තොති

පබ්බජිතභාවලක්ඛණං. ධම්මසෙනාපතිභාවෙන වා මම පත්තධම්මදෙසනාවාරං
ආදාය වරත්තොති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

ජාතන්ති යථාරහං පච්චයතො උප්පන්නං, සඬ්ඛතන්ති අත්ථො.
පඤ්ඤාකරණං උපට්ඨාසීති පඤ්ඤස්ස ඛ්‍යාකරණතා පටිභාසි. “සම්මප්පඤ්ඤාය
පස්සතී”ති පායො, අට්ඨකථායං පන “සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සතො”ති පදං
උද්ධරිත්වා “පස්සන්තස්සා”ති අත්ථො චුත්තො. තං “භූතන්ති...පෙ....
පටිපන්නො භොති”ති ඉමාය පාළියා න සමෙති, තස්මා යථාදස්සිතපායො එව
යුත්තො. යාව අරහත්තමග්ගා නිබ්බිදාදීනං අත්ථායාති සමිතාපෙක්ඛධම්මවසා පදං
වදන්ති. ආහාරසම්භවන්ති පච්චයහෙතුකං. සෙක්ඛපටිපදා කථිතා “නිබ්බිදාය
විරාගාය නිරොධාය පටිපන්නො භොති”ති වචනතො. එස නයො නිරොධවාරෙපි.
නිබ්බිදාති කරණෙ පච්චත්තවචනං, විරාගා නිරොධාති කරණෙ නිස්සක්කවචනන්ති
ආහ “සබ්බාති කාරණවචනාති”ති. අනුපාදාති අනුපාදාය. භූතමිදන්තිආදිමාහ
සබ්බසුත්තං ආහවච්ඡාසිතං ජිනවචනමෙව කරොත්තො.

භූතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. කළාරසුත්තවණ්ණනා

32. තස්ස ථෙරස්ස නාමං ජාතිසමුදාගතං. නිවත්තොති පුබ්බෙ වට්ටසොතස්ස
පටිසොතං ගන්තුං ආරද්ධො, තං අවිසහන්තො අනුසොතමෙව ගච්ඡන්තො, තතො
නිවත්තො පරික්ලෙසවිධමෙ අසංසට්ඨො වියුත්තො භොති. එත්ථ චෙනනාති වා
අස්සාසො. භීතායාවත්තනං නාම කාමෙසු සාපෙක්ඛතාය, තත්ථ ව නිරපෙක්ඛතා
තතියමග්ගාධිගමෙනාති දස්සෙන්තො “තයො මග්ගෙ”තිආදිමාහ.
සාවකපාරමිඤ්ඤාණං ථෙරස්ස අරහත්තාධිගමෙන නිප්පන්නං, තස්මා තස්ස තං
උපරිමකොටියා අස්සාසො චුත්තො. උග්ගාටිතාති විවටා, වූපසමිතාති අත්ථො.
තත්ථාති අරහත්තප්පත්තියං. විච්ඡිච්ඡාභාවන්ති නිබ්බෙමතිකතං.

න එවං ඛ්‍යාකතාති “බිණා ජාති”තිආදිකා එවං උත්තානකං න ඛ්‍යාකතා,
පරියායෙන පන ඛ්‍යාකතා. කෙනච්ඡි කෙනච්ඡි කාරණෙන. එවං උත්තානකං
ඛ්‍යාකරිස්සති.

තස්ස පච්චයස්ස ඛයාති තස්ස කම්මභවසඬ්ඛාතස්ස පච්චයස්ස අවිජ්ජාය
සහකාරිතායං සඬ්ගහිතස්ස ඛයා අනුප්පාදා නිරොධා. බිණස්මිත්ති බිණෙ.
අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුද්ධෙ ජාතියා යථාචුත්තෙ පච්චයෙ. ජාතිසඬ්ඛාතං එලං
බිණං අනුප්පත්තිධම්මතං ආපාදිතන්ති. විදිතං ඤාතං. ආජානාති වතුසච්චං
හෙට්ඨිමමග්ගෙහි ඤාතං අනාතික්කමිත්වා පටිවිජ්ඣතිති අඤ්ඤා අග්ගමග්ගො.
තදුපවාරෙන අග්ගඑලං ඉධ “අඤ්ඤා” නාම. පච්චයොති හවුපපත්තියා පච්චයො
පටිච්චසමුප්පාදො.

මෙහි මයා. අඤ්ඤාසී ආකාරග්ගහණෙන විත්තාවාරං ජානාති. තෙනාති භගවතා. බ්‍යාකරණං අනුමොදිතං පඤ්ඤාබ්‍යාකරණස්ස විසයකතභාවතො.

අයමස්ස විසයොති අයං වෙදනා අස්ස සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස සවිසයො තත්ථ විසයභාවෙන පවත්තත්තා. කිඤ්ඤාපිති කිඤ්ඤාපි සුඛා වෙදනා ඨිතිසුඛා දුක්ඛා වෙදනා විපරිණාමසුඛා, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ඤාණසුඛා. විපරිණාමකොටියාති අනිච්චභාවෙන සබ්බාව වෙදනා දුක්ඛා නාම. සුඛපටික්ඛෙපතොපි හි සුඛපීතියා ඵරණතාය සුඛාති තික්ඛමත්තෙන විපරිණාමදුක්ඛාති විපරිණාමතො අභාවාධිගමෙන සුඛනිරොධක්ඛණමත්තෙන. තථා හි චුත්තං පපඤ්චසුදනියං “සුඛාය වෙදනාය අත්ථිභාවො සුඛ”න්ති. සුඛකාමො දුක්ඛං තිතික්ඛති. අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකානඤ්ඤි සුඛවෙදනුපරමො දුක්ඛතො උපට්ඨාති, තස්මායමත්ථො වියොගෙන දීපෙනබ්බො. “දුක්ඛා විපරිණාමසුඛා”ති එත්ථාපි එසෙව නයො. තථාචාහ පපඤ්චසුදනියං “දුක්ඛාය වෙදනාය නත්ථිභාවො සුඛ”න්ති. දුක්ඛවෙදනුපරමො හි චුත්තානං සුඛතො උපට්ඨාති එවාති වදන්ති. තස්ස යොගස්ස වූපසමෙන “අහො සුඛං ජාත”න්ති මජ්ඣිමනිකායෙ ජානනභාවො යාථාවතො අවබුද්ධානං සුඛං. අදුක්ඛමසුඛාපි වෙදනා විජානන්තස්ස සුඛං හොති තස්ස සුබ්බමතාය විඤ්ඤායාභාවතො. යථා රූපාරූපධම්මානං සලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණතො ච සම්මදෙව අවබොධො පරමං සුඛං. තෙනාහ –

“යතො යතො සම්මසති, බන්ධානං උදයබ්බයං;
ලහති පිතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත”න්ති. (ධ. ප. 374);

අඤ්ඤාණදුක්ඛාති අජානනභාවො අදුක්ඛමසුඛාවෙදනාය දුක්ඛං. සම්මා විභාගජානනසභාවො ඤාණස්ස සම්භවො. ඤාණසම්පයුත්තා හි ඤාණුපතිස්සයා අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා පසත්ථාකාරා, යතො සා ඉට්ඨා වෙච ඉට්ඨඵලා වාති. අජානනභාවොති එත්ථ චුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. “දුක්ඛන්ති විදිතො”ති පාළි, අට්ඨකථායං පන විදිතන්ති පද්දධාරො කතො, තං අත්ථදස්සනමත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

වෙදනාපරිච්ඡේදජානනෙති “තිස්සො ඉමා වෙදනා”ති එවං පරිච්ඡේදතො ජානනෙ. අඤ්ඤාසීති කදා අඤ්ඤාසී? ඉමස්මිං දෙසනාකාලෙති වදන්ති, පටිවේධකාලෙති පන යුත්තං. යථාපටිච්ඡිදා හි වෙදනා ඉධ ථෙරෙන දෙසිතාති. ඉමිනා කාරණෙනාති “යදනිච්චං තං දුක්ඛ”න්ති වෙදනානං අනිච්චතාය දුක්ඛභාවජානනසම්බාතෙන කාරණෙන. තංනිමිත්තං හිස්ස වෙදනාසු තණ්හා න උප්පජ්ජති. අනිප්පජඤ්ඤොති අනිච්චතාරො. දුක්ඛස්මිං අන්තොගධං දුක්ඛපරියාපන්නත්තා. දුක්ඛන්ති සබ්බං වෙදයිතං දුක්ඛං සම්බාරදුක්ඛභාවතො. ඤාතමත්තෙති යාථාවතො අවබුද්ධානමත්තෙන. තණ්හා න තිට්ඨතීති න සන්තිට්ඨති නප්පවත්තති.

කථං විමොක්ඛාති අප්ඤ්ඤානිද්ධානෙදෙසු විමුත්තා. හෙතුමිහි වෙනං නිස්සක්කවචනන්ති හෙතුඅත්ථෙත කරණවචනෙන අත්ථමාහ “කතරෙන විමොක්ඛෙනා”ති. කරණත්ථෙපි වා එතං නිස්සක්කවචනන්ති තථා වුත්තං. අභිනිවෙසොති විපස්සනාරම්භො. ඛනිද්ධාධම්මාපි දට්ඨබ්බායෙව සබ්බස්සපි පරිඤ්ඤායාස්ස පරිජානිතබ්බතො. ඤාණං පවත්තෙන්වා. තෙති අප්ඤ්ඤානිද්ධානෙ. වචන්ථපෙන්වාති සලක්ඛණතො පරිච්ඡින්නෙන්වා. ඛනිද්ධා ඔතාරෙති ඛනිද්ධාසංඛාරෙසු ඤාණං ඔතාරෙති. අප්ඤ්ඤානං ඔතාරෙති අප්ඤ්ඤානසංඛාරෙ සම්මසති. තත්ත්වං තස්මිං වතුක්කෙ. තෙසං වචන්ථානකාලෙති තෙසං අප්ඤ්ඤානසංඛාරානං විපස්සනාකාලෙ.

සබ්බපාදානක්ඛයාති සබ්බසො උපාදානානං ඛයා. කාමං දිට්ඨිසිලබ්බතඅත්තවාදුපාදානානි පට්ඨමග්ගෙනෙව බියන්ති, කාමුපාදානං පන අග්ගමග්ගෙනාති තස්ස වසෙන “සබ්බපාදානක්ඛයා”ති වදන්තො ථෙරො අත්තතො අරහත්තපත්තිං බ්‍යාකරොති. තෙනාහ “ආසවා නානුස්සවන්ති”ති. සතොති ඉමිනා සතිවෙපුල්ලප්පත්තිං දස්සෙති. වක්ඛුතො රූපෙ සවන්තිති වක්ඛුච්ඤ්ඤාණවිටීයං තදනුගතමනොවිඤ්ඤාණවිටීයඤ්ච රූපාරම්මණා ආසවා පවත්තන්තිති. කිඤ්චාපි තත්ථ කුසලාදීනම්පි පවත්ති අත්ථි, කාමාසවාදයො එව වණතො යුසං විය පග්ගරණකඅසුචිභාවෙන සන්දන්ති, තථා සෙසවාරෙසු. තෙනාහ “එව”න්තිආදි, තස්මා තෙ එව “ආසවා”ති වුවුවන්ති. තත්ථ හි පග්ගරණකඅසුචිමිහි නිරුල්භො ආසවසද්දො. “අත්තානං නාවජානාමි”ති වුත්තන්තා “ඔමානපහානං කමිත”න්ති ආහ. තෙන ආසවෙසු සමුදායුපලක්ඛණං කමිතන්ති දට්ඨබ්බං. න හි සෙය්‍යාමානාදිප්පහානෙන විනා භීතමානංයෙව පජහති. පජානනාති “නාපරං ඉත්ථත්තායා”ති වුත්තපජානනසම්පන්නො හොතිති.

සරූපහෙදතොපිති “චත්තාරො”ති එවං පරිමාණපරිච්ඡෙදතොපි. ඉදං භගවා දස්සෙන්තො ආහාති සම්බන්ධො. ඉදන්ති ව “අයම්පි බො”තිආදිවචනං සන්ධායාහ.

අසම්භින්නාය එවාති යථානිසින්නාය එව, අවුට්ඨිකාය එවාති අත්ථො. පුග්ගලථොමනත්ථන්ති දෙසනාකුසලානං ආනන්දත්ථෙරාදීනං පුග්ගලානං පසංසනත්ථං උක්කංසනත්ථං. ධම්මථොමනත්ථන්ති පටිපත්තිධම්මස්ස පසංසනත්ථං. තෙපිති ආනන්දත්ථෙරාදියො භික්ඛූපි. ධම්මපටිග්ගාහකා භික්ඛූ. අත්ථෙති සිලාදිඅත්ථෙ. ධම්මෙති පාළිධම්මෙ.

අස්සාති භගවතො. ආනුභාවං කරිස්සති “දිවසඤ්ඤෙපි භගවා”තිආදිනා. නන්ති සාරිපුත්තත්ථෙරං. අභමිපි තථෙව ථොමෙස්සාමි “සා හි භික්ඛූ”තිආදිනා. එවං වින්තෙසිති එවං වක්ඛමානෙන ධම්මදායාදදෙසනාය වින්තිකාකාරෙන වින්තෙසි. තෙනාහ “යථා”තිආදි. එකප්ඤ්ඤාසයායාති සමානාධිප්පායාය. මනියාති පඤ්ඤාය. අයං දෙසනා අග්ගාති භගවා ධම්මසෙනාපතිං ගුණතො එවං පග්ගරණහාතිති කත්වා වුත්තං.

පකාසෙත්වාති ගුණතො පාකටං පඤ්ඤාතං කත්වා සබ්බසාවකෙහි සෙට්ඨභාවෙ යපෙතුකාමො. චිත්තගතියා චිත්තවසෙන කායස්ස පරිණාමනෙන “අයං කායො ඉදං චිත්තං විය හොතු” ති කායසමානගතිකත්තාධිට්ඨානෙන. කථං පන කායො දන්ධප්පවත්තිකො ලුහුපරිවත්තෙන චිත්තෙන සමානගතිකො හොතිති? න සබ්බථා සමානගතිකො. යටෙව හි කායවසෙන චිත්තවිපරිණාමනෙ චිත්තං සබ්බථා කායෙන සමානගතිකං හොති. න හි තදා චිත්තං සභාවසිද්ධෙන අත්තනො ඛණෙන අවත්තිත්වා දන්ධවුත්තිකස්ස රූපධම්මස්ස ඛණෙන වත්තිතුං සක්කොති, “ඉදං චිත්තං අයං කායො විය හොතු” ති පනාධිට්ඨානෙන දන්ධගතිකස්ස කායස්ස අනුවත්තනතො යාව ඉච්ඡිතට්ඨානප්පත්ති හොති, තාව කායගතිඅනුලොමෙනෙව හුත්වා සන්තානවසෙන පවත්තමානං චිත්තං කායගතියා පරිණාමිතං නාම හොති, එවං “අයං කායො ඉදං චිත්තං විය හොතු” ති අධිට්ඨානෙන පගෙව සුඛලුහුසඤ්ඤාය සම්පාදිතත්තා අභාවිතිද්ධිපාදානං විය දන්ධං අවත්තිත්වා යථා ලුහුකතිපයචිත්තවාරොහෙව ඉච්ඡිතට්ඨානප්පති හොති, එවං පවත්තරූපතා විඤ්ඤායතිති.

අධිප්පායානුරූපමෙව තස්ස භගවතො ථොමනාය කතත්තා. ඉදං නාම අත්ථජාතං භගවා පුච්ඡිස්සතිති පුබ්බෙ මයා අවිදිතං අපස්සං. ආසයජානනත්ථන්ති “එවං බ්‍යාකරොත්තෙන සත්ථු අප්ඤ්ඤාසයො ගහිතො හොති” ති එවං සත්ථු අප්ඤ්ඤාසයජානනත්ථං. දුතියං පඤ්ඤං පුච්ඡන්තො භගවා පයමං පඤ්ඤං අනුමොදි දුතියං පඤ්ඤං පුච්ඡන්තෙනෙව පයමපඤ්ඤවිස්සජ්ජනස්ස සම්පට්චින්නභාවතො.

එතං අහොසීති එතං පරිචිතක්කනං අහොසි. අස්සාති කළාරඛත්තියස්ස හික්ඛුනො. ධම්මෙ දහතිති ධම්මධාතු, සාවකපාරමිඤ්ඤාණං, සාවකවිසයෙ ධම්මෙ දහති යාථාවතො අප්පිතෙ කත්වා යපෙතිති අත්ථො. තෙනාහ “ධම්මධාතු” තිආදි. සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණගතිකමෙව විසයෙ. ගොවරධම්මෙති ගොවරභූතෙ ඤෙය්‍යධම්මෙ.

කළාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ඤාණවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

33. ඤාණමෙව ඤාණවත්ථු සම්පත්තිනං කාරණභාවතො. චතුසුති චතුසච්චස්ස බොධනවසෙන චුත්තෙසු චතුසු ඤාණෙසු. පයමන්ති “ජරාමරණෙ ඤාණ”න්ති එවං චුත්තං ඤාණං, යෙන ධාරණපරිවයමනසිකාරවසෙන පවත්තං සබ්බං ගණ්හි. සන්නිවයඤාණමයං සවනමයං නාමත්ථෙව වෙදිතබ්බං. සභාවතො පච්චයතො චස්ස පරිග්ගණ්හනඤාණං සම්මසනඤාණංත්ථෙව වෙදිතබ්බං. ජරාමරණසිසෙන චෙත්ථ ජරාමරණවත්තොව ධම්මා ගහිතා. පටිවෙධඤාණන්ති අසම්මොහතො පටිවිජ්ඣානඤාණං. ඉමිනා ධම්මෙනාති හෙතුමිහි කරණවචනං. ඉමස්ස හි ධම්මස්ස අධිගමහෙතු අයං අරියො අතීතානාගතෙ නයෙනපි චතුසච්චධම්මෙ අභිසම්බුජ්ඣති. මග්ගඤාණමෙව පන අතීතානාගතෙ නයනසදිසං කත්වා දස්සෙතුං.

“මග්ගඤ්ඤාණධම්මෙන වා”ති දුතියවිකප්පො වුත්තො. එවඤ්ඤි “අකාලික”න්ති සමත්ථිතං හොති.

ඤ්ඤාණවක්ඛුනා දිට්ඨෙන්නාති ධම්මවක්ඛුනෙත ඤ්ඤාණවක්ඛුනා අසම්මොහපට්ඨෙධවසෙන පච්චක්ඛෙතො දිට්ඨෙන. පඤ්ඤාය විදිතෙන්නාති මග්ගපඤ්ඤාය තථෙව විදිතෙන. යස්මා තථා දිට්ඨං විදිතං සබ්බසො පත්තං මහාඋපායො හොති, තස්මා වුත්තං “පරියොගාල්ලෙනා”ති. දිට්ඨෙන්නාති වා දස්සනෙන, ධම්මං පස්සිත්වා යිතෙන්නාති අත්ථො. විදිතෙන්නාති වත්තාරි සච්චානි විදිත්වා පාකටානි කත්වා යිතෙන. අකාලිකෙන්නාති න කාලන්තරවිපාකදායිනා. පත්තෙන්නාති වත්තාරි සච්චානි පත්වා යිතත්තා ධම්මං පත්තෙන. පරියොගාල්ලෙනාති චතුසච්චධම්මෙ පරියොගාහිත්වා යිතෙන. අතීතානාගතෙ නයං නෙතීති අතීතෙ ව අනාගතෙ ව නයං නෙති හරති පෙසෙති. ඉදං පන පච්චෙක්ඛණඤ්ඤාණස්ස කිච්චං, සත්ථාරා පන මග්ගඤ්ඤාණං අතීතානාගතෙ නයනසදිසං කතං තංමුලකත්තා. අතීතමග්ගස්ස හි පච්චෙක්ඛණං නාම හොති, තස්මා මග්ගඤ්ඤාණං නයනසදිසං කතං නාම හොති, පච්චෙක්ඛණඤ්ඤාණෙන පන නයං නෙති. තෙනාහ “එත්ථ වා”තිආදි. යථා පන තෙන නයං නෙති. තං ආකාරං දස්සෙතුං “යෙ බො කෙව්”තිආදි වුත්තං. එත්ථ ව නයනුප්පාදනං නයඤ්ඤාණස්සෙව පචත්තිවිසෙසො. තෙන වුත්තං “පච්චෙක්ඛණඤ්ඤාණස්ස කිච්ච”න්ති. කිඤ්චාපි “ඉමිනාති මග්ගඤ්ඤාණධම්මෙන වා”ති වුත්තං, දුට්ඨං පන මග්ගඵලඤ්ඤාණං සම්මසනඤ්ඤාණපච්චෙක්ඛණාය මූලකාරණං, න නයනස්සාති දුට්ඨෙන ඤ්ඤාණධම්මෙනාති න න යුජ්ජති. තථා චතුසච්චධම්මස්ස ඤාතත්තා මග්ගඵලසඛ්ඛාතස්ස වා ධම්මස්ස සච්චපට්ඨෙධසම්පයොගං ගතත්තා “නයනං හොතු”ති තෙන “ඉමිනා ධම්මෙනා”ති ඤ්ඤාණස්ස විසයභාවෙන ඤ්ඤාණසම්පයොගෙන තදඤාතෙන්නාති ව අත්ථො න න යුජ්ජති. අනුඅයෙති ධම්මඤ්ඤාණස්ස අනුරූපවසෙන අයෙ බුජ්ඣනඤ්ඤාණෙ දිට්ඨානං අදිට්ඨානායනතො අදිට්ඨස්ස දිට්ඨාය ඤාපනතො ව. තෙනාහ “ධම්මඤ්ඤාණස්ස අනුගමනෙ ඤ්ඤාණ”න්ති. ඛිණාසවස්ස සෙක්ඛභූමි නාම අග්ගමග්ගක්ඛණො. කස්මා පනෙතං එවං වුත්තන්ති වෙ? “එවං ජරාමරණං පජානාති”තිආදිනා වත්තමානවසෙන දෙසනාය පවත්තත්තා.

ඤ්ඤාණවත්ථුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දුතියඤ්ඤාණවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

34. සත්තරීති ත-කාරස්ස ර-කාරාදෙසං වුත්තං. සත්තතිසද්දෙන වා සමානත්ථො සත්තරීසද්දො. බ්‍යඤ්ජනරූපිවසෙන බ්‍යඤ්ජනං භණන්තීති බ්‍යඤ්ජනභාණකා. තෙනාහ “බහුබ්‍යඤ්ජනං කත්වා”තිආදි. තිට්ඨති තත්ථ ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති යීති, පච්චුප්පන්තලක්ඛණස්ස ධම්මස්ස යීති ධම්මට්ඨිති. අථ වා ධම්මොති කාරණං, පච්චයොති අත්ථො. ධම්මස්ස යො යීතිසභාවො, සොච ධම්මතො අඤ්ඤො නත්ථිති ධම්මට්ඨිති, පච්චයො. තත්ථ ඤාණං ධම්මට්ඨිතිඤ්ඤාණං.

තෙනාහ ආයස්මා ධම්මසෙනාපති – “පච්චයපරිග්ගහෙ පඤ්ඤා ධම්මට්ඨිතිඤ්ඤාණ”න්ති (පටි. ම. මාතිකා 4). තථා වාහ “පච්චයාකාරෙ ඤ්ඤාණ”න්තිආදි. තත්ථ ධම්මානන්ති පච්චයුප්පන්නධම්මානං. පචත්තිට්ඨිතිකාරණත්තාති පචත්තිසඛබ්බතාය යිතියා කාරණත්තා. “ජාතිපච්චයා ජරාමරණ”න්තිආදිනා අද්ධත්තයෙ අන්වයබ්බතිරෙකවසෙන පචත්තියා ඡබ්බිධස්ස ඤ්ඤාණස්ස. ඛයො නාම විනාසො, සොච හෙදොති. චිරජ්ජනං පලුප්පනං. නිරුජ්ඣනං අන්තරධානං. එකෙකස්මිත්ති ජරාමරණාදීසු එකෙකස්මිං. පුබ්බෙ “යථාභූතඤ්ඤාණ”න්ති තරුණවිපස්සනං ආහ. තස්මා ඉධාපි ධම්මට්ඨිතිඤ්ඤාණං විපස්සනාති ගහෙත්වා “විපස්සනාපටිවිපස්සනා කථිතා”ති වුත්තං.

දුතියඤ්ඤාණවත්ථුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අවිජ්ජාපච්චයසුත්තවණ්ණනා

35. දෙසනං ඔසාපෙසිති යථාරද්ධකථං යපෙසි. තත්ථ නිසින්නස්ස දිට්ඨිගතිකස්ස ලද්ධියා භින්නතවසෙන උපරි කථෙතුකාමො. බුද්ධානඤ්ඤි දෙසනාවාරං පච්ඡින්නදාපෙත්වා පුච්ඡිතුං සමත්ථො නාම කොචි නත්ථි. තෙනාහ “දිට්ඨිගතිකස්ස ඔකාසදානත්ථ”න්ති. දුප්පඤ්ඤො එසො සත්තුපලද්ධියා පුච්ඡිතත්තා. සත්තුපලද්ධිවාදපදෙනාති “සත්තො ජීවො උපලබ්භති”ති එවං පචත්තදිට්ඨිදීපකපදවසෙන. වදන්ති එතෙනාති වාදො. දිට්ඨි-සද්දො පන ද්වයසඛිගහිතො, බ්‍රහ්මවරියවාසො පන පරමත්ථතො අරියමග්ගභාවනාති ආහ “අරියමග්ගවාසො”ති. අයං දිට්ඨිති අනඤ්ඤෙ සරිරජීවාති දිට්ඨි. “ජීවො”ති ව ජීවිතමෙව වදන්ති. වට්ටන්ති දුට්ඨං වට්ටං. නිරොධෙන්තොති අනුප්පත්තිධම්මනං ආපාදෙන්තො. සමුච්ඡින්නදන්තොති අප්පචත්තියං පාපනෙන උපච්ඡින්නදන්තො. තදෙනං මග්ගෙන නිරොධෙතබ්බං වට්ටං නිරුජ්ඣතිති යොජනා. “අයං සත්තො විනාසං අභාවං පත්වා සබ්බසො උච්ඡිජ්ජති”ති එවං උච්ඡෙදදිට්ඨියා ගහිතාකාරස්ස සම්භවෙ සච්චභාවෙ සති. න භොතිති සාත්ථකො න භොති.

ගච්ඡතිති සරිරතො නික්ඛමිත්වා ගච්ඡති. විවට්ටෙන්තොති අප්පචත්තිං කරොන්නොති අත්ථො. විවට්ටෙතුං න සක්කොති නිව්චස්ස අප්පචත්තිං පාපෙනුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා. මිච්ඡාදිට්ඨි සම්මාදිට්ඨිං විජ්ඣති අසමාහිතපුග්ගලසෙවනවසෙන තථා පචත්තිතුං අප්පදානවසෙන ව පජ්ඣිතබ්බාපජ්ඣනවසෙන සම්මාදිට්ඨිං විජ්ඣති. විසුකම්චාති කණ්ඩකො විය. න කෙවලං අනනුවත්තකොච, අථ ඛො විරොධොපි “නිච්ච”න්තිආදිනා පචත්තනධම්මතාය විඤ්ඤාපනතො. විරූපං බිහවිජං එන්දිතං විජ්චන්දිතං. පණ්ණසුප්ඵළපල්ලවානං අවත්ථුභූතො තාලො එව තාලාවත්ථු “අසිවෙ සිවා”ති වොභාරො විය. කෙචි පන “තාලවත්ථුකතාති”ති පයන්ති, අවත්ථුභූතතාය තාලො විය කතානිති අත්ථො. තෙනාහ “මත්ථකච්ඡින්නතාලො වියා”ති. අනුඅභාවන්ති විනාසං.

අවිජ්ජාපච්චයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දුතියඅවිජ්ජාපච්චයසුත්තවණ්ණනා

36. ඉති වානි එවං වා. ජරාමරණස්ස වෙව ජරාමරණසාමිකස්ස ව ඛණවසෙන යො වදෙය්‍ය. අවිසාරදධාතුකො පුච්ඡිතුං අවිජ්ජකතාය මඬ්ඤානාය ජාතො. තෙනාහ “පුච්ඡිතුං න සක්කොති”ති.

දුතියඅවිජ්ජාපච්චයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. නතුම්භසුත්තවණ්ණනා

37. න තුම්භාකන්ති කායස්ස අනත්තනියභාවදස්සනමෙව පනෙතන්ති යා තස්ස අනත්තනියතා, තං දස්සෙතුං “අත්තනි හි”තිආදි වුත්තං. යදි න අත්තනියං, පරකියං නාම සියාති, තම්පි නත්ථිති දස්සෙත්තො “නාපි අඤ්ඤාස”න්ති ආහ. නයිදං පුරාණකම්මමෙවාති “ඉදං කායො”ති වුත්තසරීරං පුරාණකම්මමෙව න භොති. න හි කායො වෙදනාසභාවො. පච්චයවොභාරෙතාති කාරණොපචාරෙන. අභිසඬ්ඤාන්තිආදි නපුංසකලිඬගවචනං. පුරිමලිඬගසභාගතායාති “පුරාණමිදං කම්ම”න්ති එවං වුත්තපුරිමනපුංසකලිඬගසභාගතාය. අඤ්ඤාමඤ්ඤාහිමුඛෙහි සමෙව පච්චයෙහි කතො අභිසඬ්ඤාතොති ආහ “පච්චයෙහි කතොති දට්ඨබ්බො”ති. අභිසඤ්චෙතයිතන්ති තථා අභිසඬ්ඤාත්තසඬ්ඤාතෙන අහිමුඛභාවෙන චෙතයිතං පකප්පිතං, පචත්තිතන්ති අත්ථො. චෙතනාවත්ථුකොති චෙතනාහෙතුකො. වෙදනියන්ති වෙදනාය හිතං වත්ථාරම්මණභාවෙන වෙදනාය පච්චයභාවතො. තෙනාහ “වෙදනියවත්ථු”ති.

නතුම්භසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. චෙතනාසුත්තවණ්ණනා

38. යඤ්චාති එත්ථ ව-සද්දො අට්ඨානෙ. තෙන චෙතනාය විය පකප්පානානුසයානම්පි විඤ්ඤාණස්ස යිති යා වක්ඛමානංයෙව අවිසිට්ඨං ආරම්මණභාවං ජොතෙති. කාමං තිස්සපි පදෙසු “පචත්තෙති”ඉව්චෙව අත්ථො වුත්තො, වත්තනත්ථො පන චෙතනාදීනං යථාක්කමං චෙතයනපකප්පනානුසයනරූපො විසිට්ඨට්ඨො දට්ඨබ්බො. තෙභූමකකුසලාකුසලචෙතනා ගහිතා කම්මවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයනිද්ධාරණමෙතන්ති. තණ්හාදිට්ඨිකප්පා ගහිතා යථාරහන්ති අධිප්පායො. අට්ඨසුපි හි ලොභසහගතචිත්තෙසු තණ්හාකප්පො, තත්ථ චතුස්ථෙව දිට්ඨිකප්පොති. කාමං අනුසයා ලොකියකුසලචෙතනාසුපි අනුසෙන්නියෙව, අකුසලෙසු පන පචත්ති පාකටාති “ද්වාදසන්තං චෙතනාන”න්ති වුත්තං. සහජාතකොට්ඨාති ඉදං පච්චුප්පන්නාපි කාමරාගාදයො අනුසයාව වුච්චන්ති තංසදිසතායාති වුත්තං. න හි කාලභෙදෙන ලක්ඛණප්පභෙදො අත්ථිති. අනාගතා එව හි කාමරාගාදයො

නිෂ්පරියායතො “අනුසයා” ති වත්තබ්බතං අරහන්ති. පච්චයුජ්ජන්තො වට්ටනීති ආහ “ආරම්මණං පච්චයො” ති. කම්මවිඤ්ඤාණස්ස ධීතත්ථන්ති කම්මවිඤ්ඤාණස්සෙව පවත්ති යා. තස්මිං පච්චයෙ සතීති තස්මිං චෙතනාපකප්පනානුසයසඤ්ඤිතෙ පච්චයෙ සති පතිට්ඨා විඤ්ඤාණස්ස හොති. සන්තානෙ ඵලදානසමත්ථතායෙව හොතීති “පතිට්ඨා හොති, තස්මිං පතිට්ඨිතෙ” ති වුත්තං. සන්තිට්ඨාපකචෙතනාවසෙන විරුළුහෙති. පතිට්ඨිතෙති හි ඉමිනා කම්මස්ස කතභාවො වුත්තො, “විරුළුහෙ” ති ඉමිනා උපචිතභාවො. තෙනාහ “කම්මං ජවාපෙත්වා” ති ආදි. තත්ථ පුරෙතරං උජ්ජන්තාහි කම්මචෙතනාහි ලද්ධපච්චයත්තා බලප්පත්තාය සන්තිට්ඨාපකචෙතනාය කම්මවිඤ්ඤාණං ලද්ධපතිට්ඨං විරුළුහමුලඤ්ච හොතීති වුත්තං “නිබ්බත්තමුලෙ ජාතෙ” ති. තථා හි සන්තිට්ඨාපකචෙතනා විපාකං දෙන්තං අනන්තරෙ ජාතිවසෙන දෙති උපපජ්ජවෙදනීයකම්මන්ති.

තෙභුමකචෙතනායාති තෙභුමකකුසලාකුසලචෙතනාය. අප්පචත්තනක්ඛණොති ඉධ පචත්තනක්ඛණො ජායමානක්ඛණො. න ජායමානක්ඛණො අප්පචත්තනක්ඛණො න කෙවලං භඩ්ගක්ඛණො අප්පභීනානුසයස්ස අධිප්පෙතත්තා. අප්පභීනකොට්ඨාති අසමුච්ඡින්නභාවෙන. තදිදං තෙභුමකකුසලාකුසලචෙතනාසු අප්පචත්තමානාසු අනුසයානං සහජාතකොට්ඨාදිනා පවත්ති නාම නත්ථි, විපාකාදිසු අප්පභීනකොට්ඨා පචත්තති කරොන්තස්ස අභාවතොති ඉමමත්ථං සන්ධාය වුත්තං. අචාරිතත්තාති පටිපක්ඛෙති අචාරිතබ්බත්තා. පච්චයොව හොති විඤ්ඤාණස්ස ධීතියා.

පයම්ඤ්ඤිතියවාරෙහි වට්ටං දස්සෙත්වා තතියවාරෙ “නො චෙ” ති ආදිනා විවට්ටං දස්සිතන්ති “පයම්පදෙ තෙභුමකකුසලාකුසලචෙතනා නිවත්තා” ති ආදි වුත්තං. තත්ථ නිවත්තාති අකරණතො අප්පචත්තියා අපගතා. තණ්හාදිට්ඨියො නිවත්තාති යොජනා. වුත්තප්පකාරෙසුති “තෙභුමකවිපාකෙසු” ති ආදිනා වුත්තප්පකාරෙසු.

ඵත්ථාති ඉමස්මිං සුත්තෙ. ඵත්ථ චෙතනාපකප්පනානං පචත්තනවසෙන ධම්මපරිච්ඡෙදො දස්සිතොති “චෙතෙතීති තෙභුමකකුසලාකුසලචෙතනා ගහිතා” ති ආදිනායො ඉධෙව හොතීති දස්සිතො. චතස්සොති පටිසද්ධියමොහමුලසමාගතා චතස්සො අකුසලචෙතනා. චතුසු අකුසලචෙතනාසුති යථාවුත්තාසු ඵච චතුසු අකුසලචෙතනාසු, ඉතරා පන “න පකප්පෙතී” ති ඉමිනා පටික්ඛෙපෙන නිවත්තාති. සුත්තෙ ආගතං වාරෙත්වාති “නො ච පකප්පෙතී” ති ඵච. පටික්ඛෙපවසෙන සුත්තෙ ආගතං චජ්ජෙත්වා. “න පකප්පෙතී” ති හි ඉමිනා අට්ඨසු ලොභසහගතචිත්තෙසු සහජාතකොට්ඨා පචත්තඅනුසයො නිවත්තිතො තෙසං චිත්තානං අප්පචත්තනතො, තස්මා තං යානං යපෙත්වාති අත්ථො. පුරිමසදිසොව පුරිමනායෙසු වුත්තනායෙන ගහෙතබ්බො ධම්මපරිච්ඡෙදත්තා.

තදප්පතිට්ඨිතෙති සමාසභාවතො විහත්තිලොපො, සන්ධිවසෙන ද-කාරාගමො, තස්ස අප්පතිට්ඨිතං තදප්පතිට්ඨිතං, තස්මිං තදප්පතිට්ඨිතෙති ඵචමෙත්ථ

සමාසපදසිද්ධි දට්ටුබලය. එක්පාර්ශ්වය එකස්මිං තනියවාරෙ අරහත්තමග්ගස්ස කිව්වං කලීතං සබ්බසො අනුසයනිබ්බත්තිහෙදනතො. බිණ්ණාසවස්ස කිව්වකරණන්තිපි වත්තුං වට්ටති සබ්බසො වෙදනාදීනං පටික්ඛෙපභාවතො. නව ලොකුත්තරධම්මානිපි වත්තුං වට්ටති මග්ගපටිපාටියා අනුසයසමුග්ගසාටනතො මග්ගානන්තරානි එලානි, තදුහයාරම්මණඤ්ච නිබ්බානන්ති. විඤ්ඤාණස්සානි කම්මවිඤ්ඤාණස්ස. පුනබ්බවසීසෙන අනන්තරභවසංඛගහිතං නාමරූපං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණමෙව වා ගහිතන්ති ආහ “පුනබ්බවස්ස ව අන්තරෙ එකො සන්ධි”ති. භවජාතීනන්ති එත්ථ “දුතියභවස්ස තනියභවෙ ජාතියා”ති එවං පරම්පරවසෙන ගහෙතබ්බං. ආයතිං පුනබ්බවාහිනිබ්බත්තිගහණෙන පන නානන්තරියතො කම්මභවො ගහිතො, ජාතිහෙතුඵලසිද්ධිපෙත්ථ චුත්තා එවානි වෙදිතබ්බං. එත්ථ ව “නො වෙ, භික්ඛවෙ, වෙතෙති නො ව පකප්පෙති, අථ බො අනුසෙති”ති එවං භගවතා දුතියනායෙ පුබ්බභාගෙ භවතිබ්බත්තකකුසලාකුසලායුහනං, පකප්පනඤ්ච විනාපි භවෙසු දිට්ඨාදීනවස්ස යොගිතො අනුසයපච්චයා විපස්සනාවෙනනාපි පටිසන්ධිජනකා භොතීති දස්සනත්ථං කුසලාකුසලස්ස අප්පවත්ති වෙපි, තදා විජ්ජමානතෙභුමකවිපාකාදිධම්මෙසු අප්පභීතකොටියා අනුසයිතකිලෙසප්පච්චයා භවවජ්ජස්ස කම්මවිඤ්ඤාණස්ස පතිට්ඨිතතා භොතීති දස්සනත්ථඤ්ච චුත්තො. “න වෙතෙති පකප්පෙති අනුසෙති”ති අයං නයො න ගහිතො වෙතනං විනා පකප්පනස්ස අභාවතො.

වෙනනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. දුතියවෙනනාසුත්තවණ්ණනා

39. විඤ්ඤාණනාමරූපානං අන්තරෙ එකො සන්ධිති හෙතුඵලසන්ධි
විඤ්ඤාණග්ගහණෙන කම්මවිඤ්ඤාණස්ස ගහිතන්තා. නාමරූපං පන විපාකනාමරූපමෙවානි පාකට්මෙව. සෙසං සුච්ඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

දුතියවෙනනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. තනියවෙනනාසුත්තවණ්ණනා

40. රූපාදීසු ඡසු ආරම්මණෙසු. තෙන වෙත්ථ භවත්තයං සංඛගණ්හානි ඡළාරම්මණපරියාපන්නන්තා. තස්සෙව භවත්තයස්ස පත්ථනා පණ්ඩානාදිවසෙන නති නාම. ආගතිමිහි ගතීති පච්චුපට්ඨානවසෙන අභිමුඛං ගති පවත්ති එතස්මානි ආගති, කම්මාදිනිමිත්තං. තස්මිං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස ගති පවත්ති නිබ්බත්ති භොති. තෙනාහ “ආගතෙ”තිආදි. චුතුපපාතොති වචනං චුති, මරණං. උපපජ්ජනං නිබ්බත්ති, උපපාතො. චුතිතො උපපාතො පුනරුප්පාදො. තෙනාහ “එවං විඤ්ඤාණස්සා”තිආදි. ඉතොති නිබ්බත්තභවතො. තත්ථානි පුනබ්බවසංඛාතෙ ආයතිභවෙ. එකොව සන්ධිති එකො හෙතුඵලසන්ධි එව කලීතො.

තනියවෙනනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කළාරබත්තියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ගහපතිවග්ගො

1. පඤ්චවෙරහසසුත්තවණ්ණනා

41. යතොති යස්මිං කාලෙ. අයඤ්ඤි තො-සද්දො දා-සද්දො විය ඉධ කාලවිසයො. තෙනාහ “යදා”ති. භයවෙරවෙනනායොති භායිතබ්බට්ඨෙයන භයං, වෙරපසවනට්ඨෙයන වෙරත්ති ව ලද්ධනාමා වෙනනායො. පාණාතිපාතාදයො හි යස්ස පවත්තන්ති, යඤ්ච උද්දිස්ස පවත්තියන්ති, උභයෙ සභයහෙරවාති තෙ එව භායිතබ්බභයවෙරජනකාවාති. සොතස්ස අරියමග්ගස්ස ආදිතො පට්ඨාය පටිපත්තිඅධිගමො සොතාපත්ති, තදත්ථාය තත්ථ පතිට්ඨිතස්ස ව අඬගාති සොතාපත්තියඬගාති, තද්දුභයං සන්ධායාහ “දුට්ඨං සොතාපත්තියා අඬග”න්ති, සොතාපත්තිඅත්ථං අඬගන්ති අත්ථො. යං පුබ්බභාගෙති යං සයං සොතාපත්තිමග්ගඵලපටිලාභතො පුබ්බභාගෙ තදත්ථාය සංවත්තති. කිං පන තන්ති ආහ “සප්පුරිසසංසෙවො”තිආදි. සප්පුරිසානං බුද්ධාදීනං අරියඤ්ඤාණසඤ්ඤාණජාතා පයිරුපාසනා, සද්ධම්මස්සවනං චතුසච්චධම්මස්සවනං, යොනියො උපායෙන අනිච්චාදිතො මනසි කරණං යොනියො මනසිකාරො, උස්සුක්කාපෙන්නෙන ධම්මස්ස නිබ්බානස්ස අනුධම්මපටිපජ්ජනං ධම්මානුධම්මපටිපත්තීති එතාති සොතාපත්තියා අඬගාති. අට්ඨකථායං පන සොතාපත්තිඅඬගන්ති පදං අපෙක්ඛිත්වා “එවං ආගත”න්ති වුත්තං. ඤිතස්ස පුග්ගලස්ස අඬගං. සොතාපන්නො අඬගීයති ඤායති එතෙනාති සොතාපන්නස්ස අඬගන්තිපි වුච්චති. ඉදං පච්ඡා වුත්තං අඬගං. දොසෙහි ආරකාති අරියොති ආහ “නිද්දොසො”ති. කථං අවිජ්ජා සඬබ්බරානං පච්චයොතිආදිනා කෙනවිපි අනුපාරම්භියත්තා නිරුපාරම්භො. ඤාණං සන්ධාය “නිද්දොසො”ති වුත්තං, පටිච්චසමුප්පාදං සන්ධාය “නිරුපාරම්භො”ති වදන්ති. උභයමිපි පන සන්ධාය උභයං වුත්තන්ති අපරෙ. පටිච්චසමුප්පාදො එත්ථ අධිජ්ජෙතො. තථා හි වුත්තං “අපරාපරං උජ්ජන්තාය විපස්සනාපඤ්ඤායා”ති. න හි මග්ගඤ්ඤාණං විපස්සනාපඤ්ඤාති. සම්මා උපායත්තා තස්ස පටිච්චසමුප්පන්නෙ යාථාවතො ඤායතීති ඤායො, පටිච්චසමුප්පාදො. ඤාණං පන ඤායති සො එතෙනාති ඤායො.

තත්ථාති නිරයෙ. මග්ගසොතන්ති මග්ගස්ස සොතං. ආපන්නොති අධිගතො. අපායෙසු උජ්ජන්තසඬබ්බතො විනිපාතධම්මො එතස්සාති විනිපාතධම්මො, න විනිපාතධම්මො අවිනිපාතධම්මො. පරං අයනන්ති අතිවිය සවිසයෙ අයිතබ්බං බුජ්ඣිතබ්බං. යෙසඤ්ඤි ධාතුනං ගතිඅත්ථො, බුද්ධිපි තෙසං අත්ථො. තෙනාහ “අවස්සං අභිසම්බුජ්ඣනකො”ති.

පාණාතිපාතකම්මකාරණාති පාණාතිපාතසංඛ්‍යාතස්ස පාපකම්මස්ස කරණහෙතු. වෙරං වුවිච්ඡි විරොධො, තදෙව භාගිකඛිකතො භයන්ති ආහ “භයං වෙරන්ති අත්ථතො එක”න්ති. ඉදං බාහිරං වෙරං නාම තස්ස වෙරස්ස මූලභූතතො වෙරකාරපුග්ගලතො ඛණිභාවත්තා. තෙනෙව හි තස්ස වෙරකාරපුග්ගලස්ස උප්පන්නං වෙරං සන්ධාය “ඉදං අප්ඤ්ඤාතිකවෙරං නාමා”ති වුත්තං, තන්තිස්සිතස්ස වෙරස්ස මූලභූතා වෙරකාරපුග්ගලවෙනනා උප්පජ්ජති පහරිතුං අසමත්ථස්සපිති අධිප්පායො. න හි තෙරයිකා නිරයපාලෙසු පටිපහරිතුං සක්කොන්ති. නිරයපාලස්ස වෙනනා උප්පජ්ජති එතෙන “අත්ථි නිරයෙ නිරයපාලා”ති දස්සෙති. යං පනෙනං බාහිරවෙරන්ති යමිදං දිට්ඨධම්මිකං සම්පරායිකඤ්ච බාහිරං වෙරං. පුග්ගලවෙරන්ති වුත්තං අත්තකිච්චං සාධෙතුං අසක්කොන්තො කෙවලං පරපුග්ගලෙ උප්පන්නමත්තං වෙරන්ති කත්වා. අත්ථතො එකමෙව “වෙනසික”න්ති විසෙසෙත්වා වුත්තත්තා. සෙසපදෙසුති “අදින්නාදානපච්චයා”තිආදිනා ආගතෙසු සෙසකොට්ඨාසෙසු. අත්ථො භග්ගොති අත්ථො ධංසිතො. අධිගතෙනාති මග්ගෙන අධිගතෙන. “අභිගතෙනා”තිපි පායො, අධිවුත්තෙනාති අත්ථො. තෙනාහ “අච්චප්පසාදෙනා”ති.

පඤ්චවෙරභයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියපඤ්චවෙරභයසුත්තවණ්ණනා

42. භික්ඛූනං කථිතභාවමත්තමෙව විසෙසොති එතෙන යා සත්ථාරා එකච්චානං දෙසිතදෙසනා, පුන තදඤ්ඤෙසං වෙනෙයාදමකුසලෙන කාලන්තරෙ තෙනෙව දෙසිතා, සා ධම්මසංගාහකෙහි “මා නො සත්ථුදෙසනා සම්පට්ඨගහං විනා නස්සතු”ති විසුං සඬිගහං ආරොපිතාති දස්සෙති.

දුතියපඤ්චවෙරභයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දුක්ඛසුත්තවණ්ණනා

43. සමුදයනං සමුදයො, සමුදෙති එතම්භාති සමුදයො, එවං උභින්නං සමුදයානමත්ථතොපි හෙදො වෙදිතඛිකො. පච්චයාව පච්චයසමුදයො. ආරද්ධිපස්සකො “ඉමඤ්ච ඉමඤ්ච පච්චයසාමග්ගිං පටිච්ච ඉමෙ ධම්මා ඛණෙ ඛණෙ උප්පජ්ජන්ති”ති පස්සන්තො “පච්චයසමුදයං පස්සන්තොපි භික්ඛු ඛණිකසමුදයං පස්සති”ති වුත්තො පච්චයදස්සනමුඛෙන නිබ්බත්තික්ඛණස්ස දස්සනතො. සො පන ඛණෙ ඛණෙ සඬ්ඛාරානං නිබ්බත්තිං පස්සිතුං ආරද්ධො “ඉමෙහි නාම පච්චයෙහි නිබ්බත්තිති”ති පස්සති. “සො ඛණිකසමුදයං පස්සන්තො පච්චයං පස්සති”ති වදන්ති. යස්මා පන පච්චයතො සඬ්ඛාරානං උදයං පස්සන්තො ඛණතො තෙසං උදයදස්සනං භොති, ඛණතො එතෙසං උදයං පස්සතො පගෙව පච්චයානං සුග්ගහිතත්තා පච්චයතො දස්සනං සුඛෙන ඉප්ඤ්ඤාති, තස්මා වුත්තං “පච්චයසමුදයං පස්සන්තොපි”තිආදි. අත්ථධිගමදස්සනෙපි එසෙව නයො.

අවිචන්තත්ථචගමොති අප්පචත්ති නිරොධො නිබ්බානන්ති. හෙදත්ථචගමොති බණ්ණකනිරොධො. තද්දහයං පුබ්බභාගෙ උග්ගහපරිපුච්ඡාදිවසෙන පස්සන්තො අඤ්ඤතරස්ස දස්සනෙ ඉතරදස්සනම්පි සිද්ධමෙව හොති, පුබ්බභාගෙ ච ආරම්මණවසෙන බයතො වයසම්මසනාදිකාලෙ හෙදත්ථචගමං පස්සන්තො අතිරෙකවසෙන අනුස්සවාදිතො අවිචන්තං අත්ථචගමං පස්සති. මග්ගක්ඛණෙ පනාරම්මණතො අවිචන්තඅත්ථචගමං පස්සති, අසම්මොහතො ඉතරම්පි පස්සති. තං සන්ධායාහ “අවිචන්තත්ථචගමං පස්සන්තොපි”ති ආදි. සමුදයත්ථචගමං නිබ්බත්තිහෙදන්ති සමුදයසංඛ්ඛාතං නිබ්බත්තිං අත්ථචගමසංඛ්ඛාතං හෙදඤ්ච. නිස්සයවසෙනාති චක්ඛුස්ස සන්තිස්සයවසෙන පච්චයං කත්වා. ආරම්මණවසෙනාති රූපෙ ආරම්මණං කත්වා. යං පනෙත්ථ චත්තබ්බං, තං මධුපිණ්ඩිකසුත්තට්ඨකායං චුත්තනායෙන වෙදිතබ්බං. තිණ්ණං සංඛිගති එස්සොති “චක්ඛු රූපාති විඤ්ඤාණං”න්ති ඉමෙසං තිණ්ණං සංඛිගති සමාගමෙ නිබ්බත්ති එස්සොති චුත්තොති ආහ “තිණ්ණං සංඛිගතියා එස්සො”ති. තිණ්ණන්ති ච පාකට්ඨවිචයවසෙන චුත්තං, තදඤ්ඤෙපි පන මනසිකාරාදයො එස්සපච්චයා හොන්තියෙව. එවන්ති තණ්හාදීනං අසෙසවිරාගනිරොධක්කමෙන. භින්නං හොතිති අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුද්ධං හොති. තෙනාහ “අප්පට්ඨසන්ධිය”න්ති.

දුක්ඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ලොකසුත්තවණ්ණනා

44. අයමෙත්ථ විසෙසොති “අයං ලොකස්සා”ති සමුදයත්ථචගමානං විසෙසදස්සනං. එත්ථ චතුත්ථසුත්තෙ තතියසුත්තතො විසෙසො.

ලොකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ඤාතිකසුත්තවණ්ණනා

45. අඤ්ඤමඤ්ඤං ද්වින්තං ඤාතීනං ගාමො ඤාතිකොති චුත්තොති ආහ “ද්වින්තං ඤාතකානං ගාමෙ”ති. ගිඤ්ජකා චුච්චන්ති ඉට්ඨකා, ගිඤ්ජකාහි එව කතො ආවසට්ඨා ගිඤ්ජකාවසට්ඨා. සො කිර ආවාසො යථා සුධාපරිකම්මෙන පයොජනං නත්ථි, එවං ඉට්ඨකාහි එව විනිත්වා ඡාදෙත්වා කතො. තාදිසඤ්ඤි ඡදනං සන්ධාය භගවතා ඉට්ඨකාඡදනං අනුඤ්ඤාතං. තෙන චුත්තං “ඉට්ඨකාහි කතෙ මහාපාසාදෙ”ති. තත්ථ ද්වාරබන්ධකවාට්ඨලකාදීනි පන දාරුමයානියෙව. පරියායති අත්තතො එලං පරිග්ගහෙත්වා චත්තතිති පරියායො, කාරණන්ති ආහ “ධම්මපරියායන්ති ධම්මකාරණං”න්ති, පරියන්තිධම්මභූතං විසෙසාධිගමස්ස හෙතුන්ති අත්ථො. උපෙච්ච සුයාති එත්ථාති උපස්සුතීති චුත්තං “උපස්සුතීති උපස්සුතිට්ඨානං”න්ති. අත්තතො කම්මන්ති යදත්ථං තත්ථ ගතො, තං පරිවෙණසමප්පනකිරියං. පහායාති අකත්වා. එවං මහත්ථඤ්ඤි විමුත්තායනනසීසෙ යත්වා සුණන්තස්ස මහතො අත්ථාය සංවත්තති. එකච්චගණං අහොසීති සබ්බං විවට්ඨං.

අහොසි. තිසු හි භවෙසු සඬ්ඛාරගතං පච්චයුප්පන්නවසෙන මනසිකරොතො භගවතො කිඤ්චි අසෙසෙත්වා සබ්බම්පි තං ඤාණමුඛෙ ආපාථං උපගච්ඡි. තෙන වුත්තං “යාවහවග්ගා එකඬ්ගණං අහොසි”ති. තත්තිවසෙන තමත්ථං වාචාය නිච්ඡාරෙන්නො “වචසා සජ්ඣායං කරොන්නො”ති වුත්තො. පච්චයපච්චයුප්පන්නවසෙන ව අත්ථං ආහරිත්වා තෙසං නිරොධෙන විචට්ඨස්ස ආහතත්තා “යථානුසන්ධිනා”ති වුත්තං. අද්දස ඤාණවක්ඛුනා.

මනසා සජ්ඣායං කරොන්නො “තුණ්හිභුතොව පගුණං කරොන්නො”ති වුත්තො. පදානුපදන්ති පදඤ්ච අනුපදඤ්ච. පුරිමඤ්චි පදං නාම, තදනන්තරං අනුපදං. සට්ඨෙත්වා සම්බන්ධං කත්වා අවිච්ඡින්නදිත්වා. පරියාපුණාතීති අජ්ඣායති. ආධාරජපත්තන්ති ආධාරං චිත්තසන්නානජපත්තං අජපමුට්ඨං ගතත්තා ආධාරජපත්තං නාම. කාරණනිස්සිතොති ලොකුත්තරධම්මස්ස කාරණසන්නිස්සිතො. ආදිබ්බුත්තවරියකොති ආදිබ්බුත්තවරියං, තදෙව ආදිබ්බුත්තවරියකං. ධම්මපරියායාපෙක්ඛාය පුල්ලිඬ්ගනිද්දෙසො. තිසුපි ඉමෙසුති තතියචතුත්ථපඤ්චමෙසු තිසු සුත්තෙසු.

ඤාතිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අඤ්ඤතරමාභ්මණසුත්තවණ්ණනා

46. නාමවසෙනාති ගොත්තනාමවසෙන ව කිත්තිවසෙන ව අපාකට්ඨා, තස්මා “ජාතිවසෙන මුභ්මණො”ති වුත්තං.

අඤ්ඤතරමාභ්මණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ජාණුස්සොණිසුත්තවණ්ණනා

47. එවංලද්ධනාමොති “ජාණුස්සොණි”ති එවංලද්ධනාමො රඤ්ඤො සන්නිකා අධිගතනාමො.

ජාණුස්සොණිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ලොකායතිකසුත්තවණ්ණනා

48. ආයතිං හිතං තෙන ලොකො න යතති න ඊහතීති ලොකායතං. න හි තං ලද්ධිං නිස්සාය සත්තා පුඤ්ඤකිරියාය චිත්තම්පි උප්පාදෙන්ති, කුතො පයොගො, තං එතස්ස අත්ථි, තත්ථ වා නියුත්තොති ලොකායතිකො. පයම්පද්දො ආදිඅත්ථවාචකත්තා ජෙට්ඨවෙච්චනොති ආහ “පයම් ලොකායත”න්ති. සාධාරණච්චනොපි ලොකසද්දො විසිට්ඨවිසයො ඉධාධිප්පෙතොති ආහ “බාලපුප්ප්ජනලොකස්සා”ති. ඉත්තරභාවෙන ලකුණ්ඩකභාවෙන තස්ස විපුලාදිභාවෙන බාලානං උපට්ඨානමත්තන්ති දස්සෙන්නො “ආයතං

මහත්ත”න්තිආදිමාහ. පරිත්තන්ති බුද්දකං. එකසභාවන්ති එකං සභාවං.
 අවිපරිණාමධම්මතායාති ආහ “නිව්වසභාවමෙවාති පුච්ඡති”ති. පුරිමසභාවෙන
 නානාසභාවන්ති පුරිමසභාවතො භින්නසභාවං. පච්ඡා න හොතීති පච්ඡා කිඤ්චි න
 හොති සබ්බසො සමුච්ඡිජ්ජනතො. තෙනාහ “උච්ඡෙදං සන්ධාය පුච්ඡති”ති.
 එකත්තන්ති සබ්බකාලං අත්තසම්භවං. තථා වෙව ගහණෙන ද්වෙපි වාදා
 සස්සතදිට්ඨියො හොන්ති. නත්ථි න හොති. පුට්ඨත්තං නානාසභාවං, එකරූපං න
 හොතීති වා ගහණෙන ද්වෙපි වාදා උච්ඡෙදදිට්ඨියොති.

ලොකායතිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අරියසාවකසුත්තවණ්ණනා

49. සංසයුප්පත්ති ආකාරදස්සනන්ති “කස්මිං සති කිං හොතී”ති කාරණස්ස
 ඵලස්ස ව පච්චාමසනෙන විනා කෙවලං ඉදප්පච්චයතාය සංසයස්ස
 උප්පජ්ජනාකාරදස්සනං. සමුදයති සමුදෙතීති අත්ථොති ආහ “උප්පජ්ජති”ති.

අරියසාවකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියඅරියසාවකසුත්තවණ්ණනා

50. ද්වෙපි නයා එකතො චුත්තාති ඉදං “විඤ්ඤාණෙ සති නාමරූපං
 හොතී”තිආදිනා නවමෙ චුත්තස්ස නයස්ස “අවිජ්ජාය සති සඬ්ඛාරා
 හොන්ති”තිආදිනා දසමෙ චුත්තනායෙ අන්තොගධත්තා. නානත්තන්ති පුරිමතො
 නවමතො දසමස්ස නානත්තං.

දුතියඅරියසාවකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ගහපතිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දුක්ඛවග්ගො

1. පරිච්චංසනසුත්තවණ්ණනා

51. උපපරික්ඛමානොති පවත්තිපවත්තිහෙතුං, නිවත්තිනිවත්තිහෙතුඤ්ච
 පරිතුලෙන්තො. කුතො පනෙතන්ති? “සම්මා දුක්ඛක්ඛයා”ති වචනතො. න භි
 සබ්බදුක්ඛපරිච්චංසං විනා සම්මා දුක්ඛක්ඛයො සම්භවති. කස්මාතිආදිනා
 ජරාමරණස්සෙව ගහණෙ කාරණං පුච්ඡති. ජාතිආදීනම්පි පවත්ති දුක්ඛභාවිනීති
 අධිජ්ජායො. යස්මා ජරාමරණෙ ගහිතෙ සති ජාතිපි ගහිතා හොති, තස්සා අභාවෙ
 ජරාමරණස්සෙව අභාවතො. එස නයො හවාදීසුපි. එවං යාව ජාතිධම්මො
 ජරාමරණෙ ගහිතෙ ගහිතොව හොති, ජරාමරණපදෙසෙන තඬ්ඬිකාරවන්තො
 සබ්බෙ තෙභූමකා සඬ්ඛාරා ගහිතාති එවම්පි ජරාමරණග්ගහණෙන සබ්බම්පි

වට්ටදුක්ඛං ගහිතමෙව හොති. තෙනාහ “තස්මිං ගහිතෙ සබ්බදුක්ඛස්ස ගහිතත්තා”ති. අනෙකවිධන්ති බහුවිධං බහුකොට්ඨාසං. “අනෙක”න්ති වා පාඨො. අනෙකන්ති බහුලවචනං. විධන්ති ඛණ්ඩිවචපාලිවචාදිවසෙන විපරිතකොට්ඨාසං. නානාජපකාරකන්ති තතො එව නානාජපකාරං. ත්භත්වා සීතං පූරිසං වියාති බාලානං අත්තභාවස්ස සුභාකාරෙන උපට්ඨානං සන්ධායාහ.

“සාරුජ්ජභාවෙනා”ති වුත්තං, කිං සබ්බථා සාරුජ්ජභාවෙනාති ආහ “නික්කිලෙසතාය පරිසුද්ධතායා”ති. න හි තස්සෙසා අසඬිකතතාදිභාවෙන සදිසා. පටිපන්නොති පටිමුඛො අභිසඬිකාරමුඛො හුත්වා පන්නො අධිගතො. අනුගතන්ති අනුවෘත්තිකභාවෙන ගතං, යථා ව නිබ්බානස්ස අධිගමො හොති, එවං තදනුරුපභාවෙන ගතං. එත්ථ ව පාළියං “පජානාති”ති පුබ්බභාගවසෙන පජානනා වුත්තා, “තථා පටිපන්නො ව හොති”ති නියතවසෙන. “අපරභාගවසෙනා”ති අපරෙ. කෙච් පන “යථා පටිපන්නස්ස ජරාමරණං නිරුජ්ඣති, තථා පටිපන්නො”ති වදන්ති. පදවීමංසනා පුබ්බභාගවසෙන වෙදිතබ්බා, න මග්ගක්ඛණවසෙන. සඬිකාරනිරොධායාති එත්ථ නයිදං අවිජ්ජාපච්චයසඬිකාරග්ගහණං, අථ ඛො සඬිකසඬිකාරග්ගහණන්ති ආහ “සඬිකාරදුක්ඛස්ස නිරොධත්ථායා”ති. තෙනාහ “එත්තාවතා යාව අරහත්තා දෙසනා කථිතා”ති.

“පච්චත්තංයෙව පරිනිබ්බායති”තිආදිනා අරහත්තඵලපච්චවෙක්ඛණං, “සො සුබ්බඤ්ච වෙදනං වෙදයති”තිආදිනා සත්තවිහාරඤ්ච දස්සෙත්වා දෙසනා සබ්බථාව වට්ටදෙසනාතො නිවත්තෙතබ්බා සියා. අවිජ්ජාගතොති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, තෙන එවමාදිකං ඉදං වට්ටවිවට්ටකථනං පුන ගණ්හාති. පුග්ගලසද්දො ඉතරාසං ද්විත්තං පකතීනං වාචකොති තතො විසෙසෙත්වා ගහණෙ පඨමපකතිමෙව දස්සෙත්තො “පුරිසපුග්ගලො”ති අවොචාති ආහ “පුරිසොයෙව පුග්ගලො”ති. උභයෙනාති පුරිසපුග්ගලග්ගහණෙන. සම්මුතියා අවිජ්ජමානාය කථා දෙසනා සම්මුතිකථා. පරමත්ථස්ස කථා දෙසනා පරමත්ථකථා. තත්ථාති සම්මුතිපරමත්ථකථාසු, න සම්මුතිපරමත්ථෙසු. තෙනාහ “එවං පචත්තා සම්මුතිකථා නාමා”තිආදි. තත්ත්වං සම්මුතිපරමත්ථානං ලක්ඛණං – යස්මිං හින්තෙ බුද්ධියා වා අවයවවිනිබ්බොගෙ කතෙ න තංසමඤ්ඤා, සා සට්ඨාදිජ්ජපහෙදා සම්මුති, තබ්බිපරියායතො පරමත්ථො. න හි කක්ඛළුසනාදිසභාවෙ අයං නයො ලබ්භති. තත්ථ රුපාදිධම්මං සමුහසන්තානවසෙන පචත්තමානං උපාදාය “සත්තො”තිආදි වොහාරොති ආහ “සත්තො නරො...පෙ.... සම්මුතිකථා නාමා”ති. යස්මා රුපාදයො පරමත්ථධම්මා “බන්ධා ධාතුයො”තිආදිනා වුව්චන්ති, න වොහාරමත්තං, තස්මා “බන්ධා...පෙ.... පරමත්ථකථා නාමා”ති වුත්තං. නනු බන්ධකථාපි සම්මුතිකථාව, සම්මුති හි සඬිකෙතො බන්ධට්ඨො රාසට්ඨො වා කොට්ඨාසට්ඨො වාති? සච්චමෙතං, අයං පන බන්ධසමඤ්ඤා එස්සාදිසු තජ්ජාපඤ්ඤත්ති විය පරමත්ථසන්තිස්සයා තස්ස ආසන්නතරා පුග්ගලසමඤ්ඤාදයො විය න දුරෙති පරමත්ථසඬිගහතා වුත්තා. බන්ධසීසෙන වා තදුපාදානා සභාවධම්මා එව ගහිතා. නනු ව සබ්බෙපි සභාවධම්මා සම්මුතිමුඛෙනෙව දෙසනං ආරොහන්ති, න සම්මුඛෙනාති සබ්බාපි දෙසනා සම්මුතිදෙසනාව සියාති?

නයිදමෙවං දෙසෙනබ්බධම්මවිභාගෙන දෙසනාවිභාගස්ස අධිප්පෙතත්තා, න ච සද්දො කෙනච පවත්තිනිමිත්තෙන විනා අත්ථං පකාසෙතිති. තෙනාහ “පරමත්ථං කට්ඨන්තාපි සම්මුතිං අමුඤ්චිත්වාච කට්ඨන්ති”ති. සච්චමෙව අවිපරිතමෙව කට්ඨන්ති.

සම්මුතීති සමඤ්ඤා. පරමො උත්තමො අත්ථොති පරමත්ථො, ධම්මානං යථාභූතසභාවො. තං පරමත්ථං, සම්මුති පන ලොකස්ස සඬකෙතමත්තසිද්ධා. යදි එවං කථං සම්මුතිකථාය සච්චතාති ආහ “ලොකසම්මුතිකාරණ”න්ති ලොකසමඤ්ඤං නිස්සාය පවත්තනතො. ලොකසමඤ්ඤාය හි අභිනිවෙසනං විනා පඤ්ඤාපනා එකච්චස්ස සුතස්ස සාවනා විය, න මුසා අනතික්කම්මිතබ්බතො තස්සා. තෙනාහ භගවා “පනපදනිරුත්තිං නාහිනිවෙසෙය්‍ය, සමඤ්ඤං නාතිධාවෙය්‍යා”ති. ධම්මානං සභාවධම්මානං. භූතලක්ඛණං භාවස්ස ලක්ඛණං දීපෙන්නීති කත්වා.

තෙරසවෙනනාහෙදන්ති

අට්ඨකාමාවචරකුසලවෙනනාපඤ්චරූපාවචරකුසලවෙනනාහෙදං. අත්තනො සන්තානස්ස පුනනතො පුජ්ජභවඵලස්ස අභිසංඛරණතො පුඤ්ඤාභිසංඛාරං. කම්මපුඤ්ඤෙනාති කම්මභූතෙන. විපාකපුඤ්ඤෙනාති විපාකසංඛාරාතෙන. පුඤ්ඤඵලම්පි හි උත්තරපදලොපෙන “පුඤ්ඤ”න්ති වුවවති “එවම්දං පුඤ්ඤං පට්ඨස්සීති”තිආදියු විය. “අපුඤ්ඤපගං හොති විඤ්ඤාණං”න්ති ඉදං “පුඤ්ඤපගං හොති විඤ්ඤාණං”න්ති එත්ථ වුත්තනයමෙවාති න උද්ධතං. අපුඤ්ඤඵලං උත්තරපදලොපෙන “අපුඤ්ඤ”න්ති වුවවති. සංඛාරන්ති සංඛාරස්ස ගහිතත්තා “අවිජ්ජාගතොය”න්ති ඉමිනා සංඛාරස්ස පච්චයො ගහිතො, “පුඤ්ඤපගං හොති විඤ්ඤාණං”න්තිආදිනා පච්චයුජ්ජන්තං විඤ්ඤාණං. තස්මිඤ්ච ගහිතෙ නාමරූපාදි සබ්බං ගහිතමෙව හොති. තෙනාහ “ද්වාදසපදිකො පච්චයාකාරො ගහිතොච හොති”ති.

විජ්ජාති අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණං උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන. තස්සා හි උප්පාදා සබ්බසො අවිජ්ජා පහිනා හොති. පට්ඨමෙවාති ඉදං අවිජ්ජාපහානවිජ්ජුප්පාදානං සමානකාලතාදස්සනං. තෙනාහ “යථා පනා”තිආදි. පදීපුජ්ජලෙනාති පදීපුජ්ජලනහෙතුනා සහෙව. විජ්ජුප්පාදාති විජ්ජුප්පාදහෙතු, එවං සතිපි සමකාලත්තෙති අධිප්පායො. න ගණ්භාතීති “එතං මමා”තිආදිනා න ගණ්භාති. න තණ්භායති න භායති තණ්භාවුත්තිතො අභාවා, තතො එව භයවත්ථුතො ච අභාවා.

ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපෙත්වාති ගිලිත්වා විය අඤ්ඤස්ස අවිසයං විය කරණෙන පරිනිට්ඨාපෙත්වා. සාමිසසුඛස්ස අනෙකදුක්ඛානුබන්ධභාවතො, සුඛාහිනන්දස්ස දුක්ඛහෙතුභාවතො ච සුඛං අහිනන්දන්තොයෙව දුක්ඛං අහිනන්දති නාම අග්ගිසන්තාපසුඛං ඉච්ඡන්තො ධුමදුක්ඛානුඤ්ඤාතො විය. දුක්ඛං පත්වා සුඛං පත්ථනතොති එත්ථ දුබ්බලගහණිකාදයො නිදස්සනභාවෙන වෙදිතබ්බා. තෙ හි යාව සායන්හසමයාපි අභුත්වා සායමාසාදිති කරොන්තො ජීඝච්ඡාදිං උප්පාදෙත්වා භුඤ්ජනාදිති කරොන්ති. සුඛස්ස විපරිණාමදුක්ඛතො සුඛං අහිනන්දන්තො දුක්ඛං

අභිනන්දනී නාමානි යොජනා. කෙවි පන දුක්ඛස්ස අභාවතො විපරිණාමසුඛතො තං සුඛං අභිනන්දන්තො දුක්ඛං අභිනන්දනීති වදන්ති. තං න, න හි තාදිසං සුඛනිමිත්තං කොචි දුක්ඛං අභිනන්දන්තො දිට්ඨො, දුක්ඛහෙතුං පන සාමීසං සුඛං අභිනන්දන්තො දිට්ඨො. දුක්ඛහෙතුං සාමීසං සුඛං අභිනන්දන්තො අත්ථතො දුක්ඛං අභිනන්දනී නාමානි චුත්තොවායමත්ථො. කායොති පඤ්චද්වාරකායො, සො පරියන්තො අවසානං එතස්සාති කායපරියන්තිකං. තෙනාහ “යාව පඤ්චද්වාරකායො පවත්තති, තාව පවත්ත”න්ති. ජීවිතපරියන්තිකන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො.

පච්ඡා උප්පජ්ජිත්වා පයමං නිරුජ්ඣතිති එකස්මිං අත්තභාවෙ මනොද්වාරිකවෙදනාතො පච්ඡා උප්පජ්ජිත්වා තතො පයමං නිරුජ්ඣති, තතො එව සිද්ධමත්ථං සරුපෙනෙව දස්සෙතුං “මනොද්වාරිකවෙදනා පයමං උප්පජ්ජිත්වා පච්ඡා නිරුජ්ඣති”ති චුත්තං. ඉදානි තමෙව සඬ්ඛෙපෙන චුත්තං විවරිතුං “සා හී”තිආදිලාභ. යාව තෙත්තිංසවස්සාපි පයමවයො. පණ්ණාසවස්සකාලෙති පයමවයතො යාව පඤ්ඤාසවස්සකාලා, තාව ධීතා හොතිති වුඬ්ඪිභානියො අනුපගන්ත්වා සරුපෙනෙව ධීතා හොති. මන්දානි මුදුකා අතිබිණා. තදානි අසීතිනචුතිවස්සකාලෙ. තථා චිරපරිචිතක්කෙපි. හග්ගා නිත්තෙජා හග්ගවිහග්ගා දුබ්බලා. හදයකොට්ඨයෙවාති වක්ඛාදිවත්ථුසු අවත්තෙත්වා තෙසං බිණත්තා කොට්ඨුතං හදයවත්ථුංයෙව. යාව එසා වෙදනා වත්තති.

වාපියාති මහාතළාකෙන. පඤ්චඋදකමග්ගසම්පන්නන්ති පඤ්චහි උදකස්ස පටිසනනික්ඛමනමග්ගෙහි යුත්තං. තතො තතො විස්සන්දමානං සබ්බසො පුණ්ණත්තා.

පයමං දෙවෙව වස්සන්තෙතිආදි උපමාසංසන්දනං. ඉමං වෙදනං සන්ධායාති ඉමං යථාචුත්තං පරියොසානජ්ජත්තං මනොද්වාරිකවෙදනං සන්ධාය.

කායස්ස හෙදානි අත්තභාවස්ස විනාසතො. “උද්ධං ජීවිතපරියාදානා”ති පාළි, අට්ඨකථායං පන ජීවිතපරියාදානා උද්ධන්ති පදුද්ධාරො කතො. පරලොකවසෙන අගන්ත්වා. වෙදනානං සීතිභාවො නාම සඬ්ඛාරදරථපරිලාභභාවො, සො පනායං අප්පවත්තිවසෙනාති ආහ “පවත්ති...පෙ.... හවිස්සන්ති”ති. ධාතුසරිරානීති අට්ඨකඬ්ඛකලසඬ්ඛාතධාතුසරිරානි. සරිරෙකදෙසෙ හි සරිරසමඤ්ඤා.

කුම්භකාරපාකානි කුම්භකාරපාකතො. එත්ථ පච්චතීති පාකො, පවනට්ඨානං. තදෙව පාවනවසෙන ආවසන්ති එත්ථානි ආවාසො, තස්මා කුම්භකාරාවාසතො. අවිගතචූපසමං සඬ්ඛරිතං කුම්භං උද්ධරිත්වා යපෙන්තො ඡාරිකාය සති පිධානවසෙන යපෙති. තථා යපනං පන සන්ධාය චුත්තං “පටිසිස්සෙය්‍යා”ති. කුම්භස්ස පදෙසභූතතාය ආබද්ධා අවයවා “කුම්භකපාලානී”ති අධිජ්ජෙතානි, න ජින්නහින්නානි. අවයවමුඛෙන හි සමුදායො චුත්තො. තත්ථ කපාලසමුදායො හි සටො. තෙනාහ “මුඛවට්ටියා එකබද්ධානී”ති. අවසිස්සෙය්‍යුන්ති වණ්ණවිසෙසඋණ්ණභාවාපගතා සටකාරානෙව තිට්ඨෙය්‍යුන්ති. ආදිත්ත...පෙ....

තයො හවා දට්ඨබ්බා එකාදසහි අග්ගිහි ආදිත්තභාවතො. යථා කුම්භකාරො කුම්භකාරාවාසං ආදිත්තං පච්චවෙක්ඛති, එවං ආරද්ධවිපස්සකොපෙස භවත්තයං රාගාදීහි ආදිත්තන්ති ආහ “කුම්භකාරො විය යොගාවචරො”ති. නිහරණදණ්ඩකො විය අරහත්තමග්ගඤාණං භවත්තයපාකතො නිහරණතො. සමො භූමිභාගො විය නිබ්බානතලං සබ්බවිසමා නිවත්තනතො.

“ආදානනික්ඛෙපනතො, වයොවුද්ධත්ථඨගමතො, ආභාරමයතො, උතුමයතො, විත්තසමුට්ඨානතො, කම්මජතො, ධම්මතාරුපතො”ති (විසුද්ධි. 2.706) ඉමෙහි සත්තහි ආකාරෙහි සම්මසන්නො රූපසත්තකං විපස්සති නාම. “කලාපතො, යමකතො, ඛණිකතො, පටිපාටිතො, දිට්ඨිඋග්ගාටනතො, මානසමුග්ගාටනො, නිකන්තිපරියාදානතො”ති (විසුද්ධි. 2.717) ඉමෙහි සත්තහි ආකාරෙහි සම්මසන්නො අරූපසත්තකං විපස්සති නාම, තස්මා යථාචුත්තං ඉමං රූපසත්තකං අරූපසත්තකඤ්ච නිහරිත්වා විපස්සන්තස්ස. යදිපි අරහතො අත්තභාවො සබ්බභවෙහිපි උද්ධට්ඨො, යාව පන අනුපාදිසෙසපරිනිබ්බානං න පාපුණාති, තාව තස්මිම්පි සුගතිභවෙ ධීතොයෙවාති වත්තබ්බතං ලබ්හතීති “චතුහි අපායෙහි අත්තභාවං උද්ධරිත්වා”ඉච්චෙව චුත්තං. තෙනාහ “බිණ්ණසවො පනා”තිආදි. තථා ව චක්ඛති “අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතස්ස වට්ටවුපසමො වෙදිතබ්බො”ති. න පරිනිබ්බාති අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයාති අධිජ්ජායො, සඋපාදිසෙසාය පන නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බානං අරහත්තජ්ජත්තියෙව. අභිසම්ඛාරහෙතුතො හෙත්ථ පරිලාභවුපසමස්ස උපසම්භාවෙන අධිජ්ජෙතත්තා උණ්හකුම්භනිබ්බානනිදස්සනම්පි න විරුජ්ඣති. අනුපාදිත්තකසරීරානීති උතුසමුට්ඨානිකරූපකලාපෙ වදන්ති. භික්ඛවෙති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො. ඉදං පන වචනං. අනුයොගාරොපනත්ථන්ති කායපරියන්තිකං වෙදනං වෙදයමානො බිණ්ණසවො අපි නු පුඤ්ඤාභිසම්ඛාරාදිකම්මං කරෙය්‍යාති පඤ්ඤං කාතුං. අථ වා අනුයොගාරොපනත්ථන්ති “අපි නු ඛො බිණ්ණසවො භික්ඛු පුඤ්ඤාභිසම්ඛාරං වා අභිසම්ඛරෙය්‍යා”තිආදිනා අනුයොගං ආරොපෙතුං චුත්තං, න තාව යථාරද්ධදෙසනං නිට්ඨාපෙතුන්ති අත්ථො.

පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙ සිද්ධෙ තස්මිං භවෙ උජ්ජජ්ජනාරහානං විඤ්ඤාණානං සියා සම්භවො, නාසතීති චුත්තං “විඤ්ඤාණං පඤ්ඤායෙථාති පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං පඤ්ඤායෙථා”ති. සබ්බසො සම්ඛාරෙසු අසන්නෙසු පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං අපි නු ඛො පඤ්ඤායෙය්‍ය. තස්මිඤ්ඤි අපඤ්ඤායමානෙ සබ්බං විඤ්ඤාණං න පඤ්ඤායෙය්‍ය. ථෙරානන්ති “භික්ඛවෙ”ති ආලපිතත්ථෙරානං. පඤ්ඤාභ්‍යාකරණං සම්පභංසති තස්ස සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණෙන සංසන්දනතො. අජ්ජඤ්ඤාණන්ති අජ්ජඤ්ඤායනං. ආදි-සද්දෙන විඤ්ඤාණෙ අසති නාමරූපස්ස අජ්ජඤ්ඤාණන්ති එවමාදිං සම්භණ්හාති. සන්තිට්ඨානසම්ඛාතන්ති සද්දහනාකාරෙන පවත්තසන්තිට්ඨානසම්ඛාතං. අධිමොක්ඛන්ති නිව්ඡයාකාරවිමොක්ඛං සද්ධාවිමොක්ඛඤ්ච. තෙනාහ පාළියං “සද්දහථ මෙතං, භික්ඛවෙ”ති. සද්ධාසහිතඤ්ඤි නිව්ඡයාකාරවිමොක්ඛං සන්ධායාහ “සන්තිට්ඨානසම්ඛාතං අධිමොක්ඛ”න්ති. අන්තොති පරියන්තො. පරිතො ඡීජ්ජති එත්ථාති පරිච්ඡෙදො.

පරිච්ඡේදයක සහස්රකවණ්ණනා නිවසිතා.

2. උපාදානසුත්තවණ්ණනා

52. ආරම්භකාදිභාවෙන සංවත්තනතො උපාදානානං භික්ඛානි උපාදානියානි, තෙසු උපාදානියෙසු. තෙනාහ “වතුන්තං උපාදානානං පච්චයෙසු”ති. අස්සාදං අනුපස්සන්තස්සාති අසාදෙනබ්බං මිච්ඡාඤාණෙන අනුපස්සතො. තදාහාරොති සොළස වා විසං තිංසං චත්තාලීසං පඤ්ඤාසං වා ආහාරො පච්චයො එතස්සාති තදාහාරො. අග්ගික්ඛන්ධො විය තයො භවා එකාදසහි අග්ගිහි ආදිත්තභාවතො එතදෙව භවත්තයං. අග්ගි...පෙ.... පුපුප්පතො අග්ගික්ඛන්ධසදිසස්ස භවත්තයස්ස පරිබන්ධනතො.

කම්මට්ඨානස්සාති විපස්සනාකම්මට්ඨානස්ස. තෙනාහ “තෙභුමකධම්මෙසු”ති. ධම්මපාසාදන්ති ලොකුත්තරධම්මපාසාදං. සො හි අච්චුග්ගතට්ඨෙත “පාසාදො”ති චුච්චති. සතිපට්ඨානමහාවිථියං එලක්ඛණෙ පවත්තායාති.

උපාදානසුත්තවණ්ණනා නිවසිතා.

3-4. සංයොජනසුත්තද්වයවණ්ණනා

53-54. මහත්තවට්ඨප්පබන්ධමපම්මභාවෙන තෙලපදීපස්ස ආහතත්තා “මහත්තඤ්ච වට්ඨිකපාලං ගහෙන්වා”ති චුත්තං. පුරිමනසෙනෙවාති පුරිමස්මිං. උපාදානියසුත්තෙ චුත්තනසෙනෙව. තථා විනෙතබ්බානං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයවසෙන හි ඉමෙසං සුත්තානං එවං වචනං එවං දෙසනා. එස නයො ඉතො පරෙසුපි.

සංයොජනසුත්තද්වයවණ්ණනා නිවසිතා.

5-6. මහාරුක්ඛසුත්තද්වයවණ්ණනා

55-56. ඔජං අභිහරන්තීති රසහරණියො විය පුරිසස්ස සරීරෙ රුක්ඛමුලානි රුක්ඛස්ස පඨවිආපොරසෙ උපරි ආරොපෙන්ති. තෙසං තථා ආරොපනං “ඔජායා”තිආදිනා විභාවෙති. හත්ථසතුබ්බෙධමස්සාති හත්ථසතුබ්බෙධො, හත්ථසතං උබ්බිද්ධස්සපි. එත්ථාති එතිස්සං වට්ඨකථායං. කම්මාරොහනන්ති කම්මපච්චයො.

පුන එත්ථාති එතිස්සං විවට්ඨකථායං. වට්ඨකුක්ඛං නාසෙතුකාමස්ස දළ්භං උප්පන්තසංවෙගඤාණං සන්ධාය “කුද්දාලො වියා”ති ආහ. තතො නිබ්බන්තිතඤාණං සමාධිපච්ඡියා යිතං නිස්සාය පවත්තෙතබ්බවිපස්සනාරම්භඤාණං. රුක්ඛවිෂේදනඵරසු වියාති එවංභූතස්ස විපස්සනා එකන්තතො වට්ඨවිෂේදාය හොතියෙවාති ආහ “රුක්ඛස්ස...පෙ....

මනසිකරොන්තස්ස පඤ්ඤා”ති. තත්ථ කම්මට්ඨානන්ති විපස්සනාකම්මට්ඨානං. තං චතුබ්බිධවචන්ථානවසෙන වීසති පථවිකොට්ඨාසා, ද්වාදස ආපොකොට්ඨාසා, චන්තාරො තෙජොකොට්ඨාසා, ඡ වායොකොට්ඨාසාති ද්වෙවත්තාලියාය කොට්ඨාසෙසු. විඤ්ඤාණස්ස වාති ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො පකාරත්ථො ව. තෙන භූතරූපාති විඤ්ඤාණසම්පයුත්තධම්මෙ ව සඨගණ්හාති. සත්තසු සප්පායෙසු යස්ස අලහන්තස්ස කම්මට්ඨානං විභූතං හුත්වා න උපට්ඨාති, තං සන්ධායාහ “අඤ්ඤතරං සප්පාය”න්ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මහාරුක්ඛසුත්තද්වයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. තරුණරුක්ඛසුත්තවණ්ණනා

57-59. පලිමජ්ජෙය්‍යාති අල්ලකරණවසෙන පරිතො පාළිං බන්ධෙය්‍ය. තථා කරොන්තො යස්මා ච තත්ථ තිණගච්ඡාදීනං මූලසන්තානග්ගණණෙන තං යානං සොධෙති නාම, තස්මා වුත්තං “සොධෙය්‍යා”ති. පංසුන්ති අස්ස පච්ඨිසිකාරකං, ආගන්තුකං පංසුන්ති අත්ථො. දදෙය්‍යාති පක්ඛිපෙය්‍ය. තෙනාහ “ථද්ධ”න්තිආදි. වුත්තනයෙනෙවාති “රුක්ඛං නාසෙතුකාමො පුරිසො වියා”තිආදිනා පඤ්චමසුත්තෙ වුත්තනයෙන. අට්ඨමනවමාති උත්තානත්ථානෙව වුත්තනයත්තා.

තරුණරුක්ඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නිදානසුත්තවණ්ණනා

60. බහුවචනවසෙනාති කුරු නාම ජානපදිනො රාජකුමාරා, තෙසං නිවාසො එකොපි ජනපදො රුල්භීවසෙන “කුරු”ති එවං බහුවචනවසෙන. යත්ථ භගවතො වසනොකාසභූතො කොචි විහාරො න භොති, තත්ථ කෙවලං ගොවරගාමකිත්තනං නිදානකථාය පකති යථා “සක්කෙසු විහරති දෙවදහං නාම සක්ඛානං නිගමො”ති. “ආයස්මා”ති වා “දෙවානං පියො”ති වා භවන්ති වා පියසමුදාහාරො එසොති ආහ “ආයස්මාති පියවචනමෙත”න්ති. තයිදං පියවචනං ගාරවචසෙන වුව්චතීති ආහ “ගරුවචනමෙත”න්ති. අතිදුරං අච්චාසන්තං අතිසම්මුඛා අතිපච්ඡතො උපරිවානො උත්තතප්පදෙසොති ඉමෙ ඡ නිසප්පදොසා. නිලපිතලොහිතොදාතමඤ්ජිට්ඨපහස්සරවසෙන ඡබ්බණ්ණානං.

කුලසඨගහත්ථායාති කුලානුද්දයනාවසෙන කුලානුග්ගණ්හනත්ථාය. සහස්සහණ්ඩිකං නික්ඛිපන්තො විය හික්ඛාපට්ඨග්ගණ්හනෙන තෙසං අභිවාදනාදිසම්පට්ච්ඡනෙන ච පුඤ්ඤාභිසන්දස්ස ජනනෙන. පටිසම්මජ්ජිත්වාති අන්තෙවාසිකෙහි සම්මට්ඨට්ඨානං සක්කච්චකාරිත්‍යාය පුන සම්මජ්ජිත්වා. උභයන්තතො පට්ඨාය මජ්ඣන්ති ආදිතො පට්ඨාය වෙදනං, ජරාමරණතො පට්ඨාය ච වෙදනං පාපෙත්වා සම්මසනමාහ. තික්ඛත්තුන්ති “ආදිතො පට්ඨාය අන්ත”න්තිආදිනා වුත්තචතුරාකාරූපසංහිතෙ තයො වාරෙ. තෙන ද්වාදසක්ඛත්තුං සම්මසනමාහ. අම්භාකං භගවතා ගම්භීරහාවෙනෙව කථිත්තා සෙසබුද්ධෙහිපි

එවමෙව කපිතොති ධම්මන්වයෙ යත්වා වුත්තං “සබ්බබ්බද්ධෙහි...පෙ.... කපිතො”ති.

පමාණානික්කමෙති අපරිමාණත්ථෙ “යාවඤ්චිදං තෙන භගවතා”තිආදීසු (දී. නි. 1.3) විය. අතිරෙකභාවජොතනො හි යං යාව-සද්දො. තෙනාහ “අතිගම්භීරොති අත්ථො”ති. අවභාසනි බායති උපට්ඨාති ඤාණස්ස. තථා උපට්ඨානඤ්ඤි සන්ධාය “දිස්සති”ති වුත්තං. නනු එස පටිච්චසමුප්පාදො එකන්තගම්භීරොව, අථ කස්මා ගම්භීරාවභාසතා ජොතිතාති? සච්චමෙතං, එකන්තගම්භීරතාදස්සනත්ථමෙව පනස්ස ගම්භීරාවභාසග්ගහණං, තස්මා අඤ්ඤත්ථ ලබ්භමානං වාතුකොට්ඨකං බාතිරෙකමුඛෙන නිදස්සෙත්වා තමෙවස්ස එකන්තගම්භීරතං විභාවෙතුං “එකං හී”තිආදි වුත්තං. එතං නත්ථීති අගම්භීරො අගම්භීරාවභාසො වාති එතං ද්වයං නත්ථී. තෙන යථාදස්සිතෙ වාතුකොට්ඨකෙ පච්ඡිමා එකකොට්ඨි ලබ්භතීති දස්සෙති. තෙනාහ “අයං හී”තිආදි.

යෙහි ගම්භීරභාවෙහි පටිච්චසමුප්පාදො “ගම්භීරො”ති වුවිති, තෙ වතුහි උපමාහි උල්ලිඬිගෙන්තො “භවග්ගගහණායා”තිආදිමාහ. යථා භවග්ගගහණත්ථං භත්ථං පසාරෙත්වා ගහෙතුං න සක්කා දුරභාවතො, එවං සඬබාරාදීනං අවිජ්ජාදිපච්චයසම්භූතසමුදාගතත්ථො පකතිඤාණෙන ගහෙතුං න සක්කා. යථා සිනෙරුං හින්දිත්වා මිඤ්ජං පබ්බතරසං පාකතිකපුරිසෙන නිහරිතුං න සක්කා, එවං පටිච්චසමුප්පාදගතෙ ධම්මත්ථාදිකෙ පකතිඤාණෙන හින්දිත්වා විහජ්ජ පටිච්ඡිකුතවසෙන ජාතිතුං න සක්කා. යථා මහාසමුද්දං පකතිපුරිසස්ස බාහුද්වයවසෙන පාරං තරිතුං න සක්කා. එවං වෙපුල්ලට්ඨයෙන මහාසමුද්දසදිසං පටිච්චසමුප්පාදං පකතිඤාණෙන දෙසනාවසෙන පරිහරිතුං න සක්කා. යථා පථවිං පරිවත්තෙත්වා පාකතිකපුරිසස්ස පථවොජං ගහෙතුං න සක්කා, එවං ඉත්ථං අවිජ්ජාදයො සඬබාරාදීනං පච්චයා හොන්තීති තෙසං පටිච්චසමුප්පාදසභාවො පාකතිකඤාණෙන නිහරිත්වා ගහෙතුං න සක්කොති, එවං වතුබ්බිධගම්භීරතාවසෙන වතස්සො උපමා යොජෙතබ්බො. පාකතිකඤාණවසෙන වායමත්ථයොජනා කතා දිට්ඨසච්චානං තත්ථ පටිවෙධසබ්භාවතො, තථාපි යස්මා සාවකානං පටිවෙකබුද්ධානඤ්ච තත්ථ සප්පදෙසමෙව ඤාණං, බුද්ධානංයෙව නිජ්ජදෙසං. තස්මා වුත්තං “බුද්ධච්ඡයං පඤ්ඤ”න්ති.

මානි පටිසෙධෙ නිපාතො. ස්වායං “උත්තානකුත්තානකො විය බායතී”ති වචනං සන්ධාය වුත්තොති ආහ “මා භණ්ති අත්ථො”ති. උස්සාදෙන්තොති පඤ්ඤාවසෙන උක්කංසන්තොති අත්ථො. අපසාදෙන්තොති නිබ්භවිෂන්තො, නිග්ගණ්හන්තොති අත්ථො. තෙනාති මහාපඤ්ඤභාවෙන.

තත්ථාති ථෙරස්ස සතිපි උත්තානභාවෙ පටිච්චසමුප්පාදස්ස අඤ්ඤෙසං ගම්භීරභාවෙ. සුභොජනරසපුට්ඨස්සාති සුන්දරෙන භොජනරසෙන පොසිතස්ස. කතයොගස්සාති නිබ්බුද්ධපයොගෙ කතපරිවයස්ස. මල්ලපාසාණන්ති මල්ලෙහි

මහාබලෙහෙව බිපිතබ්බපාසාණං. කුභිං ඉමස්ස භාරියට්ඨානන්ති කස්මිං පස්සෙ ඉමස්ස පාසාණස්ස ගරුතරපදෙසොති තස්ස සල්ලභුකභාවං දීපෙන්තො වදති.

තිමිරපිඬගලෙනෙව දීපෙන්ති තස්ස මහාවිජ්ජාරභාවතො. තෙනාහ “තස්ස කිරා”තිආදි. පක්කුට්ඨිති පක්කුට්ඨන්තං විය පරිවත්තති පරිතො වත්තති. ලක්ඛණවචනාඤ්ඤෙනං. පිට්ඨියං සකලිකඅට්ඨිකා පිට්ඨිපත්තං. කායුපපන්තස්සාති මහතා කායෙන උපෙනස්ස, මහාකායස්සාති අත්ථො. පිඤ්ජ වට්ඨිති පිඤ්ජ කලාපො. සුපණ්ණවාතන්ති නාගග්ගහණාදීසු පක්ඛපජ්ථොටනවසෙන උජ්ජපජනකවාතං.

“පුබ්බුපනිස්සයසම්පත්තියා”තිආදිනා උද්දිට්ඨකාරණාති විත්ථාරතො විවරිතුං “ඉතො කිරා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඉතොති ඉතො හද්දකජ්ජෙනො. සතසහස්සිමෙති සතසහස්සමෙ. හංසවතී නාම නගරං අහොසි ජාතනගරං. ධුරපත්තානීති බාහිරපත්තානි, යානි දීඝතමානි.

කනිට්ඨභාතාති වෙමාතිකභාතා කනිට්ඨො යථා අම්භාකං භගවතො නන්දන්ථෙරො. බුද්ධානාඤ්ඤි සහොදරා භාතරො නාම න භොන්ති. තත්ථ ජෙට්ඨා තාව නුජ්ජපජ්ජන්ති, කනිට්ඨානං පන අසම්භවො ඵව. භොගන්ති විභවං. උපසන්තොති වොරජනිතසඬ්ඛොභවුපසමෙන උපසන්තො ජනපදො.

ද්වෙ සාටකෙ නිවාසෙත්වාති සාටකද්වයමෙව අත්තනො කායපරිහාරියං කත්වා, ඉතරං සබ්බසම්භාරං අත්තනා මොචෙත්වා.

පත්තග්ගහණත්ථන්ති අන්තොපක්ඛිත්තඋණ්භහොජනත්තා පත්තස්ස අපරාපරං හත්ථෙ පරිවත්තෙන්තස්ස සුඛෙන පත්තග්ගහණත්ථං. උත්තරිසාටකන්ති අත්තනො උත්තරියං සාටකං. ඵතානි පාකට්ට්ඨානානීති ඵතානි යථාවුත්තානි භගවතො දෙසනාය පාකට්ඨානි බුද්ධෙ බුද්ධසාවකෙ ව උද්දිස්ස ථෙරස්ස පුඤ්ඤකරණට්ඨානානි, පච්චෙකබුද්ධං පන බොධිසත්තඤ්ච උද්දිස්ස ථෙරස්ස පුඤ්ඤකරණට්ඨානානි බහුනියෙව.

පටිසන්ධිං ගහෙත්වාති අම්භාකං බොධිසත්තස්ස පටිසන්ධිග්ගහණදිවසෙයෙව පටිසන්ධිං ගහෙත්වා.

උග්ගහනං පාළියා උග්ගණ්හනං, සවනං අත්ථසවනං, පරිපුච්ඡනං ගණ්ඨිට්ඨානෙසු අත්ථපරිපුච්ඡනං, ධාරණං පාළියා පාළිඅත්ථස්ස ව විත්තෙ යපනං. සබ්බඤ්චෙනං ඉධ පටිච්චසමුප්පාදවසෙන වෙදිතබ්බං, සබ්බස්සපි බුද්ධවචනස්ස වසෙනාතිපි වට්ටති. සොතාපන්තානඤ්ච...පෙ.... උපට්ඨාති තත්ථ සම්මොහවිගමෙන “යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං නිරොධධම්මං”න්ති අත්තපච්චක්ඛවසෙන උපට්ඨානතො. නාමරූපපරිච්ඡේදොති සහ පච්චයෙන නාමරූපස්ස පරිච්ඡිජ්ජ අවබොධො. චතුභිති ධම්මගම්භීරාදිහි චතුභි ගම්භීරතාහි සබ්බාපි ගම්භීරතා.

සාවකෙහි දෙසිතා දෙසනාපි පන සත්ථු එව දෙසනාති ආහ “මයා දින්නනයෙ යත්වා”ති. “සෙක්කෙන නාම නිබ්බානං සබ්බාකාරෙන පටිච්ඡේදං න භොති”ති න තස්ස ගම්භීරතාති තස්ස ගම්භීරස්ස උපාදානස්ස ගම්භීරතා විය සුට්ඨු දිට්ඨා නාම භොති. තස්මා ආහ “ඉදං නිබ්බානමෙව ගම්භීරං, පච්චයාකාරො පන උත්තානකො ජාතො”ති. නිබ්බානඤ්ඤි සබ්බෙපි අසෙක්ඛා සබ්බසො පටිච්ඡේදකත්ති නිප්පදෙසත්තා, පච්චයාකාරං පන සම්මාසම්බුද්ධායෙව අනවසෙසතො පටිච්ඡේදකත්ති, න ඉතරෙ. තස්මා පච්චයවසෙන “ඉදං අපරද්ධං”ත්ති වුත්තං ථෙරං අපසාදෙන්තෙන. තමෙව හිස්ස අනවසෙසතො පටිච්චෙධාභාවං විභාවෙතුං “අථ කස්මා”තිආදි වුත්තං. අසතිපි ධම්මතො හෙදෙ සංයොජනත්ථඅනුසයත්ථවසෙන පන තෙසං ලබ්භමානහෙදං ගහෙත්වා “ඉමෙ චත්තාරො කිලෙසෙ”ති වුත්තං. අඤ්ඤො හි තෙසං ඛන්ධනත්ථො, අඤ්ඤො ථාමගමනට්ඨොති. එස නයො සෙසෙසුපි. ඉති ඉමෙසං කිලෙසානං අප්පහීනත්තා තථාරූපං උපනිස්සයසම්පදං අභාවයතොව අනුත්තානමෙව ධම්මං උත්තානත්ති න චත්තබ්බමෙවාති අධිප්පායො. චත්තාරි අට්ඨ සොළස වා අසඬ්ඛෙය්‍ය්‍යානීති ඉදං මහාබොධිසත්තානං සත්තානෙ බොධිපරිපාවකධම්මානං තික්ඛමජ්ඣිමමුද්දුභාවසිද්ධකාලවිසෙසදස්සනං, තඤ්ච බො මහාහිනීභාරතො පට්ඨායාති වදන්ති. එතෙහීති යථාවුත්තබුද්ධසාවකඅග්ගසාවකපච්චෙකබුද්ධසම්මාසම්බුද්ධානං විසෙසාධිගමෙහි. පච්චනීකත්ති පටික්කුලං විරුද්ධං. සබ්බථා පච්චයාකාරපටිච්චෙධො නාම සම්මාසම්බොධියාධිගමො එවාති වුත්තං “පච්චයාකාරං පටිච්ඡේදකං වායමන්තස්සෙවා”ති. නවහි ආකාරෙහීති උප්පාදාදිහි නවහි පච්චයාකාරෙහි. වුත්තඤ්ඤෙනං පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 1.45) –

“අවිජ්ජාසඬ්ඛාරානං උප්පාදට්ඨිති ව පචත්තට්ඨිති ව නිමිත්තට්ඨිති ව ආයුහනට්ඨිති ව සංයොගට්ඨිති ව පලිබොධට්ඨිති ව සමුදයට්ඨිති ව හෙතුට්ඨිති ව පච්චයට්ඨිති ව, ඉමෙහි නවභාකාරෙහි අවිජ්ජා පච්චයො, සඬ්ඛාරා පච්චයසමුප්පන්නා”තිආදි.

තත්ථ නවභාකාරෙහීති නවහි පච්චයභාවුපගමනෙහි ආකාරෙහි. උප්පජ්ජති එතස්මා ඵලන්ති උප්පාදො, ඵලුප්පත්ති යා කාරණභාවො. සති ව අවිජ්ජාය සඬ්ඛාරා උප්පජ්ජන්ති, නාසති, තස්මා අවිජ්ජා සඬ්ඛාරානං උප්පාදො භොති. තථා අවිජ්ජාය සති සඬ්ඛාරා පචත්තන්ති ව නිමිසන්ති ව. යථා ව භවාදීසු බිපන්ති, එවං තෙසං අවිජ්ජා පච්චයො භොති, තථා ආයුහන්ති ඵලුප්පත්ති යා සටෙන්ති සංයුප්පත්ති අත්තතො ඵලෙන. යස්මිං සත්තානෙ සයං උප්පන්නා, තං පලිබුන්ධන්ති පච්චයන්තරසමවායෙ උදයන්ති උප්පජ්ජන්ති, හිනොති ව සඬ්ඛාරානං කාරණභාවං උපගච්ඡති. පටිච්ච අවිජ්ජං සඬ්ඛාරා අයන්ති පචත්තන්තිති එවං අවිජ්ජාය සඬ්ඛාරානං කාරණභාවුපගමනවිසෙසා උප්පාදාදයො වෙදිතබ්බාති. උප්පාදට්ඨිතිති ව තිට්ඨති එතෙනාති යීති, කාරණං. උප්පාදො එව යීති උප්පාදයීති. එස නයො සෙසෙසුපි. ඉදඤ්ච පච්චයාකාරදස්සනං යථා පුරිමෙහි මහාබොධිමූලෙ පවත්තිතං, තථා අම්භාකං භගවතාපි පවත්තිතන්ති අවිජ්ජරියවෙගාහිහතා දසසහස්සිලොකධාතු සඬ්ඛම්පි සම්පකම්පිති දස්සෙන්තො “දිට්ඨමත්තෙ”තිආදිමාහ.

එතස්ස ධම්මස්සාති එතස්ස පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස ධම්මස්ස. සො පන යස්මා අත්ථතො හෙතුප්පභවානං හෙතු. තෙනාහ “එතස්ස පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස ධම්මස්ස”ති. ජාතිආදීනං ජරාමරණපටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස ධම්මස්ස ව පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස න පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස හොති, අථ ඛො තත්ථ අපරාපරං ඤාණප්පත්තිසඤ්ඤිතෙන අනු අනු බුජ්ඣතො. තද්දුහයභාවං පන දස්සෙත්තො “ඤාතපරිඤ්ඤාවසෙන අනුබුජ්ඣතො”ති ආහ. නිච්චසඤ්ඤාදීනං පඡහනවසෙන පවත්තමානා විපස්සනාධම්මෙ පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස ධම්මස්ස හොති පටිපක්ඛවික්ඛම්භනෙන තික්ඛවිසද්ධතාවාපත්තිතො, තද්ධිට්ඨානභූතා ව තීරණපරිඤ්ඤා අරියමග්ගො ව පරිඤ්ඤාපහනානිසමයවසෙන පවත්ති යා තීරණප්පහනපරිඤ්ඤාසඤ්ඤිතො වාති තද්දුහයපටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස ධම්මස්ස හොති “තීරණප්පහනපරිඤ්ඤාවසෙන අප්පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස ධම්මස්ස”ති ආහ. තත්තං වුච්චති පටිච්චනත්ථං තත්තවායෙති තත්තං ආවඤ්ඡිත්වා පසාරිතසුත්තවට්ටිතං නියතීති කත්වා, තං පන තත්තාකුලතාය නිදස්සනභාවෙන ආකුලමෙව ගහිතන්ති ආහ “තත්තං විය ආකුලජාතා”ති. සඬ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙත්තො “යථා නාමා”තිආදි වුත්තං. සමානෙතූන්ති පුබ්බෙනාපරං සමං කත්වා ආනෙතූං, අවිසමං උජුං කාතූන්ති අත්ථො. තත්තමෙව වා ආකුලං තත්තාකුලං, තත්තාකුලං විය ජාතා භූතා තත්තාකුලකජාතා. මජ්ඣිමං පටිපදං අනුපගන්ත්වා අත්තද්වයපක්ඛන්දෙන පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස ධම්මස්ස හොති, තෙනෙව අත්තද්වයපක්ඛන්දෙන තංතංදිට්ඨිග්ගාහවසෙන පරිබ්භමන්තා උජුකං ධම්මට්ඨිතිතත්තං පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස ධම්මස්ස හොති. තෙනාහ “න සක්කොන්ති පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස ධම්මස්ස හොති”ති. ද්වෙ ඛොධිසත්තෙති පටිච්චකඛොධිසත්තමහාඛොධිසත්තෙ. අත්තතො ධම්මතායාති අත්තතො සභාවෙන, පරොපදෙසෙන විනාති අත්ථො. තත්ථ තත්ථ ගුළකජාතන්ති තස්මිං තස්මිං යානෙ ජාතගුළකං පිණ්ඩිසුත්තං. තතො එව ගණ්ඨිකද්ධන්ති වුත්තං. පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස ධම්මස්ස හොති අනිච්චදුක්ඛානත්තාදිසභාවෙසු පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස ධම්මස්ස හොති නිච්චාදිභාවවසෙන පක්ඛලිත්වා. පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස ධම්මස්ස හොති ආසක්කොන්තොති තස්සෙව නිච්චාදිගාහස්ස අවිසමංජනතො පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස ධම්මස්ස හොති අත්තතො දස්සනං උජුං කාතූං අසක්කොන්තො ඉදංසච්චාහිතිවෙසකායගන්ථවසෙන ගණ්ඨිකජාතා හොන්තිති ආහ “ද්වාසට්ඨි...පෙ.... ගණ්ඨිකද්ධා”ති.

යෙ හි කෙච්ඡි සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා සස්සතදිට්ඨිආදි දිට්ඨියො නිස්සිතා අල්ලිතා, විනානො කුලාති ඉත්ථිලිඬිගවසෙන ලද්ධනාමස්ස තත්තවායස්ස ගණ්ඨිකං නාම ආකුලභාවෙන අග්ගතො වා මූලතො වා දුට්ඨිකඤ්ඤායාවයවං බලිතබන්ධසුත්තන්ති ආහ “කුලාගණ්ඨිකං වුච්චති පෙසකාරකඤ්ඤියසුත්ත”න්ති. සකුණිකාති වට්ටවාටකසකුණිකා. සා හි රුක්ඛසාධාසු ඔලම්බනකුලාවකා හොති. තඤ්ඤි සා කුලාවකං තතො තතො තිණ්ණිරාදිකෙ ආනෙත්වා තථා තථා විනන්ධති, යථා තෙසං පෙසකාරකඤ්ඤියසුත්තං විය අග්ගතො වා අග්ගං, මූලෙන වා මූලං සමානෙතූං විවෙචෙන වා න සක්කා. තෙනාහ “යථා”තිආදි. තද්දුහයමිති කුලාගණ්ඨිකන්ති වුත්තං කඤ්ඤියසුත්තං කුලාවකඤ්ඤි. පුරිමනෙයෙනෙව “එවමෙව සත්තා”තිආදිනා පුබ්බෙ වුත්තනෙයෙනෙව.

කාමං මුඤ්ජපබ්බජනිණානි යථාජාතානිපි දීඝභාවෙන පතීත්වා අරඤ්ඤට්ඨානෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං විනන්ධිත්වා ආකුලානි හුත්වා තිට්ඨන්ති, තානි පන තථා දුබ්බිවෙවියානි යථා රජ්ජුභූතානීති දස්සෙතුං “යථා හී”තිආදි වුත්තං. සෙසමෙත්ථ හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

අපායොති අයෙන සුබෙන, සුබහෙතුනා වා විරහිතො. දුක්ඛස්ස ගතිභාවතොති අපායිකස්ස දුක්ඛස්ස පවත්තිට්ඨානභාවතො. සුබසමුස්සයතොති “අබ්භුදයතො විනිපතිතත්තා”ති විරූපං නිපතිතත්තා යථා තෙනත්තභාවෙන සුබසමුස්සයො න හොති, එවං නිපතිතත්තා. ඉතරොති සංසාරො නනු “අපාය”න්තිආදිනා වුත්තොපි සංසාරො එවාති? සච්චමෙතං, නිරයාදීනං පන අධිමත්තදුක්ඛභාවදස්සනත්ථං අපායාදිග්ගහණං ගොඛලිඛද්දඤායෙන අයමත්ථො වෙදිතබ්බො. ඛන්ධානඤ්ච පටිපාටීති පඤ්චන්තං ඛන්ධානං හෙතුඵලභාවෙන අපරාපරුප්පත්ති. අබ්භොච්ඡින්නං වත්තමානානි අවිච්ඡේදෙන පවත්තමානා.

තං සබ්බමිථිති තං “අපාය”න්තිආදිනා වුත්තං සබ්බං අපායදුක්ඛඤ්චෙව වට්ටදුක්ඛඤ්ච. මහාසමුද්දෙ වාතක්ඛිත්තා නාවා වියානි ඉදං පරිබ්භමනට්ඨානස්ස මහත්තභාවදස්සනත්ථඤ්චෙව පරිබ්භමනස්ස අනවත්තිතදස්සනත්ථඤ්ච වෙදිතබ්බං. සෙසං වුත්තනයමෙව.

නිදානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුක්ඛවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මහාවග්ගො

1. අස්සුතවාසුත්තවණ්ණනා

61. “අස්සුතවා”ති සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරිතං, උපධාරණං වා සුතං අස්ස අත්ථිති සුතවා, තප්පටික්ඛෙපෙන න සුතවාති අස්සුතවා. වා-සද්දො වායං පසංසායං, අතිසයස්ස වා බොධනකො, තස්මා යස්ස පසංසිතං, අතිසයෙන වා සුතං අත්ථි, සො “සුතවා”ති සංකිලෙසවිද්ධංසනසමත්ථො පරියත්තිධම්මපරිවයො “තං සුත්වා තථත්තාය පටිපත්ති ව සුතවා”ති ඉමිනා පදෙන පකාසිතො. අථ වා සොතබ්බයුත්තං සුත්වා කත්තබ්බනිප්ඵත්තිං සුඡිති සුතවා. තප්පටික්ඛෙපෙන න සුතවාති අස්සුතවා. තෙනාහු පොරාණා “ආගමාධිගමාභාවා, ඤෙයොයා අස්සුතවා ඉති”ති. තථා වාහ “ඛන්ධධාතු...පෙ.... විනිච්ඡයරහිතො”ති. තත්ථ වාචුග්ගතකරණං උග්ගහො, තත්ථ පරිපුච්ඡනං පරිපුච්ඡා, කුසලෙහි සහ වොදනාපරිහරණවසෙන විනිච්ඡයස්ස කාරණං විනිච්ඡයො. පුට්ඨනන්ති බහුතං. කිලෙසාදීනං කිලෙසාහිසඛිබාරානං විත්ථාරෙතබ්බං පටිසම්භිදාමග්ගනිද්දෙසෙසු (මහානි. 51, 94) ආගතනයෙන. අන්ධපුට්ඨප්පතො ගහිතො “නාලං නිබ්බන්දිතු”න්තිආදිවචනතො. ආසන්නපච්චක්ඛවාචි ඉදං-සද්දොති ආහ “ඉමස්මිත්ති පච්චුප්පන්නපච්චක්ඛකායං දස්සෙති”ති. වතුසු මහාභූතෙසු

නියුක්තොති වාතුමහාභූතිකො. යථා පන මහාමත්තිකාය නිබ්බත්තං මත්තිකාමයං, එවමයං චතුභි මහාභූතෙහි නිබ්බත්තො “චතුමහාභූතමයො”ති වුත්තං. නිබ්බන්දෙය්‍යාති නිබ්බන්දනම්පි ආපජ්ජෙය්‍ය. නිබ්බන්දනා නාම උක්කණ්ඨනා අනභිරතිභාවතොති වුත්තං “උක්කණ්ඨෙය්‍යා”ති. විරජ්ජෙය්‍යාති විතරාගො භවෙය්‍ය. තෙනාහ “න රජ්ජෙය්‍යා”ති. විමුච්චෙය්‍යාති ඉධ පන අවිචන්තාය විමුච්චනං අධිජ්ජෙතන්ති ආහ “මුච්චිතුකාමො භවෙය්‍යා”ති. චතුභි ච රූපජනකපච්චයෙහි ආගතො වයොති, ආවයො, වුද්ධි. වයතො අපක්කමොති අපවයො, පරිහානි. ආදානන්ති ගහණං, පටිසන්ධියා නිබ්බත්ති. හෙදොති ඛන්ධානං හෙදො. සො හි කළෙවරස්ස නික්ඛෙපොති වුත්තොති ආහ “නික්ඛෙපනන්ති හෙදො”ති.

පඤ්ඤායන්තීති පකාරතො ඤායන්ති. රූපං පරිග්ගහෙතුං. පරිග්ගණ්හනවසෙනපි රූපං ආලම්බිතුං. අයුත්තරූපං කත්වා තණ්හාදීහි පරිග්ගහෙතුං අරූපං පරිග්ගණ්හිතුං යුත්තරූපං කරොති තෙසං හික්ඛුනං සජ්ජායභාවතො. තෙනාහ “කස්මා”තිආදි. නික්කඩ්ඪන්තොති තතො ගාහතො නිහරන්තො.

මනායතනස්සෙව නාමං, න සමාධිපඤ්ඤන්තීනං “චිත්තං පඤ්ඤඤච භාවයං (සං. නි. 1.23, 192; පෙටකො. 22; මි. ප. 1.9.9), චිත්තො ගහපතී”තිආදීසු (ධ. ප. අට්ඨ. 74) විය. චිත්තිකාතබ්බභූතං වත්ථු එතස්සාති චිත්තවත්ථු, තස්ස භාවො චිත්තවත්ථුතා, තෙන කාරණෙන චිත්තභාවමාහ. චිත්තගොචරතායාති චිත්තවිචිත්තවිසයතාය. සම්පයුත්තධම්මචිත්තතායාති රාගාදිසද්ධාදිසම්පයුත්තධම්මවසෙන චිත්තසභාවත්තා. තෙන චිත්තතාය චිත්තත්තමාහ. විජානනට්ඨෙය්‍යාති බුජ්ඣනට්ඨෙය්‍ය. අජ්ඣොසිතන්ති අජ්ඣොසාභූතාය තණ්හාය ගහිතං. තෙනාහ “තණ්හායා”තිආදි. පරාමසිත්වාති ධම්මසභාවං අනිච්චතාදිං අතික්කම්ත්වා පරතො නිච්චාදිතො ආමසිත්වා. අට්ඨසතන්ති අට්ඨාධිකං සතං. නව මානාති සෙය්‍යස්ස “සෙය්‍යොහමස්මි”තිආදිනා ආගතා නවවිධමානා. බ්‍රහ්මජාලෙ ආගතා සස්සතවාදාදයො ද්වාසට්ඨිදිට්ඨියො. එවන්ති වුත්තාකාරෙන. යස්මා තණ්හාමානදිට්ඨිග්ගාහවසෙන පුට්ඨජ්ජනෙන දළ්භග්ගාහං ගහිතං, තස්මා සො තත්ථ නිබ්බන්දිතුං නිබ්බදාඤාණං උප්පාදෙතුං න සමත්ථො.

හික්ඛවෙති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, තෙන “වර”න්ති එවමාදිකං සඬගණ්හාති. ඉදං අනුසන්ධිවචනං “කස්මා ආහා”ති කට්ඨකාමතාය කාරණං පුච්ඡති. තෙනාහ “පයමං හී”තිආදි. අස්සුතවතා පුට්ඨජ්ජනෙන. තෙනාති හගවතා. අයුත්තරූපං කතං “නිබ්බන්දෙය්‍යා”තිආදිනා ආදීනවස්ස විභාවිතත්තා. අරූපෙ පන තථා ආදීනවස්ස අවිභාවිතත්තා වුත්තං “අරූපං පරිග්ගහෙතුං යුත්තරූප”න්ති, යුත්තරූපං විය කතන්ති අධිජ්ජායො. ගාහොති තණ්හාමානදිට්ඨිග්ගාහො. “නික්ඛම්ත්වා අරූපං ගතො”ති ඉදං හගවතා ආදීනවං දස්සෙත්වා රූපෙ ගාහො පටික්ඛිත්තො, න අරූපෙ, තස්මා “කාතබ්බො නු ඛො සො තත්ථා”ති

මිවිඡාගණ්භන්තානං සො තතො රූපතො නික්ඛමිත්වා අරූපං ගතො විය භොතිති කත්වා චුත්තං. තිට්ඨමානන්ති තිට්ඨන්තං. “ආපජ්ජිත්වා විය භොති”ති සභාවෙන පවත්තමානං “පයමවයෙ”ති ආදිනා රූපස්ස හෙදං වයාදිහි විහජිත්වා දස්සෙති.

පාදස්ස උද්ධරණෙන යථා යපිතස්ස පාදස්ස උක්ඛිපතෙ. අතිහරණන්ති යථාඋද්ධතං යථාට්ඨිතට්ඨානං අතික්කමිත්වා හරණං. චිතිහරණන්ති උද්ධතො පාදො යථාට්ඨිතං පාදං යථා න සට්ඨෙති, එවං ථොකං පස්සතො පරිණාමෙත්වා හරණං. වොස්සජ්ජනන්ති තථා පරපාදං චිතිසාරෙත්වා භූමියං නික්ඛිපනත්ථං අවොස්සජ්ජනං. සන්තික්ඛෙපනන්ති වොස්සජ්ජෙත්වා භූමියං සමං නික්ඛිපනං යපනං. සන්තිරූප්ඤ්ඤානන්ති නික්ඛිත්තස්ස සබ්බසො නිරූප්ඤ්ඤානං උප්පිළනං. තත්ථ තත්ථෙවාති තස්මිං තස්මිං පයමවයාදිකෙ එව. අවධාරණෙන තෙසං කොට්ඨාසන්තරසසිකමනාභාවමාහ. ඔධිති භාවො, පබ්බන්ති සන්ධි. පයමවයාදයො එව හෙත්ථ ඔධි පබ්බන්ති ව අධිජ්ජෙතා. පට්ඨායන්තාති “පට්ඨා” ඉති කරොන්තා විය, තෙන තෙසං පවත්තික්ඛණස්ස ඉත්තරතං දස්සෙති. එතන්ති එතං රූපධම්මානං යථාචුත්තං තත්ථ තත්ථෙව හිජ්ජනං එවං චුත්තජ්ජකාරමෙව. වට්ඨිජ්ජදෙසන්ති වට්ඨියා පුලකං ඛරහං. තඤ්ඤි වට්ඨියා පුලකං අනතික්කමිත්වා ව සා දීපජාලා හිජ්ජති. පවෙණ්ණසම්බන්ධවසෙනාති සන්තතිවසෙන.

රත්තින්ති රත්තියං. භූමිමත්ථෙ හෙතං උපයොගවවනං. එවං පන අත්ථො න ගහෙතඛිබ්බො අනුජ්ජන්තස්ස නිරොධාභාවතො. පුරිමපවෙණ්ණතොති රූපෙ චුත්තපවෙණ්ණතො. අනෙකාති චිත්තකොට්ඨසතසහස්සාති උප්පජ්ජන්තිති චුත්තමත්ථං ථෙරවාදෙන දීපෙතුං “චුත්තමපි වෙත”න්ති ආදි චුත්තං. අඛිඬුළුන්ති ථොකෙන උභනං උපඬ්ඨං, තස්ස පන උපඬ්ඨං අධිකාරතො වාහසතස්සාති විඤ්ඤායති. “අඛිඬුළුදස”න්ති කෙවි, “අඛිඬුළුත්ථ”න්ති අපරෙ. “සාධිකං දියඬ්ඨසතං වාහා”ති දළ්භං කත්වා වදන්තිති විමංසිතඛිබ්බං. වතුනාළිකො තුම්බො. මහාරඤ්ඤාය පවද්ධං වනං පවනන්ති ආහ “පවනෙති මහාවනෙ”ති. තන්ති පයමං ගහිතසාධං. අයමත්ථොති අයං භූමිං අනොතරිත්වා යිතසාධාය එව ගහණසඬ්ඨාතො අත්ථො. එතදත්ථමෙව හි භගවා “අරඤ්ඤෙ”ති වත්වාපි “පවනෙ”ති ආහ.

අරඤ්ඤමහාවනං වියාති අරඤ්ඤට්ඨානෙ බ්‍රහාරඤ්ඤෙ විය. ආරම්මණොලම්බනන්ති ආරම්මණස්ස අවලම්බනං. න වත්තඛිබ්බං ආරම්මණපච්චයෙන විනා අනුජ්ජජනතො. එකජාතියන්ති රූපාදිනීලාදිඑකසභාවං. “දිස්සති, හික්ඛෙව, ඉමස්ස වාතුමහාභූතිකස්ස කායස්ස ආවයොපි අපවයොපි”ති වදන්තෙන රූපතො නිහරිත්වා අරූපෙ ගාහො පතිට්ඨාපිතො නාම, “වරං, හික්ඛෙව, අස්සුත්වා පුපුජ්ජතො”ති ආදිං වදන්තෙන අරූපතො නිහරිත්වා රූපෙ ගාහො පතිට්ඨාපිතො නාම.

නන්ති ගාහං. උභයතොති රූපතො ව අරූපතො ව. භරිස්සාමිති නිහරිස්සාමි. පරිවත්තෙත්වාති මන්තං ජප්පිත්වා. කණ්ණෙ ධුමෙත්වාති කණ්ණෙ ධමෙත්වා. අස්සාති විසස්ස. නිම්මටෙත්වාති නිම්මද්දිත්වා, නිහරිත්වාති අධිජ්ජායො.

මග්ගොති ලොකුත්තරමග්ගො. “නිබ්බිත්ද”න්ති ඉමිනා බලවවිපස්සනා කට්ඨා.

අස්සුතවාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියඅස්සුතවාසුත්තවණ්ණනා

62. පච්චයභාවෙන සුඛවෙදනාය භික්ෂුන්ති සුඛවෙදනියං. තෙනාහ “සුඛවෙදනාය පච්චය”න්ති. පච්චයභාවො ව උපනිස්සයකොටියා, න සහජාතකොටියා. තෙනාහ “නනු වා”තිආදි. ජවනවෙදනායාති ජවනචිත්තසහගතාය වෙදනාය. තං සන්ධායාති තං උපනිස්සයපච්චයතං සන්ධාය. එතන්ති එතං “සුඛවෙදනාය පච්චය”න්ති වචනං වුත්තං. එසෙව නයොති ඉමිනා “නනු ව සොතසම්ඵස්සො සුඛවෙදනාය පච්චයො න හොති”ති එවමාදිං අතිදිසති. සො සම්ඵස්සො ජාති උජ්ජත්තිට්ඨානං එතස්සාති තජ්ජාතිකං, වෙදයිතං. තං පන යස්මා තස්ස ඵස්සස්ස අනුච්ඡවිකමෙව හොති, තස්මා තස්සාරුජ්ජං තස්ස ඵස්සස්ස අනුරූපන්ති ව අත්ථො වුත්තො. වුත්තනයෙනාති “සුඛවෙදනාය පච්චයො”තිආදිනා වුත්තවිධිඅනුසාරෙන. අධරාරණියං උත්තරාරණියා මන්තනවසෙන සට්ඨනං ඉව සඬ්ඝට්ඨනං ඵස්සෙන යුගග්ගාහො, තස්ස පන සට්ඨනස්ස නිරන්තරජ්ජවත්තියා පිණ්ඩිතභාවො ඉධ සමොධානං, න කෙසඤ්චි ද්විත්තං තිණ්ණං වා සභාවට්ඨානන්ති වුත්තං “සඬ්ඝට්ඨනසම්පිණ්ඩනෙනාති අත්ථො”ති. අග්ගිවුණ්ණොති විජ්ජුලිඬ්ගං. වත්ථුති වක්ඛාදිවත්ථු විසයසඬ්ඝට්ඨනතො. ලබ්භමානොව ධම්මො සඬ්ඝට්ඨනං විය ගය්හතිති වුත්තං “සඬ්ඝට්ඨනං විය ඵස්සො”ති. උස්මාධාතු විය වෙදනා දුක්ඛසභාවත්තා.

දුතියඅස්සුතවාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පුත්තමංසුපමසුත්තවණ්ණනා

63. වුත්තනයමෙවාති හෙට්ඨා ආහාරවග්ගස්ස පයමසුත්තෙ වුත්තනයමෙව. ලාභසක්කාරෙනාති ලාභසක්කාරසඬ්ඛාතාය අට්ඨුජ්ජත්තියාති කෙච්චි. ලාභසක්කාරො වා අට්ඨුජ්ජත්තියාති අපරෙ. යො හි ලාභසක්කාරනිමිත්තං පච්චයෙසු ගෙධෙන භික්ඛුනං අපච්චවෙක්ඛිතපරිභොගො ජාතො, තං අට්ඨුජ්ජත්තිං කත්වා භගවා ඉමං දෙසනං නික්ඛිපි. යමකමභාමෙසොති හෙට්ඨා ඔලම්බනඋපරිඋග්ගමනවසෙන සතපටලසහස්සපටලො යුගලමභාමෙසො.

තිට්ඨන්ති වෙව භගවති කත්ථවි නිබ්බද්ධවාසං වසන්තෙ, වාරිකම්පි ගච්ඡන්තෙ අනුබන්ධන්ති ව. භික්ඛුනම්පි යෙභුයොන කජ්ජසතසහස්සං තතො භියොයාපි

පූර්වදානපාරමිසඤ්චයත්තා තදා මහාලාභසක්කාරො උප්පජ්ජතිති වුත්තං “එවං භික්ඛුසඬ්ඨසස්සපි”ති. සක්කතොති සක්කාරජපත්තො. ගරුකතොති ගරුකාරජපත්තො. මානිතොති බහුමතො මනසා පියායිතො ව. පූජිතොති මාලාදිපූජාය වෙව චතුපච්චයාහිපූජාය ව පූජිතො. අපචිතොති අපවායනජපත්තො. යස්ස හි චත්තාරො පච්චයෙ සක්කත්වා සුඅභිසඬ්ඨතෙ පණිතපණිතෙ උපනෙන්නි, සො සක්කතො. යස්මිං ගරුභාවං පච්චුපට්ඨපෙත්වා දෙන්නි, සො ගරුකතො. යං මනසා පියායන්ති බහුමඤ්ඤන්නි, සො බහුමතො. යස්ස සබ්බමෙතං පූජාවසෙන කරොන්නි, සො පූජිතො. යස්ස අභිවාදනපච්චුට්ඨානඤ්ජලිකම්මාදිවසෙන පරමනිපච්චකාරං කරොන්නි, සො අපචිතො. භගවති භික්ඛුසඬ්ඨසෙ ව ලොකො එවං පටිපන්නො. තෙන වුත්තං “තෙන බො පන සමයෙන...පෙ.... පරික්ඛාරාන”න්ති (උදා. 14; සං. නි. 2.70). ලාභග්ගයසග්ගජපත්තන්ති ලාභස්ස ව යසස්ස ව අග්ගං උක්කංසං පත්තං.

පටිමාභාරවණ්ණනා

අස්සාති භගවතො. ධම්මසභාවචිත්තාවසෙන පචත්තං සහොත්තජ්ජඤාණං ධම්මසංවෙගො. ධුට්ඨපටිසෙවනට්ඨානඤ්ඤෙන සත්තානං, යදිදං ආභාරපරිභොගො, තස්මා න තත්ථ අපච්චවෙක්ඛණමත්තෙන පාරාජිකං පඤ්ඤපෙතුං සක්කාති අධිජ්ජායො. ආභාරාති “පච්චයා”තිආදිනා පුබ්බෙ ආභාරෙසු වුත්තවිධිං සන්ධාය ආභ “ආභාරා”තිආදි. ඉදානි තත්ථ කත්තබ්බං අත්ථවණ්ණනං සන්ධාය “හෙට්ඨා වුත්තත්ථමෙවා”ති වුත්තං.

ආදීනවන්ති දොසං. ජායාති හරියා. පතීති භත්තා. අපෙක්ඛාසද්දා වෙනෙ පිතාපුත්තසද්දා විය, පාළියං පන ආ-කාරස්ස රස්සත්තං සානුනාසිකඤ්ච කත්වා වුත්තං “ජායම්පතිකා”ති. සම්මා එලං වහතීති සම්බලං, සුඛාවහන්ති අත්ථො. තථා හි තං “පථෙ භිතන්ති පාථෙයා”න්ති වුච්චති. මග්ගස්ස කන්තාරපරියාපන්නත්තා වුත්තං “කන්තාරභූතං මග්ග”න්ති. දුල්ලභතාය තං උදකං තත්ථ තාරෙතීති කන්තාරං, නිරුදකං මහාවනං. රුල්භිවසෙන ඉතරම්පි මහාවනං තථා වුච්චතීති ආභ “වොරකන්තාර”න්තිආදි. පරරාජුතං වෙරිආදීනඤ්ච වසෙන සජ්ජට්ඨයම්පි අරඤ්ඤං එත්ථෙව සඬ්භගං ගච්ජතීති වුත්තං “පඤ්චවිධ”න්ති.

සනසනට්ඨානතොති මංසස්ස බහලබහලං ථුලථුලං හුත්වා ඨිතට්ඨානතො. “තාදිසඤ්ඨි මංසං ගහෙත්වා සුක්ඛාපිතං වල්ලුරං. සුලෙ ආවුනිත්වා පක්කමංසං සුලමංසං. විරළුච්ජායායං නිසීදිංසු ගන්තුං අසමත්ථො හුත්වා. ගොවතකුක්කුරවතදෙවතායාවනාදීහීති ගොවතකුක්කුරවතාදිවතවරණෙහි වෙව දෙවතායාවනාදීහි පණ්ඨිකම්මෙහි ව මහන්තං දුක්ඛං අනුභූතං.

යස්මා පන සාසනෙ සම්මාපටිපජ්ජන්තස්ස භික්ඛුනො ආභාරපරිභොගස්ස ඔපම්මභාවෙන තෙසං ජායම්පතිකානං පුත්තමංසපරිභොගො ඉධ භගවතා ආතීතො, තස්මාස්ස නානාකාරෙහි ඔපම්මත්තං විභාවෙතුං “තෙසං සො

පුත්තමංසාභාරො” තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ සජාතිමංසතායාති
සමානජාතිකමංසභාවෙන, මනුස්සමංසභාවෙනාති අත්ථො. මසුස්සමංසඤ්භි
කුලජපසුතමනුස්සානං අමනුඤ්ඤං හොති අපරිචිතභාවතො ගාරය්භභාවතො ව,
තතො ඵව ඤාතිආදිමංසතායාතිආදි වුත්තං. තරුණමංසතායාතිආදි පන සභාවතො
අනභිසඬ්ඛාරතො ව අමනුඤ්ඤාති කත්වා වුත්තං. අධුපිතතායාති අධුපිතභාවතො.
මජ්ඣිමනිකායෙව යිතා. තතො ඵව නිච්ඡන්දරාගපරිභොගෙ යිතාති වුත්තං
කත්තාරතො නිත්ථරණජ්ඣාසයතාය. ඉදානි යෙ ව තෙ අනපජිතාභාරො, න
යාවදත්ථපරිභොගො විගතමච්ඡෙරමලතා සම්මොභාභාවො ආයතිං තත්ථ
පත්ථනාභාවො සන්තිධිකාරාභාවො අපරිච්චජනමදත්ථාභාවො අභිළනා
අවිවාදපරිභොගො වාති උපමායං ලබ්භමානා පකාරවිසෙසා, තෙ තථා නිහරිත්වා
උපමෙයො යොජෙත්වා දස්සෙතුං “න අට්ඨන්හාරුවම්මනිස්සිතට්ඨානානි” තිආදි
වුත්තං. තං කාරණන්ති තං තෙසං ජායම්පතීනං යාවදෙව කත්තාරනිත්ථරණත්ථාය
පුත්තමංසපරිභොගසඬ්ඛාතං කාරණං.

නිස්සන්දපාටිකුලායතං පච්චවෙක්ඛන්තොපි කබලිකාරාභාරං පරිචිමංසති. යථා
තෙ ජායම්පතිකාතිආදිපි ඔපම්මසංසන්දනං. “පරිභුඤ්ජිතබ්බො ආභාරො” ති පදං
ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. අපටික්ඛිපිත්වාති
අනපනෙත්වා. වට්ටකෙන විය කුක්කුටෙන විය වාති විසදිසුදාහරණං. ඔධිං
අදස්සෙත්වාති මහන්තග්ගහණවසෙන ඔධිං අකත්වා. සීහෙන වියාති සදිසුදාහරණං.
සො කිර සපදානමෙව බාදති.

අගධිතඅමුච්ඡිතාදිභාවෙන පරිභුඤ්ජිතබ්බතො “අමච්ඡරායිත්වා” තිආදි වුත්තං.
අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම අත්ථිති දිට්ඨි අත්තුපලද්ධි, තංසහගතෙන සම්මොහෙන
අත්තා ආභාරං පරිභුඤ්ජතිති. සතිසම්පජ්ඣඤ්ඤවසෙනපිති “අසිතෙ පිතෙ බායිතෙ
සායිතෙ සම්පජානකාරී හොති” ති එත්ථ වුත්තසතිසම්පජ්ඣඤ්ඤවසෙනපි.

“අහො වත මයං...පෙ.... ලභෙය්” ත්ති පත්ථනං වා, “හියොයා විය...පෙ....
න ලද්ධ” ත්ති අනුසොචනං වා අකත්වාති යොජනා.

“සන්තිධිං න අකංසු, භූමියං වා නිබ්ඤ්ඤා, අග්ගිනා වා ඤාපයිංසු” ති න-කාරං
ආනෙත්වා යොජනා. එවං සබ්බත්ථ.

පිණ්ඩපාතං වා අභිලෙන්නෙන දායකං වා අභිලෙන්නෙන පරිභුඤ්ජිතබ්බොති
යොජනා. ස පත්තපාණිති සො පත්තහත්ථො. නාවජානියාති න අවජානියා.
අතිමඤ්ඤතිති අතික්කම්මත්වා මඤ්ඤති, අවජානාතීති අත්ථො.

“තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිඤ්ඤාතෙ” ති වත්වා තාහි කබලිකාරාභාරස්ස
පරිජානනවිධිං දස්සෙත්තො “කථ” ත්තිආදිමාහ. තත්ථ සවත්ථුකවසෙනාති
සසම්භාරවසෙන, සභාවතො පන රූපාහරණං ඔජමත්තං හොති. ඉදඤ්භි
කබලිකාරාභාරස්ස ලක්ඛණං. කාමං රසාරම්මණං ජීවිහාපසාදෙ පටිහඤ්ඤති, තෙන

පන අවිනාභාවතො සම්පත්තවිසයගාහිතාය ව ජීවිතාපසාදස්ස “ඔජට්ඨමකරූපං කත්ථ පටිහඤ්ඤති”ති වුත්තං. තස්සාති ජීවිතාපසාදස්ස. ඉමෙ ධම්මාති ඉමෙ යථාචුත්තභූතූපාදායධම්මා. තත්ති රූපඛන්ධං. පරිග්ගණ්හතොති පරිග්ගණ්හන්තස්ස. උප්පන්නා එස්සපඤ්චමකා ධම්මාති සබ්බෙපි යෙ යථානිද්ධාරිතා, තෙහි සහජ්ජවත්තාව සබ්බෙපි ඉමෙ. සරසලක්ඛණතොති අත්තතො කිච්චතො ලක්ඛණතො ව. තෙසං නාමරූපභාවෙන වචන්ථපිත්තානං පඤ්චන්තං බන්ධානං පච්චයො විඤ්ඤාණං. “තස්ස සඬ්ඛාරා තෙසං අවිජ්ජා”ති එවං උද්ධං ආරොහනවසෙන පච්චයං. අධොඔරොහනවසෙන පන සළායතනාදිකෙ පරියෙසන්තො අනුලොමපටිලොමං පටිච්චසමුප්පාදං පස්සති. සළායතනාදයොපි හි රූපාරූපධම්මානං යථාරහං පච්චයභාවෙන වචන්ථපෙතබ්බාති. යාථාවතො දිට්ඨත්තාති “ඉදං රූපං, එත්තකං රූපං, න ඉතො හියොයා, ඉදං නාමං, එත්තකං නාමං, න ඉතො හියොයා”ති ව යථාභූතං දිට්ඨත්තා. අනිච්චානුපස්සනා, දුක්ඛානුපස්සනා, අනත්තානුපස්සනා, නිබ්බිදානුපස්සනා, විරාගානුපස්සනා, නිරොධානුපස්සනා, පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාති ඉමාසං සත්තන්තං අනුපස්සනානං වසෙන. සොති කබලීකාරාහාරො. තිලක්ඛණ...පෙ.... සඬ්ඛාතායාති අනිච්චතාදීනං තිණ්ණං ලක්ඛණානං පටිවිජ්ඣනවසෙන ලක්ඛණවත්තසම්මසනවසෙන ව පවත්තඤ්ඤාණසඬ්ඛාතාය. පරිඤ්ඤාතො හොති අනවසෙසතො නාමරූපස්ස ඤ්ඤාතත්තා තප්පරියාපන්නත්තා ව ආභාරස්ස. තෙනාහ “තස්මිං යෙවා”තිආදි. ඡන්දරාගාවකඩ්ඨනෙනාති ඡන්දරාගස්ස පජහනෙන.

පඤ්ච කාමගුණා කාරණභූතා එතස්ස අත්ථිති පඤ්චකාමගුණිකො. තෙනාහ “පඤ්චකාමගුණසම්භවො”ති. එකිස්සා තණ්හාය පරිඤ්ඤා එකපරිඤ්ඤා. සබ්බස්ස පඤ්චකාමගුණිකස්ස රාගස්ස පරිඤ්ඤා, සබ්බපරිඤ්ඤා. තදුභයස්සපි මූලභූතස්ස ආභාරස්ස පරිඤ්ඤා මූලපරිඤ්ඤා. ඉදානි ඉමා තිස්සොපි පරිඤ්ඤායො විභාගෙන දස්සෙතුං “යො හික්ඛු”තිආදි ආරද්ධං. ජීවිතාද්වාරෙ එකරසතණ්හං පරිඡානාතීති ජීවිතාය රසං සායිත්වා ඉති පටිසඤ්චික්ඛති “යො යමෙත්ථ රසො, සො වත්ථුකාමවසෙන ඔජට්ඨමකරූපං හොති ජීවිතායතනං පසාදො. සො කිං නිස්සිතො? චතුමහාභූතනිස්සිතො. තංසහජාතො වණ්ණො ගන්ධො රසො ඔජා ජීවිතින්ද්‍රියන්ති ඉමෙ ධම්මා රූපක්ඛන්ධො නාම. යො තස්මිං රසෙ අස්සාදො, අයං රසතණ්හා. තංසහගතා එස්සාදයො ධම්මා වත්තාරො අරූපක්ඛන්ධා”තිආදිවසෙන. සබ්බං අට්ඨකථායං ආගතවසෙන වෙදිතබ්බං. තෙනාහ “තෙන පඤ්චකාමගුණිකො රාගො පරිඤ්ඤාතොව හොති”ති. තත්ථ තෙනාති යො හික්ඛු ජීවිතාද්වාරෙ රසතණ්හං පරිඡානාති, තෙන. කථං පන එකස්මිං ද්වාරෙ තණ්හං පරිඡානතො පඤ්චස්ස ද්වාරෙස්ස රාගො පරිඤ්ඤාතො හොතීති ආහ “කස්මා”තිආදි. තස්සායෙවාති තණ්හාය එව තණ්හාසාමඤ්ඤතො එකත්තනයවසෙන වුත්තං. තත්ථාති පඤ්චස්ස ද්වාරෙස්ස. උප්පජ්ජනතොති රූපරාගාදිභාවෙන උප්පජ්ජනතො. ලොහො එව හි තණ්හායනට්ඨෙන “තණ්හා”තිපි, රජ්ජනට්ඨෙන “රාගො”තිපි වුච්චති. තෙනාහ “සායෙව හි”තිආදි. ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං “යථා”තිආදිනා උපමාය සම්පිණ්ඨෙති.

පඤ්චමග්ගෙ හනනොති පඤ්චස්ස මග්ගෙස්ස සඤ්චරිත්තං කරොන්තෙන
මග්ගගාමිනො හනන්තො “මග්ගෙ හනනො”ති වුත්තො.

සබ්බාඤ්ජනෙ පිණ්ඩපාතසඤ්ඤිතෙ හත්තසමුහෙ මනුඤ්ඤෙ රූපෙ
රූපසද්දාදයො ලබ්භන්ති, තත්ථ පඤ්චකාමගුණරාගස්ස සම්භවං දස්සෙතුං
“කථ”න්තිආදි වුත්තං. සතිසම්පජ්ඤානෙ පරිග්ගහෙත්වාති සබ්බභාගියෙන
කම්මට්ඨානපරිපාලකෙන පරිග්ගහෙත්වා. නිච්ඡන්දරාගපරිභොගෙනාති
මග්ගාධිගමසිද්ධෙන නිච්ඡන්දරාගපරිභොගෙන පරිභුත්තෙ. සොති කාමගුණිකො
රාගො.

තස්මිං සතීති කබලීකාරාහාරෙ සති. තස්සාති පඤ්චකාමගුණිකරාගස්ස.
උප්පත්තිකොති උප්පජ්ජනතො. න හි ආහාරාලාභෙන ජීසවිජාදුබ්බලාපරෙතස්ස
කාමපරිභොගිච්ඡා සම්භවති. උපනිජ්ඣානචිත්තන්ති රාගවසෙන අඤ්ඤාමඤ්ඤං
ඔලොකනචිත්තං.

නත්ථී තං සංයොජනන්ති පඤ්චවිධමිපි උද්ධම්භාගියසංයොජනං සන්ධාය
වුත්තං. තෙනාහ “තෙන රාගෙන...පෙ.... නත්ථී”ති. තෙනාති කාමරාගෙන.
එත්තකෙනාති යථාවුත්තාය දෙසනාය. කථෙතුං වට්ටකීති ඉමං පට්ඨාහාරකථං
කථෙත්තෙන ධම්මකථීකෙන.

පට්ඨාහාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියාහාරවණ්ණනා

දුතියෙති දුතියෙ ආහාරෙ. උද්දාලිතවම්මාති උප්පාටිතවම්මා, සබ්බසො
අපනිතවම්මාති අත්ථො. න සක්කොති දුබ්බලභාවතො, තථා හි ඉත්ථී “අබ්බලා”ති
වුච්චති. සිලාකුට්ටාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන ඉට්ඨකකුට්ටමත්තිකාකුට්ටාදීනං
සඬ්ඨගහො. උණ්ණනාහීති මක්කට්ඨකං. සරඬුති සරගොළිකා. උච්චාලිඬ්ඨගපාණකා
නාම ලොමසා පාණකා. ආකාසනිස්සිතාති ආකාසචාරිතො. ලුඤ්චිත්වාති
උප්පාටෙත්වා.

තිස්සො පරිඤ්ඤාති හෙට්ඨා වුත්තා ඤාතපරිඤ්ඤාදයො තිස්සො පරිඤ්ඤා.
තම්මුලකත්තාති එස්සමුලකත්තා. දෙසනා යාව අරහත්තා කථිතා සබ්බසො
වෙදනාසු පරිඤ්ඤාතාසු කිලෙසානං ලෙසස්සපි අභාවතො.

දුතියාහාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියාහාරවණ්ණනා

අඬ්ඨාරකාසුන්ති අඬ්ඨාරරාසිං. චුණන්තීති අත්තනො උපරි සයමෙව
ආකිරන්තීති අත්ථො. තෙනාහ “නරා රුදන්තා පරිදඩ්ඨගත්තා”ති. නරාති පුරිසාති

අත්වෙලා, න මනුස්සා. භයඤ්ඞි මං වින්දනීති භයස්ස වසෙන කරොන්තො භයං ලභති නාම. සන්තරමානොවාති සුට්ඨු තරමානො එව හුත්වා. පොරිසං වුවිච්ඡි පුරිසප්පමාණං, තස්මා අනිරොකපොරිසා පුරිසප්පමාණතො අධිකා. තෙනාහ “පඤ්චරතනප්පමාණා”ති. අස්සාති කාසුයා. තදභාවෙති තෙසං ජාලාධුමානං අභාවෙ. ආරකාවස්සාති ආරකා එව අස්ස.

අභිගාරකාසු විය තෙභූමකවට්ටං එකාදසන්තං අග්ගීනං වසෙන මහාපරිලාභතො. ජීවී...පෙ.... පුපුඡ්ඡනො තෙහි අග්ගීහි දහිතබ්බතො. ද්වෙ බල...පෙ.... කම්මං අනිච්ඡන්තස්සෙව තස්ස වට්ටදුක්ඛෙ පාතනතො. ආයුහනුපකඩ්ඨනානං කාලභෙදො න වින්තෙතබ්බො එකන්තභාවිනො එලස්ස නිජ්ඵාදිතත්තාති ආහ “කම්මං හී”තිආදි.

එස්සෙ චුත්තනයෙනෙවාති තත්ථ “එස්සො සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො”ති චුත්තං, ඉධ “මනොසඤ්චෙතනා සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො”ති වත්තබ්බං. සෙසං චුත්තනයමෙවාති. “තණ්හාපච්චයා උපාදානං, උපාදානපච්චයා භවො”ති වචනතො මනොසඤ්චෙතනය තණ්හා මූලකාරණන්ති ආහ “තණ්හාමූලකත්තා මනොසඤ්චෙතනයා”ති. තෙනාහ “න හී”තිආදි. කෙච් පන යස්මා මනොසඤ්චෙතනය එලභුතං වෙදනං පටිච්ච තණ්හා උප්පජ්ජති, තස්මා එව චුත්තන්ති වදන්ති.

තතියාහාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථාහාරවණ්ණනා

අනිට්ඨපාපනවසෙන තංසමඬ්ඨිපුග්ගලං ආගච්ඡතීති ආගු, පාපං, තං වරති සිලෙනාති ආගුචාරී. තෙනාහ “පාපචාරී”න්ති.

රාජා විය කම්මං පරමිස්සරභාවතො. ආගුචාරී පුරිසො විය...පෙ.... පුපුඡ්ඡනො දුක්ඛවත්ථුභාවතො. ආදින්නප්පහාරවණානි තිණි සත්තිසතානි විය පුපුඡ්ඡනස්ස ආතුරමානමහාදුක්ඛපතිට්ඨං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං. තෙනාහ සත්ති...පෙ.... දුක්ඛන්ති.

තම්මූලකත්තාති පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණමූලකත්තා ඉතො පරං පචත්තනාමරූපස්ස.

චතුත්ථාහාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුත්තමංසුපමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අත්ථීරාගසුත්තවණ්ණනා

64. චතුර්වේද සොති ලොහො. රක්ෂ්මනවසෙනාති රඬගජාතං විය තස්ස චිත්තස්ස අනුරක්ෂ්මනවසෙන. නන්දනවසෙනාති සජ්ජිතිකතාය ආරම්මණස්ස අභිනන්දනවසෙන. තණ්හායනවසෙනාති විසයකත්තුකාමතාය වසෙන. එකො එව හි ලොහො පවත්තිආකාරවසෙන තථා චුත්තො. පතිට්ඨිතන්ති ලද්ධසභාවං. තත්ථාති වට්ටෙ. ආහාරෙති කෙවි. විඤ්ඤාණන්ති අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණං. විරුළුහන්ති ඵලනිබ්බත්තියා විරුළුහිප්පත්තං. තෙනාහ “කම්මං ජවාපෙත්වා”තිආදි. තත්ථ ජවාපෙත්වාති ඵලං ගාහාපෙත්වා. අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණඤ්ඤි අත්තනා සහජාතානං සහජාතාදිපච්චයෙහි වෙව ආහාරපච්චයෙන ව පච්චයො හුත්වා තස්ස අත්තනො ඵලුප්පාදනෙ සාමන්ථියත්තා විරුළුහිප්පත්තං. තෙනාහ “කම්මං සන්තානෙන ලද්ධභාවං විරුළුහිප්පත්තඤ්ඤවස්ස භොති”ති. වට්ටකථා එසාති කත්වා “යත්ථාති තෙභුමකවට්ටෙ භුම්ම”න්ති චුත්තං. සබ්බත්ථාති සබ්බෙසු. පුරිමපදෙ එතං භුම්මන්ති “යත්ථ තත්ථා”ති ආගතං එතං භුම්මවචනං. පුරිමස්මිං පුරිමස්මිං පදෙ විසයභූතෙ. තඤ්ඤි ආරබ්භ එතං “යත්ථ තත්ථා”ති භුම්මවචනං චුත්තං. ඉමස්මිං විපාකවට්ටෙති පච්චුප්පත්තෙන විපාකවට්ටෙ. ආයතිං වට්ටහෙතුකෙ සංඛාරෙ සන්ධාය චුත්තං “යත්ථ අත්ථි ආයතිං පුනඛහවාහිනිබ්බත්ති”ති වචනතො. පුනඛහවාහිනිබ්බත්ති ව පටිසන්ධි අධිප්පෙතාති චුත්තං “යත්ථ අත්ථි ආයතිං පුනඛහවාහිනිබ්බත්ති, අත්ථි තත්ථ ආයතිං ජාතිජරාමරණ”න්ති. ජාතීති වෙන්ථ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමනං අධිප්පෙනං. යස්මිං යානෙති යස්මිං කාරණෙ සති.

කාරණඤ්ඤවෙන්ථ සංඛාරා වෙදිතබ්බා. තෙ හි ආයතිං පුනඛහවාහිනිබ්බත්තියා හෙතු, තණ්හාඅවිජ්ජායො, කාලගතිආදයො ව කම්මස්ස සම්භාරා. කෙවි පන කිලෙසවට්ටකම්මගතිකාලා වාති අධිප්පායෙන “කාලගතිආදයො ව කම්මස්ස සම්භාරා”ති වදන්ති. තංතංභවපත්ථනාය තථා තථා ගතො තිවිධො භවොව තෙභුමකවට්ටං. තෙනාහ “යත්ථාති තෙභුමකවට්ටෙ”ති. තථා වාහ “සසම්භාරකකම්මං භවෙසු රූපං සමුට්ඨාපෙති”ති. රූපන්ති අත්තභාවං.

සංඛිප්පිත්වාති තිසු අකත්වා විඤ්ඤාණෙන එකසංඛිලෙපං කත්වාති අත්ථො. එකො සන්ධිති එකො හෙතුඵලසන්ධි. විපාකවිධිත්ති සලායතනාදිකං වෙදනාවසානං විපාකවිධිං. “නාමරූපෙන සද්ධි”න්ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධො. නාමරූපෙනාති වා සහයොගෙ කරණවචනං. ඉධ එකො සන්ධිති එකො හෙතුඵලසන්ධි. ආයතිභවස්සාති ආයතිං උපපත්තිභවස්ස. තෙන වෙන්ථ එකො සන්ධි හෙතුඵලසන්ධි වෙදිතබ්බො.

බිණාසවස්ස අග්ගමග්ගාධිගමනතොව පවත්තකම්මස්ස මග්ගෙන සහායවෙකල්ලස්ස කතත්තා අවිජ්ජමානං. සුරියරස්මිසමන්ති තතො එව චුත්තනායෙනෙව අජ්ජතිට්ඨිතසුරියරස්මිසමං. සාති රස්මි. කායාදයොති කායද්වාරාදයො. කතකම්මන්ති පච්චයෙහි කතභාවං උපාදාය චුත්තං, න කම්මලක්ඛණපත්තතො. තෙනාහ “කුසලාකුසලං නාම න භොති”ති.

කිරියමත්තෙති අවිපාකධම්මත්තා කායිකාදිපයොගමත්තෙ යත්වා. අවිපාකං හොති තෙසං අවිපාකධම්මත්තා.

අත්ථීරාගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. නගරසුත්තවණ්ණනා

65. පඤ්චමසුත්තෙ “පුබ්බෙව මෙ, භික්ඛවෙ, සම්බොධා” තිආදි හෙට්ඨා සංවණ්ණිතමෙවාති අවුත්තමෙව සංවණ්ණෙතුං “නාමරූපෙ බො සති” ති ආරද්ධො. තත්ථ ද්වාදසපදිකෙ පටිච්චසමුප්පාදෙ ඉමස්මිං සුත්තෙ යාති ද්වෙ පදානි අග්ගහිතානි, තෙසං අග්ගහණෙ කාරණං පුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජේතුකාමො තෙසං ගහෙතඛ්ඛකාරණං තාව දස්සෙන්නො “එත්ථා” තිආදිමාහ. පච්චක්ඛතුං පච්චුප්පන්නං භවං පයමං ගහෙත්වා තදනන්තරං අනාගතස්ස “දුතිය” න්ති ගහණෙ අතීතො තතියො හොතීති ආහ “අවිජ්ජාසඬ්ඛාරා හි තතියො භවො” ති. නනු චෙත්ථ අනාගතස්ස භවස්ස ගහණං න සම්භවති පච්චුප්පන්නභවවසෙන අභිනිවෙසස්ස ජොතිතත්තාති? සච්චමෙතං, කාරණෙ පන ගහිතෙ ඵලං ගහිතමෙව හොතීති තථා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අපිචෙත්ථ අනාගතො අද්ධා අත්ථතො සඬ්ගහිතො ඵව යතො “නාමරූපපච්චයා සළායතන” න්තිආදිනා අනාගතද්ධසංගාහිතා දෙසනා පවත්තා, චතුරොකාරවසෙන විඤ්ඤාණපච්චයා නාමන්ති විසෙසො අත්ථී. තස්මා “පඤ්චවොකාරවසෙනා” ති වුත්තං. තෙහීති අවිජ්ජාසඬ්ඛාරෙහි ආරම්මණභූතෙහි. අයං විපස්සනාති අද්ධාපච්චුප්පන්නවසෙන උදයබ්බයං පස්සන්තස්ස පවත්තවිපස්සනා. න සට්ඨතීති න සමිජ්ඣති. මහා...පෙ.... අභිනිවිට්ඨොති න සට්ඨතො කාරණමාහ, හෙට්ඨා ගහිතත්තා පාටියෙක්කං සම්මසනීයං න හොතීති අධිජ්ජායො.

අදිට්ඨෙසුති අනවබුද්ධෙසු. චතුසච්චස්ස අනුබොධෙන න භවිතඛ්ඛන්ති ආහ “න සක්කා බුද්ධෙන භවිතු” න්ති. ඉමිනාති මහාසත්තෙන. තෙති අවිජ්ජාසඬ්ඛාරා. භවඋපාදානතණ්භාවසෙනාති භවඋපාදානතණ්භාදස්සනවසෙන. දිට්ඨාව “තංසහගතා” ති සමානයොගක්ඛමත්තා. න පරභාගං බනෙයා අත්තනා ඉච්ඡිතස්ස ගහිතත්තා පරභාගෙ අඤ්ඤස්ස අභාවතො ව. තෙනාහ “කස්සචි නත්ථිතායා” ති. පටිනිවත්තෙසීති පටිසංහරි. පටිනිවත්තෙන පන කාරණං දස්සෙතුං “තදෙත” න්තිආදි වුත්තං. අභින්නට්ඨානන්ති අබණ්ණිතට්ඨානං.

පච්චයතොති හෙතුතො, සඬ්ඛාරතොති අත්ථො. “කිම්හි නු බො සති ජරාමරණං හොති” තිආදිනා හෙතුපරම්පරවසෙන ඵලපරම්පරාය කිත්තමානාය, කිම්හි නු බො සති විඤ්ඤාණං හොතීති ව විචාරණාය සඬ්ඛාරෙ බො සති විඤ්ඤාණස්ස විසෙසතො කාරණභූතො සඬ්ඛාරො අග්ගහිතො, තතො විඤ්ඤාණං පටිනිවත්තති නාම, න සබ්බපච්චයතො. තෙනෙවාහ “නාමරූපෙ බො සති විඤ්ඤාණං හොති” ති. කිං නාම හෙත්ථ සහජාතාදිවසෙනෙව පච්චයභූතං අධිජ්ජෙතං, න කම්මුපනිස්සයවසෙන පච්චුප්පන්නවසෙන අභිනිවෙසස්ස ජොතිතත්තා. ආරම්මණතොති

අවිජ්ජාසංඛාරසංඛාරාදාරම්මණතො, අතිතභවසංඛාරාදාරම්මණතො.
 අතිතද්ධපරියාපන්නා හි අවිජ්ජාසංඛාරා. තතො පටිනිවත්තමානං විඤ්ඤාණං
 අතිතභවොපි පටිනිවත්තති නාම. උභයමිථිති පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං
 විපස්සනාවිඤ්ඤාණමිථි. නාමරූපං න අතික්කමතීති පච්චයභූතං ආරම්මණභූතඤ්ච
 නාමරූපං න අතික්කමති තෙන විනා අවත්තනතො. තෙනාහ “නාමරූපතො පරං න
 ගච්ඡති”ති. විඤ්ඤාණෙ නාමරූපස්ස පච්චයෙ භොන්තෙති පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙ
 නාමරූපස්ස පච්චයෙ භොන්තෙ. නාමරූපෙ විඤ්ඤාණස්ස පච්චයෙ භොන්තෙති
 නාමරූපෙ පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයෙ භොන්තෙ.
 චතුචොකාරපඤ්චොකාරභවවසෙන යථාරහං යොජනා වෙදිතබ්බා. ද්විසුචි
 අඤ්ඤමඤ්ඤං පච්චයෙසු භොන්තෙසුති පන පඤ්චොකාරභවවසෙන.
 එත්තකෙනාති එවං විඤ්ඤාණනාමරූපානං අඤ්ඤමඤ්ඤං උපත්ථම්භවසෙන
 පවත්ති යා. ඡායෙථ වා උපපජ්ජෙථ වාති “සත්තො ඡායති උපපජ්ජති”ති සමඤ්ඤා
 භොති විඤ්ඤාණනාමරූපවිනිමුත්තස්ස සත්තපඤ්ඤත්ති යා උපාදානභූතස්ස
 ධම්මස්ස අභාවතො. තෙනාහ “ඉතො හී”ති ආදි. එතදෙවාති “විඤ්ඤාණං
 නාමරූප”න්ති එතං ද්වයමෙව.

අපරාපරවුතිපටිසන්ධිහීති අපරාපරවුතිපටිසන්ධිදීපකෙහි “චචති, උපපජ්ජති”ති
 ද්විභි පදෙහි. පඤ්ච පදානීති “ඡායෙථ වා”ති ආදීති පඤ්ච පදානි. නනු තත්ථ
 පයමතති යෙහි චතුත්ථපඤ්චමාති අත්ථතො අහින්තානීති? සච්චං,
 විඤ්ඤාණනාමරූපානං අපරාපරුජ්ජත්තිදස්සනත්ථං එවං වුත්තං. තෙනාහ
 “අපරාපරවුතිපටිසන්ධිහී”ති. එත්තාවතාති වුත්තමෙවත්ථන්ති යො “එත්තාවතා”ති
 පදෙන පුබ්බෙ වුත්තො, තමෙව යථාවුත්තමත්ථං “යදිද”න්ති ආදිනා
 නියයාතෙත්තො පුන වත්වා. අනුලොමපච්චයාකාරවසෙනාති
 පච්චයධම්මදස්සනපුබ්බකපච්චයුජ්ජන්තධම්මදස්සනවසෙන. පච්චයධම්මානඤ්චි
 අත්තතො පච්චයුජ්ජන්තස්ස පච්චයභාවො ඉදජ්ජපච්චයතා පච්චයාකාරො, සො ච
 “අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා”ති ආදිනා වුත්තො සංඛාරුජ්ජත්ති යා අනුලොමනතො
 අනුලොමපච්චයාකාරො, තස්ස වසෙන.

ආපතොති පරිබාගතඋදකතො. ද්වාරසම්පත්ති යා තත්ථ වසන්තානං
 පවෙසනතිග්ගමනචාසුතාය උපභොගපරිභොගවත්ථුසම්පත්ති යා සරීරවිත්තසුඛතාය
 නගරස්ස මනුඤ්ඤතාති වුත්තං “සමන්තා ...පෙ.... රමණීය”න්ති. පුබ්බෙ
 සුඤ්ඤභාවෙන අරඤ්ඤසදිසං හුත්වා ධීතං ජනවාසං කරොන්තෙ නගරස්ස
 ලක්ඛණජ්ජත්තං භොතීති වුත්තං “තං අපරෙන සමයෙන ඉද්ධඤ්චෙව අස්ස
 ඵ්ඨකඤ්චා”ති.

“පුබ්බෙව බො පනස්ස කායකම්මං චරිකම්මං ආජීවො ච සුපරිසුද්ධො”ති
 වචනතො තිහි විරතීහි සද්ධිං පුබ්බභාගමග්ගොපි අට්ඨචිගිකවොහාරං ලද්ධං
 අරහතීති වුත්තං “අට්ඨචිගිකස්ස විපස්සනාමග්ගස්සා”ති. විපස්සනාය
 විණ්ණන්තෙති විපස්සනාය සඤ්චරිතතාය තත්ථ තත්ථ තාය විපස්සනාය තීරිතෙ
 පරියෙසිතෙ. ලොකුත්තරමග්ගදස්සනන්ති අනුමානාදිවසෙන ලොකුත්තරමග්ගස්ස

දස්සනං. තථා හි නිබ්බානනගරස්ස දස්සනං දට්ඨබ්බං. දිට්ඨිකාලොති අධිගමවසෙන දිට්ඨිකාලො. මග්ගඵලවසෙන උප්පන්නා පරොපණ්ණාස අනවජ්ජධම්මා, පච්චවෙක්ඛණඤාණං පන තෙසං වචන්ථාපකං. යාපෙත්වාති වරාපෙත්වා.

අවත්තමානකට්ඨෙනාති බුද්ධසුඤ්ඤෙ ලොකෙ කස්සචි සන්තානෙ අප්පචත්තනතොව උප්පාදාදිවසෙන චත්තමානවසෙන. තථා හි භගවා “අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා, අසඤ්ජාතස්ස සඤ්ජනෙතා” තිආදිකෙහි ථොමිතො. පුබ්බකෙහි මහෙසීහි පටිපන්නො හි අරියමග්ගො ඉතරෙහි අන්තරා කෙහිචි අවලඤ්ජිතොති චුත්තං. “අවලඤ්ජනට්ඨෙත පුරාණමග්ගො” ති. ඤානස්සාදෙනාති ඤානසුබෙන ඤානපීතියා. සුභික්ඛං පණ්ණධම්මාමතතාය තිත්තිආවහං. පුප්ඵීතං උපසොහිතං. යාව දසසහස්සවක්කවාලෙති චුත්තං. “එකිස්සා ලොකධාතුයා” ති පරිච්ඡින්නබුද්ධබ්බෙත්තත්තා. තස්ස අත්ථිතාය හි පරිච්ඡෙදො අත්ථි. එතස්මිං අන්තරෙති එතස්මිං ඔකාසෙ.

නගරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සම්මසසුත්තවණ්ණනා

66. ඡට්ඨෙ අස්සාති භගවතො. සණ්භසුබුමධම්මපරිදීපනතො සුබුමා. තිහි ලක්ඛණෙහි අඬිකියත්තා තිලක්ඛණාහතා, අනිච්චාදිලක්ඛණපරිදීපිනීති අත්ථො. අරියධම්මාධිගමස්ස උපනිස්සයභූතෙන හෙතුනා සහෙතුකා. තිහෙතුකපටිසන්ධිපඤ්ඤාය පාටිභාරියපඤ්ඤාය ච අත්ථිතාය පඤ්ඤවන්තො න කෙවලං අප්ඤ්ඤාතිකඅඬිගසම්පත්තියෙව, බාහිරඬිගසම්පත්තිපි නෙසමත්ථිති දස්සෙතුං. “සිනිද්ධානී” තිආදි චුත්තං. අබ්භන්තරන්ති අප්ඤ්ඤාතං. පච්චයසම්මසනන්ති පච්චයුප්පන්නානං පච්චයවිමංසං.

ආරම්භානුරූපා අනුසන්ධි යථානුසන්ධි. න ගතාති න සම්පත්තා. අසම්භින්නපදන්ති අවොම්ස්සකපදං, අඤ්ඤත්ථ එවං අනාගතං වාක්‍යන්ති අත්ථො. තෙනාහ “අඤ්ඤත්ථ හි එවං චුත්තං නාම නත්ථි” ති. එවන්ති “තෙනහානන්දා” ති එකවචනං, “සුණාථ මනසි කරොථා” ති බහුවචනං කත්වා චුත්තං නාම නත්ථිති අත්ථො. කෙචි පන “තෙනහානන්දා” ති ඉධාපි බහුවචනමෙව කත්වා පදන්ති “සාධු අනුරුද්ධා” තිආදීසු විය. උපධිති අධිප්පෙතං උපධියති එත්ථ දුක්ඛන්ති. උප්පජ්ජති උප්පාදක්ඛණං උදයං පටිලහති “පාකට්ඨාපො ඨිතිකො, අත්තලාහො උදයො” ති. නිවිසති නිවෙසං ඔකාසං පටිලහති. එකවාරමෙව හි උප්පන්නමත්තස්ස ධම්මස්ස දුබ්බලත්තෙන ඔකාසෙ විය පතිට්ඨහනං නත්ථි, පුනස්පුනං ආරම්මණෙ පවත්තමානං නිවිට්ඨං පතිට්ඨිතං නාම හොති. තෙනාහ “නිවිසතීති පුනස්පුනං පවත්තිවසෙන පතිට්ඨහතී” ති.

පියසභාවන්ති පියායිතබ්බජාතිකං. මධුරසභාවන්ති ඉට්ඨජාතිකං. අහිනිවිට්ඨාති තණ්හාහිනිවෙසෙන ඔතිණ්ණා. සම්පත්තියන්ති භවසම්පත්තියං.

නිමිත්තග්ගහණානුසාරෙනාති පටිබ්බිමග්ගහණානුසාරෙන. කණ්ණස්ස ඡිද්දපදෙසං රජතනාලිකං විය, කණ්ණබද්ධං පන පාමභිගසුත්තං විය. තුඛිගා උච්චා දීඝා නාසිකා තුඛිගනාසා. එවං ලද්ධවොහාරං අත්තනො ඝානං. “ලද්ධවොහාරා”ති වා පායො. තස්මිං සති තුඛිගා නාසා යෙසං තෙ තුඛිගනාසා. එවං ලද්ධවොහාරා සත්තා අත්තනො ඝානන්ති යොජනා වණ්ණසණ්ඨානතො රත්තකම්බලපටලං විය. සම්ඵස්සතො මුදුසිනිද්ධං කිච්චතො සිනිද්ධමධුරරසදං. සාලලට්ඨීන්ති සාලක්ඛන්ධං.

අද්දසංසුති පස්සිංසු. එවං චුත්තන්ති “කංසෙ”ති එවං චුත්තං අධිට්ඨානවොහාරෙන.

සම්පත්තින්ති වණ්ණාදිගුණං. ආදීනවන්ති මරණග්ගතතො.

සත්තුපානීයෙනාති සත්තුං පක්ඛිපිත්වා ආලොලිතපානීයෙන. වත්තාරි පානානි විය වත්තාරො මග්ගා තණ්හාපිපාසාචුපසමනතො.

සම්මසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. නළකලාපිසුත්තවණ්ණනා

67. සත්තමෙ කස්මා පුච්ඡතිති මහාකොට්ඨිකත්ථෙරො සයං තත්ථ නික්කඛ්ඛො සමානො කස්මා පුච්ඡතිති අධිප්පායො. අප්ඤ්ඤාසයජානනත්ථන්ති ඉදම්පි තස්ස මහාසාවකස්ස පරචිත්තජානනෙන අප්පාටිහිරං සියා, තෙන තං අපරිතුස්සන්තො “අපිචා”තිආදිමාහ. තත්ථ ද්වෙ අග්ගසාවකාති සීලාදිගුණෙහි උත්තමසාවකාති අත්ථො, න හි මහාකොට්ඨිකත්ථෙරො අග්ගසාවකලක්ඛණප්පත්තො, අථ ඛො මහාසාවකලක්ඛණප්පත්තො. ඉදානෙව ඛො මයන්තිආදි හෙට්ඨා පච්චයුප්පන්නං අනාලොලෙන්තෙන දස්සෙත්වා දෙසනා ආහටා, න අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයනාවසෙන, ඉධ පන යෙනාධිප්පායෙන තං ආලොලෙන්වා නිවත්තෙත්වා කථිතං මහාථෙරෙන, තමෙවස්ස අධිප්පායං තෙනෙව පකාසෙතුකාමො මහාකොට්ඨිකත්ථෙරො ආහ “ඉදානෙව ඛො මය”න්තිආදි. තෙනාහ “ඉදං ථෙරො”තිආදි.

එත්තකෙ යානෙති “කිං නු ඛො ආචුසො”තිආදිනා පඨමාරම්භතො පට්ඨාය යාව “නිරොධො හොති”ති පදං, එත්තකෙ යානෙ. අවිජ්ජාසඤ්ඤාමර අග්ගහෙත්වා “නාමරූපපච්චයා විඤ්ඤාණ”න්ති දෙසනාය පවත්තන්තා “පච්චයුප්පන්නපඤ්ඤවොකාරහවවසෙන දෙසනා කථිතා”ති චුත්තං. “එලෙ ගහිතෙ කාරණං ගහිතමෙවා”ති විඤ්ඤාණෙ ගහිතෙ සඬ්ඛාරා, තෙසඤ්ඤ කාරණභූතා අවිජ්ජා ගහිතා එව හොතිති චුත්තං. “හෙට්ඨා විස්සජ්ජිතෙසු ද්වාදසසු පදෙසු”ති. එකෙකස්මිත්ති එකෙකස්මිං පදෙ. තිණ්ණං තිණ්ණං වසෙනාති “නිරොධාය ධම්මං දෙසෙසි, නිරොධාය පටිපන්නො හොති, නිරොධා අනුපාදාවිනිමුත්තො හොති”ති එවමාගනානං තිණ්ණං තිණ්ණං වාරානං වසෙන. “අට්ඨාරසහි වත්ථුහි”තිආදිසු (මහාව. 468) විය ඉධ වත්ථුසද්දො

කාරණපරියායොති ආහ “ඡන්තිංසාය කාරණෙහි”ති. පයමො අනුමොදනාවිධි. ධම්මකථිකගුණොති විපස්සනාවිසයො අහෙදොපචාරොන චුත්තො. සෙසද්වියෙසුපි එසෙව නයො. දුතියො අනුමොදනා, තතියං අනුමොදනන්ති අභිධෙය්‍යානුරූපං වත්තබ්බං. දෙසනාසම්පත්ති කථිතා “නිබ්බිදාය...පෙ.... ධම්මං දෙසෙති”ති චුත්තත්තා. සෙක්ඛභූමි කථිතා “නිබ්බිදාය...පෙ.... පටිපන්නො හොති”ති චුත්තත්තා. අසෙක්ඛභූමි කථිතා “නිබ්බිදා ...පෙ.... අනුපාදාවිමුත්තො හොති”ති චුත්තත්තා.

නළකලාපිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. කොසම්බිසුත්තවණ්ණනා

68. අට්ඨමෙ පරස්ස සද්දහිත්වාති පරස්ස වචනං සද්දහිත්වා. තෙනාහ “යං එස භණ්ති, තං භුතන්ති ගණ්හාති”ති. පරපත්තියො හි එසො පරනෙය්‍යාබුද්ධිකො. යං කාරණන්ති යං අත්තනා වින්තිතවත්ථු. රුච්චතීති “එවමෙතං භවිස්සති, න අඤ්ඤා”ති අත්තනො මතියා වින්තෙන්තස්ස රුච්චති. රුචියා ගණ්හාතීති පරපත්තියො අභුත්වා සයමෙව තථා රොචෙත්තො ගණ්හාති. අනුස්සවොති “අනු අනු සුත”න්ති එවං විරකාලගතාය අනුස්සුතියා ලබ්භමානං “කථමිදං සියා, කස්මා භුතමෙත”න්ති අනුස්සවෙන ගණ්හාති. විතක්කයතොති “එවමෙතං සියා”ති පරිකප්පෙන්තස්ස. එකං කාරණං උපට්ඨාතීති යථාපරිකප්පිතවත්ථු විත්තස්ස උපට්ඨාති. ආකාරපරිචිතක්කෙනාති අත්තනා කප්පිතාකාරොනා තං ගණ්හාති. එකා දිට්ඨි උප්පජ්ජතීති “යථාපරිකප්පිතං කිඤ්ච අත්ථං එවමෙතං, නාඤ්ඤා”ති අභිනිවිසන්තස්ස එකො අභිනිවෙසො උප්පජ්ජති. යායස්සාති යාය දිට්ඨියා අස්ස පුග්ගලස්ස. නිජ්ඣායන්තස්සාති පච්චක්ඛං විය නිරුපෙත්වා වින්තෙන්තස්ස. බමතීති තථා ගහණක්ඛමො හොති. තෙනාහ “සො...පෙ.... ගණ්හාති”ති. එතානීති සද්ධාදීති. තානි හි සද්ධෙය්‍යානං වත්ථුනං ගහණහෙතුභාවතො “කාරණානි”ති චුත්තානි. භවනිරොධො නිබ්බානන්ති නවවිධොපි භවො නිරුජ්ඣති එත්ථ එතස්මිං අධිගතෙති භවනිරොධො, නිබ්බානං. ස්වායං භවො පඤ්චක්ඛන්ධසඬ්භගො තබ්බිනිමුත්තො නත්ථිති ආහ “පඤ්චක්ඛන්ධනිරොධො නිබ්බාන”න්ති. භවනිරොධො නිබ්බානං නාමාති “නිබ්බානං නාම භවනිරොධො”ති එස පඤ්ඤා සෙක්ඛෙහිපි ජානිතබ්බො, න අසෙක්ඛෙහෙව. ඉමං යානන්ති ඉමං යාථාවකාරණං.

සුට්ඨු දිට්ඨන්ති “භවනිරොධො නිබ්බාන”න්ති මයා සුට්ඨු යාථාවතො දිට්ඨං, භවස්ස පිළනසඬ්ඛතසන්තාපවිපරිණාමට්ඨානං, භවනිරොධස්ස ව නිස්සරණවිවෙකාසඬ්ඛතාමතට්ඨානං යථාභූතං සම්මජ්ජඤ්ඤාය දිට්ඨන්තා. අනාගාමිඵලෙ යිතො හි අනාගාමිමග්ගෙ යිතො එව නාම උපරිමග්ගස්ස අනධිගතත්තාති චුත්තං “අනාගාමිමග්ගෙ යිතත්තා”ති. නිබ්බානං ආරබ්භ පවත්තම්පි ථෙරස්සෙතං ඤාණං “නිබ්බානං පච්චවෙක්ඛති”ති චුත්තඤ්ඤාණං විය න හොතීති චුත්තං “එකුනවිසතියා...පෙ.... පච්චවෙක්ඛණ්ඤාණං”න්ති. එතෙන එතං නිබ්බානපච්චවෙක්ඛණා විය න හොති සජ්ජදෙසභාවතොති දස්සෙති. එවඤ්ච

කත්වා ඉඳ උදපානනිදස්සනම්පි සමත්ථිතන්ති දට්ඨබ්බං.
 පච්චවෙක්ඛණඤාණෙනාති අවසෙසකිලෙසානං, නිබ්බානස්සෙව වා
 පච්චවෙක්ඛණඤාණෙන. උපරි අරහත්තඵලසමයොති උපරි සිජ්ඣනතො
 අරහත්තපටිලාභො තථා අත්ථී. “යෙනාහං තං පරියෙසතො නිබ්බානං
 සච්ඡිකරිස්සාමි”ති ඡානාති.

කොසම්බිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. උපයන්තිසුත්තවණ්ණනා

69. නවමෙ උදකච්චිසනසමයෙති සබ්බදිවසෙසු මහාසමුද්දස්ස අත්තො
 මහත්තවන්දකන්තමණිපබ්බතානං ජුණ්හසම්ඵස්සෙන පහතත්තා
 ජලාභිසන්දනවසෙන උදකස්ස වච්චිසනසමයෙ. උපරි ගච්ඡන්තොති පකතියා
 උදකස්ස තිට්ඨට්ඨානස්ස තතො උපරි ගච්ඡන්තොති අත්ථො. උපරි යාපෙතීති උදකං
 තත්ථ උපරුපරි වච්චෙති. තථාභූතො ව තං බුහෙන්නො පුරෙන්නොති වුව්චතීති ආහ
 “වච්චෙති පුරෙතීති අත්ථො”ති. යස්මා පච්චයධම්මා අත්තතො
 ඵලසමවායපච්චයෙ හොන්තෙ තස්ස උපරි ධීතො විය හොති තස්ස අත්තතො වසෙ
 වත්තාපනතො, තස්මා වුත්තං “අච්ඡ්ඡා උපරි ගච්ඡන්ති”ති. පච්චයභාවෙන හි සා
 තථා වුව්චති. තෙනාහ “සඬ්ඛාරානං පච්චයො භවිතුං සක්කුණන්ති”ති.
 අපගච්ඡන්තො යායන්තො. තෙනාහ “ඔසරන්තො”ති, අවච්චන්තො
 පරිභීයමානොති අත්ථො.

උපයන්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සුසිමසුත්තවණ්ණනා

70. දසමෙ ගරුකතොති ගරුභාවහෙතුනං උත්තමගුණානං මත්ථකප්පත්තියා
 අනඤ්ඤසාධාරණෙන ගරුකාරෙන ගරුකතො. මානිතොති සම්මාපටිපත්තියා
 මානිතො. තාය හි විඤ්ඤානං මනාපතාති ආහ “මනෙන පියායිතො”ති.
 චතුපච්චයපුජාය ව පුජිතොති ඉදං අත්ථවචනං. යදත්ථං සංගීතිකාරෙහි “තෙන ඛො
 පන සමයෙන භගවා සක්කතො හොති”තිආදිනා ඉමස්ස සුත්තස්ස නිදානං
 නික්ඛිත්තං, තස්ස අත්ථස්ස උල්ලිඬිගවසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. එස නයො
 සෙසපදෙසුපි. අංසකුටතොති උත්තරාසඬිගෙන උහො අංසකුටෙ පටිච්ඡාදෙන්වා
 ධීතා දක්ඛිණඅංසකුටතො, උභයතො වා අපනෙන්නි. පරිචිතගන්ථවසෙන
 පණ්ඩිතපරිබ්බාජකො, යතො පච්ඡා විසෙසභාගී ඡාතො. විචිත්තනායාය ධම්මකථාය
 කථනතො “කච්චෙට්ඨො”ති ආහංසු.

තෙජුස්සදොති මහාතෙජො. පුරෙහත්තකිච්චාදීනං නියතභාවෙන
 නියමමනුසුත්තො. විපස්සනාලක්ඛණමිහීති ඤාණං තත්ථ කථිතං. ධම්මන්ති තස්සං
 තස්සං පරිසායං ථෙරස්ස අසම්මුඛා දෙසිතං ධම්මං. ආහරිත්වා කථෙති තථා වරස්ස
 දින්නත්තා.

කිඤ්චාපි සුසිමො පුරණාදයො විය සත්ථුපටිඤ්ඤා න භොති, තිත්ථියෙහි පන “අයං බ්‍රාහ්මණපබ්බජිතො පඤ්ඤවා වෙදඬිගකුසලො” ති ගණාවරියටියානෙ යපිතො, තථා වස්ස සම්භාවිතො. තෙන චුත්තං “අහං සත්ථාති පටිජානන්තො” ති, න සස්සතදිට්ඨිකත්තා. තථා භෙස භගවතො සම්මුඛා උපගන්තුං අසක්ඛි.

අඤ්ඤාති අරහත්තස්ස නාමං අඤ්ඤන්ද්‍රියස්ස විණ්ණන්තෙ පචත්තත්තා. තං පචත්තින්ති යං අඤ්ඤඛ්‍යාකරණං චුත්තං, තං සුත්ථා. අස්ස සුසිමස්ස, පරමප්පමාණන්ති උත්තමකොටි. ආවරියමුට්ඨිති ආවරියස්ස මුට්ඨිකතධම්මො.

අඬිගසන්තතායාති නිවරණාදීනං පච්චනිකධම්මානං විදුරභාවෙන ක්‍රිකානඬිගානං වූපසන්තතාය. නිබ්බුතසබ්බදරුපරිලාභතාය හි තෙසං ක්‍රිකානානං පණිතතරභාවො. ආරම්මණසන්තතායාති රූපපතිභාගවිගමෙන සණ්ඨසුඛමාදිභාවප්පත්තස්ස ආරම්මණස්ස සන්තභාවෙන. යදග්ගෙන හි තෙසං භාවනාතිසයසම්භාවිතසණ්ඨසුඛමප්පකාරාති ආරම්මණාති සන්තාති, තදග්ගෙන ක්‍රිකානඬිගානං සන්තතා වෙදිතඛිඛා. ආරම්මණසන්තතාය වා තදාරම්මණධම්මානං සන්තතා ලොකුත්තරධම්මාරම්මණාහි පච්චවෙක්ඛණාහි දිපෙතඛිඛා. ආරූප්පවිමොක්ඛාති අරූප්පක්‍රිකානසඤ්ඤාවිමොක්ඛා. පඤ්ඤාමත්තෙනෙව විමුත්තා, න උභතොභාගවිමුත්තා. ධම්මානං ධිතතා තංසභාවතා ධම්මට්ඨිති, අනිච්චදුක්ඛානත්තතා, තත්ථ ඤාණං ධම්මට්ඨිතිඤාණන්ති ආහ “විපස්සනාඤාණ”න්ති. එවමාහාති “පුබ්බෙ ඛො, සුසිම, ධම්මට්ඨිතිඤාණං, පච්ජා නිබ්බානෙ ඤාණ”න්ති එවමාදි.

විනාපි සමාධිත්ති සමථලක්ඛණප්පත්තං පුරිමසිද්ධං විනාපි සමාධිත්ති විපස්සනායානිකං සන්ධාය චුත්තං. එවන්ති චුත්තාකාරෙන. න සමාධිනිස්සන්දො අනුපුබ්බවිහාරා විය. න සමාධිආනිසංඝො ලොකියාහිඤ්ඤා විය. න සමාධිස්ස නිප්ඵත්ති සබ්බභවග්ගං විය. විපස්සනාය නිප්ඵත්ති මග්ගො වා ඵලං වාති යොජනා.

රූපාදීසු වෙනෙසු තිණ්ණං ලක්ඛණානං පරිචත්තනවසෙන දෙසනා තෙපරිච්චට්ඨෙසනා. අනුයොගං ආරොපෙත්තොති නනු චුත්තං, සුසිම, ඉදානි අරහත්තාධිගමෙන සබ්බඝො පච්චයාකාරං පටිවිජ්ඣිත්ථා තත්ථ විගතසම්මොභොති අනුයොගං කරොන්තො. පාකට්ඨකරණත්ථන්ති යථා ත්වං, සුසිම, නිජ්ඣානකො සුක්ඛවිපස්සකො ච හුත්ථා ආසවානං ඛයසම්මසනෙ සුප්පතිට්ඨිතො, එවමෙනෙපි හික්ඛු, තස්මා “අපි පන තුම්භෙ ආයස්මන්තො” තිආදිනා න තෙ තයා අනුයුඤ්ජිතඛිඛාති.

සුසිමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සමණබ්‍රාහ්මණවග්ගො

1. ජරාමරණසුත්තාදිවශ්ණනා

71-72. එකෙකං සුත්තං කත්වා එකාදස සුත්තානි චුත්තානි අවිජ්ජාය වසෙන දෙසනාය අනාගතත්තා, තථානාගමනඤ්චස්සා චතුසච්චවසෙන එකෙකස්ස පදස්ස උද්ධටත්තා. කාමඤ්ච ‘ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයො’ති අත්ථෙව අඤ්ඤත්ථ සුත්තපදං, ඉධ පන වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන තථා න චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

ජරාමරණසුත්තාදිවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

සමණබ්‍රාහ්මණවග්ගවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අන්තරපෙය්‍යාලවග්ගො

1. සත්ථුසුත්තාදිවශ්ණනා

73. අයං සත්ථා නාමාති අයං අරියමග්ගස්ස අත්ථාය සාසති විමුක්තිධම්මං අනුසාසති සත්ථා නාම. අධිසීලාදිවසෙන තිව්ධාපි සික්ඛා. යොගොති භාවනානුයොගො. ඡන්දොති නිය්‍යානෙතා කත්තුකම්‍යතාකුසලච්ඡන්දො. සබ්බං භාවනාය පරිස්සයං සහති, සබ්බං වාස්ස උපකාරාවහං සහති වාහෙතීති සබ්බසහං. අප්පට්ඨානීති න පටිනිවත්තතීති අප්පට්ඨානී. අන්තරාය සහනං මොහනාසනවීරියං ආතප්පති කිලෙසෙති ආතප්පං. විධිනා ඊරෙනබ්බත්තා පවත්තෙනබ්බත්තා වීරියං. සතතං පවත්තියමානභාවනානුයොගකම්මං සාතච්චන්ති ආහ ‘සතතකිරිය’න්ති. තාදිසමෙවාති යාදිසි සති චුත්තා, තාදිසමෙව ඤාණං, ජරාමරණාදිවසෙන චතුසච්චපරිග්ගාහකං ඤාණන්ති අත්ථො.

අන්තරපෙය්‍යාලවග්ගවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

නිදානසංයුත්තවශ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. අභිසමයසංයුත්තං

1. නබ්බිකාසුත්තවශ්ණනා

74. සුබ්‍රමානි තරුණා පරිත්තා කෙසග්ගමත්තභාවතො. යථා කෙසා දීඝසො ද්වඬුලමත්තාය සබ්බස්මිං කාලෙ එතප්පමාණාව, න තච්ඡින්දනං, එවං නබ්බිගාපි කෙසග්ගමත්තාව, න තෙසං ඡින්දනං අවඬ්ඪනතො. පරතොති ‘සහස්සිමං සතසහස්සිම’න්ති චුත්තට්ඨානෙ. අභිසමෙත්වාති පටිච්ඡික්ඛිත්වා, තස්මා අභිසමෙතාවිතො පටිච්ඡිද්ධසච්චස්සාති අත්ථො. කාමං පුරිමපදං දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස අතීතභාවං උපාදායපි චත්තුං යුත්තං. පුරෙතරංයෙව පන චුත්තභාවං උපාදාය

වුත්තන්ති දස්සෙතුං “පුරිමං දුක්ඛක්ඛන්ධ”න්තිආදි වුත්තං. පුරිමං නාම පච්ඡිමං අපෙක්ඛිත්වා. පුරිමපච්ඡිමතා හි තං තං උපාදාය වුවිච්ඡිති ඉධාධිජ්ජෙතං පුරිමං නීහරිත්වා දස්සෙතුං “කතමං පනා”න්තිආදි වුත්තං. “අතීතම්පි පරික්ඛිණ”න්ති ඉධාධිජ්ජෙතං පරික්ඛිණමෙව විභාවෙතුං “කතමං පන පරික්ඛිණ”න්තිආදි වුත්තං. සොනාපන්නස්ස දුක්ඛක්ඛයො ඉධ වොදිතොති තං දස්සෙතුං “පයමමග්ගස්ස අභාවිතත්තා උප්පජ්ජෙය්‍යා”ති වත්වා ඉදානි තං සරූපතො දස්සෙතුං පුන “කතම”න්තිආදි වුත්තං. සත්තස්ස අත්තභාවෙසු යං අපායෙ උප්පජ්ජෙය්‍යා අට්ඨමං පටිසන්ධිං ආදිං කත්වා යත්ථ කත්ථවි අපායෙසු වාති යං දුක්ඛං උප්පජ්ජෙය්‍යා, තං සබ්බං පරික්ඛිණන්ති දට්ඨබ්බං. අස්සාති සොනාපන්නස්ස, යං පරිමාණං, තතො උද්ධඤ්ච උපපාතං අත්ථිති අධිජ්ජායො. මහා අත්ථො ගුණො මහත්ථො, සො එතස්ස අත්ථිති මහත්ථියො ක-කාරස්ස ය-කාරං කත්වා. තෙනාහ “මහතො අත්ථස්ස නිජ්ජාදකො”ති.

නබ්බිඛාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පොක්ඛරණිසුත්තවණ්ණනා

75. උබ්බෙධෙනාති අවචෙධෙන අධොදිසතාය. තෙනාහ “ගම්භිරතායා”ති.

පොක්ඛරණිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සංභෙජ්ජඋදකසුත්තාදිවණ්ණනා

76-77. සම්භිජ්ජට්ඨානෙති සම්භිජ්ජසමොධානගතට්ඨානෙ. සමෙත්ති සමෙතා භොන්ති. තෙනාහ “සමාගච්ඡන්ති”ති. පාළියං විහත්තිලොපෙන නිද්දෙසොති තමත්ථං දස්සෙන්තො “නිණි වා”ති ආහ. සම්භිජ්ජති මිස්සිභාවං ගච්ඡති එත්ථාති සම්භෙජ්ජං, මිස්සිතට්ඨානං. තත්ථ උදකං සම්භෙජ්ජඋදකං. තෙනාහ “සම්භින්නට්ඨානෙ උදක”න්ති.

සංභෙජ්ජඋදකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පට්ඨසුත්තාදිවණ්ණනා

78-84. වක්කවාළබ්භන්තරායාති වක්කවාළපබ්බතස්ස අන්තොගධාය.

ජට්ඨාදීසු වුත්තනයෙනෙවාති ඉධ ජට්ඨසුත්තාදීසු පයමසුත්තාදීසු වුත්තනයෙනෙවාති අත්ථො වෙදිතබ්බො විසෙසාභාවතො.

පරියොසානෙති ඉමස්ස අභිසමයසංයුත්තස්ස ඔසානට්ඨානෙ. අඤ්ඤතිත්ථියසමණුභ්‍රාහ්මණපරිබ්බාජකානන්ති අඤ්ඤතිත්ථියානං. ගුණාධිගමොති ඤානාභිඤ්ඤාසහිතො ගුණාධිගමො. සතභාගම්පි...පෙ.... න උපගච්ඡති

සච්චපට්චෙධස්ස මහානුභාවත්තා. තෙනාහ භගවා පච්චක්ඛසබ්බධම්මො “එවං මහාධිගමො, භික්ඛවෙ, දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො එවං මහාභිඤ්ඤො”ති.

පථවිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

අභිසමයසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. ධාතුසංයුත්තං

1. නානත්තවග්ගො

1. ධාතුනානත්තසුත්තවණ්ණනා

85. පයමන්ති ඉමස්මිං නිදානවග්ගෙ සංයුත්තානං පයමං සංගීතත්තා. නිස්සත්තට්ඨසුඤ්ඤතට්ඨසඬ්ඛාතෙනාති ධම්මමත්තතාය නිස්සත්තතාසඬ්ඛාතෙන නිච්චසුභසුඛඅත්තසුඤ්ඤතත්ථසඬ්ඛාතෙන. සභාවට්ඨෙතාති යථාභූතසභාවට්ඨෙත. තතො එව සභාවස්ස ධාරණට්ඨෙත ධාතූති ලද්ධනාමානං. නානාසභාවො අඤ්ඤමඤ්ඤවිසදිසතා ධාතුනානත්තං. චක්ඛුසඬ්ඛාතො පසාදො චක්ඛුපසාදො. සො එව චක්ඛනට්ඨෙත චක්ඛු, නිස්සත්තසුඤ්ඤතට්ඨෙත ධාතු වාති චක්ඛුධාතු. චක්ඛුපසාදවත්ථුං අධිට්ඨානං කත්වා පවත්තං චක්ඛුපසාදවත්ථුකං. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. ද්වෙ සම්පට්ච්ඡනමනොධාතුයො, එකා කිරියා මනොධාතූති තිස්සො මනොධාතුයො මනොධාතු “මනනමත්තා ධාතු”ති කත්වා. වෙදනාදයො...පෙ.... නිබ්බානඤ්ච ධම්මධාතු විසෙසසඤ්ඤාපරිභාරෙන සාමඤ්ඤසඤ්ඤාය පවත්තනතො. තථා හෙතෙ ධම්මා ආයතනදෙසනාය “ධම්මායතන”ත්තෙව දෙසිතා. න භි නෙසං රූපායතනාදීනං විය විඤ්ඤාණෙහි අඤ්ඤවිඤ්ඤාණෙන ගහෙතබ්බතාකාරො අත්ථි. සබ්බමිපිති ඡසත්තතිවිධං මනොවිඤ්ඤාණං. කාමාවචරා කාමධාතුපරියාපන්නත්තා. අවසානෙ ද්වෙති ධම්මධාතූමනොවිඤ්ඤාණධාතුයො. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ තංසංවණ්ණනාසු දට්ඨබ්බො.

ධාතුනානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. එස්සනානත්තසුත්තවණ්ණනා

86. ජාතිපසුතිආරම්මණාදිහෙදෙන නානාභාවො එස්සො. ජාතිපච්චයහෙදෙන භි පච්චයුප්පන්නස්ස හෙදො හොතියෙව. ධම්මපරිච්ඡෙදවසෙන ධාතුදෙසනායං තිස්සො මනනමත්තා ධාතුයොව මනොධාතුයො. කිරියාමයස්ස විත්තුප්පත්තිවිභාගෙන පච්චයුප්පන්නස්ස වසෙන ධාතුදෙසනායං මනනට්ඨෙත ධාතුතාය සාමඤ්ඤතො මනොද්චාරාවජ්ජනං “මනොධාතු”ති අධිප්පෙතන්ති වුත්තං “මනොසම්ඵස්සො මනොද්චාරො පයමජ්චනසම්පයුත්තො”තිආදි. තස්මාති

යස්මා කාමං සම්පට්ච්ඡන්ධනමනොධාතුඅනන්තරං උප්පජ්ජමානො
සන්තීරණවිඤ්ඤාණධාතුයා සම්පයුත්තො එස්සොපි මනොසම්ඵස්සො එව නාම,
දුබ්බලක්ඛා පන සො සබ්බභවෙසු අසම්භවතො ව ගහිතො අනවසෙසතො ගහණං
න හොතීති මනොද්වාරෙ ජවනසම්ඵස්සො හොති, තස්මා. අයමෙත්ථ අත්ථොති
අයං ඉධ අධිප්පායානුගතො අත්ථො.

එස්සනානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නොඑස්සනානත්තසුත්තවණ්ණනා

87. මනොසම්ඵස්සං පටිච්චාති මනොද්වාරෙ පයමජවනසම්පයුත්තො එස්සො
මනොසම්ඵස්සො, තං මනොසම්ඵස්සං පටිච්ච. මනොධාතුති
ආවජ්ජනකිරියමනොධාතු. මනොවිඤ්ඤාණධාතු මනොධාතුති
වෙනෙයාජ්ඣාසයවසෙන චුත්තං. තෙනාහ “මනොද්වාරෙ...පෙ.... එවමත්ථො
දට්ඨබ්බො”ති. තථා හි වක්ඛති “සබ්බානි වෙනානී”තිආදි.

නොඑස්සනානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. වෙදනානානත්තසුත්තවණ්ණනා

88. සබ්බාපි තස්මී. ද්වාරෙ වෙදනා වත්තෙය්‍යං චක්ඛුසම්ඵස්සවෙදනා
උපනිස්සයපච්චයභාවිතා. නිබ්බන්තිථාසුකත්ථන්ති නිබ්බන්තියා උපනිස්සයභාවෙන
පවත්තියා දස්සනසුඛත්ථං. සම්පට්ච්ඡනවෙදනමෙව ගහෙතුං වට්ටති, තාය ගහිතාය
ඉතරාසං ගහණං ඤායාගතමෙවාති. චුත්තං පොරාණට්ඨකථායං.
ආවජ්ජනසම්ඵස්සන්ති ආවජ්ජනමනොසම්ඵස්සං. අනන්තරුපනිස්සයභූතං පටිච්ච
පයමජවනවසෙන උප්පජ්ජතීති යොජනා. අයමධිප්පායො උපනිස්සයස්ස
අධිප්පෙතත්තා.

වෙදනානානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. දුතියවෙදනානානත්තසුත්තවණ්ණනා

89. තතියවතුත්ථෙසු චුත්තනායාවාති “නො චක්ඛුසම්ඵස්සං පටිච්ච උප්පජ්ජති
චක්ඛුධාතු”ති එවං චුත්තනායො, වතුත්ථෙ “චක්ඛුධාතුං, භික්ඛවෙ, පටිච්ච
උප්පජ්ජති චක්ඛුසම්ඵස්සො”තිආදිනා චුත්තනායො ව. එකතො කත්ථාති එකජ්ඣං
කත්ථා දෙසිතා. කස්මා පන තෙසු සුත්තෙසු එවං දෙසනා පවත්තාති ආහ “සබ්බානි
වෙනානී”තිආදි. පටිසෙධො පන තෙසං වෙදනානානත්තාදීනං
එස්සනානත්තාදිකස්ස පච්චයභාවතො තථාඋප්පත්තියා අසම්භවතො. ඉතො
පරෙසුති “නො පරියෙසනානානත්තං පටිච්ච උප්පජ්ජති
පරිලාභනානත්ත”න්තිආදියු.

දුතියවෙදනානානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. බාහිරධාතුනානත්තසුත්තවණ්ණනා

90. පඤ්ච ධාතුයො කාමාවචරා රූපසභාවත්තා.

බාහිරධාතුනානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සඤ්ඤානානත්තසුත්තවණ්ණනා

91. ආපාථෙ පතිතන්ති චක්ඛුස්ස ආපාථගතං සාටකවෙයනාදිසඤ්ඤිතං
භූතසඬ්ඝාතං සම්මා නිස්සිතං. චක්ඛුද්වාරෙ සම්පට්ච්ඡනාදිසම්පයුත්තසඤ්ඤානං
සඬ්ඝප්පගතිකත්තා, චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තසඤ්ඤාගහණෙනෙව වා
ගහෙතබ්බතො “රූපසඤ්ඤාති චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තා සඤ්ඤා”ති වුත්තං
තත්ථ සඤ්ඤාය එව ලබ්භනතො. එතෙනෙව හි තංසම්පයුත්තො සඬ්ඝප්පොති
ඉදම්පි සංවණ්ණිතන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ “සඤ්ඤාසඬ්ඝප්පජන්දා
එකජවනවාරෙපි නානාජවනවාරෙපි ලබ්භන්ති”ති. ජවනසම්පයුත්තස්ස විතක්කස්ස
ජන්දගතිකත්තා වුත්තං “තීහි විත්තෙහි සම්පයුත්තො සඬ්ඝප්පො”ති.
ජන්දිකතට්ඨෙයනාති ජන්දකරණට්ඨෙයන, ඉච්ඡිතට්ඨෙයනාති අත්ථො.
අනුඬ්භතට්ඨෙයනාති පරිඬ්භතට්ඨෙයන. සන්තිස්සයධාහරසා හි රාගග්ගිආදයො
“රූපෙ”ති පන තස්ස ආරම්මණදස්සනමෙතං. පරිලාභොති පරිලාභසීසෙන
අපෙක්ඛං වදති. තෙනාහ “පරිලාභෙ උප්පන්නෙ”තිආදි. “පරිලාභො”ති
දළ්භජ්ඣෙයානා බලවාකාරජ්ජත්තා වුත්තාති ආහ “පරිලාභපරියෙසනා පන
නානාජවනවාරෙයෙව ලබ්භන්ති”ති. තාසං ලද්ධුපතිස්සයභාවතොති දස්සෙති.
ඉමිනා නයෙනාති “උප්පජ්ජති සඤ්ඤානානත්ත”න්ති එත්ථ වුත්තනායෙන අත්ථො
වෙදිතබ්බො. “රූපසඤ්ඤාදිනානාසභාවං සඤ්ඤං පටිච්ච
කාමසඬ්ඝප්පාදිනානාසභාවො සඬ්ඝප්පො උප්පජ්ජති”තිආදිනා නයෙන
වෙදිතබ්බො.

සඤ්ඤානානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නොපරියෙසනානානත්තසුත්තවණ්ණනා

92. පටිසෙධමත්තමෙව නානං, සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙවාති අධිප්පායො.

නොපරියෙසනානානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. බාහිරඵස්සනානත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

93. වුත්තජ්ජකාරෙ ආරම්මණෙති “ආපාථෙ පතිත”න්තිආදිනා හෙට්ඨා
වුත්තජ්ජකාරෙ රූපාරම්මණෙ. සඤ්ඤාති රූපසඤ්ඤාව. අරූපධම්මොපි සමානො

යස්මිං ආරම්භණෙ පවත්නති, තං චුස්න්තො විය හොතිති චුත්තං “ආරම්භණං චුස්මානො”ති. තණ්හාය චත්ථුභුතංයෙව රූපාරම්භණං ලබ්හතීති කත්වා “රූපලාභො”ති අධිජ්ජෙතන්ති ආහ “සහ තණ්හාය ආරම්භණං රූපලාභො”ති. සබ්බසංඛාරානිකතයොති එකස්මිංයෙව ආරම්භණෙ සබ්බෙසං සඤ්ඤාදීනං ධම්මානං උජ්ජත්තියා සබ්බසංඛාරානිකතවසෙන දස්සිතනායො. තෙනාහ “එකස්මිංයෙවා”තිආදි. සබ්බසංඛාරානිකතයොති වා ධූවපරිභොගවසෙන නිබද්ධාරම්භණන්ති වා ආගන්තුකාරම්භණන්ති වා විභාගං අකත්වා සබ්බසංඛාරානිකතයො. අපරො නයො. මිස්සකොති ආගන්තුකාරම්භණෙ නිබද්ධාරම්භණෙ ච විසයතො නිබද්ධාරම්භණෙන මිස්සකො. නිබද්ධාරම්භණෙ සත්තානං කිලෙසො මන්දො හොති. තථා හි සඤ්ඤාසංඛිකජ්ජප්පස්සවෙදනාව දස්සිතා. යං කිඤ්චි වියාති යං කිඤ්චි අඤ්ඤමඤ්ඤං විය. බොහෙත්වාති කුතුහලජ්ජාදනවසෙන චිත්තං බොහෙත්වා.

උපාසිකාති තස්ස අමච්චපුත්තස්ස හරියං සන්ධායාහ. තස්මින්ති ආගන්තුකාරම්භණෙ. ලාභො නාම “ලබ්හතී”ති කත්වා.

උරුචල්ලියවාසීති උරුචල්ලියලෙණවාසී, උරුචල්ලියවිහාරවාසීති වදන්ති. පාළියාති “ධාතුනානත්තං, භික්ඛවෙ, පටිච්ච උජ්ජජ්ජති”තිආදිනායපවත්තාය ඉමිස්සා සුත්තපාළියා. පටිච්චට්ටෙත්වාති මජ්ඣෙ ගහිතඵස්සවෙදනාපරියොසානෙ යපනවසෙන පාළිං පටිච්චට්ටෙත්වා. චුත්තජ්ජකාරෙතිආදි පටිච්චතෙතබ්බාකාරදස්සනං. තත්ථ චුත්තජ්ජකාරෙති ආපාඨගතරූපාරම්භණෙ. අවිභූතවාරන්ති අවිභූතාරම්භණවාරං. අයමෙව වා පායො. ගණ්හන්ති කට්ඨන්ති. එකජවනවාරෙපි ලබ්හන්ති විරතරනිවෙසාභාවා. නානාජවනවාරෙයෙව දළ්භතරනිවෙසකාය.

94. දසමං උත්තානමෙව නවමෙ චුත්තනයත්තා. පටිසෙධමත්තමෙව හෙත්ථ නානත්තන්ති.

බාහිරඵස්සනානත්තසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නානත්තවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. සත්තධාතුසුත්තවණ්ණනා

95. ආභාතීති ආභා, ආලෝකභාවෙන නිජ්ජජ්ජති, උපට්ඨාතීති වා අත්ථො. සො එව නිජ්ජීවට්ඨෙන ධාතුති ආභාධාතු. ආලෝකස්සාති ආලෝකකසිණස්ස. සුට්ඨු, සොහනං වා භාතීති සුභං. කසිණසභවරණතො ක්කානං සුභං. සෙසං චුත්තනයමෙව. සුපරිසුද්ධවණ්ණං කසිණං. ආකාසානඤ්චාදයොපි සුභාරම්භණං එවාති කෙචි. දෙසනං නිට්ඨාපෙසීති දෙසනං උද්දෙසමත්තෙ එව යපෙසි. පාළියං “අන්ධකාරං

පටිච්ච පඤ්ඤායති” ති එත්ථාපි ආරම්මණමෙව ගභිතං, තථා “අයං ධාතු අසුභං පටිච්ච පඤ්ඤායති” ති එත්ථාපි. යථා හි ඉධ සුවණ්ණං කසිණං සුභන්ති අධිප්පෙන, එවං දුඛණ්ණං අසුභන්ති.

අන්ධකාරං පටිච්චාති අන්ධකාරං පටිච්ඡාදකපච්චයං පටිච්ච. පඤ්ඤායතීති පාකටො හොති. තෙනාහ “අන්ධකාරො හී” තිආදි. ආලොකොපි, අන්ධකාරෙන පරිච්ඡින්නො හොතීති යොජනා. අන්ධකාරො තාව ආලොකෙන පරිච්ඡින්නො හොතු “යත්ථ ආලොකො නත්ථී, තත්ථ අන්ධකාරො” ති ආලොකො කථං අන්ධකාරෙන පරිච්ඡින්නො හොතීති ආහ “අන්ධකාරෙන හි සො පාකටො හොතී” ති. පරිච්ඡෙදලෙඛාය විය චිත්තරූපං අන්ධකාරෙන හි පරිතො පරිච්ඡින්නො භුත්වා පඤ්ඤායති, යථා තං ඡායාය ආතපො. එසෙව නයොති අසුභසුභානං අඤ්ඤමඤ්ඤපරිච්ඡින්නතං අතිදිසිත්වා තත්ථ අධිප්පෙනමෙව දස්සෙන්තො “අසුභෙ සති සුභං පඤ්ඤායති” ති ආහ. එවමාහාති “අසුභං පටිච්ච සුභං පඤ්ඤායති” ති අවොච. “රූපී රූපානි පස්සති” තිආදිසු විය උත්තරපදලොපෙනායං නිද්දෙසොති ආහ “රූපං පටිච්චාති රූපාවචරසමාපත්තිං පටිච්චා” ති. තාය හි සති අධිගතාය. රූපසමතික්කමා වා හොතීති සභාවාරම්මණානං රූපජ්ඣානානං සමතික්කමා ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්ති නාම හොතීති අත්ථො. එසෙව නයොති ඉමිනා “ආකාසානඤ්චායතනසමතික්කමා විඤ්ඤාණඤ්චායතනසමාපත්ති නාම හොතී” තිආදිනා ද්වෙපි පකාරෙ අතිදිසති. පටිසඬ්ඛාති පටිසඬ්ඛාඤ්ඤාණෙන. අප්පචත්තිත්ති යථාපරිච්ඡින්නකාලං අප්පචත්තනං. එතෙන ඛණ්ණිරොධාදිං පටික්ඛිපති.

කථං සමාපත්ති පත්තඛ්ඛාති ඉමාසු සත්තසු ධාතුසු කා පකාරා සඤ්ඤාසමාපත්ති නානා භුත්වා සමාපජ්ජිතඛ්ඛා. තෙනාහ “කීදිසා සමාපත්තියො” තිආදි. සඤ්ඤාය අත්ථිභාවෙනාති පටුකිච්චාය සඤ්ඤාය අත්ථිභාවෙන. සුමුමසඬ්ඛාරානං තත්ථ සමාපත්තියං අවසිස්සතාය. නිරොධොවාති සඬ්ඛාරානං නිරොධො එව.

සත්තධාතුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සනිදානසුත්තවණ්ණනා

96. භාවනපුංසකමෙතං “විසමං චන්දිමසුරියා පරිචත්තන්ති” තිආදිසු (අ. නි. 4.70) විය. සනිදානන්ති අත්තතො ඵලං නිදදාතීති නිදානං, කාරණන්ති ආහ “සනිදානො සප්පච්චයො” ති. කාමපටිසංයුත්තොති කාමරාගසඬ්ඛාතෙන කාමෙන පටිසංයුත්තො වා කාමපටිඛද්ධො වා. තක්කෙතීති තක්කො. අභූතකාරං සමාරොපෙත්වා කප්පෙතීති සඬ්ඛකප්පො. ආරම්මණෙ චිත්තං අප්පෙතීති අප්පනා. විසෙසෙන අප්පෙතීති ඛ්‍යප්පනා. ආරම්මණෙ චිත්තං අභිනිරොපෙත්තං විය පචත්තතීති වෙතසො අභිනිරොපනා. මිච්ඡා විපරිතො පාපකො සඬ්ඛකප්පොති මිච්ඡාසඬ්ඛකප්පො. අඤ්ඤෙසු ව කාමපටිසංයුත්තෙසු විජ්ජමානෙසු විතක්කො එව

කාමධාතුසද්දෙන නිරුල්ලො දට්ඨබ්බො විතක්කස්ස
කාමපසඨගප්පත්තිසාතිසයත්තා. එස නයො බ්‍යාපාදධාතුආදීසුපි. සබ්බෙපි අකුසලා
ධම්මා කාමධාතු භීතජ්ඣාසයෙහි කාමෙතබ්බධාතුභාවතො.

කිලෙසකාමස්ස ආරම්මණභාවත්තා සබ්බාකුසලසංගාහිකාය කාමධාතුයා ඉතරා
ද්වෙ සඨගහෙත්වා කථනං සබ්බසඨගාහිකා. තිස්සන්තං ධාතුනං අඤ්ඤමඤ්ඤං
අසඬිකරතො කථා අසම්භින්නා. ඉමං කාමාවචරසඤ්ඤිතං
කාමවිතක්කසඤ්ඤිතඤ්ච කාමධාතුං. පටිච්චාති පච්චයභූතං ලභිත්වා. තීහි
කාරණෙහිති තීහි සාරභූතෙහි කාරණෙහි.

බ්‍යාපාදවිතක්කො බ්‍යාපාදො උත්තරපදලොපෙන, සො එව නිජ්ජීවට්ඨයෙන
සභාවධාරණට්ඨයෙන ධාතුති බ්‍යාපාදධාතු. බ්‍යාපජ්ජති චිත්තං එතෙනාති බ්‍යාපාදො,
දොසො. බ්‍යාපාදොපි ධාතුති යොජනා. සහජාතපච්චයාදිවසෙනාති
සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයවසෙන. විසෙසෙන හි
පරස්ස අත්තනො ව දුක්ඛාපනං විහිංසා, සා එව ධාතු, අත්ථනො රොසනා
පරුපසානො, තථා පචත්තො වා දොසසහගතචිත්තූප්පාදො.

තිණගහනෙ අරඤ්ඤෙති තිණෙහි ගහනභූතෙ අරඤ්ඤෙ. අනයබ්‍යසනන්ති
අපායබ්‍යසනං, පරිහරණුපායරහිතං විපත්තින්ති වා අත්ථො. අවඩ්ඪිං විනාසන්ති
අවඩ්ඪිඤ්චෙව විනාසඤ්චාති වදන්ති සබ්බසො වඩ්ඪිරහිතං. සුක්ඛතිණදායො විය
ආරම්මණං කිලෙසග්ගිසංවද්ධනට්ඨයෙන. තිණුක්කා විය අකුසලසඤ්ඤා
අනුදගනට්ඨයෙන. තිණකට්ඨ...පෙ.... සත්තා අනයබ්‍යසනාපත්තිතො. “ඉමෙ
සත්තා”ති හි අයොනිසො පටිපජ්ජමානා අධිජ්ජෙතා. තෙනාහ “යථා
සුක්ඛතිණදායෙ”තිආදි.

සමතාභාවතො සමතාවිරොධතො විසමතාහෙතුතො ව විසමා රාගාදයොති ආහ
“රාගවිසමාදීනි අනුගත”න්ති. ඉච්ඡිතබ්බා අවස්සංභාවිතිභාවෙන.

සංකිලෙසතො නික්ඛමනට්ඨයෙන නෙක්ඛම්මො, සො එව නිජ්ජීවට්ඨයෙන ධාතුති
නෙක්ඛම්මධාතු. ස්වායං නෙක්ඛම්මසද්දො පබ්බජ්ජාදීසු කුසලවිතක්කෙ ව
නිරුල්ලොති ආහ “නෙක්ඛම්මවිතක්කොපි නෙක්ඛම්මධාතු”ති. ඉතරාපි ද්වෙ
ධාතුයොති අබ්‍යාපාදඅවිහිංසාධාතුයො වදති. විසුං දීපෙනබ්බා සරුපෙන ආගතත්තා.
විතක්කාදයොති නෙක්ඛම්මසඬිකප්පච්ඡන්දපරිලාභපරියෙසනා. යථානුරූපං
අත්තනො අත්තනො පච්චයානුරූපං. කථං පනෙත්ථ කුසලධම්මෙසු පරිලාභො
වුත්තොති? සඬිකාරපරිලාභමත්තං සන්ධායෙනං වුත්තං, සොළසසු ආකාරෙසු
දුක්ඛසච්චෙ සන්තාපට්ඨො විය වුත්තො, යස්ස විගමෙන අරහතො සිතිභාවජ්ජත්ති
වුච්චති.

සයං න බ්‍යාපජ්ජති, තෙන වා තංසමඬිගීපුග්ගලො න කිඤ්චි බ්‍යාපාදෙතීති
අබ්‍යාපාදො, විහිංසාය වුත්තවිපරියායෙහි සා වෙදිතබ්බා. හිතෙසිභාවෙන මිජ්ජති

සිනියහතිනි මිත්තො, මිත්තස්ස එසාති මෙත්ති, අබ්‍යාපාදො. මෙත්තායනාති මෙත්තාකාරණං, මෙත්තාය වා අයනා පවත්තනා. මෙත්තායිතත්තන්ති මෙත්තායිතස්ස මෙත්තාය පවත්තස්ස භාවො. මෙත්තාවෙනොවිමුත්තිති මෙත්තායනවසෙන පවත්තො චිත්තසමාධි. සෙසං වුත්තනයමෙව.

සනිදානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ගිඤ්ජකාවසථසුත්තවණ්ණනා

97. ඉතො පටියායාති ‘‘ධාතුං, භික්ඛවෙ’’ති ඉමස්මා තතියසුත්තතො පටියාය. යාව කම්මවග්ගො, තාව නෙත්වා උපගන්ත්වා සෙති එත්ථාති ආසයො, භීනාදිභාවෙන අධිනො ආසයො අජ්ඣාසයො, තං අජ්ඣාසයං, අධිමුත්තන්ති අත්ථො. සඤ්ඤා උප්පජ්ජතිතිආදීසු භීනාදිභෙදං අජ්ඣාසයං පටිච්ච භීනාදිභෙදා සඤ්ඤා, තන්තිස්සයදිට්ඨිවිකප්පනා, විතක්කො ව උප්පජ්ජති සහජාතකොටියා උපනිස්සයකොටියා ව. සත්ථාරෙසුති තෙසං සත්ථුපටිඤ්ඤකාය වුත්තං, න සත්ථුලක්ඛණසබ්භාවතො. අසම්මාසම්බුද්ධෙසුති ආධාරෙ විසයෙ ව භූමිමං එකතො කත්වා වුත්තන්ති පයිමං තාව දස්සෙන්නො ‘‘මයං සම්මාසම්බුද්ධා’’තිආදිං වත්වා ඉතරං දස්සෙන්නො ‘‘තෙසු සම්මාසම්බුද්ධා එතෙ’’තිආදිමාහ. තෙසං ‘‘මයං සම්මාසම්බුද්ධා’’ති උප්පන්නදිට්ඨි ඉධ මූලභාවෙන පුච්ඡිතා, ඉතරා අනුසඬ්ඛිතාති පුච්ඡතිසෙවති සාසඬ්ඛං වදති.

‘‘මහති’’ති එත්ථ මහාසද්දො ‘‘මහාජනො’’තිආදීසු විය බහුඅත්ථවාවකොති දට්ඨබ්බො. අවිජ්ජාපි භීනභීනතරභීනතමාදිභෙදෙන බහුපකාරා. තස්සාති දිට්ඨියා. කස්මා පනෙත්ථ ‘‘යදිදං අවිජ්ජා ධාතු’’ති අවිජ්ජං උද්ධරත්වා ‘‘භීනං ධාතුං පටිච්චා’’ති අජ්ඣාසයධාතු නිද්දිට්ඨාති? න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං, ‘‘අඤ්ඤං උද්ධරත්වා අඤ්ඤං නිද්දිට්ඨා’’ති, යතො අවිජ්ජාසීසෙන අජ්ඣාසයධාතු එව ගහිතා. අවිජ්ජාගහිතො හි පුරිසපුග්ගලො දිට්ඨජ්ඣාසයො භීනාදිභෙදං අවිජ්ජාධාතුං නිස්සාය තතො සඤ්ඤාදිට්ඨිආදිකෙ සඬ්ඛප්පෙති. පණ්ඩි පත්ථනා, සා පන තථා තථා විත්තස්ස යපනවසෙන භොතිති ආහ ‘‘විත්තට්ඨපන’’න්ති. තෙනාහ ‘‘සා පනෙසා’’තිආදි. එතෙති භීනපච්චියා සඤ්ඤාදිට්ඨිවිතක්කවෙනනා පත්ථනා පණ්ඩිසඬ්ඛාතා භීනා ධම්මා. භීනො නාම භීනධම්මසමායොගතො. සබ්බපදානීති ‘‘පඤ්ඤපෙති’’තිආදීති පදානි යොජෙතබ්බාති භීනසද්දෙන මජ්ඣිමුත්තමට්ඨානන්තරස්ස අසම්භවතො. උපපජ්ජනං ‘‘උපපත්ති’’ති ආහ ‘‘ද්වෙ උපපත්තිසො පටිලාභො ව නිබ්බත්ති වා’’ති. තත්ථ භීනකුලාදීති ආදි-සද්දෙන භීනරූපභොගපරිසාදිතං සඬ්ඛගහො. භීනත්තිකවසෙනාති භීනත්තිකෙ වුත්තත්තිකපදවසෙනාති අධිප්පායො. විත්තුප්පාදක්ඛණෙති ඉදං භීනත්තිකපරියාපන්නානං විත්තුප්පාදානං වසෙන තත්ථ තත්ථ ලද්ධත්තා වුත්තං. පඤ්චසු නිවකුලෙසුති වණ්ඩාලවෙනනෙසාදරථකාරපුක්කුසකුලෙසු. ද්වාදසඅකුසලවිත්තුප්පාදානං පන යො කොචි පටිලාභො භීනොති යොජනා. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො. ඉමස්මිං යානෙති ‘‘යායං, හන්තෙ, දිට්ඨි’’තිආදිනා

ආගතෙ ඉමස්මිං යානෙ. “ධාතුං, භික්ඛවෙ, පටිච්ච උප්පජ්ජති” තිආදිනා ආගතත්තා නිබ්බත්තියෙව අධිප්පෙතා, න පටිලාභො.

ගිඤ්ජකාවසංසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. භීනාධිමුත්තිකසුත්තවණ්ණනා

98. එකතො භොන්තීති සමානච්ඡන්දතාය අප්ඤ්ඤාසයතො එකතො භොන්ති. නිරන්තරා භොන්තීති තාය එව සමානච්ඡන්දතාය චිත්තෙන නිබ්බිසෙසා භොන්ති. ඉධ අධිමුත්ති නාම අප්ඤ්ඤාසයධාතුති ආහ “භීනාධිමුත්තිකාති භීනප්ඤ්ඤාසයා”ති.

භීනාධිමුත්තිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. වච්ඡකමසුත්තවණ්ණනා

99. මහාපඤ්ඤෙසුති විපුලපඤ්ඤෙසු. නන්ති සාරිපුත්තත්ථෙරං. බන්ධන්තරන්ති බන්ධවිහාගං, බන්ධානං වා අන්තරං විසෙසො අත්ථීති බන්ධන්තරො. එස නයො සෙසෙසුපි. පරිකම්මන්ති ඉද්ධිවිධාධිගමස්ස පුබ්බහාගපරිකම්මඤ්ඤෙව උත්තරපරිකම්මඤ්ඤෙව. ආනිසංසන්ති ඉද්ධානිසංසඤ්ඤෙව ආනිසංසඤ්ඤෙව. අධිට්ඨානං විකුබ්බනන්ති අධිට්ඨානවිධානඤ්ඤෙව විකුබ්බනවිධානඤ්ඤෙව. චුත්තනයෙනෙවාති “පථං පත්ථරන්තො වියා”තිආදිනා.

ධුතඬගපරිහාරන්ති ධුතඬගානං පරිහරණවිධිං. පරිහරණග්ගහණෙනෙව සමාදානං සිද්ධං භොතීති තං න ගහිතං. ආනිසංසන්ති තංතංධුතඬගපරිහරණෙ දට්ඨබ්බං ආනිසංසමෙව. සමොධානන්ති “එත්තකා පිණ්ඩපාතපටිසංයුත්තා, එත්තකා සෙනාසනපටිසංයුත්තා”ති පච්චයවසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤඤෙව අන්තොගධත්තා. අධිට්ඨානන්ති අධිට්ඨානවිධිං. හෙදන්ති උක්කට්ඨාදිහෙදඤ්ඤෙව භීන්නාකාරඤ්ඤෙව.

පරිකම්මන්ති “දිබ්බවක්ඛු එවං උප්පාදෙනබ්බං, එවං විසොධෙනබ්බං”න්තිආදිනා පරිකම්මවිධානං. ආනිසංසන්ති පරෙසං අප්ඤ්ඤාසයානුරූපායතනාදිආනිසංසපහෙදං. උපක්කිලෙසන්ති සාධාරණං අසාධාරණං දුට්ඨං උපක්කිලෙසං. විපස්සනාභාවනුපක්කිලෙසා හි දිබ්බවක්ඛුස්ස උපක්කිලෙසාති වෙදිතබ්බා.

සඬ්ඛෙපච්ඡන්දාරගම්භිරුත්තානවිචිත්‍රකථාදීසුති සඬ්ඛෙපො චිත්ථාරො ගම්භිරතා උත්තානතා විචිත්‍රභාවො නෙය්‍යත්ථතා නිත්තත්ථතාති එවමාදීසු ධම්මස්ස කථෙතබ්බජ්ජකාරෙසු තං තං කථෙතබ්බාකාරං.

ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා. තෙන —

“ආදිමහි සීලං දෙසෙය්‍යා, (දී. නි. අට්ඨ. 1.190; ම. නි. අට්ඨ. 1.291)
මජ්ඣිමනිකායෙ විතර්කං විනිද්දිසෙ;
අන්තෙ පඤ්ඤා කට්ඨකඛ්ඛා,
එසො ධම්මකථාවිධො”ති. —

එවං කට්ඨකඛ්ඛාකාරං සඨගණ්ඨාති.

“සීලං ධනිකඤ්ච දීඝරස්සං, ගරුකං ලභ්‍යකඤ්ච නිග්ගහිතං;
සම්බන්ධං වචන්තීතං විමුක්තං, දසධා බ්‍යඤ්ජනවුද්ධියා පහෙදො”ති. (දී.
නි. 1.190; ම. නි. අට්ඨ. 1.291; පරි. 485) —

එවං වුත්තං දසවිධං බ්‍යඤ්ජනවුද්ධිං. අට්ඨුප්පත්තින්ති තස්ස තස්ස සුත්තස්ස
ජාතකස්ස ච අට්ඨුප්පත්තිං. අනුසන්ධිත්ති පච්ඡානුසන්ධිආදිඅනුසන්ධිං.
පුබ්බාපරන්ති සම්බන්ධං. ඉදං පදං එවං වත්තඛ්ඛං, ඉදං පුබ්බාපරං එවං
ගහෙතඛ්ඛන්ති.

කුලසඨගණ්ඨනපරිහාරන්ති ලාභුප්පාදනත්ථං කුලානං සඨගණ්ඨනවිධිනො
පරිහරණං තන්තියමිතං එකන්තිකං කුලසඨගහණවිධිං.

වඨකමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සගාථාසුත්තවණ්ණනා

100. “ධාතුසො සංසන්දන්ති”ති ඉදං අජ්ඣාසයනො සරික්ඛතාදස්සනං, න
කායෙන මිස්සිභාවදස්සනන්ති ආහ “සමුද්දන්තරො”තිආදි. නිරන්තරොති
නිබ්බිසෙසො. සංසග්ගාති පඤ්චවිධසංසග්ගහෙනු. සංසග්ගහණෙන චෙත්ථ
සංසග්ගවත්ථුකා තණ්හා ගහිතා. තෙනාහ “දස්සන...පෙ.... ස්තෙනෙනා”ති.

වනති හජති සජ්ජති තෙනාති වනං, වනටොති ච කිලෙසො වුව්වතීති ආහ
“වනටො ජාතොති කිලෙසවනං ජාත”න්ති. ඉතරෙ සංසග්ගමූලකාති තමෙව
පටික්ඛිපන්තො ආහ “අදස්සෙනනා”ති. සාධුජීවීති සාධු සුට්ඨු ජීවී, තංජීවනසීලො.
තෙනාහ “පරිසුද්ධජීවිතං ජීවමානො”ති.

සගාථාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අස්සද්ධසංසන්දනසුත්තවණ්ණනා

101. නිරොජාති සද්ධාස්තෙනාභාවෙන නිස්තෙනා. තතො එව අරසභාවෙන
නිරසා. එකසද්ධාති සමසමා නිබ්බිසෙසා. තෙනාහ “නිරන්තරා”ති. අලජ්ජිතාය
එකසීමකතා භින්නමරියාදා. සද්ධා තෙසං අත්ථිති සද්ධා. තන්තිපාලකාති
සද්ධම්මතන්තියා පාලකා. වංසානුරක්ඛකාති අරියවංසස්ස අනුරක්ඛකා.

ආරද්ධවිරියානි පග්ගහිතවිරියා. යස්මා තාදිසානං වීරියං පරිපුණ්ණං නාම භොති කිච්චසිද්ධියා, තස්මා චුත්තං “පරිපුණ්ණපරක්කමා”ති. සබ්බකිච්චපරිග්ගාහිකායාති චතුත්තං සතිපට්ඨානානං භාවනාකිච්චපරිග්ගාහිකාය.

අස්සද්ධසංසන්දනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-12. අස්සද්ධමූලකසුත්තාදිවණ්ණනා

102-106. අට්ඨමාදීනීති අට්ඨමං නවමං දසමං එකාදසමං ද්වාදසමන්ති ඉමානි පඤ්ච සුත්තානීති එකෙ. අපරෙ පන නව සුත්තානීති ඉච්ඡන්ති. ස්වායමන්ථො අට්ඨකථායං චුත්තොයෙව. පාළියඤ්ච කෙසුචි පොත්ථකෙසු ලිඛියති.

අස්සද්ධමූලකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කම්මපථවග්ගො

1-2. අසමාහිතසුත්තාදිවණ්ණනා

107-108. ඉතො පරෙසුති ඉතො දුතියවග්ගතො පරෙසු සුත්තෙසු. පයමන්ති පයමවග්ගෙ පයමං. කස්මා පනෙත්ථ එවං දෙසනා පවත්තාති ආහ “එවං චුච්චමානෙ”තිආදි.

අසමාහිතසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-5. පඤ්චසික්ඛාපදසුත්තාදිවණ්ණනා

109-111. සුරාමෙරයසඬ්ඛාතන්ති පිට්ඨසුරාදිසුරාසඬ්ඛාතං පුජ්ජාසවාදිමෙරයසඬ්ඛාතඤ්ච. මජ්ජනිමංගලානි මජ්ජං. සුරාමෙරයමජ්ජප්පමාදොති චුච්චති “මජ්ජනි තෙනා”ති කත්වා. තස්මිං තිට්ඨන්තීති තස්මිං පමාදෙ පමජ්ජනවසෙන තිට්ඨන්තීති අත්ථො. සෙසං තතියචතුත්ථෙසු සුච්ඤ්ඤායාමෙවාති.

පඤ්චමෙ තානි පදානි සංවණ්ණෙතුං “පඤ්චමෙ”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ පාඨො නාම වොහාරතො සත්තො, පරමත්ථතො ජීවිතින්ද්‍රියං, තං පාණං අනිපාතෙන්ති අනිච්ච අන්තරෙයෙව, අනික්කම්ම වා සත්ථාදීහි අභිභවිත්වා පාතෙන්ති සණ්ඨං පතිතුං අදත්වා සීසං පාතෙන්තීති අත්ථො. කායෙන වාචාය වා අදිත්තං පරසන්තකං. ආදියන්තීති ගණ්හන්ති. මිච්ඡානි න සම්මා, ගාරය්භවසෙන. මුසානි අතථං වත්ථු. වදන්තීති විසංවාදනවසෙන වදන්ති. පියසුඤ්ඤකරණතො පියුණා, පියති වා පරෙ සත්තෙ, හිංසනීති අත්ථො. මම්මච්ඡෙදිකානි එතෙන පරස්ස මම්මච්ඡෙදවසෙන එකන්තඵරුසසඤ්ඤෙතනා ඵරුසවාචා නාමාති දස්සෙති. අභිජ්ඣාසද්දො ලුඛිතො

නිරුල්හොති ආහ “පරහණ්ඩෙ ලුබ්භනසීලාති අත්ථො”ති. බ්‍යාපන්තන්ති දොසවසෙන විපන්නං. පකතිවිජ්ඣනෙන සුතිභූතං. සාධුහි ගරහිතබ්බතං පත්තා “නත්ථි දින්න” න්තිආදිනයප්පවත්තා නත්ථිකාහෙතුකඅකිරියදිට්ඨි කම්මපට්ඨපරියාපන්නා නාම. මිච්ඡත්තපරියාපන්නා සබ්බාපි ලොකුත්තරමග්ගපට්ඨකං විපරිතදිට්ඨි.

තෙසන්ති කම්මපට්ඨානං. වොහාරතොති ඉන්ද්‍රියබද්ධං උපාදාය පඤ්ඤත්තිමත්තතො. තිරව්ජානගතාදීසුති ආදි-සද්දෙන පෙත්තානං සඨගහො. පයොගවත්ථුමහන්තතාදීහි මහාසාවජ්ජතා තෙහි පච්චයෙහි උප්පජ්ජමානාය චෙතනාය බලවහාවතො. යථාචුත්තපච්චයවිපරියායෙපි තංතංපච්චයෙහි චෙතනාය බලවහාවවසෙන අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජතා වා වෙදිතබ්බා. ඉද්ධිමයොති කම්මවිපාකිද්ධිමයො දායාකොටනාදීනං විය.

මෙට්ඨනසමාවාරෙසුති සදාරපරදාරගමනවසෙන දුට්ඨෙසු මෙට්ඨනසමාවාරෙසු. තෙපි හීනාධිමුත්තිකෙහි කත්තබ්බතො කාමා නාම. මිච්ඡාවාරොති ගාරය්භාවාරො. ගාරය්භතා වස්ස එකන්තනිහීනතායාති ආහ “එකන්තනින්දිතො ලාමකාවාරො”ති අසද්ධම්මාධිප්පායෙනාති අසද්ධම්මසෙවනාධිප්පායෙන. ගොත්තරක්ඛිතාති සගොත්තෙහි රක්ඛිතා. ධම්මරක්ඛිතාති සහධම්මෙහි රක්ඛිතා. සස්සාමිකා නාම සාරක්ඛා. යස්සා ගමනෙ දණ්ඩො යටිතො, සා සපරිදණ්ඩා. හරියභාවාය ධනෙන කීතා ධනක්කීතා. ඡන්දෙන වසතිති ඡන්දවාසීතී. භොගත්ථං වසතිති භොගවාසීතී. පටත්ථං වසතිති පටවාසීතී. උදකපත්තං ආමසිත්වා ගහිතා ඔදපත්තකීතී. චූම්බටං අපනෙත්වා ගහිතා ඔහටචූම්බටා. කරමරානීතා ධජාහටා. තඨ්ඛණිකං ගහිතා මුහුත්තිකා. අභිභවිත්වා චිතික්කමො මිච්ඡාවාරො මහාසාවජ්ජො, න තථා ද්වින්නං සමානවිජන්දනාය. අභිභවිත්වා චිතික්කමනෙ සතිපි මග්ගෙනමග්ගපට්ඨකං අධිවාසනෙ පුරිමුප්පන්නසෙවනාහිසන්ධිපයොගාභාවතො මිච්ඡාවාරො න හොති අභිභූයාමානස්සාති වදන්ති. සෙවනාවිත්තෙ සති පයොගාභාවො අප්පමාණං යෙහුයොන ඉත්ථියා සෙවනාපයොගස්ස අභාවතො. තථා සති පුරෙතරං සෙවනාවිත්තස්ස උපට්ඨානෙපි තස්සා මිච්ඡාවාරො න සියා, තථා පුරිසස්සපි සෙවනාපයොගාභාවෙ. තස්මා අත්තතො රුචියා පවත්තිතස්ස වසෙන තයො, බලක්කාරෙන පවත්තිතස්ස වසෙන තයොති සබ්බෙපි අග්ගහිතග්ගහණෙන “වත්තාරො සම්භාරා”ති චුත්තං.

ආසෙවනමන්දකායාති යාය අකුසලචෙතනාය සම්ථං පලපති, තස්සා ඉත්තරකාලතාය පවත්තියා අනාසෙවනාති පරිදුබ්බලා හොති චෙතනා.

උපසග්ගවසෙන අත්ථවිසෙසවාචිතො ධාතුසද්දාති අභිජ්ඣායතීති පදස්ස පරහණ්ඩාහිමුඛීතිආදිඅත්ථො චුත්තො. තන්තින්නතායාති තස්මිං පරහණ්ඩෙ ලුබ්භනවසෙන නින්තනාය. අභිපුබ්බො කෙ-සද්දො ලුබ්භනෙ නිරුල්හොති දට්ඨබ්බො. යස්ස හණ්ඩං අභිජ්ඣායති, තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජාතිආදිනා නයෙන තත්ථ අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජවිභාගො

වෙදිතබ්බො. තෙනාහ “අදින්තාදානං වියා” තිආදි. අත්තනො පරිණාමනං
චිත්තෙනෙවාති දට්ඨබ්බං.

හිතසුඛං ඛ්‍යාපාදයතිති යො නං උප්පාදෙති, යස්ස උප්පාදෙති, තස්ස සති
සමවායෙ හිතසුඛං විනාසෙති. අහො වතාති ඉමිනා යථා අභිජ්ඣානෙ වත්ථුනො
එකන්තනො අත්තනො පරිණාමනං දස්සිතං, එවමිධාපි වත්ථුනො “අහො වතා” ති
ඉමිනා පරස්ස විනාසවිත්තාය එකන්තනො නියමිතභාවං දස්සෙති. එවඤ්ඤි තෙසං
දාරුණස්පවත්ති යා කම්මපථස්පවත්ති.

යථාභූච්චගහණාභාවෙනාති යථාතච්ඡගහණස්ස අභාවෙන අනිච්චාදිසභාවස්ස
නිච්චාදිතො ගහණෙන. මිච්ඡා පස්සතිති විතථං පස්සති. සම්ඵප්පලාපො වියාති
ඉමිනා ආසෙවනස්ස අප්පමහන්තතාහි මිච්ඡාදිට්ඨියා අප්පසාවජ්ජමභාසාවජ්ජතා.
වත්ථුනොති ගහිතවත්ථුනො. ගහිතාකාරවිපරිතතාති මිච්ඡාදිට්ඨියා ගහිතාකාරස්ස
විපරිතතා. තථාභාවෙනාති අත්තනො ගහිතාකාරෙනෙව තස්සා දිට්ඨියා, ගහිතස්ස වා
වත්ථුනො උපට්ඨානං “එවමෙතං, න ඉතො අඤ්ඤා” ති.

ධම්මතොති සභාවතො. කොට්ඨාසතොති චිත්තභිගකොට්ඨාසතො,
යංකොට්ඨාසා භොන්ති, තතොති අත්ථො. චෙතනාධම්මාවාති චෙතනාසභාවා එව.
පටිපාටියා සත්තාති එත්ථ නනු චෙතනා අභිධම්මෙ කම්මපථෙසු න චුත්තාති
පටිපාටියා සත්තන්තං කම්මපථභාවො න යුත්තොති? න, අවචනස්ස
අඤ්ඤාභෙතුකත්තා. න හි තත්ථ චෙතනාය අකම්මපථත්තා කම්මපථරාසිමිහි
අවචනං, කදාචි පන කම්මපථො භොති, න සබ්බදාති කම්මපථභාවස්ස අනියතත්තා
අවචනං. යදා, පනස්ස කම්මපථභාවො භොති, තදා කම්මපථරාසිසඛිගහො න
නිවාරිතො. එත්ථාහ – යදි චෙතනාය සබ්බදා කම්මපථභාවාභාවතො අනියතො
කම්මපථභාවොති කම්මපථරාසිමිහි අවචනං, නනු අභිජ්ඣාදීනමිපි කම්මපථභාවං
අප්පත්තානං අත්ථිතාය අනියතො කම්මපථභාවොති තෙසමිපි කම්මපථරාසිමිහි
අවචනං ආපජ්ජතිති? නාපජ්ජති, කම්මපථතාතංසභාගතාහි තෙසං තත්ථ චුත්තත්තා.
යදි එවං චෙතනාපි තත්ථ වත්තබ්බා සියා? සච්චමෙතං. සා පන පාණාතිපාතාදිකාති
පාකටො තස්සා කම්මපථභාවොති න චුත්තා සියා. චෙතනාය හි “චෙතනාහං,
හික්ඛවෙ, කම්මං වදාමි (අ. නි. 6.63; කථා. 539) තිවිධා, හික්ඛවෙ,
කායසඤ්ඤෙතනා අකුසලං කායකම්ම” තිආදිවචනතො (කථා. 539) කම්මභාවො
පාකටො. කම්මංයෙව ව සුගතිදුග්ගතීනං තත්ථුප්පජ්ජනකසුඛදුක්ඛානඤ්ච
පථභාවෙන පවත්තං කම්මපථොති චූච්චතීති පාකටො, තස්සා කම්මපථභාවො.
අභිජ්ඣාදීනං පන චෙතනාසමීහනභාවෙන සුවරිතදූච්චරිතභාවො,
චෙතනාජනිතපිට්ඨිවට්ඨකභාවෙන සුගතිදුග්ගතිතදූප්පජ්ජනකසුඛදුක්ඛානං
පථභාවො වාති, න තථා පාකටො කම්මපථභාවොති, තෙ එව තෙන සභාවෙන
දස්සෙතුං අභිධම්මෙ කම්මපථරාසිභාවෙන චුත්තා. අතථාජාතියකත්තා වා චෙතනා
තෙහි සද්ධිං න චුත්තාති දට්ඨබ්බං. මූලං පත්ථාති මූලදෙසනං පත්ථා, මූලසභාවෙසු
ධම්මෙසු දෙසියමානෙසුති අත්ථො.

අදින්නාදානං සත්තාරම්මණන්ති ඉදං “පඤ්ච සික්ඛාපදා පරිත්තාරම්මණා ඵවා” ති ඉමාය පාළියා විරුජ්ඣති. යඤ්භි පාණාතිපාතාදිදුස්සිලාස්ස ආරම්මණං, තදෙව තං වෙරමණියා ආරම්මණං. විනික්කමිතඛිබ්බත්ථුතො ඵව හි විරතීති. “සත්තාරම්මණ” න්ති වා සත්තසංඛිතං සංඛිතාරාමම්මණමෙව උපාදාය වුත්තත්තා න කොචි විරොධො. තථා හි වුත්තං සම්මොභවිනොදනියං (විභ. අට්ඨ. 714) “යානි සික්ඛාපදානි ඵත්ථ ‘සත්තාරම්මණානි’ ති වුත්තානි, තානි යස්මා ‘සත්තොති’ ති සංඛිතං ගතෙ සංඛිතාරොයෙව ආරම්මණං කරොන්ති” ති. ඉතො පරෙසුපි ඵසෙව නයො. විසභාගවත්ථුතො “ඉත්ථිපුරිසා” ති ගහෙනඛිබ්බතො සත්තාරම්මණොතිපි ඵකෙ. “ඵකො දිට්ඨො, ද්වෙ සුතා” තිආදිනා සම්ප්ප්පලපනෙ දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතවසෙන. තථා අභිජ්ඣානි ඵත්ථ තථා-සද්දො “දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතවසෙනා” ති ඉදම්පි උපසංහරති, න සත්තසංඛිතාරාමම්මණං ඵව දස්සනාදිවසෙන අභිජ්ඣායනතො. “නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා” ති පචත්තමානාපි මිච්ඡාදිට්ඨි තෙභූමකධම්මාරම්මණා ඵවානි අධිජ්ජායෙන තස්සා සංඛිතාරාමම්මණතා වුත්තා. කථං පන මිච්ඡාදිට්ඨියා මහග්ගතජ්ජත්තා ධම්මා ආරම්මණං භොන්තීති? සාධාරණතො. නත්ථි සුකටදුක්කටානං කම්මානං ඵලං විපාකොති හි පචත්තමානාය අත්ථතො රූපාරූපාවචරධම්මාපි ගහිතාව භොන්තීති.

සුඛබ්බුලතාය රාජානො භසමානාපි “වොරං ඝාතෙථා” ති වදන්ති, භාසො පන තෙසං අඤ්ඤවිසයොති ආහ “සන්තිට්ඨාපකචෙතනා පන තෙසං දුක්ඛසම්පයුත්තාව භොතී” ති. මජ්ඣිමනිකායෙදනො න භොතී, සුඛවෙදනොව. තත්ථ “කාමානං සමුදයා” තිආදිනා වෙදනාහෙදො වෙදිතඛිබ්බො. ලොභසමුට්ඨානො මුසාවාදො සුඛවෙදනො වා සියා මජ්ඣිමනිකායෙදනො වා, දොසසමුට්ඨානො දුක්ඛවෙදනො වානි මුසාවාදො තිවෙදනො සියා. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි යථාරහං වෙදනානං “ලොභො නිදානං කම්මානං සමුදයායා” තිආදිනා හෙදො වෙදිතඛිබ්බො.

පාණාතිපාතො දොසමොභවසෙන ද්විමුලකොති සම්පයුත්තමුලමෙව සන්ධාය වුත්තං. තස්ස හි මුලට්ඨොන උපකාරභාවො දොසවිසෙසො, නිදානමුලෙ පන ගස්භමානෙ ලොභමොභවසෙනපි වට්ටති. සම්මුල්ලො ආමිසකිඤ්ජක්ඛකාමොපි හි පාණං භනති. තෙනෙවාහ “ලොභො නිදානං කම්මානං සමුදයායා” තිආදි (අ. නි. 3.34). සෙසෙසුපි ඵසෙව නයො.

අසමාදින්නසිලස්ස සම්පත්තතො යථාඋපට්ඨිතවිනික්කමිතඛිබ්බත්ථුතො විරති සම්පත්තවිරති. සමාදානෙන උජ්ජත්තා විරති සමාදානවිරති. කිලෙසානං සමුච්ඡින්නදනවසෙන පචත්තා මග්ගසම්පයුත්තා විරති සමුච්ඡෙදවිරති. කාමඤ්චෙන්ථ පාළියං විරතියොව ආගතා, සික්ඛාපදවිභවිගෙ පන චෙතනාපි ආහරිත්වා දස්සිතානි තදුභයම්පි ගණ්හන්තො “චෙතනාපි වට්ටන්ති විරතියොපි” ති ආහ.

අදුස්සිලාරම්මණා ජීවිතින්ද්‍රියාදිආරම්මණා කථං දුස්සිලානි පජ්භන්තීති දස්සෙතුං “යථා පනා” තිආදි වුත්තං. පාණාතිපාතාදිහි විරමණවසෙන පචත්තනතො

තදාරම්මණභාවෙනෙව තානි පජහන්ති. න හි තදෙව ආරබ්භ තං පජහිතුං සක්කා තතො අනිස්සට්ඨාවතො.

අනභිජ්ඣා...පෙ.... විරමන්තස්සාති අභිජ්ඣං පජහන්තස්සාති අත්ථො. න හි මනොද්ච්චරිතතො විරති අත්ථි අනභිජ්ඣාදිහෙව තප්පභානසිද්ධිතො.

පඤ්චසික්ඛාපදසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. දසඩගසුත්තවණ්ණනා

113. මිච්ඡත්තසම්මත්තවසෙනාති එත්ථ මිච්ඡාභාවො මිච්ඡත්තං, තථා සම්මාභාවො සම්මත්තං. තථා තථා පවත්තා අකුසලක්ඛන්ධාව මිච්ඡාසති, එවං මිච්ඡාඤාණමපි දට්ඨබ්බං. න හි ඤාණස්ස මිච්ඡාභාවො නාම අත්ථි. තස්මා මිච්ඡාඤාණිනොති මිච්ඡාසඤ්ඤාණාති අත්ථො, අයොනියො පවත්තචිත්තුප්පාදාති අධිජ්ජායො. මිච්ඡාපච්චවෙක්ඛණෙනාති මිච්ඡාදිට්ඨිආදීනං මිච්ඡා අයොනියො පච්චවෙක්ඛණෙන. කුසලවිමුත්තිති පකතිපුරිසසන්තරජානනං, ගුණවිසුත්තස්ස අත්තනො සකත්තති අවට්ඨානන්ති එවමාදිං අකුසලපවත්තිං ‘කුසලවිමුත්ති’ති ගහෙත්වා යිතා මිච්ඡාවිමුත්තිකා. සම්මාපච්චවෙක්ඛණාති ක්කානවිමොක්ඛාදීසු සම්මා අවිපරිතං පවත්තා පච්චවෙක්ඛණා.

දසඩගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතිශ්චග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුත්ථවග්ගො

1. චතුර්ධාතූසුත්තවණ්ණනා

114. පතිට්ඨාධාතූති සහජාතානං ධම්මානං පතිට්ඨාභූතා ධාතු. ආබන්ධනධාතූති නභානියචුණ්ණස්ස උදකං විය සහජාතධම්මානං ආබන්ධනභූතා ධාතු. පරිපාවනධාතූති සුරියො ඵලාදීනං විය සහජාතධම්මානං පරිපාවනභූතා ධාතු. විත්ථම්භනධාතූති දුතියො විය සහජාතධම්මානං විත්ථම්භනභූතා ධාතු. කෙසාදයො වීසති කොට්ඨාසා. ආදි-සද්දෙන පිත්තාදයො සන්තප්පනාදයො උද්ධඪගමා වාතාදයො ගහිතා. එතාති ධාතුයො.

චතුර්ධාතූසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පුබ්බෙසම්බොධසුත්තවණ්ණනා

115. අයං පථවීධාතුං නිස්සාය තං ආරබ්භ පවත්තො අස්සාදො. එවං පවත්තානන්ති එවං කායෙ පභාවස්ස පවෙදනවසෙනෙව පවත්තානං. හුත්වා අභාවාකාරෙනාති පුබ්බෙ අවිජ්ජමානා පච්චයසාමග්ගියා හුත්වා උප්පජ්ජිත්වා පුන

හඬගුපගමනතො උද්ධං අභාවාකාරෙන. න නිව්වාති අනිව්වා අද්ධුවත්තා, ධුවං නිව්වං. පටිපිළනාකාරෙනාති උදයබ්බයවසෙන අභිණ්භං පිළනාකාරෙන දුක්ඛට්ඨයෙන. සභාවචිගමාකාරෙනාති අත්තතො සභාවස්ස විගච්ඡනාකාරෙන. සභාවධම්මා හි අප්පමත්තං බණං පත්වා නිරුජ්ඣන්ති. තස්මා තෙ “ජරාය මරණෙන වා”ති ද්වෙධා විපරිණමන්ති. තෙනාහ “විපරිණාමධම්මා”ති. ආදීනං වාති පවත්තෙති ආදීනවො, පරමකාපඤ්ඤා. විනීයති වූපසමීයති. අවචන්තප්පභානවසෙන නිස්සරති එතෙනාති නිස්සරණං.

සායං නිපන්තා සබ්බරත්තිං බෙපෙත්වා පාතො උට්ඨහාම, මාසපුණ්ණසට්ඨා විය නො සරීරං නිස්සන්දාභාවතො.

චුසිතමත්තෙසුපිති උදකස්ස චුසිතමත්තෙසුපි.

අනිනාමෙන්ති කාලං. එවං චුත්තනයෙන පවත්තා පුග්ගලා එතා පථව්ඨාතුආදයො අස්සාදෙන්ති නාම අභිරතිවසෙන තත්ථ ආකඬ්ඛුප්පාදනතො.

අභිවිසිට්ඨයෙන ඤාණෙනාති අග්ගමග්ගඤාණෙන. රුක්ඛො බොධි “බුජ්ඣති එත්ථා”ති කත්වා. මග්ගො බොධි “බුජ්ඣති එතෙනා”ති කත්වා. සබ්බඤ්ඤාඤාණං බොධි සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුජ්ඣනතො. නිබ්බානං බොධි බුජ්ඣතිබ්බතො. තෙසන්ති නිද්ධාරණෙ සාමීවචනං. සාවකපාරමිඤ්ඤාණන්ති සාවකපාරමිඤ්ඤාණං යාථාවතො දස්සනවත්ථු.

අකුප්පාති පටිපක්ඛෙහි අකොපෙනබ්බො. කාරණතොති අරියමග්ගතො. තතො හිස්ස අකුප්පතා. තෙනාහ “සා හී”තිආදී. ආරම්මණතොති නිබ්බානාරම්මණතො නිබ්බානාරම්මණානං ලොකියසමාපත්තීනං අභාවතො.

විත්ථාරවසෙනාති එකෙකධාතුවසෙනාති වදන්ති, එකෙකිස්සා පන ධාතුයා ලක්ඛණවිහත්තිදස්සනවසෙන. යන්ති හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො, යං නිමිත්තන්ති අත්ථො. අස්සාදෙති එතෙනාති අස්සාදො, තණ්හා. අයං පථව්ඨාතුයා අස්සාදොති එත්ථ අයං-සද්දො “පභානපට්ඨෙධො”ති එත්ථාපි ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බො “අයං පභානපට්ඨෙධො පටිවිජ්ඣතිබ්බට්ඨයෙන සමුදයසච්ච”න්ති. එස නයො සෙසසච්චෙසුපි. යාති යථාචුත්තෙසු අස්සාදො ආදීනවො නිස්සරණන්ති ඉමෙසු තීසු යානෙසු පවත්තා යා දිට්ඨී...පෙ.... යො සමාධි, අයං භාවනාපට්ඨෙධො මග්ගසච්චන්ති චුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බං.

පුබ්බෙසම්බොධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අවරිංසුත්තවණ්ණනා

116. යථා යාවතා නිස්සරණපරියෙසනට්ඨානෙ ආදීනවපරියෙසනා, එවං යාවතා ආදීනවපරියෙසනට්ඨානෙ අස්සාදපරියෙසනා සම්මාපටිපත්තස්සාති වුත්තං “අවරින්ති ඤාණවාරෙන අවරිං, අනුභවනවාරෙනා”ති.

අවරිංසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නොවෙදංසුත්තවණ්ණනා

117. නිස්සටාතිආදීති පදානි, ආදිතො වුත්තපටිසෙධෙනාති “නෙවා”ති එත්ථ වුත්තෙන නකාරෙන. තෙනාහ “න නිස්සටා”තිආදි. විමරියාදිකතෙනාතිආදි ච එත්ථ විහරණපෙක්ඛණෙ කරණවචනං. දුතියනයෙති “යතො ච බො, හික්ඛවෙ”තිආදිනා වුත්තනයෙ. කිලෙසවට්ටමරියාදාය සබ්බසො අභාවතො නිම්මරියාදිකතෙන විත්තෙන. තෙනාහ “තත්ථා”තිආදි. තීසුති දුතියාදීසු තීසු.

නොවෙදංසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. එකන්තදුක්ඛසුත්තවණ්ණනා

118. එකන්තෙනෙව දුක්ඛාති අවිචිමහානිරයො විය එකන්තතො දුක්ඛා එව සුඛෙන අවොමිස්සා. දුක්ඛෙන අනුපතිතාති දුක්ඛෙනෙව සබ්බසො උපගතා. දුක්ඛෙන ඔක්කන්තාති බහිද්ධා විය අන්තොපි දුක්ඛෙන අවක්කන්තා අනුපට්ඨා. සුඛවෙදනාපච්චයනාය ඉමාසං ධාතුනං සුඛතා විය දුක්ඛවෙදනාපච්චයනාපි වෙදිතබ්බා, සඛ්ඛාරදුක්ඛතා පන සබ්බත්ථ වරිතා එව. සබ්බත්ථාති සබ්බාසු ධාතුසු, සබ්බට්ඨානෙසු වා. පඨමං සුඛං දස්සෙත්වාපි පච්ඡා දුක්ඛස්ස කථිතත්තා “දුක්ඛලක්ඛණං කථිත”න්ති වුත්තං.

එකන්තදුක්ඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-10. අභිනන්දසුත්තාදිවණ්ණනා

119-123. ඡට්ඨසත්තමෙසු වට්ටවිවට්ටං කථිතං. අට්ඨකථායං පන “විවට්ටං කථිත”න්ති වුත්තං. තීසු සුත්තෙසු. චතුසච්චමෙවාති චත්තාරි සච්චානි සමාහටානි චතුසච්චන්ති තෙසං එකජ්ඣං ගහණං, නියමො පන තබ්බිනිමුත්තස්ස පරමත්ථස්ස අභාවතො.

අභිනන්දසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථජ්ජකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

ධාතුසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා සමත්තා.

4. අනමතග්ගසංයුත්තං

1. පයමවග්ගො

1. තිණකට්ඨසුත්තවණ්ණනා

124. උපසග්ගො සමාසවිසයෙ සසාධනං කිරියං දස්සෙතීති වුත්තං “ඤාණෙන අනුගන්ත්වාපී”ති. වස්සසතං වස්සසහස්සන්ති නිදස්සනමත්තමෙතං, තතො හියොයාපි අනුගන්ත්වා අනමතග්ගො එව සංසාරො. අග්ග-සද්දො ඉධ මරියාදවචනො, අනුද්දෙසිකඤ්චෙනං චචනන්ති ආහ “අපරිච්ඡින්නපුබ්බාපරකොට්ඨකො”ති. අඤ්ඤාථා අන්තිමහවිකපරිච්ඡින්නකතවිමුත්තිපරිපාවතියධම්මාදීනං වසෙන අපරිච්ඡින්නපුබ්බාපරකොට්ඨක සක්කා වත්තුං. සංසරණං සංසාරො. පච්ඡිමාපි න පඤ්ඤායති අන්ධබාලානං වසෙනාති අධිප්පායො. තෙනාහ භගවා “දීඝො බාලාන සංසාරො”ති (ධ. ප. 60). වෙමජ්ඣෙයෙව පන සත්තා සංසරන්ති පුබ්බාපරකොට්ඨනං අලබ්භතියත්තා. අත්ථො පරිත්තො භොති යථාභූතාවබොධාභාවතො. බුද්ධසමයෙති සාසනෙති අත්ථො. අත්ථො මහා යථාභූතාවබොධිසම්භවතො, අත්ථස්ස විපුලතාය තංසදිසා උපමා නත්ථීති පරිත්තංයෙව උපමං ආහරන්තීති අධිප්පායො. ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං “පාළියං හී”තිආදිනා සමත්ථෙති. මාතු මාතරොති මාතු මාතාමහියො. තස්සෙවාති දුක්ඛස්සෙව. තිබ්බන්ති දුක්ඛපරියායොති.

තිණකට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පථවීසුත්තවණ්ණනා

125. මහාපථවීන්ති අවිසෙසෙන අනවසෙසපරියාදායිනීති ආහ “චක්කවාලපරියන්ත”න්ති. පරිකප්පචචනඤ්චෙනං.

පථවීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අස්සුසුත්තවණ්ණනා

126. කන්දනං සසද්දං, රොදනං පන කෙවලමෙවාති ආහ “කන්දන්තානන්ති සසද්දං රුදමානාන”න්ති. පවත්තන්ති සන්දනවසෙන පවත්තං. “සිනෙරුරස්මිහි පරිච්ඡින්නෙසු”ති සඬ්ඛෙපෙන වුත්තමත්ථං විචරන්තො “සිනෙරුරස්සා”තිආදිමාහ. මණ්ණියන්ති ඉන්ද්‍රිලමණ්ණියං. සිනෙරුරස්ස පුබ්බදක්ඛිණකොණසමපදෙසා “පුබ්බදක්ඛිණපස්සා”ති අධිප්පෙතා. තෙහි නික්ඛන්තරජතරස්මියො ඉන්ද්‍රිලරස්මියො ච එකතො හුත්වා. තාසං රස්මීනං අන්තරෙසුති තාසං චතුහි කොණෙහි නික්ඛන්තරස්මීනං චතුසු අන්තරෙසු. චත්තාරොති දක්ඛිණාදිහෙදා

වත්තාරො මහාසමුද්දා භොන්ති. විඅසනන්ති විසෙසෙන බෙපනං. කිං පන තන්ති ආහ “විනාසොති අත්ථො”ති.

අස්සුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. බීරසුත්තවණ්ණනා

127. මාතුථඤ්ඤන්ති පීතං මාතුයා ථනතො නිබ්බත්තබීරං බහුතරන්ති වෙදිතබ්බං.

බීරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පබ්බතසුත්තවණ්ණනා

128. “අනමතග්ගස්ස සංසාරස්ස දීපතමත්තා න සුකරං නසුකර”න්ති අට්ඨකථාපාඨො. කථං නච්ඡන්දන්ති කථං න පරියොසාපෙති, කායච්ඡි ගහණතායාති අධිජ්ජායො. තයො කජ්ජාසංසුති තයො ඵකකජ්ජාසංසු. යෙහි නං චුට්ඨං, තතොපි සුමුමතරං සාසපමත්තං බීයෙයා පබ්බතං සබ්බභාගෙහි අතිවිරවෙලං පරිමජ්ජන්තෙ.

පබ්බතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සාසපසුත්තවණ්ණනා

129. නගරන්ති නගරසඬ්ඛෙපෙන පාකාරෙන පරික්ඛිත්තතං සන්ධාය වුත්තං. අන්තො පන සබ්බසො විචිත්තසාසපෙහි ඵව පුණ්ණං, ඵවං වුණ්ණිකාබද්ධං. තෙනාහ “න පන...පෙ.... දට්ඨබ්බ”න්ති.

සාසපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සාවකසුත්තවණ්ණනා

130. තස්ස ඨිතට්ඨානතොති භික්ඛුනො අනුස්සරිත්වා ඨිතට්ඨානතො, තෙන අනුස්සරිතස්ස සතසහස්සකජ්ජස්ස අනන්තරකජ්ජතො පට්ඨායාති අත්ථො. ඵවන්ති වුත්තජ්ජකාරෙන. වත්තාරොපි භික්ඛු අභිඤ්ඤාලාභිනො. වත්තාරි කජ්ජසතසහස්සාති දිවසෙ දිවසෙ අනුස්සරෙය්‍යුන්ති පරිකජ්ජනවසෙන වදන්ති.

සාවකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ගඬ්ඨාසුත්තවණ්ණනා

131. ඵතස්මිං අන්තරෙති ඵතස්මිං පහවසමුද්දපදෙසපරිච්ඡින්නෙ ආයාමතො පඤ්චයොජනසතිකෙ අතිරෙකයොජනසතිකෙ වා යානෙ.

ගඩගාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. දණ්ඩසුත්තවණ්ණනා

132. නවමෙ ඛිත්තොති පුනප්පුනං ඛිත්තො. එකචාරඤ්භි ඛිත්තො මූලාදීසු එකෙනෙව නිපතෙය්‍ය. තථා සති අධිප්පෙතො පාතස්ස අනියමො න නිදස්සිතො සියා. තත්ථ ව ධම්මං සුණන්තා භික්ඛූ මනුස්සලොකෙ, තෙ සන්ධාය “අස්මා ලොකා”ති ආහ, තදඤ්ඤං සන්ධාය “පරලොක”න්ති. තස්ස තස්ස වා පුග්ගලස්ස යථාධිප්පෙතො අයං ලොකො, තදඤ්ඤො පරලොකො.

දණ්ඩසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පුග්ගලසුත්තවණ්ණනා

133. සමට්ඨිකාලොති සමෙන ආකාරෙන ලද්ධබ්බඅට්ඨිකාලො. ගිරිපරික්ඛෙපෙති පඤ්චභි ගිරිභි පරික්ඛිත්තත්තා “ගිරිපරික්ඛෙපො”ති ලද්ධනාමෙ රාජගහෙ.

පුග්ගලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පයමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. දුග්ගතසුත්තවණ්ණනා

134. දුග්ගතන්ති කිච්ඡජීවිකත්තා සබ්බථා දුක්ඛං ගතං උපගතං. තථාභූතො පන දලිද්දො වරාකො නාම භොතිති චුත්තං “දලිද්දං කපණ”න්ති. භත්ථපාදෙහීති නිදස්සනමත්තං, අඤ්ඤෙහිපි සරීරාවයවෙහි දුස්සණ්ඨානෙහි උපෙතො දුරුපෙතො එවාති.

දුග්ගතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සුඛිතසුත්තවණ්ණනා

135. සුඛිතන්ති සඤ්ජාතසුඛං. තෙනාහ “සුඛසමජ්ජිත”න්තිආදි. සුසජ්ජිතන්ති සුබ්බුපකරණෙහි සබ්බථා සජ්ජිතං.

සුඛිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තිංසමත්තසුත්තවණ්ණනා

136. ධූතඬුගසමාදානවසෙන, න අරඤ්ඤවාසාදිමත්තෙන. සසංයොජනා සබ්බසො සංයොජනානං අප්පභීතත්තා, න පුපුජ්ජනභාවතො. එකෙකවණ්ණකාලොව ගහෙතබ්බොති එතෙන මහිංසාදීනං රස්සදීසපිඬුගලාදීසු එකෙකානෙව ගහෙත්වා දස්සෙති.

තිංසමත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-9. මාතුසුත්තාදිවණ්ණනා

137-142. ලිඬගනියමෙන වෙව චක්කවාළනියමෙන වාති “පුරිසානඤ්ඤි මාතුගාමකාලො, මාතුගාමානඤ්ඤි පුරිසකාලො”ති යථා සත්තසන්තානෙ ලිඬගනියමො නත්ථි, එවං කදාපි ඉමස්මිං චක්කවාළෙ නිබ්බත්තන්ති, කදාපි අඤ්ඤතරස්මිත්ති චක්කවාළනියමොපි නත්ථි. එවමෙව යීතෙ

චක්කවාළෙ මාතුගාමකාලෙ නමානාභූතපුබ්බො නත්ථිතිආදිනා ලිඬගනියමෙන චක්කවාළනියමො ව වෙදිතබ්බො. තෙනාහ “තෙසු”තිආදි.

මාතුසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. වෙපුල්ලපබ්බතසුත්තවණ්ණනා

143. එකං අපදානං ආහරිත්වා දස්සෙති “එවං සංවෙගං ජනෙත්වා හික්ඛු විසෙසං පාපෙස්සාමි”ති. චතුහෙන ආරොහන්ති චතුයොජනුබ්බෙධත්තා. ද්විත්තං බුද්ධානන්ති කකුසන්ධස්ස කොණාගමනස්ස වාති ඉමෙසං ද්විත්තං බුද්ධානං. “තිවරා රොහිතස්සා සුජ්ජියා”ති මනුස්සානං තස්මිං තස්මිං කාලෙ සමඤ්ඤා තත්ථ දෙසනාමවසෙන ජාතාති වෙදිතබ්බො, යථා එතරහි මාගධාති.

පුන චස්සසතන්ති පඨමචස්සසතතො උපරිචස්සසතං ජීවනකො නාම මනුස්සො නත්ථි. පරිහීනසද්ධිසං කතං දෙසනාය. වඩ්ඪිත්වාති දසචස්සායුකභාවතො පට්ඨාය යාව අසඬ්ඛොයායුකභාවා වඩ්ඪිත්වා. “පරිහීන”න්ති වත්වා තං පරිහීනභාවං දස්සෙන්නො “කප්”න්තිආදිමාහ. යං ආයුජ්ජමාණෙසුති යත්තකං ආයුජ්ජමාණෙසුති.

වෙපුල්ලපබ්බතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථජපකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

අනමතග්ගසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජපකාසනා සමත්තා.

5. කස්සපසංයුත්තං

1. සන්තුට්ඨසුත්තවණ්ණනා

144. සන්තුට්ඨොති සකෙන උච්චාවචෙන පච්චයෙන සමමෙව ව තුස්සනකො. තෙනාහ “ඉතරිතරොනා”තිආදි. තත්ථ දුට්ඨං ඉතරිතරං – පාකතිකං, ඤාණසඤ්ජනිතඤ්චාති. තත්ථ පාකතිකං පටික්ඛිපිත්වා ඤාණසඤ්ජනිතමෙව දස්සෙන්තො “චුලසුමා”තිආදිමාහ. ඉතරං චුච්චති භීතං පණිතතො අඤ්ඤත්තා. තථා පණිතමපි ඉතරං භීතතො අඤ්ඤත්තා. අපෙක්ඛාසද්දා හි ඉතරිතරාති. ඉති යෙන කෙනවි භීතෙන වා පණිතෙන වා විවරාදිපච්චයෙන සන්තුස්සිතො තථාපචත්තො අලොභො ඉතරිතරපච්චයසන්තොසො, තංසමඬ්ඛිතාය සන්තුට්ඨො. යථාලාභං අත්තතො ලාභානුරූපං සන්තොසො යථාලාභසන්තොසො. සෙසපද්දවයෙපි එසෙව නයො. ලබ්භතීති වා ලාභො, යො යො ලාභො යථාලාභො, තෙන සන්තොසො යථාලාභසන්තොසො. බලන්ති කායබලං. සාරූප්පන්ති භික්ඛුනො අනුච්ඡවිකතා.

යථාලද්ධතො අඤ්ඤස්ස අපත්ථනා නාම සියා අප්පිච්ඡතාය පචත්තිආකාරොති තතො චිතිවත්තිතමෙව සන්තොසස්ස සරූපං දස්සෙන්තො “ලභන්තොපි න ගණ්භාති”ති ආහ. තං පරිවත්තෙන්වාති පකතිදුබ්බලාදීනං ගරුච්චරං න ඵාසුභාවාවහං සරීරබාධාවහඤ්ච භොතීති පයොජනවසෙන, නාත්‍රිච්ඡතාදිවසෙන පරිවත්තෙන්වා. ලහුකච්චරපරිභොගෙ සන්තොසවිරොධි න භොතීති ආහ “ලහුකෙන යාපෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව භොති”ති. මහග්ගච්චරං බහුති වා විවරාති ලහිත්වා තාති විස්සජ්ජෙන්වා අඤ්ඤස්ස ගහණං යථාසාරූප්පනයෙ ධීතත්තා න සන්තොසවිරොධිති ආහ “තෙසං...පෙ.... ධාරෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව භොති”ති. එවං සෙසපච්චයෙසු යථාබලයථාසාරූප්පනිද්දෙසෙසු අපි-සද්දග්ගහණෙ අධිප්පායො වෙදිතබ්බො.

පකතීති වාචාපකතිආදිකා. අවසෙසනිද්දාය අභිභූතත්තා පටිබුජ්ඣතො සහසා පාපකා විතක්කා පාතුහවන්තීති.

මුත්තහරිතකන්ති ගොමුත්තපරිභාවිතං, පුතිභාවෙන වා ඡඩ්ඞිතත්තා මුත්තහරිතකං. බුද්ධාදීහි වණ්ණිකන්ති “පුතිමුත්තහෙසජ්ජං නිස්සාය යා පබ්බජ්ජා”තිආදිනා සම්මාසම්බුද්ධාදීහි පසත්ථං.

එකො එකච්චො සන්තුට්ඨො භොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං න කට්ඨති සෙය්‍යථාපි ආයස්මා බාකුලත්ථෙරො. න සන්තුට්ඨො භොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං කට්ඨති සෙය්‍යථාපි ථෙරො උපනන්දො සකායපුත්තො. තෙව සන්තුට්ඨො භොති, න සන්තොසස්ස වණ්ණං කට්ඨති සෙය්‍යථාපි ථෙරො ලාඨදායී. අයන්ති ආයස්මා මහාකස්සපො. අනෙසනන්ති අයොනියො මිච්ඡාජීවවසෙන පච්චයපරියෙසනං. උත්තසතීති “කථං නු බො ලභෙය්‍ය”න්ති ජාතුත්තාසෙන උත්තසති. තථා

පරික්ෂක. අයත්ති මහාකස්සපත්ථෙරො. එවං යථාච්ඡත්තඵකච්චික්ඛු විය න
පරික්ෂක, අලාභපරිත්තාසෙන විසාතප්පත්තියා න පරිත්තාසං ආපජ්ජති.
ලොභොයෙව ආරම්මණෙන සද්ධිං ගන්ථනට්ඨෙන ඛජ්ඣනට්ඨෙන ගෙධො
ලොභගෙධො. මුච්ඡන්ති ගෙධං මොමුහත්තභාවං. ආදීනවන්ති දොසං.
නිස්සරණමෙවාති විචරෙ ඉදමත්ථිතාදස්සනපුබ්බකං
අලග්ගභාවසංඛිබ්බානනියානමෙව පජානන්තො. යථාලද්ධාදීනන්ති
යථාලද්ධපිණ්ඩපාතාදීනං. නිද්ධාරණෙ වෙතං සාමිව්වනං.

යථා මහාකස්සපත්ථෙරොති අත්තනා වත්තබ්බනියාමෙන වදති, භගවතා පන
වත්තබ්බනියාමෙන ‘‘යථා කස්සපො භික්ඛු’’ති භවිතබ්බං. කස්සපෙන
නිදස්සනභූතෙන. කථනං නාම භාරො ‘‘මුත්තො මොවෙය්‍ය’’න්ති
පටිඤ්ඤානුරූපත්තා. පටිපත්තිං පරිපූරං කත්වා පූරණං භාරො සත්ථු ආණාය සිරසා
සම්පට්ඨිතබ්බතො.

සන්තුට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අනොත්තප්පිසුත්තවණ්ණනා

145. තෙන රහිතොති තෙන සම්මාචායාමෙන රහිතො. නිබ්භයොති භයරහිතො.
කුසලානුප්පාදනම්පි හි සාවජ්ජමෙව අඤ්ඤාණාලසියභෙතුකත්තා.
සම්බුජ්ඣනත්ථායාති අරියමග්ගෙහි සම්බුජ්ඣනාය. යොගෙහි බෙමං තෙහි
අනුපද්ද්වත්තා.

මනුඤ්ඤවත්ථුන්ති මනොරමං ලොභුප්පත්තිකාරණං. යථා වා තථා වාති
සුභසුඛාදිවසෙන. තෙති ලොභාදයො. අනුප්පන්නාති වෙදිතබ්බා තථාරූපෙ
වත්ථාරම්මණෙ තථා අනුප්පන්නපුබ්බත්තා. අඤ්ඤාත්ති චුත්තනයෙනෙව
වත්ථාරම්මණෙහි අයොජෙත්වා ගස්භමානෙ. වත්ථුම්භිති
උපට්ඨාකාදිවිචාරාදිවත්ථුම්භි. ආරම්මණෙහි මනාපියාදිභෙදෙ ආරම්මණෙ. තාදිසෙන
පව්වයෙනාති අයොනිසොමනසිකාරසතිවොස්සග්ගාදිපව්වයෙන. ඉමෙති
චුත්තනයෙන පව්වයලාභෙන පච්ඡා උප්පජ්ජමානා පාළියං තථා චුත්තාති දට්ඨබ්බං.
එවං උප්පජ්ජමානාය නප්පභීයන්ති නාම. අනුප්පාදො හි පරමත්ථතො පභානං
කථිතං, තස්මා තත්ථ කථිතනයෙනෙව ගභෙතබ්බන්ති අධිප්පායො.

අප්පට්ඨිලද්ධාති අනුප්පත්තියා. තෙති යථාච්ඡත්තසීලාදිඅනවජ්ජධම්මා. පට්ඨිලද්ධාති
අධිගතා. ‘‘සීලාදිධම්මා’’ති එත්ථ යදි මග්ගඵලානිපි ගහිතාති, අථ කස්මා
‘‘පරිහානිවසෙනා’’ති චුත්තන්ති ආහ ‘‘එත්ථ වා’’තිආදි. ඉමස්ස පන
සම්මප්පධානස්සාති වතුත්ථස්ස සම්මප්පධානස්ස වසෙන. අයං දෙසනාති
‘‘උප්පන්නා මෙ කුසලා ධම්මා නිරුජ්ඣමානා අනත්ථාය සංවත්තෙය්‍යු’’න්ති අයං
දෙසනා කතා. දුතියමග්ගො වා...පෙ.... සංවත්තෙය්‍යාති ඉදං ආයතිං සත්තසු
අත්තභාවෙසු උප්පජ්ජමානදුක්ඛසංඛිබ්බානඅනත්ථුප්පත්තිං සන්ධාය චුත්තං. ‘‘ආනාපි

ඔත්තප්පි හබ්බො සම්බොධායා” තිආදිවචනතො “ඉමෙ චත්තාරො සම්මප්පධානා පුබ්බභාගවිපස්සනාවසෙන කපීතා” ති වුත්තං.

අනොත්තප්පිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. චන්ද්‍රපමසුත්තවණ්ණනා

146. පියමනාපනිච්චනවකාදිගුණෙහි චන්දො උපමා එතෙසන්ති චන්ද්‍රපමා. සන්ථවාදීති පදානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙච්චනානි. පරියුට්ඨානං පුන චිත්තෙ කිලෙසාධිගමො. සබ්බෙහිපි පදෙහි කත්ථවි සත්තෙ අනුරොධරොධාභාවමාහ. අත්තනො පන සොම්මභාවෙන මහාජනස්ස පියො මනාපො. යදත්ථමත්ථ චන්ද්‍රපමා ආහටා, තං දස්සෙත්තො “එව” තිආදිමාහ. න කෙවලං චන්ද්‍රපමනාය එත්තකො එව ගුණො, අථ බො අඤ්ඤෙපි සන්තිති තෙ දස්සෙතුං “අපිවා” තිආදි වුත්තං. එවමාදීහීති ආදි-සද්දෙන යථා. චන්දො ලොකානුග්ගහෙන අප්ථිච්ආදිකා නානාවිථියො පටිපප්පති, එවං භික්ඛු තං තං දිසං උපගච්ඡති කුලානුද්දයාය. යථා චන්දො කණ්භපක්ඛතො සුක්කපක්ඛං උපගච්ඡන්තො කලාහි වඩ්ඪමානො හුත්වා නිච්චනවො හොති, එවං භික්ඛු කණ්භපක්ඛං පභාය සුක්කපක්ඛං උපගන්ත්වා ගුණෙහි වඩ්ඪමානො ලොකස්ස වා පාමොජ්ජපාසංසත්ථො නිච්චනවනාය චන්දසමචිත්තො අධුනුපසම්පන්නො විය ව නිච්චනවො හුත්වා වරති.

අපකස්සිත්වාති කිලෙසකාමවත්ථුකාමෙහි විවෙචෙත්වා. තං නෙක්ඛම්මාහිමුඛං කායචිත්තානං ආකඩ්ඪනං කායනො අපනායනඤ්ඤ වොතිති ආහ “ආකඩ්ඪිත්වා අපනෙත්වාති අත්ථො” ති. චතුක්කඤ්ඤවත්ථ සම්භවතීති තං දස්සෙතුං “යො හි භික්ඛු” තිආදි වුත්තං.

නිච්චනවයාති “නිච්චනවකා” ඉච්චෙව වුත්තං හොති. ක-සද්දෙන හි පදං වඩ්ඪිතං, ක-කාරස්ස ව ය-කාරාදෙසො. එවං විචරිංසුති කිඤ්ජක්ඛවසෙන පරිග්ගභාභාවෙන යථා ඉමෙ, එවං විචරිංසු අඤ්ඤෙති අනුකම්පමානා.

ද්වෙභාතිකවත්ථුති ද්වෙභාතිකත්ථෙරපට්ඨිද්ධං වත්ථුං. අප්පතිරූපකරණන්ති භික්ඛුනං අසාරූප්පකරණං. ආධායිත්වාති ආරොපනං යපෙත්වා. තථාති යථා සඬ්ඝමජ්ඣෙකෙ ගණමජ්ඣෙකෙ ව, තථා වුඩ්ඪිතරෙ පුග්ගලෙ අප්පතිරූපකරණං. එවමාදීති ආදි-සද්දෙන අන්තරසරප්පවෙසනෙ අඤ්ඤත්ථ ව යථාවුත්තතො අඤ්ඤං අසාරූප්පකිරියං සඬ්ගණ්භාති. තත්ථෙවති සඬ්ඝමජ්ඣෙකෙ ගණමජ්ඣෙකෙ පුග්ගලස්ස ව වුඩ්ඪස්ස සන්තිකෙ.

යථාවුත්තෙසු අඤ්ඤෙසු ව තෙසු යානෙසු. පාපිච්ඡතාපි මනොපාගබ්භියන්ති එතෙනෙව කොටුපනාහාදිතං සමුදාචාරො මනොපාගබ්භියන්ති දස්සිතං හොති.

එකතො භාරියන්ති පිට්ඨිපස්සතො ඔනතං. වායුපත්ථම්භන්ති විත්තසමුට්ඨානවායුනා උපත්ථම්භනං. අනුබ්බෙජෙත්වා විත්තන්ති ආනෙත්වා

සම්බන්ධයෙන් විත්තස්ස හි තනො අනුබලයෙන් තදනුනයන. තෙනාහ “සම්පියායමානො ඔලොකෙති”ති. වාසුපත්ථම්හකං ගාභාපෙත්වාති කායං තථා උපත්ථම්හකං කත්වා.

ඔපම්මසංසන්දනං සුවිඤ්ඤායාමෙව. කාමගිද්ධතාය භීතාධිමුත්තිකො, අවිසුද්ධසිලාවාරතාය මිච්ඡාපට්ඨන්තො.

අභිගුලීහි නික්ඛන්තපභා ආකාසසඤ්චලනෙන දිගුණා හුත්වා ආකාසෙ විවරිංසුති ආහ “යමකච්ඡ්ජුතං වාරයමානො වියා”ති. “ආකාසෙ පාණිං වාලෙසී”ති පදස්ස අඤ්ඤත්ථ අනාගතත්තා “අසම්භින්නපද”න්ති වුත්තං. අත්තමනොති පිතිසොමනස්සෙහි ගහිතමනො. යඤ්භි විත්තං අනවජ්ජං පිතිසොමනස්සසහිතං, තං සසන්තකං හිතසුඛාවහත්තා. තෙනාහ “සකමනො”තිආදි. න දොමනස්සෙන...පෙ.... ගහිතමනො සකච්ඡන්තස්ස තබ්බිරුද්ධත්තා. පුරිමනයෙනෙවාති “ඉදානි යො භීතාධිමුත්තිකො”තිආදිනා පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව.

පසන්තාකාරන්ති පසන්තෙහි කාතබ්බකිරියං. තං සරූපතො දස්සෙති “විවරාදයො පච්චයෙ දදෙය්‍යු”න්ති. තථභාවායාති යදත්ථං භගවතා ධම්මො දෙසිතො, යදත්ථඤ්ච සාසනෙ පබ්බජ්ජා, තදත්ථාය. රක්ඛණභාවන්ති අපායභයතො ව රක්ඛණජ්ඣාසයං. චන්දොපමාදිවසෙනාති ආදි-සද්දෙන ආකාසෙ චලිතපාණි විය කත්ථවි අලග්ගතාය පරිසුද්ධජ්ඣාසයතා සත්තෙසු කාරුඤ්ඤන්ති ඵවමාදීනං සඬගහො.

චන්දුපමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. කුලුපකසුත්තවණ්ණනා

147. කුලානි උපගච්ඡන්ති කුලුපකො. සන්දීයනීති සබ්බසො දීයති, අවඛණ්ඨියනීති අත්ථො. සා පන අවඛණ්ඨියනා දුක්ඛාපනා අට්ඨියනා භොතිති වුත්තං “අට්ඨියනී”ති. තෙනාහ භගවා “සො තතොනිදානං දුක්ඛං දොමනස්සං පට්ඨංවෙදයනී”ති. වුත්තනයානුසාරෙන භෙට්ඨා වුත්තනයස්ස අනුසරණෙන.

කුලුපකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ජිණ්ණසුත්තවණ්ණනා

148. ජින්නහින්තට්ඨානෙ ඡිද්දස්ස අපුපුලත්තා අග්ගළං අදත්ථාව සුත්තෙන සංසිබ්බනමත්තෙන අග්ගළදානෙන ව ඡිද්දෙ පුපුලෙ. නිබ්බසනානීති විරතිසෙවිතවසනකිච්චානි, පරිභොගජිණ්ණානීති අත්ථො. තෙනාහ “පුබ්බෙ...පෙ.... ලද්ධනාමානී”ති, සඤ්ඤාපුබ්බකො විධි අනිච්චොති “ගහපතානී”ති වුත්තං යථා “වීරිය”න්ති.

සෙනාපතින්ති සෙනාපතිභාවිනං, සෙනාපච්චාරහන්ති අත්ථො. අත්තනො කම්මෙනාති අත්තනා කාතබ්බකම්මෙන. සොති සත්ථා. තස්මින්ති මහාකස්සපත්ථෙරෙ කරොතිති සම්බන්ධො. න කරොතිති චුත්තමත්ථං විවරන්තො “කස්මා”තිආදිමාහ. යදි සත්ථා ධුතඬිගානි න විස්සජ්ජාපෙතුකාමො, අථ කස්මා “ජිණ්ණොසි දානි ත්ව”න්තිආදිමවොවාති ආහ “යථා පනා”තිආදි.

දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරන්ති ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ ඵාසුචිහාරං. අමානුසිකා සවනරතීති අතික්කන්තමානුසිකාය අරඤ්ඤසද්දුජ්ජත්තියා අරඤ්ඤහං වසාමීති විවෙකවාසුපනිස්සයාධීනසද්දසවනපච්චයා ධම්මරති උජ්ජජ්ජති. අපරොති අඤ්ඤො, දුතියොති අත්ථො. තත්ථෙවති තස්මිංයෙව ඵකස්ස විහරණට්ඨානෙ විහරණසමයෙ ව ඵාසු භවති චිත්තවිවෙකසම්භවතො. තෙනාහ “ඵකස්ස රමතො වනෙ”ති.

තථාති යථා ආරඤ්ඤිකස්ස රති, තථා පිණ්ඩපාතිකස්ස ලබ්භති දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරො. ඵස නයො සෙසෙසු. අපිණ්ඩපාතිකාධීනො ඉතරස්ස විසෙසජොතකොති තමෙවස්ස විසෙසං දස්සෙතුං “අකාලවාරි”තිආදි චුත්තං.

අම්භාකං සලාකං ගහෙත්වා භත්තත්ථාය ගෙහං අනාගච්ඡන්තස්ස සත්තාහං න පාතෙතබ්බන්ති සාමිකෙහි දිත්තත්තා සත්තාහං සලාකං න ලභති, න කතිකවසෙන. පිණ්ඩවාරිකවත්තෙ අවත්තනතො “යස්ස වෙසා”තිආදි චුත්තං.

පඨමතරං කාතබ්බං යං, තං වත්තං, ඉතරං පට්ඨත්තං. මහන්තං වා වත්තං, බුද්දකං පට්ඨත්තං. කෙචි “වත්තපට්ඨත්ති”න්ති පඨන්ති, වත්තස්ස කරණන්ති අත්ථො. උද්ධරණ-අතිහරණ-චිතිහරණවොස්සජ්ජන-සන්තික්ඛෙපන-සන්තිරුම්භනානං වසෙන ඡ කොට්ඨාසෙ. ගරුභාවෙනාති ථීරභාවෙන.

“අමුකස්මිං සෙනාසනෙ වසන්තා බහුං වස්සවාසිකං ලභන්ති”ති තථා න වස්සවාසිකං පරියෙසන්තො වරති වස්සවාසිකස්සෙව අග්ගභණ්ණො. තස්මා සෙනාසනඵාසුකංයෙව චිත්තෙති. තෙන බහුපරික්ඛාරභාවෙන ඵාසුචිහාරො නත්ථි පරික්ඛාරානං රක්ඛණපට්ඨග්ගනාදිදුක්ඛබ්බලතාය. අජ්ජිව්ජාදීනන්ති අජ්ජිව්ජසන්තුට්ඨාදීනංයෙව ලබ්භති දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරො.

ජිණ්ණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඔවාදසුත්තවණ්ණනා

149. අත්තනො යානෙති සබ්බමවාරිනං ඔවාදකවිඤ්ඤාපකභාවෙන අත්තනො මහාසාවකට්ඨානෙ යපනත්ථං. අථ වා යස්මා “අහං දානි න විරං යස්සාමි, තථා සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා, අයං පන විසංවස්සනායුකො, ඔවදන්තො අනුසාසන්තො මමච්චයෙන භික්ඛුනං මයා කාතබ්බකිච්චං කරිස්සති”ති අධිජ්ජායෙන භගවා ඉමං දෙසනං ආරභි. තස්මා අත්තනො යානෙති සත්ථාරා කාතබ්බඔවාදදායකට්ඨානෙ.

තෙනාහ “එවං පනස්සා” තිආදි. යථාහ භගවා “ඔවද, කස්සප...පෙ.... ත්වං වා” ති. දුක්ඛෙන චත්තඛිබ්බා අප්පදක්ඛිණග්ගාහිභාවතො. දුඛිඛවභාවකරණෙනීති කොටුපනාහාදීහි. අනුසාසනියා පදක්ඛිණග්ගණං නාම අනුධම්මවරණං, ඡින්නපට්ඨත්ති කතා වාමග්ගාහො නාමාති ආහ “අනුසාසනී” න්තිආදි. අතික්කම්ම වදන්තෙති අඤ්ඤමඤ්ඤං අතික්කම්මිත්වා අතිමඤ්ඤිත්වා වදන්තෙ. බහුං භාසිස්සතීති ධම්මං කට්ඨෙත්තො කො විපුලං කත්වා කට්ඨස්සති. අසහිතන්ති පුඛිඛෙනාපරං නසහිතං හෙතුපමාවිරහිතං. අමධුරන්ති න මධුරං න කණ්ණසුඛං න පෙමනීයං. ලහුඤ්ඤෙව උට්ඨාති අප්පචත්තනෙන කුලට්ඨානං විය තස්ස කථනං.

ඔවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. දුතියඔවාදසුත්තවණ්ණනා

150. ඔකප්පනසද්ධාති සද්ධෙය්‍යවත්ථුං ඔගාහිත්වා “එවමෙන” න්ති කප්පනසද්ධා. කුසලධම්මජානනපඤ්ඤාති අනවජ්ජධම්මානං සබ්බසො ජානනපඤ්ඤා. පරිභානන්ති සබ්බාහි සම්පත්තීහි පරිභානං. න හි කල්‍යාණමිත්තරහිතස්ස කාවි සම්පත්ති නාම අත්ථිති.

දුතියඔවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. තතියඔවාදසුත්තවණ්ණනා

151. පුඛිඛෙති පඨමබ්බොධියං. එතරහීති තතො පච්ඡිමෙ කාලෙ. කාරණපට්ඨපනෙති කාරණාරම්භෙ. තෙසු චුත්තගුණයුත්තෙසු ථෙරෙසු. තස්මිත්ති තස්මිං යථාචුත්තගුණයුත්තෙ පුග්ගලෙ. එවං සක්කාරෙ කයිරමානෙති “භද්දකො වතායං හික්ඛු” ති ආදරජාතෙහි හික්ඛුහි සක්කාරෙ කයිරමානෙ. ඉමෙ සබ්බභ්මවාරී. “එහි හික්ඛු” ති තං හික්ඛුං අත්තනො මුඛාහිමුඛං කරොන්තා වදන්ති. යඤ්චි තන්ති එත්ථ තන්ති නිපාතමත්තං උපද්දෙවොති වුවචති අනත්ථජනනතො. පත්ථයති භජති බජ්ඣතීති පත්ථනා, අභිසංගොති ආහ “අභිපත්ථනාති අධිමත්තපත්ථනා” ති.

තතියඔවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. කුමාරාභිඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

152. යාවදෙවොති ඉමිනා සමානත්ථං “යාවදෙ” ති ඉදං පදන්ති ආහ “යාවදෙ ආකඬ්ඛාමීති යාවදෙව ඉච්ඡාමි” ති. යදිච්ඡකං කුමාරසමාපත්තීසු වසිභාවදස්සනත්ථං තදෙනං ආරද්ධං. විත්ථාරිතමෙව, තස්මා තත්ථ විත්ථාරිතමෙව ගහෙතඛිබ්බන්ති අධිප්පායො. ආසවානං බයාති ආසවානං බයහෙතු අරියමග්ගෙන සබ්බසො ආසවානං බෙපිතත්තා. අපච්චයභූතන්ති ආරම්මණපච්චයභාවෙන අපච්චයභූතං.

කුමාරාභිඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. උපස්සයසුත්තවණ්ණනා

153. ලාභසක්කාරහෙතුපි එකච්චෙ භික්ඛු භික්ඛුනුපස්සයං ගන්ත්වා භික්ඛුනියො ඔවදන්ති, එවමෙවං අයං පන ථෙරො න ලාභසක්කාරහෙතු භික්ඛුනුපස්සයගමනං යාවති, අප්ප කස්මාති ආහ “කම්මට්ඨානත්ථිකා”තිආදි. එසො හි ආනන්දත්ථෙරො උස්සුක්කාපෙත්වා පටිපත්තිගුණං දස්සෙන්නො යස්මා තා භික්ඛුනියො චතුසච්චකම්මට්ඨානිකා, තස්මා පඤ්චන්තං උපාදානක්ඛන්ධානං උදයබ්බයාදිපකාසනියා ධම්මකථාය විපස්සනාපටිපත්තිසම්පදං දස්සෙසි. අනිච්චාදිලක්ඛණානි චෙව උදයබ්බයාදිකෙ ච සම්මා දස්සෙසි. හත්ථෙන ගහෙත්වා විය පච්චක්ඛතො දස්සෙසි. සමාදපෙසීති තත්ථ ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනං සමාදපෙසි. යථා වීථිපටිපන්නො හුත්වා පවත්තති, එවං ගණ්භාපෙසි. සමුත්තෙජෙසීති විපස්සනාය ආරද්ධාය සඬ්ඛාරානං උදයබ්බයාදීසු උපට්ඨහත්තෙසු යථාකාලං පග්ගහසමුපෙක්ඛණෙහි බොජ්ඣංගිගානං අනුපවත්තනෙන භාවනාමජ්ඣිමවීථිං පාපෙත්වා යථා විපස්සනාඤ්ඤාණං සුප්පසන්නං හුත්වා වහති, එවං ඉන්ද්‍රියානං විසදභාවකරණෙන විපස්සනාවිත්තං සම්මා උත්තෙජෙසි, නිබ්බානාවසෙන වා සමාදපෙසි. සම්පහංසෙසීති තථා පවත්තිශ්මානාය විපස්සනාය සමප්පවත්තභාවනාවසෙන උපරි ලද්ධබ්බභාවනාවසෙන විත්තං සම්පහංසෙසි, ලද්ධස්සාදවසෙන සුට්ඨු තොසෙසි. එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

මනුෂ්‍යෙ පරිඤ්ඤාදිවසෙන සච්චානි බුජ්ඣතිති මුනි. තෙති තං. උපයොගත්ථෙ හි ඉදං සාම්ච්චනං. උත්තරීති උපරි, තච යථාභූතසභාවතො පරතොති අත්ථො. පක්ඛපතිතො අගතිගමනං අතිරෙකඛකාසො. උපපරික්ඛීති අනුච්චිව නිවාරකො න බහුමතො. බුද්ධපටිභාගො ථෙරො. “බාලා භික්ඛුනී දුබ්භාසිතං ආහා”ති අචත්වා “බමථ, හන්තෙ”ති වදන්තෙන පක්ඛපාතෙන විය චුත්තං හොතීති ආහ “එකා භික්ඛුනී න වාරිකා”තිආදි.

චුතා සලිඬගතො නට්ඨා, දෙසන්නරපක්කමෙන අදස්සනං න ගතා. කණ්ටකසාබා වියාති කුරණ්ටකඅපාමග්ගකණ්ටකලසිකාහි සාබා විය.

උපස්සයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. විවරසුත්තවණ්ණනා

154. රාජගහස්ස දක්ඛිණභාගෙ ගිරි දක්ඛිණාගිරි ණ-කාරෙ අ-කාරස්ස දීඝං කත්වා, තස්ස දක්ඛිණභාගෙ ජනපදොපි “දක්ඛිණාගිරි”ති වුච්චති, “ගිරිතො දක්ඛිණභාගො”ති කත්වා. එකදිවසෙනාති එකෙන දිවසෙන උප්පබ්බාපෙසුං තෙසං සද්ධාපබ්බජිතාභාවතො.

යත්ථ චත්තාරො වා උත්තරි වා භික්ඛු අකප්පියනිමන්තනං සාදිසිත්වා පඤ්චන්තං භොජනානං අඤ්ඤතරං භොජනං එකතො පටිග්ගණ්හිත්වා භුඤ්ජන්ති, එතං ගණභොජනං නාම, තං තිණ්ණං භික්ඛුනං භුඤ්ජිතුං වට්ටතීති “තිකභොජනං

පඤ්ඤත්ත”න්ති වචනෙන ගණභොජනං පටික්ඛිත්තන්ති චූත්තං හොති. තයො අත්ථවසෙ පටිච්ච අනුඤ්ඤාතත්තාපි “තිකභොජන”න්ති වදන්ති.

“දුම්මච්ඡකුනං නිග්ගහො එව පෙසලානං ඵාසුච්ඡාරො”ති ඉදං එකං අඬිගං. තෙනෙවාහ “දුම්මච්ඡකුනං නිග්ගහෙනෙවා”තිආදි. “යථා දෙවදත්තො...පෙ.... සඬ්ඝං භිත්තදෙය්‍ය”න්ති ඉමිනා කාරණෙන තිකභොජනං පඤ්ඤත්තං.

අථ කිඤ්චරහීති අථ කස්මා ත්වං අසම්පන්නගණං බන්ධිත්වා වරසීති අධිප්පායො. අසම්පන්නාය පරිසාය වාරිකාවරණං කුලානුද්දයාය න හොති, කුලානං ඝාතිතත්තාති අධිප්පායෙන ථෙරො “සස්සඝාතං මඤ්ඤෙ වරසී”තිආදිමවොච.

සොධෙත්තො තස්සා අතිවිය පරිසුද්ධභාවදස්සනෙන. උද්දිසිතුං න ජානාමී තථා විත්තස්සෙව අනුප්පන්නපුබ්බත්තා. කිඤ්චනං කිලෙසවත්ථු. සඬිගහෙනබ්බබ්බත්තවත්ථු පලිබොධො, ආලයො අපෙක්ඛා. ඔකාසාභාවතොති බහුකිච්චකරණීයතාය කුසලකිරියාය ඔකාසාභාවතො. සන්නිපාතට්ඨානතොති සඬකෙතං කත්වා විය කිලෙසරජානං තත්ථ සන්නිප්ඤ්ඤාපවත්තනතො.

සික්ඛත්තයබ්බත්තවරියන්ති අධිසිලසික්ඛාදිසික්ඛත්තයසඬිගහං බ්‍රහ්මං සෙට්ඨං වරියං. බණ්ඩාදිභාවාපාදනෙන අබණ්ඩං කත්වා. ලක්ඛණවචනඤ්ඤෙන. කිඤ්චි සික්ඛෙකදෙසං අසෙසෙත්වා එකන්තෙනෙව පරිපුරෙතබ්බතාය එකන්තපරිපුණ්ණං. විත්තුප්පාදමත්තමපි සංකිලෙසමලං අනුප්පාදෙත්වා අවිචන්තමෙව විසුද්ධං කත්වා පරිහරිතබ්බතාය එකන්තපරිසුද්ධං. තතො එව සඬ්ඛං විය ලිඛිතන්ති සඬ්ඛලිඛිතං. තෙනාහ “ලිඛිතසඬ්ඛසදිස”න්ති. දායිකාපි තග්ගහණෙනෙව ගහෙත්වා “මස්සු”ත්තෙව චූත්තං, න එත්ථ කෙවලං මස්සුයෙවාති අත්ථො. කසායෙන රත්තාති කාසායාති.

වඬිගසාටකොති වඬිගදෙසෙ උප්පන්නසාටකො. එසාති මහාකස්සපත්ථෙරො. අභිනිභාරතො පට්ඨාය පණ්ඩානතො පහුති, අයං ඉදානි චූච්චමානා. අග්ගසාවකද්වයං උපාදාය තතියත්තා “තතියසාවක”න්ති චූත්තං. අට්ඨසට්ඨිභික්ඛුසතසහස්සන්ති භික්ඛූනං සතසහස්සඤ්ඤෙව සට්ඨිසහස්සානි ච අට්ඨ ච සහස්සානි.

අයඤ්ච අයඤ්ච ගුණොති සීලතො පට්ඨාය යාව අග්ගඵලා ගුණොති කිත්තෙන්තො මහාසමුද්දං පුරයමානො විය කථෙසි.

කොලාහලන්ති දෙවතාහි නිබ්බත්තිතො කොලාහලො.

බුද්දකාදිවසෙන පඤ්චවණ්ණා. තරණං වා හොතු මරණං වාති මහොසං ඔගාහන්තො පුරිසො විය මච්ඡෙරසමුද්දං උත්තරන්තො පච්ඡාපි...පෙ.... පාදමූලෙ යපෙසි හගවතො ධම්මදෙසනාය මච්ඡෙරපහානස්ස කථිතත්තා.

සත්පු ගුණා කථිතා නාම භොන්තිති වුත්තං “සත්පු ගුණ කථෙත්තස්සා”ති.
තතො පටියායාති තදා සත්පු සම්මුඛා ධම්මස්සවනතො පටියාය.

තථාගතමඤ්චස්සාති තථාගතස්ස පරිභොගමඤ්චස්ස. දානං දත්වා බ්‍රාහ්මණස්ස
පුරොහිතටියානෙ යපෙසි. තාදිසස්සෙව සෙට්ඨිතො ධිතා හුත්වා.

අදින්නවිපාකස්සාති පුබ්බෙ කතුපවිතස්ස සබ්බසො න දින්නවිපාකස්ස. තස්ස
කම්මස්සාති තස්ස පච්චෙකබුද්ධස්ස පත්තෙ පිණ්ඩපාතං ඡින්නිත්වා
කලලපුරණකම්මස්ස. තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ සත්තසු යානෙසු දුග්ගන්ධසරීරතාය
පටිනිවත්තිතා. ඉට්ඨකපන්තිති සුවණ්ණිට්ඨකපන්ති. සට්ඨිට්ඨකායාති තස්ස
පන්තියං පයමං යපිතඉට්ඨකාය සද්ධිං සට්ඨෙතබ්බඉට්ඨකාය උභතා භොති. භද්දකෙ
කාලෙති ඊදිසියා ඉට්ඨකාය ඉච්ඡිතකාලෙයෙව ආගතාසි. තෙන බන්ධනෙනාති
තෙන සිලෙසසම්බන්ධෙන.

ඔලම්බකාති මුත්තාමණ්ණියා ඔලම්බකා. පුඤ්ඤන්ති නත්ථි නො පුඤ්ඤං තං, යං
නිමිත්තං යං කාරණා ඉතො සුබ්බමතරස්ස පටිලාභො සියාති අත්ථො.
පුඤ්ඤනියාමෙනාති පුඤ්ඤානුභාවසිද්ධෙන නියාමෙන. සො ච අස්ස
බාරාණසිරජ්ජං දාතුං කතොකාසො.

චුස්සරට්ඨති මඬගලරට්ඨං. උණ්හිසං වාලබ්ඡති බග්ගො මණ්ණිපාදුකා
සෙතච්ඡත්තන්ති පඤ්චවිධං රාජකකුඨභණ්ඩං. සෙතච්ඡත්තං විසුං ගහිතං.
දිබ්බවත්ථං සාදිසිතුං පුඤ්ඤානුභාවචොදිතො “නනු තාතා පුල”න්තිආදිමාහ.

පඤ්ච වඬකමනසතාන්ති එත්ථ ඉති-සද්දෙන ආදිඅත්ථෙත්ත අග්ගිසාලාදීති
පබ්බජිතසාරුප්පටියානාති සඬගණ්හාති.

සාධුක්ඛිළිතන්ති අරියානං පරිනිබ්බුතටියානෙ කාතබ්බසක්කාරං වදති.

නප්පමජ්ජි නිරොගා අය්‍යාති පුච්ඡිතාකාරදස්සනං. පරිනිබ්බුතා දෙවාති දෙවී
පටිච්චනං අදාසි. පටියාදෙත්වාති නිය්‍යාතෙත්වා. සමණකපබ්බජ්ජන්ති සමිතපාපෙහි
අරියෙහි අනුට්ඨාතබ්බපබ්බජ්ජං. සො හි රාජා පච්චෙකබුද්ධානං වෙසස්ස දිට්ඨත්තා
“ඉදමෙව භද්දක”න්ති තාදිසංයෙව ලිඬගං ගණ්හි.

තත්ථෙත්වාති බ්‍රහ්මලොකෙයෙව. වීසතිමෙ වස්සෙ සම්පත්තෙති ආහරිත්වා
සම්බන්ධො. බ්‍රහ්මලොකතො ආගන්ත්වා නිබ්බත්තත්තා බ්‍රහ්මවරියාධිකාරස්ස
විරකාලං සඬගහිතත්තා “එවරුපං කථං මා කථෙථා”තිආදිමාහ.

වීසති ධරණාති “නික්ඛ”න්ති වදන්ති. අලහන්තො න වසාමිති
සඤ්ඤාපෙස්සාමිති සම්බන්ධො.

ඉන්පාකරොති ඉන්ථීරතනස්ස උප්පත්තිට්ඨානං. අය්‍යධීතාති අම්භාකං අය්‍යස්ස ධීතා, හද්දකාපිලානීති අත්ථො. පසාදරුපෙන නිබ්බිසිට්ඨතාය “මහාභීව”න්ති පටිමාය සදිසභාවමාහ. තෙනාහ “අය්‍යධීතායා”තිආදි.

සමානපණ්ණන්ති සදිසපණ්ණං, කුමාරස්ස කුමාරියා ච චුත්තන්තපණ්ණං. ඉතො ච එත්තො වාති තෙ පුරිසා සමාගමට්ඨානතො මගධරට්ඨෙ මහාතිත්ථගාමං මද්දරට්ඨෙ සාගලනගරඤ්ච උද්දිස්ස පක්කමන්තා අඤ්ඤමඤ්ඤං විස්සජ්ජෙන්තා නාම භොන්තීති “ඉතො ච එත්තො ච පෙසෙසු”න්ති චුත්තා.

පුප්ඵදාමන්ති හත්ථීහත්ථජ්ජමාණං පුප්ඵදාමං. තානි පුප්ඵදාමානි. තෙති උභො හද්දා චෙව පිප්පලිකුමාරො ච. ලොකාමිසෙනාති ගෙහස්සිතපෙමෙන, කාමස්සාදෙනාති අත්ථො. අසංසට්ඨාති න සංසට්ඨා. විචාරයිංසු සථෙ ජලන්තෙන විය පදීපෙන අජ්ඣාසයෙන සමුජ්ජලන්තෙන විමොක්ඛබ්බිජෙන සමුස්සාහිතචිත්තා. යන්තඛද්ධානීති සස්සසම්පාදනත්ථං තත්ථ තත්ථ ඉට්ඨකද්වාරකවාටයොජනවසෙන යන්තඛද්ධඋදකනික්ඛමනතුම්බානි. කම්මන්තොති කසිකම්මකරණට්ඨානං. දාසගාමාති දාසානං වසනගාමා.

ඕසාපෙත්වාති පක්ඛිපිත්වා. ආකප්පකුත්තවසෙනාති ආකාරවසෙන කිරියාවසෙන ච. අනනුවච්ඡිකන්ති පබ්බජිතවෙසස්ස අනනුරූපං. තස්ස මත්ථකෙති ද්වෙධාපථස්ස ද්විධාභූතට්ඨානෙන.

එතෙසං සඬ්භං කාතුං වට්ටතීති නිසීදීති සම්බන්ධො. සා පන සත්ථු තත්ථ නිසජ්ජා එදිසීති දස්සෙතුං “නිසීදන්තො පනා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ යා බුද්ධානං අපරිමිතකාලසඬ්භනිතා අවිත්තෙය්‍යාපරිමෙය්‍යපුඤ්ඤසම්භාරූපවයනිබ්බත්තා නිරූපිතසභාවබුද්ධගුණවිජ්ජොතිතා ලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනසමුජ්ජලා බ්‍යාමජ්ජභාතෙතුමාලාලඬකතා සභාවසිද්ධතාය අකිත්තිමා රූපකායසිරි, තංයෙව මහාකස්සපස්ස අදිට්ඨපුබ්බං පසාදසංවඬ්ඪනත්ථං අනිග්ගහෙත්වා නිසින්තො හගවා “බුද්ධවෙසං ගහෙත්වා...පෙ.... නිසීදී”ති චුත්තො. අසිතිහත්ථං පදෙසං බ්‍යාපෙත්වා පවත්තියා “අසිතිහත්ථා”ති චුත්තා. සතසාබොති බහුසාබො අනෙකසාබො. සුවණ්ණවණ්ණො අභොසි නිරන්තරං බුද්ධරස්මිහි සමන්තතො සමොකිණ්ණත්තා. එවං චුත්තජ්ජකාරෙන වෙදිතබ්බා.

රාජගහං නාළන්දන්ති ච සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං අන්තරාසද්දයොගතොති ආහ “රාජගහස්ස නාළන්දාය වා”ති. න හි මෙ ඉතො අඤ්ඤෙන සත්ථාරා හවිතුං සක්කා දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි සත්තානං යථාරහං අනුසාසනසමත්ථස්ස අඤ්ඤස්ස සදෙවකෙ අභාවතො. න හි මෙ ඉතො අඤ්ඤෙන සුගතෙන හවිතුං සක්කා සොහනගමනගුණගුණයුත්තස්ස අඤ්ඤස්ස අභාවතො. න හි මෙ ඉතො අඤ්ඤෙන සම්මාසම්බුද්ධෙන හවිතුං සක්කා සම්මා සබ්බධම්මානං සයම්භුඤ්ඤාණෙන අභිසම්බුද්ධස්ස අභාවතො. ඉමිනාති “සත්ථා මෙ, හන්තෙ”ති ඉමිනා වචනෙන.

අජානමානොව සබ්බඤ්ඤායාන්ති අධිජ්ජායො. සබ්බවෙනසාති
සබ්බඅජ්ඣක්තිකඛ්ඨගපරිපුණ්ණවෙනසා. සමන්තාගතන්ති සම්පන්නං සම්මදෙව අනු
අනු ආගතං උපගතං. එලෙය්‍යාති විදාලෙය්‍ය. විලයන්ති විනාසං.

එවං සික්ඛිතබ්බන්ති ඉදානි වුවිච්ඡානාකාරෙන. හිරොත්තජ්ජස්ස බහලතා නාම
විපුලතාති ආහ “මහත්ත”න්ති. පයමතරමෙවාති පගෙව උපසඬකමනතො. තථා
අතිමානපභිනො අස්ස, හිරිඔත්තජ්ජං යථා සණ්ඨාති. කුසලසන්තිස්සිතන්ති
අනවජ්ජධම්මනිස්සිතං. අට්ඨිකන්ති තෙන ධම්මෙන අට්ඨිකං. ආදිනො පටියාය යාව
පරියොසානා සවනචිත්තං “සබ්බවෙනො”ති අධිජ්ජෙතන්ති ආහ “චිත්තස්ස
ථොකම්පි බහි ගන්තුං අදෙන්තො”ති. තෙන සමොධානං දස්සෙති.
සබ්බෙන...පෙ.... සමන්තාහරිත්වා ආරම්භතො පභුති යාව දෙසනා නිජ්ජන්තා,
තාව අන්තරන්තරා පවත්තෙන සබ්බෙන සමන්තාහාරචිත්තෙන ධම්මංයෙව
සමන්තාහරිත්වා. යපිතසොතොති ධම්මෙ නිහිතසොතො. ඔදහින්වාති අපිහිතං
කත්වා. පයමජ්ඣානවසෙනාති ඉදං අසුහෙසු තස්සෙව ඉජ්ඣතො, ඉතරත්ථඤ්ච
සුඛසම්පයුත්තතා වුත්තා.

සංසාරසාගරෙ පරිබ්භමන්තස්ස ඉණ්ටියානෙ තිට්ඨන්ති කිලෙසා
ආසවසභාවාපාදනතොති ආහ “සරණොති සකිලෙසො”ති. වත්තාරො හි
පරිභොගාතිආදිසු යං වත්තබ්බං, තං විසුද්ධිමග්ගත්තං සංවණ්ණනාසු
වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. එත්ථ ච භගවා පයමං ඔවාදං ථෙරස්ස
බ්‍රාහ්මණජාතිකත්තා ජාතිමානපභානත්ථමහාසී, දුතියං බාහුසච්චං නිස්සාය
උජ්ජජනකඅභංකාරපභානත්ථං, තතියං උපධිසම්පත්තිං නිස්සාය
උජ්ජජනකඅත්තසිනෙහපභානත්ථං. අට්ඨමෙ දිවසෙති භගවතා සමාගතදිවසතො
අට්ඨමෙ දිවසෙ.

මග්ගතො ඔක්කමනං පයමතරං භගවතා සමාගතදිවසෙයෙව අහොසී. යදි
අරහත්තාධිගමො පච්ඡා, අථ කස්මා පාළියං පගෙව සිද්ධං විය වුත්තන්ති ආහ
“දෙසනාවාරස්සා”තිආදි. “සත්තාහමෙව බ්වාහං, ආවුසො සරණො, රට්ඨපිණ්ඩං
භුඤ්ජි”න්ති වත්වා අවසරජ්ජත්තං අරහත්තං පවෙදෙන්තො “අට්ඨමියා අඤ්ඤා
උදපාදි”ති ආහ. අයමෙත්ථ දෙසනාවාරස්ස ආගමො. තතො පරං භගවතා අත්තතො
කතං අනුග්ගහං වීරපරිවත්තනං දස්සෙන්තො “අථ බො, ආවුසො”තිආදිමාහ.

අත්තන්තෙනාති චතුග්ගුණං කත්වා පඤ්ඤත්තාය සඬ්ඝාටියා අත්තන්තෙන.
ජාතිපංසුකුලිකෙන...පෙ.... භවිතුං වට්ඨන්ති එතෙන පුබ්බෙ
ජාතිආරඤ්ඤකග්ගහණෙන ච තෙරස ධුතඬ්භා ගහිතා එවාති දට්ඨබ්බං. අනුච්ඡවිකං
කාතුන්ති අනුරූපං පටිපත්තිං පටිපජ්ජිතුං. ථෙරො පාරුපිති සම්බන්ධො.

භගවතො ඔවාදං භගවතො වා ධම්මකායං නිස්සාය උරස්ස වසෙන ජාතොති
ඔරසො. භගවතො වා ධම්මසරීරස්ස මුඛතො සත්තතිංසබ්බොධිපක්ඛියතො ජාතො.
තෙනෙව ධම්මජාතධම්මනිම්මිතභාවොපි සංවණ්ණතොති දට්ඨබ්බො. ඔවාදධම්මො

එව සත්ථාරා දාතබ්බතො ථෙරොන ආදාතබ්බතො ඔවාදධම්මදායාදො,
ඔවාදධම්මදායජ්ජොති අත්ථො, තං අරහතීති. එස නයො සෙසපදෙසුපි.

“පබ්බජ්ජා ව පරිසොධිතා” ති වත්ථා තස්සා සම්මදෙව සොධිතභාවං
බ්‍යතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං, “ආවුසො, යස්සා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ එවන්ති යථා
අහං ලභිං, එවං සො සත්ථු සන්තිකා ලහතීති යොජනා. සීහනාදං නදිතුන්ති එත්ථාපි
සීහනාදනදනා නාම දෙසනාව, ථෙරො සත්ථාරා අත්තනො කතානුග්ගහමෙව
අනන්තරසුත්තෙ වුත්තනයෙන උල්ලිඬිගෙති, න අඤ්ඤථා. න හි මහාථෙරො
කෙවලං අත්තනො ගුණානුභාවං විභාවෙති. සෙසන්ති යං ඉධ අසංවණ්ණිතං.
සුරිමනයෙනෙවාති අනන්තරසුත්තෙ වුත්තනයෙනෙව.

වීචරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. පරංමරණසුත්තවණ්ණනා

155. යථා අතීතකප්පෙ අතීතාසු ජාතීසු කම්මකිලෙසවසෙන ආගතො, තථා
එතරහිපි ආගතොති තථාගතො, යථා යථා වා පන කම්මං කතුපවිතං, තථා තං තං
අත්තභාවං ආගතො උපගතො උපපන්නොති තථාගතො, සත්තොති ආහ
“තථාගතොති සත්තො” ති. එතන්ති “එවං හොති භවති තිට්ඨති සස්සතිසම” න්ති
එවං පවත්තං දිට්ඨිගතං. අත්ථසන්තිස්සිතං න හොතීති
දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථතො සුඛන්ති පසත්ථසන්තිස්සිතං න හොති.
ආදිබ්‍රහ්මවරියකන්ති එත්ථ මග්ගබ්‍රහ්මවරියං අධිජ්ජෙතං තස්ස පධානභාවතො. තස්ස
පන එතං දිට්ඨිගතං ආදිපට්ඨපදාමත්තං න හොති අනුපකාරකත්තා විලොමනතො ව.
තතො එව ඉතරබ්‍රහ්මවරියස්සපි අනිස්සයොව. සෙසං වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

පරංමරණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. සද්ධම්මජ්ජපතිරූපකසුත්තවණ්ණනා

156. ආජානාති හෙට්ඨිමග්ගෙහි ඤාතමරියාදං අනතික්කමිත්ථාව ජානාති
පටිච්ඡ්ඤාති අඤ්ඤා, අග්ගමග්ගපඤ්ඤා. අඤ්ඤස්ස අයන්ති අඤ්ඤා,
අරහත්තථලං. තෙනාහ “අරහත්තෙ” ති.

ඔභාසෙති ඔභාසනිමිත්තං. “විත්තං විකම්පතී” ති පදද්වයං ආනෙත්ථා
සම්බන්ධො. ඔභාසෙති විසයභූතෙ. උපක්කිලෙසෙහි විත්තං විකම්පතීති යොජනා.
තෙනාහ “යෙහි විත්තං පවෙධතී” ති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

උපට්ඨානෙති සතියං. උපෙක්ඛාය වාති විපස්සනුපෙක්ඛාය ව. එත්ථ ව
විපස්සනාවිත්තසමුට්ඨානසන්තානවිනිමුත්තං පභාසනං රූපායතනං ඔභාසො.
ඤාණාදයො විපස්සනාවිත්තසම්පයුත්තාව. සකසකකිව්වෙ සවිසෙසො හුත්ථා
පවත්තො අධිමොක්ඛො සද්ධාධිමොක්ඛො. උපට්ඨානං සති. උපෙක්ඛාති

ආවජ්ජනුපෙක්ඛා. සා හි ආවජ්ජනවිත්තසම්පයුත්තා වෙනතා.

ආවජ්ජනඅජ්ඣුපෙක්ඛනවසෙන පවත්තියා ඉධ “ආවජ්ජනුපෙක්ඛා”ති වුවිවති. පුන උපෙක්ඛායාති විපස්සනුපෙක්ඛාව අනෙත සමජ්ඣන්තතාය එවං වුත්තා. නිකන්ති නාම විපස්සනාය නිකාමනා අපෙක්ඛා. සුබ්බමතරකිලෙසො වා සියා දුච්ඤ්ඤෙය්‍යා.

ඉමානි දස යානානීති ඉමානි ඔහාසාදීනි උපක්කිලෙසුප්පත්තියා යානානි උපක්කිලෙසවත්ථුනි. පඤ්ඤා යස්ස පරිචිතාති යස්ස පඤ්ඤා පරිචිතවතී යාථාවතො ජානාති. “ඉමානි නිස්සාය අද්ධා මග්ගප්පත්තො ඵලප්පත්තො අහ”න්ති පවත්තඅධිමානො ධම්මුද්ධවචං ධම්මුපනිස්සයො වික්ඛෙපො. තත්ථ කුසලො හි තං යාථාවතො ජානන්තො න ච තත්ථ සම්මොහං ගච්ඡති.

අධිගමසද්ධම්මප්පතිරූපකං නාම අනධිගතෙ අධිගතමානිභාවාවහත්තා. යදග්ගෙන විපස්සනාඤ්ඤාණස්ස උපක්කිලෙසො, තදග්ගෙන පටිපත්තිසද්ධම්මප්පතිරූපකොතිපි සක්කා විඤ්ඤාතුං. ධාතුකථාති මහාධාතුකථං වදති. වෙදල්ලපිටකන්ති වෙතුල්ලපිටකං. තං නාගභවනතො ආනීතන්ති වදන්ති. වාදභාසිතන්ති අපරෙ. අබුද්ධවචනං බුද්ධවචනෙන විරුජ්ඣනතො. න හි සම්බුද්ධො පුබ්බාපරවිරුද්ධං වදති. තත්ථ සල්ලං උපට්ඨපෙත්ති කිලෙසවිනයං න සන්දිස්සති, අඤ්ඤදත්ථු කිලෙසුප්පත්තියා පච්චයො හොතීති.

අවික්කයමානන්ති වික්කයං අගච්ඡන්තං. තන්ති සුවණ්ණහණ්ඩං.

න සක්ඛිංසු ඤාණස්ස අවිසදභාවතො. එස නයො ඉතො පරෙසුපි.

ඉදානි “හික්ඛු පටිසම්භිදාප්පත්තා අහෙසු”න්තිආදිනා වුත්තමෙව අත්ථං කාරණතො විභාවෙතුං පුන “පයමබොධියං හී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ පටිපත්තිං පුරයිංසුති අතීතෙ කදා තෙ පටිසම්භිදාවහං පටිපත්තිං පුරයිංසු? පයමබොධිකාලිකා හික්ඛු. න හි අත්තසම්මාපණ්ඩියා පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතාය ච විනා තාදිසං භවති. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. තදා පටිපත්තිසද්ධම්මො අන්තරහිතො නාම භවිස්සතීති එතෙන අරියමග්ගෙන ආසන්නා එව පුබ්බභාගපටිපදා පටිපත්තිසද්ධම්මොති දස්සෙති.

ද්වීසුති සුත්තාහිධම්මපිටකෙසු අන්තරහිතෙසුපි. අනන්තරහිතමෙව අධිසිලසික්ඛායං ධීතස්ස ඉතරසික්ඛාද්වයසමුට්ඨාපිතතො. කිං කාරණාති කෙන කාරණෙන, අඤ්ඤස්මිං ධම්මෙ අන්තරහිතෙ අඤ්ඤතරස්ස ධම්මස්ස අනන්තරධානං වුවිවතීති අධිප්පායො. පටිපත්තියා පච්චයො හොති අනවසෙසතො පටිපත්තික්කමස්ස පරිදීපනතො. පටිපත්ති අධිගමස්ස පච්චයො විසෙසලක්ඛණපටිච්චෙධභාවතො. පරියත්තියෙව පමාණං සාසනස්ස ධීතියාති අධිප්පායො.

නනු ව සාසනං ඔසක්කිතං පරියත්තියා වත්තමානායාති අධිප්පායො.
අනාරාධකභික්ඛුති සීලමත්තස්සපි න ආරාධකො දුස්සීලො. ඉමස්මීන්ති ඉමස්මිං
පාතිමොක්ඛෙ. වත්තන්තාති “සීලං අකොපෙත්වා ධීතා අත්ථී”ති පුච්ඡි.

එතෙසුති එවං මහත්තෙසු සකලං ලොකං අජ්ඣොත්ථරිතුං සමත්ථෙසු චතුසු
මහාභූතෙසු. තස්මාති යස්මා අඤ්ඤාන කෙනචි අතිමහත්තෙනපි සද්ධම්මො න
අන්තරධායති, සමයන්තරෙන පන වත්තබ්බමෙව නත්ථී, තස්මා. එවමාහාති ඉදානි
වුච්චමානාකාරං වදති.

ආදානං ආදි, ආදි එව ආදිකන්ති ආහ “ආදිකෙනාති ආදානෙනා”ති.
හෙට්ඨාගමනීයාති අධොභාගගමනීයා, අපායදුක්ඛස්ස සංසාරදුක්ඛස්ස ව
නිබ්බත්තකාති අත්ථො. ගාරවරහිතාති ගරුකාරරහිතා. පතිස්සයනං නීචභාවෙන
පතිබද්ධවුත්තිතා, පතිස්සො පතිස්සයොති අත්ථනො එකං, සො එතෙසං නත්ථීති
ආහ “අප්පතිස්සාති අප්පතිස්සයා අනීචවුත්තිකා”ති. සෙසං සුචිඤ්ඤායාමෙව.

සද්ධම්මප්පතිරූපකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

කස්සපසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. ලාභසක්කාරසංයුත්තං

1. පයමවග්ගො

1. දාරුණසුත්තවණ්ණනා

157. ථද්ධොති කක්ඛලො අනිට්ඨස්ස පදානතො. චතුපච්චයලාභොති චතුත්තං
පච්චයානං පටිලාභො. සක්කාරොති තෙහියෙව පච්චයෙහි සුසඛිතෙහි පූජනා, සො
පන අත්ථනො සම්පත්තියෙවාති ආහ “තෙසංයෙව...පෙ.... ලාභො”ති.
වණ්ණසොසොති ගුණකිත්තනා. අන්තරායස්ස අනනිවත්තනතො අන්තරාසිකො
අනත්ථාවහත්තා.

දාරුණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. බළිසසුත්තවණ්ණනා

158. බළිසෙන වරති, තෙන වා ජීවතීති බාළිසිකො. තෙනාහ “බළිසං ගහෙත්වා
වරමානො”ති. ආමිසගතන්ති ආමිසුපගතං ආමිසපතිතං. තෙනාහ
“ආමිසමක්ඛිත”න්ති. භින්තාධිකරණානම්පි බාහිරත්ථසමාසො භොතෙවාති ආහ
“ආමිසෙ වක්ඛුදස්සන”න්ති. අයො වුච්චති සුඛං, තබ්බිධුරතාය අනායො, දුක්ඛන්ති

ආහ “දුක්ඛං පත්තො”ති. අස්සාති එතෙන. කත්තුඅත්ථෙ හි එතං සාමිවචනං. යථා කිලෙසා චත්තන්ති, එවං පචත්තමානො පුග්ගලො කිලෙසවිජ්ජයොගො න භොතීති වුත්තං “යථා කිලෙසමාරස්ස කාමො, එවං කත්තබ්බො”ති.

බලිසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. කුමමසුත්තාදිවණ්ණනා

159-160. අට්ඨිකච්ඡපා වුච්චන්ති යෙසං කපාලමත්ථකෙ තිබ්බිණා අට්ඨිකොට්ඨි භොති, තෙසං සමුහො අට්ඨිකච්ඡපකුලං. මච්ඡකච්ඡපාදීනං සරීරෙ ලම්බන්ති පපතතීති පපතා, වුච්චමානාකාරො අයකණ්ටකො. අයකොසකෙති අයොමයකොසකෙ. කණ්ණිකසල්ලසණ්ඨානොති අත්තනිකාපනසල්ලසණ්ඨානො. අයකණ්ටකොති අයොමයවඨකකණ්ටකො. නික්ඛමති එත්ථ අථාවරතො. පචෙසිතමත්තො හි සො. ඉදානි ත්වං “අම්භාක”න්ති න චත්තබ්බො. ඉතො අනන්තරසුත්තෙති චතුත්ථසුත්තමාහ.

කුමමසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මිල්භකසුත්තවණ්ණනා

161. මිල්භකාති එවං ඉත්ථිලිඨිගවසෙන වුච්චමානා. ගුඨපාණකාති ගුඨභක්ඛපාණකා. අත්තොති කුච්ඡියං.

මිල්භකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අසනිසුත්තවණ්ණනා

162. “ඉමෙ ලාභසක්කාරං අනාහරන්තා ජීසව්ඡාදිදුක්ඛං පාපුණන්තු”ති එවං න සත්තානං දුක්ඛකාමතාය එවමාහාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. අනන්තදුක්ඛං අනුභොති අපරාපරං උජ්ජ්ජනකඅකුසලචිත්තානං බහුභාවතො.

අසනිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. දිද්ධසුත්තවණ්ණනා

163. අච්ඡවිසසුත්තාති වා දිද්ධෙ ගතෙන ගතදිද්ධෙන. තෙනාහ “විසමක්ඛිතො”ති.

දිද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සිඨිගාලසුත්තවණ්ණනා

164. ජරසිඬිගාලොත්වෙව වුවුවනි සරිරසොභාය අභාවතො. සරිරස්ස උග්ගතකණ්ටකත්තා උක්කණ්ටකෙන නාම. චූටතීති එලති භිජ්ජති.

සිඬිගාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. වෙරම්භසුත්තවණ්ණනා

165. කායං න රක්ඛති නාම ඡබ්බිසතියා සාරුජ්ජානං පරිච්චජනතො. වාචං න රක්ඛති නාම රාගසාමන්තා ව කොධසාමන්තා ව යාව නිච්ජාරණතො.

වෙරම්භසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සගාථකසුත්තවණ්ණනා

166. “යස්ස සක්කරියමානස්සා”ති එත්ථ අසක්කාරෙන වුභයන්ති අසක්කාරෙන ව උභයඤ්ච, කදාචි සක්කාරෙන, කදාචි අසක්කාරෙන කදාචි උභයෙනාති අත්ථො. තෙනාහ “අසක්කාරෙනා”තිආදි. සත්තචිභාරානං සම්පත්තියා සාතතිකොති ආහ “අරහත්ත...පෙ.... සුබ්බමදිට්ඨි”තිආදි. තථා හි සා “චජිරුපමඤ්ඤාණ”න්ති වුවුවනි. ආගතත්තාති එලසමාපත්තිං සමාපජ්ජිතුං තස්සා පුබ්බපරිකම්මං උපගතත්තා.

සගාථකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පයමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1-2. සුවණ්ණපාතිසුත්තාදිවණ්ණනා

167-168. වාලොකුං න සක්කොති සිලපබ්බතසන්නිස්සිතත්තා. අඤ්ඤං වා කිච්චං කරොති පගෙව සිලස්ස ඡඩ්ඨිතත්තා. තතියාදිසු අපුබ්බං නත්ථි.

සුවණ්ණපාතිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියවග්ගො

1. මාතුගාමසුත්තවණ්ණනා

170. යං විසභාගවත්ථු පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය යාතුං සක්කොතීති වුවුවනි, තතො විසෙසතො ලාභසක්කාරොව සත්තානං චිත්තං පරියාදාය යාතුං සක්කොතීති

දස්සෙන්තො හගවා “න තස්ස, භික්ඛවෙ” තිආදිමවොවාති දස්සෙන්තො “න තස්සා” තිආදිමාහ.

මාතුගාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. කලාණ්ණසුත්තවණ්ණනා

171. දුතියං උත්තානමෙව, තස්සෙව අත්ථස්ස කෙවලං ජනපදකලාණ්ණවසෙන වුත්තං.

කලාණ්ණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-6. එකපුත්තකසුත්තාදිවණ්ණනා

172-175. සද්ධාති අරියමග්ගෙන ආගතසද්ධා අධිජ්ජෙතාති ආහ “සොතාපන්නා” ති.

එකපුත්තකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. තතියසමණචූළමණසුත්තවණ්ණනා

176. එවමාදීති ආදි-සද්දෙන බාහුසච්චසංවරසීලාදීනං සඬ්භගො දට්ඨබ්බො. ලාභසක්කාරස්ස සමුදයං උප්පත්තිකාරණං සමුදයසච්චවසෙන දුක්ඛසච්චස්ස උප්පත්තිහෙතුතාවසෙන.

තතියසමණචූළමණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ඡව්සුත්තවණ්ණනා

177. ලාභසක්කාරසීලොකො නරකාදීසු නිබ්බත්තෙන්තොති ඉදං තන්තිස්සයං කිලෙසගණං සන්ධායාහ. නිබ්බත්තෙන්තොති නිබ්බත්තාපෙන්තො. ඉමං මනුස්සඅත්තභාවං නාසෙති මනුස්සත්තං පුන නිබ්බත්තිතුං අප්පදානවසෙන. තස්මාති දුග්ගතිනිබ්බත්තාපනතො ඉධ මරණදුක්ඛාවහනතො ව.

ඡව්සුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. රජ්ජුසුත්තවණ්ණනා

178. බරා එරුසා ඡව්ආදීති ඡින්දනෙ සමත්ථා.

රජ්ජුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. භික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

179. තං සන්ධායාති දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරස්ස ඔකාසාභාවං සන්ධාය.

භික්ඛුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුත්ථවග්ගො

1-4. භින්දිසුත්තාදිවණ්ණනා

180-183. දෙවදත්තො සග්ගෙ වා නිබ්බත්තෙය්‍යාතිආදි පරිකප්පවචනං. න භි පච්චෙකබ්බොධියං නියතගතිකො අන්තරා මග්ගඵලානි අධිගන්තුං භබ්බොති. සොති අනවජ්ජධම්මො. අස්සාති දෙවදත්තස්ස. සමුච්ඡේදමගමා කතුපචිතස්ස මහතො පාපධම්මස්ස බලෙන තස්මිං අත්තභාවෙ සමුච්ඡේදභාවතො, න අච්චන්තාය. අකුසලං නාමෙතං අබලං, කුසලං විය න මහාබලං, තස්මා තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ තාදිසානං පුග්ගලානං අතෙකිච්ඡතා, අඤ්ඤථා සම්මත්තනියාමො විය මිච්ඡත්තනියාමො අච්චන්තිකො සියා. යදි එවං වට්ටබ්බාණුකපොතනා කථන්ති? ආසෙවනාවසෙන, තස්මා යථා “සකිං නිමුග්ගො නිමුග්ගො එව බාලො” ති චුත්තං, එවං වට්ටබ්බාණුකපොතනා. යාදිසෙ භි පච්චයෙ පටිච්ච පුග්ගලො තං දස්සනං ගණ්හි, තථා ව පටිපන්නො, පුන අචිත්තප්පතිවත්තෙ පච්චයෙ පතිතතො සිසුක්ඛිපනමස්ස න භොතීති න චත්තබ්බං.

භින්දිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අචිරපක්කන්තසුත්තවණ්ණනා

184. කාලෙ සම්පත්තෙති ගබ්භස්ස පරිපාකගතත්තා විජායනකාලෙ සම්පත්තෙ. පොතන්ති අස්සතරියා පුත්තං. එතන්ති “ගබ්භො අස්සතරිං යථා” ති එතං වචනං.

අචිරපක්කන්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පඤ්චරථසතසුත්තවණ්ණනා

185. අභිහරියතීති අභිභාරො, භත්තංයෙව අභිභාරො භත්තාභිභාරොති ආභ “අභිහරිතබ්බං භත්ත”න්ති. මච්ඡපිත්තන්ති වාළමච්ඡපිත්තං. පක්ඛිපෙය්‍යුන්ති උරගාදිනා ඔසිඤ්ඤෙය්‍යුං.

පඤ්චරථසතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-13. මාතුසුත්තාදිවණ්ණනා

186-187. මාතුපි හෙතූති අත්තනො මාතුයා උප්පන්නඅනත්ථාවහස්ස පහානහෙතූපි. ඉතො පරෙසුති “පිතුපි හෙතූ”ති එවමාදීසු.

මාතුසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

ලාභසක්කාරසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

7. රාහුලසංයුත්තං

1. පයමවග්ගො

1-8. චක්ඛුසුත්තාදිවණ්ණනා

188-195. එකච්ඡාරීති චතුසුපි ඉරියාපටෙසු එකාකී හුත්වා විහරන්තො. විවෙකට්ඨොති විචිත්තට්ඨො, තෙනාහ “නිස්සද්දො”ති. සතියා අවිජ්ජවසන්තොති සතියා අවිජ්ජවාසෙන යිතො, සබ්බදා අවිජ්ජනවසෙන පවත්තො. ආතාපීති වීරියසම්පන්නොති සබ්බසො කිලෙසානං ආතාපනපරිත්තාපනවසෙන පවත්තවීරියසමඬගීභූතො. පහිතත්තොති තස්මිං විසෙසාධිගමෙ පෙසිතවිත්තො, තත්ථ නින්තො තප්පබ්භාරොති අත්ථො. හුත්වා අභාවාකාරොනාති උප්පත්තිතො පුබ්බෙ අවිජ්ජමානො පච්චයසමවායෙන හුත්වා උප්පජ්ජිත්වා හඬගුපරමසඬ්ඛාතෙන අභාවාකාරෙන. අනිච්චන්ති නිච්චධුචතාභාවතො. උප්පාදවයවන්තතායාති ඛණෙ ඛණෙ උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣනතො. තාවකාලිකතායාති තඬ්ඛණිකතාය. විපරිණාමකොට්ඨාති විපරිණාමවන්තතාය. චක්ඛුඤ්ඨි උපාදාය විකාරාපජ්ජනෙන විපරිණාමන්තං විනාසං පටිපිළං පාපුණාති. නිච්චපටික්ඛෙපතොති නිච්චතාය පටික්ඛිපිතබ්බතො ලෙසමත්තස්සපි අනුපලබ්භනතො. දුක්ඛමනට්ඨොනාති නිරන්තරදුක්ඛතාය දුක්ඛෙන ඛම්බනබ්බතො. දුක්ඛවත්ථුකට්ඨොනාති නානප්පකාරදුක්ඛාධිට්ඨානතො. සත්තසම්පීලනට්ඨොනාති අභිණ්භතාපසභාවතො. සුඛපටික්ඛෙපෙනාති සුඛභාවස්ස පටික්ඛිපිතබ්බතො. තණ්හාගාහො මමංකාරභාවතො. මානගාහො අහංකාරභාවතො. දිට්ඨිගාහො “අත්තා මෙ”ති විපල්ලාසභාවතො. විරාගවසෙනාති විරාගග්ගහණෙන. තථා විමුත්තිවසෙනාති විමුත්තිග්ගහණෙන.

පසාදාව ගහිතා ද්වාරභාවප්පත්තස්ස අධිජ්ජෙතත්තා. සම්මසනචාරවිත්තං ද්වාරභූතමනොති අධිජ්ජායො.

ජට්ඨො ආරම්මණෙ තෙභූමකධම්මා සම්මසනචාරස්ස අධිජ්ජෙතත්තා. යථා පයමසුත්තෙ පඤ්ච පසාදා ගහිතා, න සසම්භාරචක්ඛුආදයො, එවං තතියසුත්තෙ න පසාදවත්ථුකවිත්තමෙව ගහිතං. න තංසම්පයුත්තා ධම්මා. එවඤ්ඨි අවධාරණං

සාත්ථකං හොති අඤ්ඤාං තෙන අපනෙතබ්බස්ස අභාවතො. සබ්බත්ථාති සබ්බෙසු චතුත්ථසුත්තාදීසු. ජවනජ්ජත්තාති ජවනචිත්තසංයුත්තා.

චක්ඛුසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ධාතුසුත්තවණ්ණනා

196. ආකාසධාතු රූපපරිච්ඡේදනාය රූපපරියාපන්නන්ති අධිජ්ජායෙන “සෙසාහි රූප”න්ති වුත්තං. නාමරූපන්ති තෙභූමකං නාමං රූපඤ්ච කථිතං.

ධාතුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ඛන්ධසුත්තවණ්ණනා

197. සබ්බසංඛාරානිකපරිච්ඡේදෙනාති ධම්මසංඛගණ්හනපරියායෙන. ඉධාති ඉමස්මිං සුත්තෙ. තෙභූමකාති ගහෙනබ්බා සම්මසනවාරස්ස අධිජ්ජෙතත්තා.

ඛන්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පයමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

11. අනුසයසුත්තවණ්ණනා

200. දුතියවග්ගෙ අත්තනොති ආයස්මා රාහුලො අත්තනො සවිඤ්ඤාණකං කායං දස්සෙති. පරස්සාති පරස්ස අවිඤ්ඤාණකකායං දස්සෙති. පරසන්නානෙ වා අරූපෙ ධම්මෙ අග්ගහෙත්වා රූපකායමෙව ගණ්හන්තො වදති. අපරෙ “අසඤ්ඤසත්තානං අත්තභාවං සන්ධාය තථා වුත්ත”න්ති වදන්ති. පුරිමෙනාති “ඉමස්මිං සවිඤ්ඤාණකෙ කායෙ”ති ඉමිනා පදෙන. පච්ඡිමෙනාති “බහිද්ධා”ති ඉමිනා පදෙන. එතෙ කිලෙසාති එතෙ දිට්ඨිතණ්හාමානසඤ්ඤිතා කිලෙසා. එතෙසු චත්ථසුති අජ්ඣත්තබහිද්ධාවත්ථසු. සම්ම...පෙ.... පස්සතීති පුබ්බභාගෙ විපස්සනාඤාණෙන සම්මසනවසෙන, මග්ගක්ඛණෙ අභිසමයවසෙන සුට්ඨු අත්තපච්චක්ඛෙන ඤාණෙන පස්සති.

අනුසයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. අපගතසුත්තවණ්ණනා

201. “අභමෙත”න්ති අභංකාරාදීනං අනවසෙසජ්ජහානෙන අච්චන්තමෙව අපගතං.

අපගතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ද්විසුත්ත පටමවග්ගාදීසු. දෙසනාය අසෙක්ඛභූමියා දෙසිතත්තා අසෙක්ඛභූමි කථිතා. පටමොති පටමවග්ගො ‘‘සාධු මෙ, හන්තෙ, හගවා’’ තිආදිනා ආයාචන්තස්ස, දුතියො අනායාචන්තස්ස ථෙරස්ස අජ්ඣාසයවසෙන කථිතො. විමුත්තිපරිපාවනියධම්මා නාම විච්චිටසන්නිස්සිතා සද්ධිත්තියාදයො. තෙන පන විපස්සනාය කථිතත්තා කථිතා ඵ්වාති. තංතංදෙසනානුසාරෙන හි ථෙරො තෙ ධම්මෙ පරිපාකං පාපෙසි. තථා හි හගවා දුතියවග්ගං අනායාචිතොපි දෙසෙසි.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

රාහුලසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. ලක්ඛණසංයුත්තං

1. පටමවග්ගො

1. අට්ඨසුත්තවණ්ණනා

202. ආයස්මා ව ලක්ඛණොතිආදීසු ‘‘කො නාමායස්මා ලක්ඛණො, කස්මා ව ‘ලක්ඛණො’ ති නාමං අහොසි, කො වායස්මා මොග්ගල්ලානො, කස්මා ව සිතං පාත්වාකාසී’’ ති තං සබ්බං පකාසෙතුං ‘‘ය්වාය’’න්තිආදි ආරද්ධං. ලක්ඛණසම්පන්නෙනාති පුරිසලක්ඛණසම්පන්නෙන.

ඊසං හසිතං ‘‘සිත’’න්ති වුව්වතීති ආහ ‘‘මන්දහසිත’’න්ති. අට්ඨසඛ්ඛලිකන්ති නයිදං අවිඤ්ඤාණකං අට්ඨසඛ්ඛලිකමත්තං, අථ ඛො ඵකො පෙතොති ආහ ‘‘පෙතලොකෙ නිබ්බත්ත’’න්ති. ඵතෙ අත්තභාවාති පෙතත්තභාවා. න ආපාථං ආගච්ඡන්තිති දෙවත්තභාවා විය න ආපාථං ආගච්ඡන්ති පකතියා. තෙසං පන රුචියා ආපාථං ආගච්ඡෙය්‍යං මනුස්සානං. දුක්ඛාභිභූතානං අනාථභාවදස්සනපදට්ඨානා කරුණාති ආහ ‘‘කාරුඤ්ඤෙ කත්තබ්බෙ’’ති. අත්තනො ව සම්පත්තිං බුද්ධඤ්ඤාණස්ස ව සම්පත්තින්ති පච්චෙකං සම්පත්තිසද්දො යොජෙතබ්බො. තදුභයං විභාවෙතුං ‘‘තං හී’’තිආදි වුත්තං. තත්ථ අත්තනො සම්පත්තිං අනුස්සරිත්වා සිතං පාත්වාකාසීති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. ධම්මධාතුති සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණං සන්ධාය වදති. ධම්මධාතුති වා ධම්මානං සභාවො.

ඉතරොති ලක්ඛණත්ථෙරො. උපපත්තිති ජාති. උපපත්තිසීසෙන හි තථාරූපං අත්තභාවං වදති. ලොහතුණ්ඩකෙහීති ලොහමයෙහෙව තුණ්ඩකෙහි. වරන්තීති ආකාසෙන ගච්ඡන්ති. අච්ඡරියං වතාති ගරහච්ඡරියං නාමෙතං. චක්ඛුභූතාති සම්පත්තදිබ්බවක්ඛුකා, ලොකස්ස චක්ඛුභූතාති ඵ්වං වා ඵත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

යනුනි හෙතුඅත්ථෙ නිපාතොති ආහ “යනුනි කාරණවචන”න්ති. අඤ්ඤත්‍ර හි “යත්‍ර හි නාමා”ති අත්ථො වුච්චති. අප්පමාණෙ සත්තනිකායෙ තෙ ව බො විභාගෙන කාමහවාදිහෙදෙ භවෙ, නිරයාදිහෙදා ගතියො, නානත්තකායනානත්තසඤ්ඤිආදිවිඤ්ඤාණට්ඨිනියො, තථාරූපෙ සත්තාවාසෙ ව සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණඤ්ච මෙ උපනෙතුං පච්චක්ඛං කරොන්තෙන.

ගොසාතකොති ගුන්තං අභිණ්භං භනනකො. තෙනාහ “වධිත්වා වධිත්වා”ති. තස්සාති ගුන්තං වධකකම්මස්ස. අපරාපරියකම්මස්සාති අපරාපරියවෙදනීයකම්මස්ස. බලවතා ගොසාතකකම්මෙන විපාකෙ දීයමානෙ අලද්ධොකාසං අපරාපරියවෙදනීයං තස්මිං විපක්කවිපාකෙ ඉදානි ලද්ධොකාසං “අවසෙසකම්ම”න්ති චුත්තං. පටිසන්ධිති පාපකම්මජනිතා පටිසන්ධි. කම්මසභාගතායාති කම්මසදිසභාවෙන. ආරම්මණසභාගතායාති ආරම්මණස්ස සභාගභාවෙන සදිසභාවෙන. යාදිසෙ හි ආරම්මණෙ පුබ්බෙ තං කම්මං තස්ස ව විපාකො පචත්තො, තාදිසෙයෙව ආරම්මණෙ ඉදං කම්මං ඉමස්ස විපාකො ව පචත්තොති කත්වා චුත්තං “තස්සෙව කම්මස්ස විපාකාවසෙසෙනා”ති. භවති හි තංසදිසෙපි තබ්බොභාරො යථා “සො එව තිත්තිරො, තානියෙව ඔසධානී”ති. නිමිත්තං අහොසිති පුබ්බෙ කතුපචිතස්ස පෙතුපපත්තිනිබ්බත්තනවසෙන කතොකාසස්ස තස්ස කම්මස්ස නිමිත්තභූතං ඉදානි තථා උපට්ඨහන්තං තස්ස විපාකස්ස නිමිත්තං ආරම්මණං අහොසි. සොති ගොසාතකො. අට්ඨසඬ්ඛලිකපෙතො ජාතො කම්මසරික්ඛකවිපාකතාවසෙන.

අට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පෙසිසුත්තවණ්ණනා

203. ගොමංසපෙසියො කත්වාති ගාවිං වධිත්වා වධිත්වා ගොමංසං ථාලෙත්වා පෙසියො කත්වා. සුක්ඛාපෙත්වාති කාලන්තරං යපනත්ථං සුක්ඛාපෙත්වා. සුක්ඛාපියමානානං මංසපෙසිනඤ්භි වල්ලුරසමඤ්ඤා.

පෙසිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පිණ්ඩසුත්තවණ්ණනා

204. නිප්පක්ඛවම්මෙති විගතපක්ඛවම්මෙ.

4. නිච්ඡවිසුත්තවණ්ණනා

205. උරබ්භෙ භනතීති ඔරබ්භිකො. එළකෙති අපේ.

5. අසිලොමසුත්තවණ්ණනා

206. නිවාපප්‍රටියෙහි අත්තනා දින්නනිවාපෙන පොසිතෙ. අසිනා වධිත්වා වධිත්වා වික්කිණන්තො.

6. සත්තිසුත්තවණ්ණනා

207. එකං මිගන්ති එකං දීපකමිගං.

7. උසුලොමසුත්තවණ්ණනා

208. කාරණාහීති යාතනාහි. ඤත්වාති කම්මට්ඨානං ඤත්වා.

8. සුවිලොමසුත්තවණ්ණනා

209. සුණොති පුරෙතීති සුතො, අස්සදමකාදිකො.

9. දුතියසුවිලොමසුත්තවණ්ණනා

210. පෙසුඤ්ඤපසංහාරවසෙන ඉතො සුතං අමුත්‍ර, අමුත්‍ර වා සුතං ඉධ සුවෙතීති සුවකො. අනයඛ්‍යසනං පාපෙසි මනුස්සෙති සම්බන්ධො.

10. කුම්භණ්ඩසුත්තවණ්ණනා

211. විනිවිජයාමච්චොති රඤ්ඤා අඩ්ඨකරණෙ යපිතො විනිවිජයමහාමත්තො. සො හි ගාමජනකායං කුටෙති වඤ්චෙතීති ගාමකුටකොති වුච්චති. කෙචි “තාදිසො එව ගාමපෙට්ඨකො ගාමකුටකො”ති වදන්ති. සමෙන භවිතඛ්ඛං, “ධම්මට්ඨො”ති වත්තඛ්ඛතො. රහස්සඬ්ඨෙ නිසීදනවසෙන විසමා නිසජ්ජාව අහොසි.

කුම්භණ්ඩසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පයමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. සසිසකසුත්තවණ්ණනා

212. පුසන්තොති ථෙය්‍යාය පුසන්තො.

3. නිව්ඡවිත්ථිසුත්තවණ්ණනා

214. මාතුගාමො සස්සාමිකො අත්තනො එස්සෙ අනිස්සරො. වට්ඨිත්වාති භස්සිත්වා අපරං ගන්ත්වා.

4. මඩ්දලිත්ථිසුත්තවණ්ණනා

215. මඩගනවසෙන උලකිති මඩගුලි, විරූපබිභවිෂ්ඨාවෙන පවත්තනීති අත්ථො. තෙනාහ “විරූපං දුද්දසිකං බිභවිෂ”න්ති.

5. ඔකිලිනිසුත්තවණ්ණනා

216. උද්ධං උද්ධං අග්ගිනා පක්කසරිරතාය උප්පක්කං. හෙට්ඨතො පග්ගරණවසෙන කිලින්තසරිරතාය ඔකිලිනී. ඉතො විතො ව අභිගාරසම්පරිකිණ්ණතාය ඔකිරිනී. තෙනාහ “සා කිරා”තිආදි. අභිගාරචිතකෙති අභිගාරසඤ්චයෙ. සරිරතො පග්ගරන්ති අසුච්ඡගන්ධප්පෙගුච්ඡානි සෙදගතානි. තස්ස කිර රඤ්ඤොති තස්ස කාලිභගස්ස රඤ්ඤො. නාටකිනීති නච්චෙ අධිකතා ඉත්ථී. සෙදන්ති සෙදනං, තාපනන්ති අත්ථො.

ඔකිලිනිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අසිසකසුත්තවණ්ණනා

217. අසිසකං කඛන්ධං හුත්වා නිබ්බන්ති කම්මායුහනකාලෙ තථා නිමිත්තග්ගහණපරිචයතො.

7-11. පාපභික්ඛුසුත්තාදිවණ්ණනා

218-222. ලාමකභික්ඛුති භිනාචාරතාය ලාමකො, භික්ඛුවෙසතාය, භික්ඛාහාරෙන ජීවනතො ව භික්ඛු. චිත්තකෙළින්ති චිත්තරූචියං තං තං කීළන්තො. අයමෙවාති භික්ඛුවත්ථුස්මිං චුත්තනයො ඵච.

පාපභික්ඛුසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

ලක්ඛණසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. ඔපම්මසංයුත්තං

1. කුටසුත්තවණ්ණනා

223. කුටං ගච්ඡන්තිති කුටච්ඡිද්දස්ස අනුපවිසනවසෙන කුටං ගච්ඡන්ති. යා ව ගොපානසියො ගොපානසන්තරගතා, තාපි කුටං ආහච්ච යානෙන කුටභිගමා. දුට්ඨාපි කුටෙ සමොසරණා. කුටස්ස සමුග්ගාතෙන විනාසෙන භිජ්ජනෙන. අවිජ්ජාය සමුග්ගාතෙනාති අවිජ්ජාය අච්චන්තමෙව අප්පචන්තියා. තෙන ව මොක්ඛධම්මාධිගමෙන තදනුරූපධම්මාධිගමො දස්සිතො. අප්පමත්තාති පන ඉමිනා තස්ස උපායො දස්සිතො.

කුටසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. නබ්බසුත්තවණ්ණනා

224. එවං අප්පකා යථා නබ්බිධාය ආරොපිතපංසු, සුගතිසංවත්තනියස්ස කම්මස්ස අප්පකත්තා එවං දෙවෙසුපිති භික්ෂුදාහරණවසෙන වුත්තං. අප්පතරා හි සත්තා යෙ දෙවෙසු ජායන්ති, තඤ්ච ඛො කාමදෙවෙසු. ඉතරෙසු පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි.

නබ්බසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කුලසුත්තවණ්ණනා

225. විධංසයන්ති විහෙයයන්ති. වඩ්ඪිතාති භාවනාපාරිපූර්වසෙන පරිවුහිතා. පුනප්පුනං කතාති භාවනාය බහුලිකරණෙන අපරාපරං පවත්තිතා යුත්තයානං විය කතාති යථා යුත්තං ආජඤ්ඤරථං ඡෙකෙන සාරථිතා අධිට්ඨිතං යථාරූචි පවත්තිති, එවං යථාරූචි පවත්තිතා ගමිතා. පතිට්ඨානට්ඨෙතාති අධිට්ඨානට්ඨෙතා. වත්ථු විය කතා සබ්බසො උපක්කිලෙසවිසොධනෙන සුවිසොධිතමරියදං විය කතා. අධිට්ඨිතාති පටිපක්ඛදුර්භාවතො සුභාවිතභාවෙන අවිකම්පනෙය්‍යානාය යපිතා. සමන්තතො චිතාති සබ්බභාගෙන භාවනුපවයං ගමිතා. තෙනාහ “සුවඩ්ඪිතා”ති. සුට්ඨු සමාරද්ධාති මෙත්තාභාවනාය මත්ථකප්පත්තිතා සම්මදෙව සම්පාදිතා.

කුලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඔක්ඛාසුත්තවණ්ණනා

226. මහාමුඛඋක්ඛලීනන්ති මහාමුඛානං මහන්තකොථම්ඛානං සතං. පණ්ණිකභොජනහරිතානන්ති සප්පිමධුසක්කරාදීහි උපනිතපණ්ණිකභොජනෙහි පරිපුණ්ණානං. තස්සාති පායස්ස. ගොදුහනමත්තන්ති ගොදොහනවෙලාමත්තං. තං පන කිත්තකං අධිප්පෙතන්ති ආහ “ගාවියා”තිආදි. සබ්බසත්තෙසු හිතඵරණන්ති අනොධිසොමෙත්තාභාවනමාහ – මෙත්තචිත්තං අප්පනාප්පත්තං භාවෙතුං සක්කොතිති අධිප්පායො. තම්පි තතො යථාවුත්තදානතො මහප්ඵලතරන්ති.

ඔක්ඛාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සත්තිසුත්තවණ්ණනා

227. අග්ගෙ පහරිත්වාති තිණ්හඵලසත්තිතා අග්ගෙ හත්ථෙත වා මුට්ඨිතා වා පහාරං දත්වා. කප්පාසවට්ඨිං වියාති පහතකප්පාසපිණ්ඩං විය. නිය්‍යාසවට්ඨිං වියාති ඵලසණ්ඨානං නිය්‍යාසපිණ්ඩං විය. එකතො කත්වාති කලිකාදිභාවෙන විසතිංසපිණ්ඩාති එකප්ඤ්ඤා කත්වා. අල්ලියාපෙන්නො පිණ්ඩං කරොත්තො.

පටිලෙණෙකිනි පටිලීනයනි නාමෙති. අල්ලියාපෙන්නො තෙ ද්වෙපි ධාරා එකතො සම්ප්‍රසාපෙන්නො. පටිකොට්ටෙකිනි පටිපහරති. තත්ථ ඛණ්ඩං විය නියායාසො. කප්පාසවට්ටනකරණීයන්ති විහතස්ස කප්පාසස්ස පටිසංහරණවසෙන ඛන්ධනදණ්ඩං. පවත්තෙන්නොති කප්පාසස්ස සංවෙල්ලනවසෙන පවත්තෙන්නො.

සත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ධනුග්ගහසුත්තවණ්ණනා

228. දළ්භධනුනොති ථීරතරධනුනො. ඉදානි තස්ස ථීරතරභාවං පරිච්ඡෙදතො දස්සෙතුං “දළ්භධනු”තිආදි චුත්තං. තත්ථ ද්විසහස්සථාමන්ති පලානං ද්විසහස්සථාමං. චුත්තමෙවත්ථං පාකටතරං කත්වා දස්සෙතුං “යස්සා”තිආදිමාහ. තත්ථ යස්සාති ධනුනො. ආරොපිතස්සාති ජියං ආරොපිතස්ස. ජියාඛද්දොති ජියාය ඛද්දො. පථවිතො මුච්චති, එතං “ද්විසහස්සථාම”න්ති වෙදිතබ්බං. ලොහසිසාදීනන්ති කාළලොහතම්බලොහසිසාදීනං. භාරොති පූරිසභාරො, සො පන මජ්ඣිමපූරිසස්ස වසෙන එදිසං තස්ස බලං දට්ඨබ්බං. උග්ගහිතසිප්පා ධනුවෙදසික්ඛාවසෙන. විණ්ණවසිභවා ලක්ඛෙසු අවිරජ්ඣනසරක්ඛෙපවසෙන. කතං රාජකුලාදීසු උපගන්ත්වා අසනං සරක්ඛෙපො එතෙහිති කතුපසනාති ආහ “රාජකුලාදීසු දස්සිතසිප්පා”ති.

“බොධිසත්තො චත්තාරි කණ්ඩානි ආහරී”ති චත්වා තමෙව අත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙන්නො “තදා කිරා”තිආදිමාහ. තත්ථ ජවිස්සාමාති ධාවිස්සාම. අග්ගි උට්ඨහීති සිසපතනසන්තාපෙන ච සූරියරස්මිසන්තාපස්ස ආසන්තභාවෙන ච උසුමා උට්ඨහී. පක්ඛපඤ්ජරෙන්නාති පක්ඛජාලන්තරෙන.

නිවත්තිත්වාති “නිජපයොජනමිදං ජවන”න්ති නිවත්තිත්වා. පත්තකටාහෙන ඔත්ථටපත්තො වියාති පිහිතපත්තො විය අහොසි, වෙගසා පතනෙන නගරස්ස උපරි ආකාසස්ස නිරික්ඛණං අහොසි. සඤ්චාරිතත්තා අනෙකභංසසහස්සසදිසො පඤ්ඤාසි සෙය්‍යථාපි බොධිසත්තස්ස ධනුග්ගහකාලෙ සරකුටාදිදස්සෙන.

දුක්කරන්ති තස්ස අදස්සනං සන්ධායාහ, න අත්තතො පතනං. සූරියමණ්ඩලඤ්චි අතිසීඝෙන ජවෙන ගච්ඡන්තමිපි පඤ්ඤාසයොජනායාමචිත්ථතං අත්තතො විපුලතාය පහස්සරතාය ච සත්තානං චක්ඛුස්ස ගොචරභාවං ගච්ඡති, ජවනභංසො පන තාදිසෙන සූරියෙන සද්ධිං ජවෙන ගච්ඡන්තො න පඤ්ඤාසෙය්‍යා. තස්මා චුත්තං “න සක්කා තයා පස්සිතු”න්ති. චත්තාරො අක්ඛණවෙධිතො. ගන්ත්වා ගහිතෙ සොතුං සණ්ඩං පිළන්ධාපෙත්වා සයං පුරත්ථාහිමුඛො නිසින්නො. පුරත්ථිමදිසාහිමුඛං ගතකණ්ඩං සන්ධායාහ “පයමකණ්ඩෙනෙව සද්ධිං උජ්ජතිත්වා”ති. තෙ චත්තාරි කණ්ඩානි එකක්ඛණෙයෙව බිපිංසු.

ආයුං සඬ්ඛරොති එතෙනාති ආයුසඬ්ඛාරො. යථා හි කම්මජරුපානං පවත්ති ජීවිතින්ද්‍රියපටිඛද්ධා, එවං අත්තභාවස්ස පවත්ති තජ්ජපටිඛද්ධාති. ඛනුවචනනිද්දෙසො

පන පාළියං එකස්මිං බණ්ණ අනෙකසතසඬ්ඛස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපලබ්භනතො. තං ජීවිතින්ද්‍රියං. තතො යථාචුත්තදෙවතානං ජවතො සීඝ්‍රතරං බීයති ඉත්තරබණ්ණත්තා. චුත්තඤ්ඤානං -

“ජීවිතං අත්තභාවො ව, සුබදුක්ඛා ව කෙවලා;
එකච්ඡත්තසමායුත්තා, ලහුසො චත්තතෙ බණ්ණා”ති. (මහානි. 10);

හෙදොති භඩ්ගො. න සක්කා පඤ්ඤාපෙතුං තතොපි අතිවිය ඉත්තරබණ්ණත්තා.

ධනුග්ගහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ආණ්ඩුසුත්තවණ්ණනා

229. අඤ්ඤා රාජානො ව භාගං ගණ්හන්තා ඉමෙ විය දසභාගං ගණ්හන්තිති තෙසමයං අනුගති පඤ්ඤායති. මහාජනස්ස ආනයනතො ආනකොති ආහ “එවංලද්ධනාමො”ති. ඉදානි තං ආදිතො පටියාය ආගමනානුක්කමං දස්සෙතුං “භිමචන්තෙ කිරා”තිආදිමාහ. කරෙණුන්ති කරෙණුකං, හත්ථිනිත්ති අත්ථො. සක්කරිංසුති අනත්ථපරිහරණවසෙන පසත්ථුපහාරවසෙන ව පුපෙසුං. ඔතරීති කුලීරදහං පාවිසි. පටික්කමිත්වා යපනවසෙන අපක්කමිත්වා පති.

සුවණ්ණරජතාදීමයන්ති කිස්මිඤ්චි ඡිද්දෙ සුවණ්ණමයං, කිස්මිඤ්චි රජතමයං, කිස්මිඤ්චි එලිකමයං ආණ්ඩු සට්ඨංසු බන්ධංසු. පුබ්බෙ ඵරිත්වා නිට්ඨන්තස්ස ද්වාදස යොජනානි පමාණො එතස්සාති ද්වාදසයොජනප්පමාණො, සද්දො. අපස්ස අනෙකසතකාලෙ ගච්ඡන්තෙ අන්තොසාලායමිපි දුක්ඛෙන සුයයිත්ථ ආණ්ඩුසට්ඨන්තත්තා.

ගම්භීරාති අගාධා දුක්ඛොගාළ්භා. සල්ලසුත්තඤ්ඤි “අනිමිත්තමනඤ්ඤාත”න්තිආදිනා පාළිවසෙන ගම්භීරං, න අත්ථගම්භීරං. තථා භි තත්ථ තා තා ගාථා දුට්ඨඤ්ඤායාරූපා නිට්ඨන්ති, දුට්ඨඤ්ඤායං ඤාණෙන දුක්ඛොගාහන්ති කත්වා “ගම්භීර”න්ති වුවචති. පුබ්බාපරම්පෙත්ථ කාසඤ්චි ගාථානං දුට්ඨඤ්ඤායානාය දුක්ඛොගාහමෙව, තස්මා තං පාළිවසෙන “ගම්භීර”න්ති වුත්තං “පාළිවසෙන ගම්භීරා සල්ලසුත්තසදිසා”ති. ඉමිනා නයෙන “අත්ථවසෙන ගම්භීරා”ති එත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. මහාවෙදල්ලසුත්තස්ස අත්ථවසෙන ගම්භීරතා පාකටායෙව. ලොකං උත්තරතීති ලොකුත්තරො, නචචිධඅප්පමාණධම්මො, සො අත්ථභූතො එතෙසං අත්ථිති ලොකුත්තරා. තෙනාහ “ලොකුත්තරඅත්ථදීපකා”ති. සත්තසුඤ්ඤාධම්මමත්තමෙවාති සත්තෙන අත්තනා සුඤ්ඤතං කෙවලං ධම්මමත්තමෙව. උග්ගහෙතබ්බං පරියාපුණ්ණිතබ්බන්ති ව ලිඬිගච්චනවිපල්ලාසෙන වුත්තන්ති ආහ “උග්ගහෙතබ්බෙ ව පරියාපුණ්ණිතබ්බෙ වා”ති. කචිතාති කචිතො කම්මං කචිකතා. යස්ස පන යං කම්මං, තං තෙන කතන්ති වුවචතිති ආහ “කචිතාති කචිති කතා”ති. ඉතරං “කාවෙය්‍යා”ති පදං, කබ්බන්ති

වුත්තං හොති. “කබ්බ”න්ති ච කචිනා වුත්තන්ති අත්ථො. තෙනාහ “තස්සෙව චෙවචන”න්ති. චිත්තක්ඛරාති විචිත්‍රාකාරඅක්ඛරා. සාසනතො බහිභූතාති න සාසනාවචරා. තෙසං සාවකෙහීති “බුද්ධානං සාවකා”ති අපඤ්ඤාතානං යෙසං කෙසඤ්චි සාවකෙහි. අනුග්ගය්හමානාති න උග්ගය්හමානා සවනධාරණපරිවයඅත්ථුපපරික්ඛාදිවසෙන අනුග්ගය්හමානා. අන්තරධායන්ති අදස්සනං ගච්ඡන්ති.

ආණ්ඩුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. කලිඨගරසුත්තවණ්ණනා

230. කලිඨගරං වුවචති බුද්දකදාරුණ්ඩං, තං උපධානං එතෙසන්ති කලිඨගරුපධානා. ලිච්ඡවී පන බදිරදණ්ඩං උපධානං කත්වා තදා විහරිංසු. තස්මා වුත්තං “බදිරසට්ඨාසු”තිආදි. පකතිවිජ්ජසඤ්ඤිතො නත්ථි එතෙසං බණො විජ්ඣනෙති අක්ඛණවෙධිතො තතො සිසතරං විජ්ඣනතො. “අක්ඛණ”න්ති විජ්ජු වුවචති ඉත්තරණත්තා. අක්ඛණොභාසෙන ලක්ඛණවෙධකා අක්ඛණවෙධිතො. අනෙකධා භින්නස්ස වාලස්ස විජ්ඣනෙන වාලවෙධිතො. වාලෙකදෙසො හි ඉධ “වාලො”ති ගහිතො.

බහුදෙව දිවසභාගං පධානානුයොගතො උප්පන්නදරුපරිස්සම්චිතොදනත්ථං න්භායිත්වා. තෙ සන්ධායාති තෙ තථාරූපෙ පධානකම්මිකහික්ඛු සන්ධාය. ඉදං ඉදාති වුවචමානං අත්ථජාතං වුත්තං පොරාණට්ඨකථායං. අයම්පි දීපොති තම්බපණ්ණිදීපමාහ. පධානානුයුක්ඛ්‍යජනවෙලාය නිවෙදනවසෙන තත්ථ තත්ථ එකජ්ඣං පහතසණ්ඩිනිග්ගොසෙනෙව එකසණ්ඩිනිග්ගොසො, තත්ථ තත්ථ පණ්ණසාලාදිසු වසන්තානං හික්ඛුනං වසෙන එකපධානභූතො. නානාමුඛොති අනුරාධපුරස්ස පච්ඡිමදිසායං එකො විහාරො, පිලිච්ඡිකොලිනගරස්ස පුරත්ථිමදිසායං. උභයත්ථ පවත්තසණ්ඩිසද්දො අන්තරාපවත්තසණ්ඩිසද්දෙහි මිස්සෙත්වා ඔසරන්ති. කල්‍යාණියං පවත්තසණ්ඩිසද්දො තථා නාගදීපෙ.

කලිඨගරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. නාගසුත්තවණ්ණනා

231. අතික්කන්තවෙලන්ති හත්තානුමොදනඋපනිසින්නකථාවෙලතො අතික්කන්තවෙලං. අසම්භින්නෙනාති සරසම්පත්තිතො අසම්භින්නෙන, සරස්ස උච්චාරණසම්පත්තිං අපරිභාසෙත්වාති අත්ථො. අපරිසුද්ධාසයතාය නෙව ගුණවණ්ණාය න ඤාණබලාය හොති. තන්ති තං තථා පච්චයානං පරිභුඤ්ජනං, තං තථා මිච්ඡාපට්ඨජනං.

නාගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. බ්ලොරසුත්තවණ්ණනා

232. සරානං සන්ධිති සරෙන සරස්ස සම්බන්ධට්ඨානං. සහ මලෙන චත්තනීති සමලං. ගෙහතො ගාමතො ච නික්ඛමනවන්දනිකට්ඨානං. සඬ්ඛාරට්ඨානන්ති සඬ්ඛාරකුටං. කෙවි “සන්ධිසඬ්ඛාරකුටට්ඨාන”න්ති වදන්ති. වුට්ඨානන්ති ආපන්නආපත්තිතො, න කිලෙසතො වුට්ඨානං, සුද්ධන්තෙ අධිට්ඨානං. තං පන යථාආපන්නාය ආපත්තියා “දෙසනා”ත්වෙව වුව්චතීති ආහ “දෙසනා පඤ්ඤායතී”ති.

බ්ලොරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. සිඬ්ගාලසුත්තවණ්ණනා

233. එත්තකම්පිති ඉමිනා ජරසිඬ්ගාලෙන ලද්ධබ්බං චිත්තස්සාදමත්තම්පි න ලභිස්සති සකලමෙව කප්පං සබ්බසො අවිච්ඡාලාහි නිරන්තරං ක්කායමානතාය නිච්චදුක්ඛාතුරභාවතො.

සිඬ්ගාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. දුතියසිඬ්ගාලසුත්තවණ්ණනා

234. කතජානනන්ති කතුපකාරජානනං. කතවෙදිතාති තස්සෙව පරෙසං පාකට්ඨකරණවසෙන ජානනමෙව. ආචාරමෙවාති කතාපරාධමෙව.

දුතියසිඬ්ගාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

ඔපම්මසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. භික්ඛුසංයුත්තං

1. කොලිතසුත්තවණ්ණනා

235. සාවකානං ආලාපොති සාවකානං සබ්බමචාරිං උද්දිස්ස ආලාපො. බුද්ධෙහි සදිසා මා භොමාති බුද්ධාචිණ්ණං සමුදාචාරං අකථෙන්නෙහි සාවකෙහි, “ආවුසො භික්ඛවෙ”ති ආලපිතා භික්ඛු, “ආවුසො”ති පටිවචනං දෙන්ති, න, “හන්තෙ”ති. දුතියඡ්ඤානෙ විතක්කවිචාරා නිරුප්ඤ්ඤානි තෙසං නිරොධෙනෙව තස්ස ක්කානස්ස උප්පාදෙනබ්බතො. යෙසං නිරොධාති යෙසං වච්ඡසඬ්ගාරානං විතක්කවිචාරානං නිරුප්ඤ්ඤානෙන සුවික්ඛම්භිතභාවෙන සද්දායතනං අප්පවත්තිං ගච්ඡති කාරණස්ස දුරතො පස්සම්භිතත්තා. අරියොති නිද්දොසො. පරිසුද්ධො තුණ්හිභාවො, න

තිත්ථියානං මුග්ග්ගභග්ගණං විය අපරිසුද්ධොති අධිජ්ජායො. පට්ඨකානාදීනි ආදි-සද්දෙන තතියජ්ඣානාදීනි සඨගණ්හාති.

ආරම්මණභූතෙන විතක්කෙන සහ ගතා පවත්තාති විතක්කසහගතාති ආහ “විතක්කාරම්මණා”ති. විතක්කාරම්මණතා ව සඤ්ඤාමනසිකාරානං සුමුඛආරම්මණග්ගණවසෙන දට්ඨබ්බා. තෙනාහ “න සත්තතො උපට්ඨනිංසු”ති. න පගුණං සම්මදෙව වසිභාවස්ස අනාපාදිතත්තා. සඤ්ඤාමනසිකාරාපීති තතියජ්ඣානාධිගමාය පවත්තියමානා සඤ්ඤාමනසිකාරාපි භානභාගියාව අහෙසුං, න විසෙසභාගියා. සම්මා යපෙහීති බහිද්ධා වික්ඛෙපං පභාය සම්මා අජ්ඣත්තමෙව විත්තං යපෙහි. එකග්ගං කරොහීති තෙනෙව වික්ඛෙපපට්ඨානෙන අවිහතමානසතාය විත්තසමාධානවසෙන එකග්ගං කරොහි. ආරොපෙහීති ඊසකම්පි බහුමිපි අපතිතං කත්වා කම්මට්ඨානාරම්මණ ආරොපෙහි. දුතියඅග්ගසාවකභූමියා පාරිපුරියා ආයස්මා මහාභිඤ්ඤො, න යථා තථාති ආහ “මහාභිඤ්ඤත්ති ජලභිඤ්ඤත්ති”ති. ඉමිනා උපායෙනාති ඉමිනා “අට්ඨ මං, ආවුසො”ති ආදිනා වුත්තෙන උපායෙන. වඨ්ඨෙත්වාති උත්තරි උත්තරි විසෙසභාගියභාවාපාදනෙන සමාධිං පඤ්ඤඤව වුහෙත්වා වුහෙත්වා.

කොලිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. උපතිස්සසුත්තවණ්ණනා

236. අතිඋළාරම්පි සත්තං වා සඬබ්බාරං වා සන්ධාය වුත්තං සබ්බත්ථමෙව සබ්බසො ඡන්දරාගස්ස සුජ්ජනිතත්තා. ඡානනත්ථං පුච්ඡති සත්ථුගුණානං අතිවිය උළාරතමභාවතො.

උපතිස්සසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සට්ඨත්තවණ්ණනා

237. පරිවෙණග්ගෙනාති පරිවෙණභාගෙන. කෙච්චි “එකවිභාරෙති එකවිජන්තො එකස්මිං ආවාසෙ”ති වදන්ති. තෙති තෙ ද්වෙපි ථෙරා. පාටියෙක්කෙසු යානෙසුති විසුං විසුං යානෙසු. නිසිදන්තීති දිවාචිහාරං නිසිදන්ති. ඔළාරිකො නාම ඡාතො පරිත්තධම්මාරම්මණත්තා තස්ස. තෙති ථෙරො භගවා ව.

පරිපුණ්ණවීරියොති චතුකිච්චසාධනවසෙන සම්පුණ්ණවීරියො. පග්ගහිතවීරියොති ඊසකම්පි සඬකොචං අනාපජ්ජිත්වා පවත්තිතවීරියො. උපතික්ඛෙපනමත්තස්සෙවාති සමීපෙ යපනමත්තස්සෙව.

චතුභූමකධම්මෙසු ලබ්භමානත්තා පඤ්ඤාය “චතුභූමකධම්මෙ අනුපට්ඨිත්වා ධීතට්ඨෙනා”ති වුත්තං. ලක්ඛිතබ්බට්ඨෙන සමාධි එව සමාධිලක්ඛණං. එවං විපස්සනාලක්ඛණං වෙදිතබ්බං. අඤ්ඤාමඤ්ඤස්සාති අඤ්ඤස්ස අඤ්ඤස්ස

නානාලක්ඛණාති වෙදිතබ්බං. අඤ්ඤාස්සාති ඉතරස්ස. ධුරන්ති වහිතබ්බහාරං. ද්විසුපි එතෙසුති සමාධිලක්ඛණවිපස්සනාලක්ඛණෙසු සම්මාසම්බුද්ධො නිප්ඵත්තිං ගතො.

සටසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නවසුත්තවණ්ණනා

238. අභිවෙතසි නිස්සිතා ආභිවෙතසිකා. පටිපක්ඛවිධමනෙන අභිවිසිට්ඨං විත්තං අභිවිත්තං. යස්මා ඤානානං තංසම්පයුත්තං විත්තං නිස්සාය පච්චයො හොතියෙව, තස්මා “නිස්සිතාන”න්ති වුත්තං. නිකාමලාභීති යටිච්ඡිතලාභී. යථාපරිච්ඡේදෙනාති යථාකතෙන කාලපරිච්ඡේදෙන. විපුලලාභීති අප්පමාණලාභී. “කසිර”න්ති හි පරිත්තං වුව්වති, තප්පටිපක්ඛෙන අකසිරං අප්පමාණං. තෙනාහ “පගුණජ්ඣානොති අත්ථො”ති. සිටිලමාරබ්භාති සිටිලං වීරියාරම්භං කත්වාති අත්ථොති ආහ “සිටිලං වීරියං පවත්තෙත්වා”ති.

නවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සුජාතසුත්තවණ්ණනා

239. අඤ්ඤාති රූපානීති පරෙසං රූපානි. අතික්කන්තරූපොති අත්තනො රූපසම්පත්තියා රූපසංභාය අතික්කමිත්වා ධීතරූපො, සුචිරම්පි වෙලං ඔලොකෙන්තස්ස තුට්ඨිආවහො. දස්සනස්ස චක්ඛුස්ස හිතොති දස්සනීයො. පසාදං ආවහතීති පාසාදිකො. ජච්චණ්ණසුන්දරතායාති ජච්චණ්ණස්ස වෙච සරීරසණ්ඨානස්ස ච සොහනහාවෙන.

සුජාතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ලකුණ්ඩකහද්දියසුත්තවණ්ණනා

240. විරූපසරීරවණ්ණන්ති අසුන්දරජච්චණ්ණඤ්ඤවෙච අසුන්දරසණ්ඨානඤ්ඤව. පමාණවසෙනාති සරීරප්පමාණවසෙන. ඉච්ඡිතිච්ඡිතන්ති අත්තනා ඉච්ඡිතිච්ඡිතං. මහාසාරජ්ජන්ති මහන්තො මඤ්ඤාහාවො.

ගුණ ආවජ්ජෙත්වාති අත්තනා ජානනකනියාමෙන සත්ථුනො කායගුණෙ ව වාරිත්තගුණෙ ව ආවජ්ජෙත්වා මනසි කත්වා.

යොජනාවට්ටන්ති යොජනපරික්ඛෙපං.

“කායස්මි”ති ගාථාසුඛත්ථං නිරනුනාසිකං කත්වා නිද්දෙසොති වුත්තං “කායස්මි”න්ති. අකාරණං කායප්පමාණන්ති සරීරප්පමාණං නාම අප්පමාණං, සීලාදිගුණාව පමාණන්ති අධිප්පායො.

ලකුණ්ඩකහද්දියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. විසාබසුත්තවණ්ණනා

241. පුරස්ස එසාති පොරි, වාතුරියයුත්තතා. තෙනාහ “පුරවාසීන”න්තිආදි. සා පන දුතවිලම්බිතබලිතවසෙන අප්පසන්තලුබතාදිදොසරහිතා හොතීති ආහ “පුර...පෙ.... වාචායා”ති. අසන්දිද්ධායාති මුත්තවාචාය. තෙනාහ “අපලිබුද්ධායා”තිආදි. න එලං දොසං ගලෙතීති අනෙලගලා, අවිරුජ්ඣනවාචා. තෙනාහ “නිද්දොසායා”ති. චතුසච්චස්ස පකාසකා, න කදාවි සච්චවිමුත්තාති ආහ “චතුසච්චපරියාපන්තායා”ති. තා හි චත්තාරි සච්චාති පරිච්ඡේද ආපාදෙන්ති පටිපාදෙන්ති පචත්තෙන්ති. තෙනාහ “චත්තාරි සච්චාති අමුඤ්චිත්වා පචත්තායා”ති. ධජො නාම සබ්බධම්මෙහි සමුස්සිතට්ඨෙන.

විසාබසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නන්දසුත්තවණ්ණනා

242. ආරඤ්ඤිකොතිආදිසු අරඤ්ඤකථාසීසෙන සෙනාසනපටිසංයුත්තානං ධුතඬිගානං, පිණ්ඩපාතකථාසීසෙන පිණ්ඩපාතපටිසංයුත්තානං, පංසුකුලිකසීසෙන වීරපටිසංයුත්තානං, තග්ගහණෙනෙව වීරියනිස්සිතධුතඬිගස්ස ව සමාදාය චත්තනං දිපිතන්ති වෙදිතබ්බං. ආගතෙන භගවතා අපරභාගෙ කථිතං.

නන්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. තිස්සසුත්තවණ්ණනා

243. භණ්ඩකන්ති පත්තවීරං. නිසීදියෙව චත්තස්ස අසික්ඛිතත්තා. තුජ්ජනත්ථෙත වාචා එව සත්තියොති ආහ “වාචාසත්තීහී”ති.

වාචාය සන්තිතොදකොනාති වචනසඬ්ඛාතෙන සමන්තතො නිව්චං කත්වා උපතුදනතො සන්තිතුදකෙන. විහත්තිඅලොපෙන සො නිද්දෙසො. තෙනාහ “වචනපතොදෙනා”ති.

උච්චකුලෙ ජාති එතස්සාති ජාතිමා, බ්‍රහ්මජාතිකො ඉසී. මාතඬිගොති වණ්ඩාලො. තත්ථාති කුම්භකාරසාලායං. ඔකාසං යාවි කුම්භකාරං. මහන්තං දිස්වා ආහ – “පයමතරං පවිට්ඨො පබ්බජිතො”ති. තත්ථෙචාති තස්සායෙව සාලාය ද්වාරං නිස්සාය ද්වාරසමීපෙ. මෙති මයා. බම මය්හන්ති මය්හං අපරාධං බමස්සු. තෙති තයා. පුත තෙති තව. ගණ්හි උග්ගන්තුං අප්පදානවසෙන. තෙනාහ “නාස්ස උග්ගන්තුං අදාසී”ති. පබුජ්ඣංසුති නිද්දාය පබුජ්ඣංසු පකතියා පබුජ්ඣනවෙලාය උපගතත්තා.

ජවොති නිහිනො. අනන්තමායොති විවිධමායො මායාවි.

සොති මත්තිකාපිණ්ඩො. ‘සත්තධා හිජ්ජි’ති එත්ථායමධිජ්ජායො – යං තෙන තාපසෙන පාරමිතාපරිභාවනසම්ද්ධාහි නානාවිහාරසමාපත්තිපරිපූරිතාහි සීලදිට්ඨිසම්පදාදීහි සුසංඛිතසන්තානෙ මහාකරුණාධිවාසෙ මහාසත්තෙ බොධිසත්තෙ අරියුපවාදකම්මං අභිසප්පසංඛාතං ඵරුසවචනං පවත්තිතං, තං මහාසත්තස්ස ඛේතවිසෙසභාවතො තස්ස ච අජ්ඣාසයඵරුසතාය දිට්ඨධම්මවෙදනීයං හුත්වා සචෙ සො මහාසත්තං න බමාපෙති, තං කක්ඛළං හුත්වා විපච්චනසභාවං ජාතං, බමාපිතෙ පන මහාසත්තෙ පයොගසම්පත්තිපට්ඨානිකත්තා අවිපාකධම්මතං ආපජ්ජති අහොසිකම්මභාවතො. අයඤ්ඤි අරියුපවාදපාපස්ස දිට්ඨධම්මවෙදනීයස්ස ච ධම්මතා. යං තං බොධිසත්තෙන සූරියුග්ගමනනිවාරණං කතං, අයං බොධිසත්තෙන දිට්ඨො උපායො. තෙන හි උබ්බාළ්භා මනුස්සා බොධිසත්තස්ස සන්තිකෙ තාපසං ආනෙත්වා බමාපෙසුං. සොපි ච මහාසත්තස්ස ගුණෙ ජානිත්වා තස්මිං චිත්තං පසාදෙසි. යං පනස්ස මත්ථකෙ මත්තිකාපිණ්ඩස්ස ය්පනං තස්ස සත්තධා ඵාලනං කතං, තං මනුස්සානං චිත්තානුරක්ඛණත්ථං. අඤ්ඤථා හි ඉමෙ පබ්බජිතා සමානා චිත්තස්ස වසං වත්තන්ති, න පන චිත්තමත්තතො වසෙ වත්තාපෙන්නීති මහාසත්තම්පි තෙන සදිසං කත්වා ගණ්භෙය්ගුං, තදස්ස නෙසං දීඝරත්තං අභිතාය දුක්ඛායාති. පතිරුපන්ති යුත්තං.

තිස්සසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ථෙරනාමකසුත්තවණ්ණනා

244. අතීතෙ බන්ධපඤ්චකෙති අතීතෙ අත්තභාවෙ. ජන්දරාගජ්ජහානෙනාති ජන්දරාගස්ස අච්චන්තමෙව ජහනෙන. පහීනං නාම හොති අනපෙක්ඛපරිච්චාගතො. පටිනිස්සට්ඨං නාම හොති සබ්බසො ඡඩ්ඨිතත්තා. තයො භවෙති ඉමිනා උපාදිණ්ණකධම්මානංයෙව ගහණං. සබ්බා බන්ධායතනධාතුයො වාති ඉමිනා උපාදිණ්ණානම්පි අනුපාදිණ්ණානම්පි ද්විධා පවත්තලොකියධම්මානං ගහණං අවිසෙසෙත්වා චුත්තත්තා. විදිතං පාකටං කත්වා සීතං පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන. තෙස්වෙවාති තෙභූමකධම්මෙසු ඵව. අනුපලිත්තං අමථිතං අසංකිලිට්ඨං තණ්හාදිට්ඨිසංකිලෙසාභාවතො. තදෙව සබ්බන්ති හෙට්ඨා තීසුපි පදෙසු ඉධ සබ්බග්ගහණෙන ගහිතං තෙභූමකවට්ටං. ජහිත්වාති පහානාභිසමයවසෙන. තණ්හා ඛීයති එත්ථාති තණ්හක්ඛයසංඛාතෙ නිබ්බානෙ විමුත්තං. තමහන්ති තං උත්තමසුග්ගලං එකවිහාරිං බුමි තණ්හාදුනියස්ස අභාවතො. එත්ථ ච පරිඤ්ඤාපහානාභිසමයකථනෙන ඉතරම්පි අභිසමයං අත්ථතො කථිතමෙවාති දට්ඨබ්බං.

ථෙරනාමකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. මහාකප්පිනසුත්තවණ්ණනා

245. මහාකප්පිනොති පුජාවචනමෙතං යථා “මහාමොග්ගල්ලානො” ති.
 තථාරූපන්ති “බුද්ධො ධම්මො” තිආදිකං ගුණවිසෙසවත්තපට්ඨං. සාසනන්ති
 දෙසන්තරතො ආගතවචනං. ජඩ්ඝවාණිජාති ජඩ්ඝවාරිනො වාණිජා. කිඤ්චි
 සාසනන්ති අපුබ්බපවත්තිදීපකං කිඤ්චි වචනන්ති පුච්ඡි. පීති උප්පජ්ජි යථා තං සුචිරං
 කතාහිතීභාරතාය පරිපක්කඤාණස්ස. අපරිමාණං ගුණස්ස අපරිමාණතො
 සබ්බඤ්ඤාගුණපරිදීපනතො, සෙසරතනද්වයෙ නියායාතිකභාවදීපනතො
 දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතභාවදීපනතොති වත්තබ්බං. යථානුසිට්ඨං
 පටිපජ්ජමානෙ අපායදුක්ඛතො සංසාරදුක්ඛතො ව අපතන්තෙ ධාරෙතීති ධම්මො.
 සුපරිසුද්ධදිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතොති සඬ්ඝොති. රතනත්ථො පන තිණ්ණමපි
 සදිසො ඵලාති.

නවසතසහස්සානි අදාසි දෙවී. තුම්හෙති රාජීනිං ගාරවෙන බහුවචනෙන වදති.
 රාගොති අනුගච්ඡන්තරාගො.

ජනිතෙති කම්මකිලෙසෙහි නිබ්බන්තිතෙ. කම්මකිලෙසෙහි පජාතත්තා පජාති
 පජාසද්දො ජනිතසද්දෙන සමානත්ථොති ආහ – “ජනිතෙ, පජායාති අත්ථො” ති.
 අට්ඨති විජ්ජාහීති අම්බට්ඨසුත්තෙ (දී. නි. 1.278) ආගතනයෙන. තත්ථ හි
 විපස්සනාඤාණමනොමයිද්ධිහි සහ ඡ අභිඤ්ඤා “අට්ඨ විජ්ජා” ති ආගතා. තපති
 පටිපක්ඛවිධමනෙන විජ්ජොතති, තං සුරියස්ස විරොචනන්ති ආහ – “තපතීති
 විරොචති” ති. ඤානං සමාපජ්ජිත්වා සමාහිතෙන චිත්තෙන විපස්සනං වච්චෙත්වා
 ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා නිසින්නොති ආහ – “දුට්ඨෙත ඤානෙන
 ඤායමානො” ති. සබ්බමඬ්ගලගාථාති සබ්බමඬ්ගලාවිරොධී ගාථාති වදන්ති. තථා හි
 වදන්ති –

“මඬ්ගලං භගවා බුද්ධො, ධම්මො සඬ්ඝො ව මඬ්ගලං;
 සබ්බෙසම්පි ව සත්තානං, ස පුඤ්ඤවිතමඬ්ගල” ති.

පූජං කාරෙත්වා ඵකං අගාරිකධම්මකථිකං උපාසකං ආහ. ඵත්ථ ව “ඤායී
 තපතී” ති ඉමිනා ආරම්මණුපතිජ්ඣානානං ගහිතත්තා ධම්මරතනං ගහිතමෙව.
 “බ්‍රාහ්මණො” ති ඉමිනා සඬ්ඝරතනං ගහිතමෙව. බුද්ධරතනං පන සරූපෙනෙව
 ගහිතන්ති.

මහාකප්පිනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. සභායකසුත්තවණ්ණනා

246. සම්මා සංසන්දනවසෙන ඵති පවත්තතීති සමෙති, සම්මාදිට්ඨිආදි. සම්මා
 චිරරත්තං චිරකාලං සමෙති ඵතෙසං අත්ථිති චිරරත්තංසමෙතිකා. තෙනාහ
 “දීඝරත්ත” තිආදි. ඉදානි ඉමෙසන්ති ඵතරහි ඵතෙසං. අයං සාසනධම්මො
 අජ්ඣාසයනො පයොගනො ව සම්මා සංසන්දති සමෙති, තස්මා මජ්ඣෙ භින්නං විය

සමමෙව න විසදිසං. කිඤ්ච තතො එව බුද්ධෙන භගවතා පච්චෙදිතධම්මවිනයෙ
එතෙසං පටිපත්තිසාසනධම්මො සොහති විරොචතීති අත්ථො. අරියජ්ජචෙදිතෙති
අරියෙන සම්මාසම්බුද්ධෙන සම්මදෙව පකාසිතෙ අරියධම්මෙ. සම්මදෙව
සමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිවිනයානං වසෙන සුචුඤ්චි වීරීතා සබ්බකිලෙසදරුපරිලාභානං
වූපසමෙන.

සභායකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථජපකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

භික්ඛුසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජපකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ව සාරත්ථජපකාසිනියා

සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය නිදානවග්ගවණ්ණනා.